

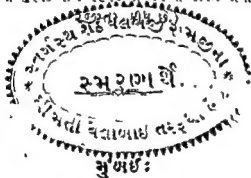
વિલાયતના કવીશ્વરો

તેઓના લાઘુમયગીતો, તેઓના લખાણો અને
તેમના કવેનોની વીગતો.

ગુજરાતી ભાષામાં રચનાર,

કાવસજી નવરોજી વેસુવાલા.

(આ પુસ્તક સને ૧૮૮૦નાં રૂપમાં કાવસ પ્રમાણે



મુદ્રાઈ :

જેહાગીર બેજનજી કરાંણી,

પુસ્તકો વેચનાર તથા પ્રગટ કરનાર,

નં ૧૮, પારસી બજાર સીટ, ડોલ.

મુંબઈ :

“ફાઈ પ્રીટીંગ પ્રેસ” મધે જામ્યું છે

આનંદ મેહરબાન રાજમાન રાજે શ્રી

રાઓ બહાદુર મણિભાઈ જસભાઈ

કચ્છના માનવંત દીવાન સાહેબ

ને

તેમની સ્વદેશી ગુજરાતી ભાષાના

ચોગ્ય ઉત્તેજન માટે

આ પુસ્તક

અમીના આશાકિત

સે વ ક

કાવસજી નવરોજી વેસુવાલાએ

માત પૂર્વક અર્પણ કર્યું છે.

પ્રસ્તાવના

Lives of great men all remind us
We can make our lives sublime,
And departing, leave behind us
Footprints on the sands of Time.

Longfellow.

માણસ જાતના પેદા થવા અને આ દુન્યામાં પુરતી રીતે આગકારો થવા પછી તવારીએ તેમની હાલત પર જે અજવાણ પાડ્યું છે તે પરથી અનુમાન કરી શકાય છે કે તેમની નાશ કોનારી તથા કુદ શકીએ આગલા પેઢલા જમાનામાં ઘણાં જગમાં ખીલેલી હોયી જોઇએ. મીસરના તથા ઇરાનના રાજા સર્વથી પુરાણાં હતાં અને એ માહાભારત રાજાઓની જે ખુશ્તી થઇ તે પણ તેમની પોતાની લડાયક શક્તીઓ પરીણામ હતું. જે રાજાઓ એકબેકની અદેખાઈના ખાસમાં લખે લેખીની ખુશ્તી કરી કીર્તીના મંડીરમાં પોતાનો લખ મારી ગયાં છે તેમની નામદારક લડાઈઓ તથા જંગલી જહનુનનાં સીદા ધાબંધી તે કીર્તી આજના વીચારવત બેજાને તદન કાઢી બાસે છે. એજ પ્રમાણે અનુક્રમે યુનાન, રોમ, તથા ગ્રીસ લેખના ખીલતા વખતમાં કુદ કલા તેના જંગલી પણ તીક્ષણ લેખાગમાં મચી રહી હતી. જે દેશોએ દુન્યામાં સર્વથી અડતો દરજનો મેલવણ ખાતે લખે અને કોરોડો મનુષ્યોનો ભોગ આપ્યો. — જે દેશો લડાઈનાં જહનુનમાં આવીસીસોસત્રીસ, સેમીરમીસ, સલા, ઝરકસીસ, સીઝર, સીકંદર વગેરે દાર અલાવનારાં જંગીઓની મોલામચીરી કરતાં, અને તેમના હોકમ પ્રમાણે નીરદોષ માણસો, મોરતો તથા બાલકોને કાપવામાં સરકુશાછ મમજતાં—તે સધલાં આજે ખાક બરાબર નામોરી અને અપકીર્તીમાં દહાડા કાઢે છે.

આગલા વખતમાં કવીતા રચાઇ છે તે પણ જીવલાંજ જહનુન અને લડાયક દોરને લીધે. જે માફક લડાઈઓ આલવી,

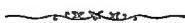
હતી અને ખુવારીનો આતમ દરેક દીનમાં સત્તરતો હતો, તેજ માફક તે હુદ અને તેમાં નામ કાઢનારા જંગીઓની તા- ગીશ ગાવામાં તેવાજ જોરાવર સરોદોનો ખપ પડતો હતો, અને તે કવીતાએ પુરે પાડ્યો છે. જોકે એવાં ખુનો—એવા ગલીઅ વે- રમાવીક જુસ્સાઓ—એવા નીરદોષોને કાપનારા જંગીઓ—દાત- ના આપણા જુસ્સાઓને સુધારનારા વખતમાં સાધારણ ધીકા- રને લાયક થઈ પડે છે, અને તેમનું ઓસ્તવારી જોર સુધાર પાછલ વાપડવાના કરતાં આવી ખુનખાર લડાઈઓ પાછલ વા- પડવાથી ક્યોર અને નીર્દય લાગે છે, તોપણ આ એક નોંધી લે- વા જોગે વાત છે કે જે માહાન કવિઓ જે હજાર વરસોની વાત ખરેખરે ગયા છે તેઓ તેજ નીર્દય દેખાવો ચીતારવાને એક જા- તની ખુશી લેતા હતા, અને તેથીજ તેમના લખાણો અને કવેતો તે ખુશાલીના તત્વથી જોરાવર અને ત્રાસદાયક લાગે છે. હોમરે કવિનું *Iliad* અને વાલ્ફગનું *Edmund* કાવ્ય એજ જાતનાં છે. પાછલથી રોમ અને પોરતુગાલના પ્રસીધ અડીમાતા વખતમાં તથા પંદરમી સદીમાં ઇટાલી દેશમાં પણ એવાંજ મનો- રંજક તથા લડાયક કવીતાથી બરપૂર પુસ્તકો પ્રગટ પડ્યાં હતાં. ઇટાલિયન તેસો કવીનું કાવ્ય *Jerusalem Delivered*, એરી- ઓરતોનું *Orlando Furioso*, તથા પોરતુગીઝ કેમોઅનનું *Luciad* એજ વર્ગને લગતાં છે. જમ પ્રસીધ શીરદોશીનું શાહા- નામું પણ ઇરાનના અસલ દોરનું ઉપલાંજ કવેતોની માફક વર્ણન કરે છે. હિંદુસ્થાનના કેટલાંક કવેતોમાં પણ એવુંજ લડાયક જોર સમાવેલું છે. રામ અને રાવણની લડાઈ, પાંચે પાંડવોની કારકીરદીનું ખ્યાન. વગેરે સાબેતીમાં આણી શકાયે. લડાઈનો દેમાગ એટલો જિત્કેરનારો તથા લયઆવનારો છે કે તેના ખા- હારના માત્ર રંગીન દેખાવપરથી તેના પેરબાવીક કારણો તથા તેની પાછલી ખુવારીબરી અસરો મનમાંથી તદન ખસી જાય છે.

પણ પંદરમી સદીમાં જ્યારે વીજાપતમાં કવીતાનો શોખ વધ્યો ત્યારે ત્યાંના કવીઓએ ઉપલા સર્વ કવેતોની નકલ કીધી નહી, પણ કવિતાનો મુખ્ય વિષય ખ્યાર ગણી મનની દરેક દા-

લતને વણવા માડી માણસની છાદીના શુભ કાગળો, તથા તે
 મતા મનના વીકારો, તથા ખરી અને ખોટી કીર્તીની રીઝન
 તે આ વીનાયતી ક્વેતોમા જોવામા આવેહે, અને તે
 કવિતાના એક ખરા અગ્રવામી તરીકે આ નીચલો ગસાલો એ
 ના લખનારે પ્રગટ પાડ્યોછે શીતર, હીન, ગેયથ વગેરે જરમન
 અર્થાચીન કરીઓએ પણ જીપલો ઇચ્છે કાનુન સ્તોકારયોછે,
 અને તેમની શુક્રવેલ કુદગતના અવત ખારીક દેખાયો તથા
 અદ્ભુત પ્રાકૃતી ચીતારવાછે, અને જોકે કુરોપના ખીજા દેશો
 એ ઘણાક ગ્રાહસીક નાટકોનો ચીતાર આપ્યોછે, તોપણ વીતા-
 યતા નામાકીત નાગક લખનારાઓની બરેબગી આજે કોઈપણ
 દેશના નાટક અથકારો કંઈ સડતા નથી.

ગુજરાતી લખાણમા એક પાગસી કદીપણ નીચી શકે નહી
 એવા આનતા સાધાણુ શુભાનમા વીસવાસ રાખી તથા આજના
 વખતમા નાટકો, નોવેલ અને વારતાઓ પાઠન પ્રજાનો શોખ
 વનગેલો જોઈ કંઈ પણ નજીવા સગીન લખાણુ પ્રગટ
 કરવામા લખનારાઓ સામા વગેરાયછે તે સચ્ચાઈને સ્વીકારી,
 એ વરસ મુધી આ રસાલો દા ૧૧ ગમ્યો હતો, તે માન હાલમા
 રાવમાહાદુ મણીબાઈની લાયકી તથા હિતેજણને આવારે બ-
 હા પાડ્યોહે

ગુજરાતી બાવાની વર્ણુબોજનાના પ્રપદ કહજ નથી, તેથી
 તેના લખાણુમા, તેના જોલોનો જોડણીમા, તથા તેના વાક્યોની
 વચમા ઘણીક ખામીઓ રહી જાય઼ે, તેવી કેટનીક ખામીઓ
 જો આ પુસ્તકમા જોવામા આવેતો, આશા઼ે કે તે રંગુજર
 કરવામા આવશે



સાંકલ્પ.

પ્રાચીન હીંદુ દેશ	૧
ધ ગ્રેજી બાધા.....	૩
ચોસર	૮
હાવરડ અને વાવટ.....	૧૬
સોલમી સદીમા વિજાયત દેશની હાલત.....	૨૪
રોનસર	૨૬
નાટકનો શોખ	૩૭
એકસ્પીયના હાસ્યરસ નાટકો.....	૩૯
એકસ્પીયના કથણા રસ નાટકો	૫૭
એકસ્પીયનાં પરચુટાણ કાબો	૬૯
બેન જોનસન.....	૭૪
વિલાપતમાં રાજ્ય ફરફાર તથા તે વખતના કવીઓ.....	૭૯
મીલતન	૮૫
જોન ડરાઈડન	૧૦૧
ચોપ.....	૧૦૬
એડીસન, ગે, પારનલ, સ્વીફ્ટ, પરાપર, યંગ, જોનસન અને ગોલડસ્મીથ	૧૧૭
હોમસન	૧૨૭
ગ્રે	૧૩૪
કાઉપર	૧૩૯
બરનસ	૧૪૯
ચાલતર સ્કાટ.....	૧૫૯
ગ્રીલી, ક્રેબ્, મીસીસ હીમનસ, તથા મુર.....	૧૭૪
કેમ્પબેલ તથા રોબરટ	૧૮૬
સોરડ બાપરણ	૧૯૧
બાપરણનું ડોન જુવાન નામનું કાવ્ય	૨૨૭
પરડસ્પરથ.....	૨૬૨
સર બુલવર લીટન	૨૬૭
તેનીસન	૨૭૫

વિલાયતનાં કવીશ્વરો.

પ્રકરણ ૧ લું.

પ્રાચીન કાળના વિદ્યા અભ્યાસને માટે પંકાવનાં હોઈ દેશની સ્થિતિ સાથે તેની હાલતની મુજબ દરજ્જાના વિદ્યા હુનરો અને કેવલશીથી અમરપુર હાલત સરખાવનાં કેટલો સુતોંધ ઉપજશે વાર ? હીંદુ, મુસલમાન અને જોગલ રાતના વર્ષવૃત્તમાં દેશ દોલતમાં તો મગર હોતો, પણ આખાદી, સુખ, નચીત સંતોષ અને ધર જરૂર ગ્રીતભાતોમાં તે કેટલો દલદર હોતો ? હુડના જંગલી ઓજીરે તો તેના હાથમાં રમી ગદ્યાં હતાં, પણ હુનર, કલા તથા સંસાર ઉધોગી બાબદામાં તે કેટલો પછાત હોતો ? ધર્મનું જહનું, બોહલું ફેલાયલું હતું, પણ કેવલશીના પી પણ રાપેલાં ન જોવામાં આવતાં. હરીશ્વર, મીનાકેસો, ને મારામારીના સાધણો દોદગ માલમ પડતાં હતાં. તળાઓ ઊંચકેરાયલા રહેતા ને તવંગરે લુટકાતમાં દીન યુગ્મરતા. દેશની મુધરાઈ અને રૈયતની આખાદાની જાલવવા કીજે કંઈપણ બદોબરત હતા નહીં. આમનોનો દોર પુર જોસમાં ચાલતો હતો અને ગરીબ નાતવાન લોકોના પૈસા ધર્મને બાહાને તેઓ લુટતા હતા. ખુનખાર લડાઈના જોગ તમે દેશ કંગાળ બનતો ગયો, અને રસાલ ફલરૂપ જમીન વેગણ અને ઉજ્જડ દેખાવા લાગી. ગજાઓમાં માહિમાહે લુટકાત થઈ અને એકમેકની મારામારીથી દેશનો હંમેજા ધણી થયો. હંમેજાએ એક પછી એક મુસલમાન ગજાઓને દબાવ્યા, પીંદારી ટોલીઓનો નાશ કરીધો, મગયાઓનો પગલવ થયો, અને લુટકાતીયા બીલોને દેશમાંથી હાંકી કાઢ્યા. તેમણે રસતા બંધાવ્યા, નહેરો ખોડાવી આપી, ખાહાડો ભાંજી તનલો કોરાવી સડકનો રસતો કાઢ્યો, પીજલીક તાગુ દોરડું યોગે લંબાવ્યું, અને ઉજ્જડ જમીનને રસાલ

અને ફલવંત બનાવી. જ્યાં કુધારે હતો ત્યાં સુધારે કીધો ; જ્યાં લડાઈ અને લુટફાટ ચાલતી હતી ત્યાં સંપન્ન અને સલાહથી લોકોને વસાવ્યાં, અને જે અધિર કારભાર અને સર્વ ગોદલ ન્હોં હું તે સેહેલ અને સુતરે રસ્તે પાગ ઉતાવળ. જે રજપૂતો બલવાન અને ખુનખાર અસલ દેખાતા હતા, તેઓ પણ નમીને ચાલવા લાગ્યા, અને તીર કામઠા તથા તવવારને બદલે હલ અને કોથળી મેહેનત કરવા લાગ્યા. સમાધાની ચોતરફ ફેલાઈ, નવો નવા હુંનરો તથા ગિરોગના ગરના ઓલ્યા મુક્યા, ને દેશને તેની ફસાદખોરી અને અવિય વસ્થિત હાલતમાથી ધંધેરોજોએ બચાવીને આબાદ અને હસ્તુ કર્યું. નીર્જીવ અને અપ્રસીધ હું તે હુશ્યાર અને કિર્તીવાન આજે દેખાય છે. ધન્ય છે તે ગજને જેણે પૃથ્વીની સરજમીન ઉપર મોટી કતોરે મેલવી છે, જેણે ઉજ્જડ અને વેરાણુ ખુનકો વસાવ્યા છે અને જેણે પોતાના દેશના સુધારના કીગણુ ચોમર પુર પ્રસાર કર્યાં છે અને હીંદુ દેશ આજે એ રાજપર શું મગર નથી ? જે રાજની વિખ્યાતી દેશદેશ ફેલાયલી છે, જે નબળાને સાહાય થાય છે અને તવગરને ઉપદેશ આપે છે, તથા જેની ચડતી હાલત મેલવવાને દુન્યનાં સર્વ રાજો આજે દરીફાઈ ચલાવે છે, તેવા એક પ્રકારીત રાજતા છાંયા હેઠળ આસરે ખામ્યા છે એવું સમજી હીંદુ દેશની પ્રજા કેટલી મગર છે, અને તે બોહલી શક્તિવાલા સાહેબની કેટલી શુકર શુભરી કરે છે ? જોડે તેમના રાજ્ય પ્રકરણમાં તથા તેમની કારકીરદીમાં જુલો અને ખામી હશે પણ તેથી એકદમ પ્રજાએ બેરીયવાસ બતાવી અસંતોષી થવું ન જોઈએ.

પણ આપણને તો ધંધેજના ગજકારભાર સાથે કામ નથી આપણને તો એની ધણીક કલ્યાણ શક્તિઓમાંની એકાદ સાથ વ્યવસ્થા છે, અને તે કેમવણી છે તે તેની વિદ્યાનો અપ્પુટ ખતનો છે. તેજ સપામન કીધાથી વેલાત દેશ આજે ચડતો દરજ્જે ધરાવે છે વિદ્યામાં તેની દોલત સમાયલી છે. વિદ્યા શીખ્યાથીજ હુંનર ખીલે છે અને નની નની શોધો માણસ જાતના કાયદા માટે પ્રગટ પડે છે. અને ધંધેજના રાજ્યથી હીંદુ રથાનને બીજો મોટો કયો કાયદો થયો છે ? Knowledge is

power—શીતસુક બેકન કહી ગયો છે અને તે એ રાજના બા-
ખમાં તદન ખર પડેલું જોવામાં આવે છે. વિદ્યા તે માણસના
હાથમાં રાજના કરતાં વધારે અગત ધરાવનારી સત્તા છે, અને
તેથીજ તે પોતાની આસપાસનાંઓપર ઉપરીપણું બોગવી શકે
છે. એક અબણ ને મુરૈખ રાજની "સત્તા" તો ખવનના ઘડીભર
જોસ મીસાલ છે, જરાવારમાં તે ભરગબુસ કરી દબાઈ જાય છે.
પણ એક કેલવાયજા અને વિદ્યા અબ્યાસી માણસની સત્તા તે
જીવે ત્યાં સુધી ટકે છે. એજ કારણને લીધે પ્રધાન રાજના
કરતા વધારે કિર્તી પામે છે. આવી સત્તાવાલી કેલવણી સંપાદન
કરવાના સાંધણ જે હાલ ઇંગ્રેજ સરકારે દરેક માણસના તાબા-
તલે મુક્યાં છે ત્યારે કોણ તેનો ઉપયોગ કરવાને પછાત રહેશે
વાર ? તોપણ અક્સોસ કરવા જોગ વાત છે કે હીંદુસ્તાનને
અરબો અગ્રધ બાગ આવી કેલવણીના માદાં મુજ તવોથી પણ
બેનસીય રહેલો છે.

પ્રકરણ ૨ જી.

આગલા હીંદુસ્તાનના દેશી રાજાઓના વખતમાં લોકો
પોતાની ભાષાનું પુર પાઠર માન પણ ધરાવતા નહતા. 'ધામનો
અને ધર્મના યુદ્ધો વીધાના વીવેકનું ડોલ માત્ર ધાલતા, અને
દેશીઓ તેમનાપર પુર વીસવાસ રાખતા હતા. પણ હાલ જમા-
નો ફરવાયોછે અને આગલના પંડીતો હવે અબજોમાં ખપેછે.
આજે મધરાસમાં અને દક્ષીણ હીંદુસ્તાનમાં તેજ્યું અને કે-
નેગીસ ભાષા શીશય ઇંગ્રેજ ભાષા પણ ઉલટથી લોકો ભણ્યાં
છે. ઘણાજ સામન્ય માણસો જેવા કે કોલી, મોચી, પોરતર વગે-
રે—ઇંગ્રેજ બોલવા લખવા શીખ્યાછે. મદરાસની સ્ત્રીઓ પણ
એજ પ્રમાણે ઇંગ્રેજ શીખેલી છે. એક સાંધારણ મદરાસણ
આવા પણ સાર ઇંગ્રેજ મોલી વાંચી જાણેછે. એજ પ્રમાણે
બંગાલ ઇન્દ્રાકા તરફ જોતાં પણ નજરે પડેછે ત્યાંના બાલુઓ
અને તેમનો છીઓતો ઇંગ્રેજમાં પ્રવીણ ગણાયછે. કલક-
ત્તાના કેલવાયજા પારસીઓ તથા તેમના બૈગં છોકરાં વગેરે ઇંગ્રેજ

ખાલી વાચી બાણે છે. ત્યાં ગુજરાતી નીશાળ એકે નથી કે તે બા-
પડાં પોતાના મુંબઈમરા વતણીઓની મુખ્ય બાપાનું માન મેલ-
વે. મુંબઈ તરફ નજર કરતાં આપણને સારો દેખાવ નહરે,
આવતો નથી. જોકે હાલના વખતના સર્વ જાતના અને કોમ-
ના જવાનો ઇંગ્રેજી શીખે છે, તેમણે ઉપવા જે ધંધાકારી બગ-
બર તેઓની સ્ત્રીઓ ઇંગ્રેજી કેલવણીમાં ધણીજ પછાત છે. કેટલાક
મુસલમાન નરો ખુદ કેલવણીથી બીન વાકેફ રહે છે. કેલવ-
ણીની બાબદમાં આ મોટો ટોણો સર્વથી પછાત પડેલો છે.

હાલના વખતમાં પાગસીઓ તથા હીંદુઓની અંદર ઘણા-
જ નાના બાપાપર અને એકસ હદ સુધીજ સ્ત્રીઓને ઇંગ્રેજી
કેલવણી આપવાને હીનચાલ થયલી જેવામાં આવે છે તે સંતો-
પ દારક નથી. જેમ મદરાસ તથા બંગાળના સેકિની સ્ત્રીઓએ
એ બાપાનું માન લીધું છે તેમ આગળ ચાલતા મુંબઈના સર્વ
પરસી, હીંદુ તથા મુસલમાનોએ પણ પોતાની સ્ત્રીઓને તથા
છોકરીઓને ઇંગ્રેજી કેલવણી આપવાની ફગ પડે છે એ વાત
સ્વભાવીક છે, તેમજ તે દેશીઓને પોતાને મોટું પણ લાભ કા-
રી છે. હાલના વખતમાં જોકે કેટલાક લોકો એવી કેલવણીની
સામે ધાય છે તેથી કંઈ આ શુભ નેમ ભંગ થઈ નથી જ ને દે-
શમાં તમે જોશો તો માયમ પડે છે તે દેશના લોકો એલા-
ના એલા બે બાપાનું તો માધાગણ માન ધરાવે છે. વેલાત ત
રફ જોવો—ત્યાં જગમત, ફેન્સ તથા ઇટાલીઅનનો અભ્યાસ ફે-
લાયલો છે. ફ્રાન્સમાં પણ ફેન્સ વતરોને ઇંગ્રેજીને જરમન તથા
ઇટાલીઅન બાપાઓ શીખવવામાં આવે છે. ફેન્સ બાપાતો યુરોપ-
ખંડના દરેક દેશમાં બોલાય છે. વધી પોવાડ દેશનો દાખલો
તેવો. એ દેશ ઘણો ખરો ગ્રીયાના તાળા તમે છે ત્યાં પણ તેના
રાજકર્તાની ભાષા ધરેધર બોલાય છે. એ પ્રમાણે જ્યારે ઇંગ્રેજ
સરકારનું હીંદુસ્થાનમાં રાજ છે ત્યારે આપણને તેની ભાષા
પણ હાંસલ કરવી જોઈએ, એ આપણા પોતાના કાવદા કા-
ને છે. જો એમ ન થાય તો ગજકર્તા ને પ્રજા વચ્ચે મોટો ત
કાવદ રહી જાય છે. વારતે પાગસીઓએ શું કે બીજા દેશીઓએ
પોતાની જાતી બાપાની કેલવણી આધ્યાત્મિક બેદાબેદીને ઇંગ્રેજી

કેતવણી આપથી જરૂરી છે. કુરોપમાં અને અમેરીકા ખંડ-
મા હજારો અને લાખો સ્ત્રીઓ કારકુનનો. દાકતર, વકીલ વગેરે
અનેક ધંધા કરેછે. અને એથી તેઓ ગરીબ લાચાર માખાપો-
નું પુર કરવાને શક્તિવાન થાયછે.

ઈંગ્રેજ ભાષાનું એવ બહુ મોટું છે. તેમાંથી જે ફક્ત
ઉગેછે અને જે નિતરેજા ઉગતાં જાય છે તે બહુ આશ્ચર્ય પ-
માડનારાં છે. જેટલું ઇંગ્રેજમાં વાંચણ છે. તેટલું—આજે
દુનિયાની ખીણ કોઈ પણ ભાષા ધરાવતી ન દર્શ. ઇંગ્રેજમાં
જે જે પુસ્તકો છે તેનો સામટો અભ્યાસ તમારેથી મુદત થાય
નહી એટલાં તે અગણીત છે. જમાનાઓની વિદ્યા અને વિ-
ચારો તેમાં સમાવેલા છે. વારતે જે ધણી વિદ્યા અભ્યાસનો
શાકીન હોય તેણે માત્ર ઇંગ્રેજ ભાષાજ શીખવી છે. તેજ
માત્ર શીખ્યાથી તે જમાનાઓનો ધનતેજાબ અને દરેક દેશનો
તથા ભાષાનો જૂતાંત મેલવે છે. ન્યાય શાસ્ત્ર, નીતી શાસ્ત્ર, પદાર્થ
વિજ્ઞાન શાસ્ત્ર, તવારીખ, કવિતા મંબંધી તથા ગદ્ય વગેરે પુસ્તકો
સંખ્યાબંધ વાચના લાયક છે. નીતી, વંચન, વિવેક, સંતોષ
ખુશાલી, દહમીરી વગેરે તમારી સર્વે લાગણીઓ ઉસડેરે એવાં
પુસ્તકો છે. એ સર્વે પુસ્તકોમાં કવિતા મોટો દરજ્જો, ધરાવે
છે તેમાં કુદરતી વિચારો કુદરતની એવારતમાં આપેલા છે
તેથીજ તે આપણું મન ધણું રીજવે છે. કવિ શક્તિ એક
જોદાઈ શક્તિ માણસમાં ઉતરેલી સમજવામાં આવે છે. પણ
તેના ભાગ્યશાલી પુરુષો યોગજ હોય છે. કવિતા અથવા ખેટ
દરેકથી કંઈ જોડાતા નથી. એવી મોટી કદંપનાના માણસો તથા
હોંડા વિચાર ધગવનારા પુરુષો યોગજ નીકલી આવેછે. ઘણા-
એક પંડીતો એ કામમાં નિપક્ષ થયા છે, તેથીજ એવું કહેવામાં
આવેછે કે માણસો જોદાઈ જોદાઈથીજ કવિ શક્તિ મેલવી આવે
છે. "A poet is born as such, not made so.",
તેથીજ કરી આ ચોપડીમાં ઇંગ્રેજ કવિઓની બાબત સમાવીછે.
ઈંગ્રેજ લોકોમાં ઘણા સરસ કાવ્યો યર્ષ ગયા છે તથા તેમની
મેટખાજી ધણી મધુર છે. જેઓ ઇંગ્રેજના માનથી તદન ખેન-
સીજ રહેલા છે તેમને ઇંગ્રેજ કવિતામાં થું થું બોધ સમાવેલા

છે તથા તેની ઐયાગત અને ગમીતી જખાન તથા તરેહવાગ
ગમના તથા તેની ખુશીઓને સારાશ સમજવનાની આ ચોપડીમા
નમ ગમી છે આપણા ડેનનણી લેતા જવાનોને તથા સારા
ગણ વાચનારને લાવક યદ પડે તે માટે દરેક કવિનો ટુક પણ
જાણવા જોગ અહેવાલ તેમની કવિતાના સાગશ જોડે આપ
વામા આપો છે અગધા અરન ગુજગતી લીલીમા લખાયાના
પુરતકો, તથા નાગતાની ચોપડીઓ નાગકો વગેરે ઇંગ્રેજીમાધીજ
ઉતાગી લીધા છે તે પણ વાચનારના જોવામા આવશે

પ્રકરણ ૩ જી.

ઇંગ્રેજી ભાષાની અદ્ય ધણાક દેશના તત્તો સમાયના
છે જે વખતે ઇરાન અને મીસર દેશ ચડીયાતા ગણાતા હતા
તે વખતે ઇરાલી અને ગ્રીમના ગતો માગ માનવમથામા હતા
તે સમ વેલાત દેશ જો ધણેજ કગાળ અને જગલી હાજતમા
હતો મીસર દેશના શીનીમીયન લોગ (the Phoenicians
of Egypt) અને ઇરાનના મોલમાઓ (the Magi of
Persia) તે કાળના વિજા હુનરમા પ્રસીદ્ધ ગણાતા હતા પણ
જેમ જેમ ગ્રીસ અને ઇરાલીના ગતો ખગતાન યતા ગયા
તેમતેમ મીસર દેશ અને ઇરાન પડતી હાજતમા આવવા લાગ્યા
મહોમારેના કુસખી ગ્રીસનુ ગજ ઇરાલીના રામન લોગોને
સનાધીન થયુ એ વખતે રામ જોર તેની પુર જોખન અને
દમામમા હતુ તે વખતે હિન્દુ દુવ તગજના ગજયો જગલી
લુગરી ટોલોઓથી વરયા હતા ગ્રીસના પડવા પછી રામન
લોકોએ રપેન દેશ જીતી લીધો ઇરાન દેશ જે ગ્રીક લોકોના
મેસીડોનીયન જાતના મરદાર એલેક્ઝેન્ડરે તામે કીધો હતો તે
પણ થોડા વરસની ખુનખાગ લડાઈ ચલાવ્યા પછી રામન લો
કોને હાથ આપ્યો જુલ્યસ સીઝરનો એ દોગનો વખત હતો
તેના વખતમા રામ જોરે દુન્યામા સર્વથી નામીયુ અને સુર
રેલુ લેખાતુ હતુ એશીયા અને યુરોપ ખડના સર્વ જાહેર
મુખે રામની ફરમાખગદારી કરતા હતા વેનાત દેશપર રામન

લોભએ અડાવો કીધો અને ત્યાંનો પણ થોડો મુનક હાથ કીધો હતો. ત્યાના રાજાએ ઇસુખ્રીસ્તના આંખા પછી નજદીક પાસેથી વરસે તુલક રામને ચોધાઈ આપના હતા પૃથ્વીની અનેક વસતીના મુનકોપર રામન લો કોને વાવટો હતો હતો પણ માણસનો લોભ માણસને પોતાને આખરે ખુવા કરે છે તેમ રામનો લોભથી ખુવા થયા તેઓથી મેહદ પ્રગણાઓપર અમન જનમઈ શકાયો નહીં, તેમના રાજાએ અને પ્રાણો વચે તુલકાત થઈ, બી અને લાલચથી દરેક દેશમાં અંધેર કાઢી આલવા લાગ્યો, પ્રજાઓ બડ હડાવા લાગી અને જતા તુલકી ગોથસ લોકોની પાડાંટી ટોળીએ જ ગલી જહનુનમાં આવીને તેમનાં સર્વ રાજ્યનો નાશ કર્યો આ ગોથ લોકોથી રામન લોકોનો પગજય થયલો જોડને પુરોપના બીજા રાજામાં દેહગત પડી ઇસુખ્રીસ્તના આંખા પછી સાતમી સદીનો એ વખત હતો. ફ્રાન્સના નામીયા રાજા આગ્નામને આખરે ગોથસ લોકોને હરાવ્યા, ને તેમને પુરોપના દક્ષિણ કીનારા ભણી હાકી કાઢ્યા, જ્યા તે લોકોએ એનેડા શેકે વસાવ્યું. આ શેકે આજ પણ સુર લોકોના શેકેરને નામથી ઓળખાય છે.

ઉપની 'ટુક તવાગી'ખના ફકગી વાચનારને વાકેફ રીના પછી એ સર્વ હીનઆલોથી ઇશ્રેજ બાપાપર કેટલી અસર થઈ તે સમજી શકાશે મીસર અને ઇરાન દેશના વિદ્વા હુનગેથી ગ્રીક લોકો વાકેફ થયા, અને તેમને બગેનો તેઓએ નવો સુનારો કીધો, તથા તેમનામાં સોફરેલીસ, ડોટો, એગ્રીસ્તોતય, દીમાસ-થીનીસ વગેરે શીનમુકોનો એક નવો વર્ગ ઉભો થયો લાલક-રગસ અને સોલન જેવા ન્યાય શાસ્ત્રીઓએ ઇરાન અને મીસર દેશના ધોગણુપર પોતાના દેશના કાયદા માટે કાયદા ઘડ્યા કવિ-તાનો પાયો પણ પેહેલો એજ યુનાન દેશમાં રચાયો. ગ્રીક લોકોએ ત્રોજનોના ત્રોય શેકેરપર દશ વરસ સુધી પેરો નાખી આખરે ફંદ રમીને તે હાથ કર્યું, તેનું વર્ણન અમન હોમર કવિની 'ઇલીયડ' નામની કવિતામાં જોવામાં આવશે. હોમર કવિને આજ દીન સુધી પણ કવિતાનો બાપ કરી ઓલાવામાં આવે છે, કેમકે અસનના વખતનાં જે જે પુસતકો અજનાનામાં

આબ્યાંછે તેમાં કવિતાનું પેહલું અને સરસ બેટખાજીમાં રચાવ-
લું પુરતક ઉપજા શ્રીક અંચકાગ્નું બનાવેલું છે. ઈસુખીરતની નવ-
સો વરસ આગલ આ લખેલું ધારવામાં આવે છે. હોમર કવિ
પછી પુનાન દેશમાં ઘણાક કવિઓ થઈ ગયા છે, અને હાલના વ-
ખતમાં કવિતા જે સરસ ઓગવે છે અને જે ચડતી હાલતમાં
રહી છે, તે એજ પુનાની ચ વકારોની રચના, તેમના બાધના કા-
યદા અને તેમની સાદી અને દીક્ષપસંદ એવારત જાલવી ગ-
ખ્યાનું પગીણામ છે.

જ્યારે પુનાન દેશ રોમન લોકોના તાબામાં ગયો ત્યાર-
થી તેમની કુલસુકી અને તેમના ઉમદા અને મનોરંજક પુસ્તક
કો પણ રોમન લોકોના સત્તાગીન થયાં રોમ શહેરમાં—બહાર
આખા ઇટાલી દેશમાં—તે વખતે લાટીન બાધાનો ખોલો અ-
બ્યાસ ફલાયલો હતો, અને જ્યારે પુનાન દેશની ફીપસુકીના
જલ્દવે તેમના હાથમાં આબ્યાં ત્યારે તેઓ પુર પ્રસારે પાખ્યાં.
રોમ શહેરનો તે વખતે ચડીયાતો હતો, અને તેના લડાયક દોર
વેલા ત્યા પ્રજાગતક ગજ રચાવેલું હતું. પણ કેલવણીના પ્રસા-
ગથી અને પુનાન દેશની વિદ્યાના અધીક નારથી રોમ શહેર
તે વખતે મુદ્રાગ અને જલ્લજલાથીમાં એકલું આગેવાન હતું.
રોમ અને ખીજ પુનાની કવિઓની નકલ વરજન, હોરેસ
અને એવીઝ વગેરે ઇટાલ્યન કવિઓ લાટીનમાં કરતા, અને એ
ગીતે દેશ દેશ કવિતાનો શોખ વધ્યો એટલુંજ નહીં, પણ પા-
દશોલોની દરબારમાં કવિઓની જગા થવા લાગી

વેખાત દેશપર રોમન લોકોના ચડાવા પછી લાટીન બાધા
ત્યાં પણ ઘખન થઈ ક્રાન્સ, ર્પેન વગેરે આસપાસના મુલ-
કોમાં તો તે આગકાગ થઈ હતી. રોમન લોકો વેલાત દેશ છોડી
ગયા પછી ડેન લોકોએ તેનીપર હોમથો શ્રાધા, અને કેટલાંક
વગમ મુધી પોતાના કેખજનમાં રાખ્યું. તેઓ પછી સેકમન લોકો
આબ્યા અને પોતાનો અમલ ચલાવવા માડ્યો. ત્યાર પછી
નોરમનોએ દેશ જીવી લીધો, અને હેસર્તગસ આમલ લડાઈ
કરીને હેગાવડ નામના સેકસન ગજને હરાવ્યો. (ઇ. સ.
૧૦૬૬). એ પ્રમાણે નવ સદીમાં વેલાતમાં એક પછી એક જુદાં

શુદ્ધિ આર રાજ યમાં, અને એ સર્વ જાતોની ભાષાના તત્ત્વો લાટીન સાથે બેજાવાથી હાલની ઇંગ્રેજી પણ અપ્રધાન-મીધ ભાષા બોલાવા લાગી. લાટીન ભાષામાં ઉપલી નવ સદી સુધી જે રાજ કારભાર ચાલતો હતો તે પ્રાંધ પડ્યો અને નોર્મનનાએ પોતાની ફ્રેન્ચ ભાષા ચલાવવા માડી. એ રીતે નવા નવા ઉમેરા થયા.

પણ અગીયારમીથી તે પંદરમી સદી સુધીની ઇંગ્રેજી ભાષા સાથે હાલની રસીલી ઇંગ્રેજી સરખાવતાં ઘણો ફેર માલમ પડે છે. ઉપના વખતમાં કંઈ ચોક્કસ અને એકજ બદાબરતરીકે અથવા ધીરણુપર ભાષા લખાતી ન હતી. સેકસનો, ડેન લોકો, નોર્મનો તથા શ્રીટનો સર્વ પોતપોતાની સ્વદેશી રીત પ્રમાણે ઉચ્ચાર કરતા અને લખતા હતા. એજ કારણે લીધે એ વખતનું લખાણ વાંચવાને તથા ઉકળાવાને તથા સમજવાને કઠણ પડે છે.

પ્રકરણ ૪ થું.

વાંચનારને વલી આ વાત પણ માદ રાખવી જોઈએ કે છાપવાની કલાનો શોધ છેક ઇ. સ. ૧૪૫૦ ના વરસમાં જરમની દેશના મેટ્રી શહેરમાં ગતનબગ્ગ નામે એક જરમનથી પ્રગટ થયો હતો. એ અરસાની અગાજી આખાં યુરોપ તથા એશીયાખંડોમાં મધ્યમાં લખાણો હાથે લખવામાં અને પ્રગટ કરવામાં આવતાં હતાં. ઉપના જરમને છાપવાનું યંત્ર પેલેલાં ઉભું કીધા પછી વેલાત દેશમાં તેા ચોવીસ વરસ પછી કેકસતન નામે એક ઇંગ્રેજે ઉરસટ્ટ અને રીવરસ નામના ઉમરાવોના આસગ તને એ સાંચો ઉધાડ્યો હતો, અને તવારથીજ ચોપડીઓ છાપવા માંડી (ઇ. સ. ૧૪૭૪). કેમકીડજ, આકસકુદ ધંગેરે વેલાતની નામીથી પાડજાયાઓ પણ એજ પંદરમી સદીમાં ઉભી થઇ, અને એ વખતની કડંગી, ન ઉચ્ચાર થાય એવી ભાષાને બદલે સોલમી સદીથી હાલની સાફ ઇંગ્રેજી જગ્યાન વખાવા લાગી.

ગયાં પ્રકરણમાં લખ્યા પ્રમાણે નારમનોનું રાજ યથાપછી મુદ્રારે અને આબાદી વેલાતમાં ફેલાવા લાગી લોકો નવા નવા ધંધાપર મંડ્યા, અને વસ્તીનો પોણો ભાગ ખેતીવાડીના કામમાં રોકાયો. 'શ્રીકનોને' રાજ્ય કાગબાગમાંથી ખાતલ કરવામાં આવ્યા, અને નારમનો સર્વ કામમાં ઉપરીપણું ભોગવવા લાગ્યા. વધી ખીરતી ધર્મ પુરોષના દરેક ગજમાં ફેલાયલા હતા, અને વેલાતમાં નોગમનોના ગજ વેલા ધર્મચુર્યો માત્ર કેલવા-યના ગણાતા હતા. ધણાખગલોકો તો વિદ્યાના મુળ તપોથી ખીનવાઈકે હતા, તેથી નારમનોએ નવી નવી નિશાળો સ્થાપી કેલવણીનો પ્રસાર કર્યો. આલક્રેફ ગજએ ને ને સારાં કામો આરંભ્યા હતા તેમને ઘણે દગજને નારમનોએ પાગ હતાગ્યાં તથા મદદ કીધી લાટીન અને ફ્રેચ ભાષામાં ને ને પુસ્તકો ગયાયનાં હતા તેના તગજુમાં પાછલ તે વખતના વિધવાનો મંડ્યા, આપ માન અથવા નવા નવાં પુસ્તકોનો તેઓ કંઈ પણ ઉમેરો કરતા નહી, અને એજ માફક તેમની સદીવેર થોડીએક મુસાફરીને લગતી થોપડીઓ અને નજીની લાટીન કવિતા સી-વાય કંઈ પણ વાચવા લાયક પુસ્તકો પ્રગટ થયાં નહીં.

પણ ઇ. સ. ૧૩૨૮ના વરસમાં ચોસર કરી (Chaucer) જન્મ પામ્યો. ઇંગ્લેન્ડ લોકો આજ ગુલીક ઇંગ્લેન્ડ કવિતાના ખાપ તરીકે એને માન આપેછે. એના વખતમાં વેલાતમાં વીજે એડવર્ડ રાજ ગાદીપરે હતા, ચોસરે કેમધીડગની પાઠશાળામાં પોતાના વખતને અનુસરતી કેલવણી લીધી, અને જ્યારે એડ-વર્ડ ગજએ ફ્રાન્સમાં મદાયો કીધા ત્યારે એ કવિ પણ લશ-કમાં સામેલ હતા. (ઇ.સ. ૧૩૫૮). કમ બાગ્યે એડવર્ડ ગજ ન ફાવવાથી કેટલાંક માણસો સાગાં કેદ પકડાયાં, અને તેમાં ચોસર કવિ પણ બંધમાં આવી ગયો. ધણાક મહીના બંદી-ખાનુ ભોગવ્યા પછી જ્યારે ઇ. મ. ૧૩૬૦ માં દિલક્રગર થયા અને બંને રાજ વચ્ચે મુલેહ થય ત્યારે એને છોડવામાં આ-વ્યો. એજ વરસમાં ફ્રાન્સના નામે ગણીપર હાજર રહેનાર એક કુળવત મ્ત્રી સાથે એ પગાયો. એની માવડીની બેન લાન કસતરના ડ્યુક સાથે પગણી હતી તેથી એને દરબારમાં સારે

વગ હતો સને ૧૩૬૭ના સાનથી એને રાજ તરફથી સાલી-
યાણુ મનવા લાગ્યું તથા પરદેશ ખાતા સાથે કોલકરાની ગોઠ-
વણુ કરવા જ્યારે ત્યાર આપણુ આ કવિને મોકલવામા આવતો
હતો જ્યારે કઈ દરબારી કામગીર એને ઇટલી મોકલવામા
આવ્યો, ત્યારે પેલા નામીયા ઇલાહનું શહેર પેતરાર્ક સાથે
ચોસગને ઝાળખાણુ પડી, જેની યાદગરત તે આ લીટીઓમા
નોધી ગયો છે

I wil you telle a tale, which that I
Lerned at Padowe of a worthy clerk,
As proved by his wordes and his werk,
He is now dead and nayled in his chest,
Now God give his soule wel good rest !
Fraunces Petrark, the laurent poete
Hight this clerk, whose rhetorike swete
Enlumynd all ytal of poetrie,
As Lutan did of philosophie

વાચનારની મનજાણુ ખાતર એનો તગ્ગુમો આવ્યો છે
કવિ કહેછે કે "જ્યારે હું" પેદુઆ ખાતે હતો ત્યારે એક નામા-
કિત માણસ પાસેથી એક વાત શીખ્યો તે તમને કહી મબના-
વુ છું. તેના બોલના અને લખવા પરથી તે નામાકિત હતો
એવું જોઈતું દેખાતું. તે હમણાજ મરણ પામ્યો છે અને જોઈ
તેના જીવને શાલી બખ્શો. તેનું નામ ફ્રાન્સીસ પેતરાર્ક છે
જે ઇટાલીની દરબારનો કવિ હતો જેમ લીનીયસની શીલમુરી
આથકારા થઈ છે, તેમ તેના 'મધુ' લખાણથી કવિતા પ્રકાશી
નીકલી છે "

સને ૧૩૭૪ માં ચોસર કવિને લડન શહેરનો કસતમ
કલેક્ટર અથવા દરીઆઈ જગાતનો તેહસીનદાર નેમ્યો, જેથી
એને સારી આવક થવા લાગી વધી થોડાક વરસ રહીને તે
પાગખાનમાં ખીરાજ્યો, તથા રાજના છોકરા રીચરડના
ફાન્સ દેશની એક શાહાજાદી સાથે લગણુ સંબધી ગોઠતેગો કરવા
એનમો તરીકે તેને ફાન્સ મોકલવામા આવ્યો હતો, પણ તેવામા

મળના મરણથી લાનકાસવાના ડયુકનો દગ્ગામ્મા વગ બધ પડ્યો અને સામી ટેળીવાનાઓએ ચોસરને રાજ કાઢ્યા માથી કાઢી મુક્યો એની એને ઘણો ક્રોધ હિપ્પ્યો નેની નીશાબી આપણને એ વખતની એની નેડડી કવિતામા માન્યમ પડે છે તે વખતે કંઈ જાણ પગા ન હોવાથી ચોસર કંઈ બ આવી નડ્યો ન હતો તેથી જ્યાં આકરી ગઈ ત્યાં ગપડના નાગો અને રણી મગામમા આવી પડ્યો ખીજી રીતરડ ગ વત્તે મેળાની કડી એને બાદગાહી ખાતાનો કાગળાગી નેમ્યો તથા પેનશન પણ આપતુ કરકુ એના મરણ તથા બાપદાદા ની નસનતી કંઈ પણ નોંધ આજ સુધી જણાઈ નથી

એની જીવ્હીનો ઉપલો ધનતેખાખ આપના પડી એની કનિનુ કંઈક બ્યાન આપતુ અગતનુ છે તે પણ હાનના વાચનારને એની કનિતાનો ધણો ટોપ્પ ઉત્પત્ત યરે નહી ઉપર એક કુટુંબ ટાક્યો છે તે પછી માલમ પડશે કે ચોસરની અસન ઇમેજ હાનના વખતની એજ ભાષાને ઉચ્ચાર એ બાજુ તથા લેખકુમા અનુસરતી નથી એનુ કારણ આગના પ્રકરણમા સમજાવેલું છે વાંચતે હાનના વાચનારને એના ઓ ચોની વીગત આપજા મીનાથ વગરે હિતાગી લેનાની જરૂર નોવા નથી ચોસરના વખતમા કવિતા રચના બચગી બે ગનતી હતી અને ઇમેજમા કંઈપણ શીક આધારમા ને પેહેન વેદની કનિતા લખાઈ છે તે એનીજ છે The Canterbury Tales અથવા કેન્ટરબરી હજ કરવા જતા જોગીઓની વાગતા વાચના બાધક છે એમા બત્રીસ જોગીઓ એકઠા થઈને એક તાવગન વાલાને પોતાનો બોમીયો ડુંડવે છે સેલેલથી રસતો કાપનાની મતનમને ખાતર આ જોગીઓ દરેક જણ પાસ એકેટ્રી વાત કગવે છે અને બોમીયાને તેનો પરીક્ષક ડુંડવે છે એ સર્વ કવી તાઓમા ધર્મનો ઉપદેશ સમાવેલો છે Testament of Love અથવા “ખ્યાગની પાગખ” અને Court of Love એમલે “કામદેવની દરબાર”, નામના બને કાવ્યો મનોર જક છે ચોસર કવિની અગાઉ Knights of Chivalry એમલે પોડસનાર બાહાદુર થવાને દરેક માણસમા તથા ગામમા એક

ફાલું હતું. તત્કાલ દાલ બખતર વગેરે હથીઆરો તેઓ પોતાની પ્રીયાના હાથથી દીવ પર બંધાવતા હતા, તથા તેણીને હોકમ બજા લાવવાને તથા તેણીનેજ આહવાને અને દરેક વાતે ખુશી રાખવાને તેઓ સોગંદ લેતા હતા એટલુજ નહીં, પણ પોતાની માથુકનું નામ દર વખતે યાદ કરી તથા પોકાર મારી મેદાન પડતા હતા. એ વખતમાં વેલાત દેશમાં સ્ત્રીઓને ધણુજ માન આપવામાં આવતું હતું. તેણી જેની સામે લડાઈ ઉઠાવા કેહે તેની સામે તેઓ જંગ મચાવતા હતા અને સ્ત્રીઓ પર દુકમાં કહીએ તો શીઘ્ર શીઘ્ર યઇ રહેતા. વેલાતમાંજ નહીં પણ આખાં પુરોપમાં એવું ચેતક ફાલણું હતું. યાદમી સદીના વિધવાન માણસો એ ચાલને બહુ ધીકારતા હતા અને તેની ખુશ કેકડી કરતા હતા. Don Quixote નું જાણીતું મથકેર પુસ્તક પણ સ્પેન દેશમાં સરવાનલીસે એજ અરસામાં પ્રગટ કર્યું હતું. એસરે પણ ઉપલી બંને મ્યારની કવિતામાં એ બાહાદુરોને હસી કાઢ્યા છે. એની કામદેવની દરબારમાં એ તેમને બાધ આપેરે કે સારાં કામો અને સંસાર ઉઘોગી બાબદો પર તેઓએ લક્ષ લગાડ્યું જોઈએ તથા નેક ખસલતનીજ બાનુઓને આહાથી જોઈએ. કામદેવની દરબારની એક્સેસરીસ (Alcestis) નામે સર્વથી ખુશશુરત રાણી પોતાના દુરમાબરદાર કવિ તથા બાહાદુરને તેની આકરીમાં કાંઈ ખામી પડવાથી નીચલી શીક્ષા દરમાવે છે.

Now wol I seyne what penance thou shalt do
For thy trespas, understand yet here,—
Thou shalt while that thou livest, yere by yere,
The most partye of thy time spende
In making of a glorious legendo
Of good wymmen, maydenes and wyves,
That weren trewe in loving all hire lyves.

તેણીએ એવો હોકમ કીધો કે “તું”એ જે મારી આમા તોડી છે તેને વાસ્તે તોજેશ કરવાને હું તને એવી શીક્ષા દરમાવું છું કે તારે, જ્યાં સુધી તું જીવે ત્યાં સુધી, તારી જીંદગી

ના મોટા ભાગ ને ને સ્ત્રીઓ, છોકરીઓ અને બેરીઓ પોતાના ઘણીને અતીઘણી વફાદાર હોય તેમની એક તેજસ્વી વારતા બનાવવામાં શકે.”

The Flower and the Leaf અથવા “ફુલ સરસ કે પાંદડી” એવે નામની કવિતામાં ખુમસુરતીની સાથે દુન્યાઇ મરતબાનો તેણે યુક્તબલો કીધો છે અને તકરાર કરેછે કે જેમ પાતરાંમાંથી ફુલને કસ મલેછે ત્યારેજ તે ખીલી નીકલેછે, તેમ આ દુન્યામાં નેકી, વફાદારી અને સદગુણોથીજ ખુબસુરતીને તેજ મલેછે, ને નો એ ગુણો ન હોય તો ખુમસુરતી નકામી સમજાયી. વલી ફુલ અથવા ખુમસુરતીનો એક બે દાદાડામાં કરમાઇ જાયછે પણ નેક ગુણો સદાકાળ ટકે છે; વારતે ઉપલી દૃષ્ટાંતરૂપ કથામાં તે ફુલનાં કરતાં પાતરાંને વધારે સરસ ગણેછે. ચોસરની ખીજી કવિતા પણ રમુજી છે. The Assembly of Fowls અથવા “મરઘાં બટકાંની મંડલી”, Romaunt of the Rose અથવા “ગોલાબનું દાસ્તાન”, House of Fame અથવા “કિર્તીનું ઘર”, “Legend of Good Women” અથવા નેક ઓરતોની વારતા અને “Chanticleer” અથવા મરઘાપર લખેલી કવિતા ઘણો હસવાનો ભાવ પડે છે. એક ગરીબ રાંડીરાંડના ઘરમાં મોટા મરઘો ખાલેલો હતો, પણ એક દહાડે ઘોર દીસે તેને કેહોલું પકડી ગયું તેની વીગત બહુ રમુજ ઉપજાવેછે.

The sely widow and hir daughtres two,
Herden these henny's crie and maken wo,
And out at dores starte they anon,
And saw the fox toward the wood is gone,
And bar upon his back the cock away;
They criden "Out! harrow and waylelay!
Ha, ha, the fox" ! and after him they ran,
And eek with staves many other man;
Ran Colle our dogge, and Talbot and Garlond,
And Malkin with a distaff in hir hond;
Ran cow and calf, and eek the very hogges,

So were they fered for berkyng of the dogges,
 And schowling of the men and wymmen eke,
 That ronnes that thay thought hir herte breke,
 Thay yelieden as secndes doon in helle;
 The dokes criden as men wold hem quelle;
 The gees for fere flowne over the trees;
 Out of the hyve came the swarm of bees;
 So hideous was the noys, a benedictio!
 Cortes he Jakke Straw, and his meynie,
 Nomaden schootes never half so schrillic,
 When that thay wolden ony Flemyng kille,
 As thilke day was made upon the fox.

એની મતનખ એવી છે કે “પેલી આલથું વિધવા અને તેની બંને છોકરીઓ મરણીઓના કકલવાથી બાહાર દોડી આવીને બારણા તરફ નોયથું કે પેલું કેહોલું મરધાને પોતાની પીઠપર મારી નંગલ ભણી નાસવું હતું. તેઓ તેની પછવાડે દોડી બુમ ખાડવા લાગી—પકડો ધરો, મારો પેલાં કેહોલાંને મેરો—તેવાજ તેમનો કુતરો તથા તાલબત અને ગારબંડ વગેરે ખડોશીઓ પછવાડે લાકડી લઈને દોડ્યા; ધરડી માલકીન આતરડો હાથમાં પકડીને દોડી, અને કુતરાના ભસવાથી ગાય વાછરડા વગેરે એણીમર પેલીમર દોડ્યાં લાગ્યાં, તથા નેમ ભુતોના પોકારથી દોજખ ગાછ રહે તેમ સ્ત્રી પુરૂષોના પોકારથી આજો રસ્તો ગાછ રહ્યો. માણસોને નોઈને બટકો બટબટ કરવા લાગ્યાં, હાંસ ખીલીને બાડપર ચડી ગયાં, મધપુડામાંથી મધમાજો બીડી આવી, અને એ પ્રમાણે કોઈપણ દહાડે ક્ષેત્રમાં છુટારાઓની પાછલ પછું ન સોંભલેલી એવી ચીચીવારી અને પોકારો તે દહાડે પેલાં કેહોલાં પાછલ જારી રહ્યો.”

ચાસરની બેટબાછની ઢખ તથા લખાણની નોડણી તરફ નોતાં વાંચનારને તરત ખ્યાલ આવશે કે હાલના જમાનાના છોકરાઓ એવી તો કવિતા જોડે છે. એની કવિતાનો નાદજ કંઈગો છે. એના વખતમાં ઈંગ્રેજ કેમ લખાવી હતી, શબ્દોની

રમના તથા લખાણની હાલત કેવા પ્રકારની હતી તે ઉપર આ-
વેશ બે ત્રણ ટુક ટુક કરાઓ પરથી જણાયે.

પ્રકરણ ૫.

ચોસર કવિ પછી જાણવા જોગ હાવરડ અને વાયટ કવિ
યજ્ઞ ગયા છે. પહેલા તો સરે પ્રગણાનો ઊમરાવ હતો (Earl
of Surrey). તે ઇ. સ. ૧૫૧૬માં જન્મ પામ્યો હતો. ફ્રાન્સ
લોદનના મેદાન આગલ એ અરસામાં સ્કોટલેન્ડના ચોથા જેમ્સ
રાજાની સાંધે ખુનખાર લડાઈ કીધા પછી જે ઇંગ્લેન્ડમાં જીવ
મુલવી હતી તેઓ ઉપમા કવિના બાપની બાહાદુર સરદારી હેઠલ
હતા. તે સોલ વરમની ઉમરે લેડી ફ્રાન્સીસ વીવર સાથ (Lady
Frances Vere) ખરણ્યો હતો. સરે કવિ અસલથીજ આ-
ભાક અને લગાયક સ્વભાવનો હતો. પણ એના કમબખત નસીબે
એને એક નવા ખારના ફાંદામાં નાખ્યો. સ્કોટલેન્ડના કીલદેર
તાલુકાના ઉમરાવની નાની છોકરીની આહવાતમાં તે ગીરફતાર
થયો, પણ એના તો લગણુ યજ્ઞ મુક્યાં હતાં તેથી ઉપલી ઊમ-
રાવ જાદીએ એને કંઈ મચક આપ્યો નહીં, ખજા સામા ધી-
કારી કાઢ્યો. આથી તે દેવાના જોવા બની ગયો. તેણીની ખુબ્-
મુરતી પર ધનાએક પ્યાલો (Sonnets) તથા ખ્યાર બરી કવિતા
વગેરે જોડીને તે તેણીના મહેલમાં આકલાવતો, પણ તેનું ક-
ંઈ વધુ નહી. આખરે ખ્યારનાં કૃતમાં તે ખુવાર થયો. ઇ. સ.
૧૫૪૬માં તેને ફ્રાન્સની સામે કેટલુક લશ્કર આપી મોકલ્યો
કરવા મોકલ્યો હતો ત્યાં તેણે અસાનક ઉલઘાપ આધી, અને
પોતાના કામમાં બેદરકાર ગહવાથી આખરે તેને મોભાવી લખને
બંદીખાને મોકલ્યો. એના દુશ્માનોએ એની બપર રાજાની સાં-
ધે બલવો કરવાનો વાંક મુક્યો. તે વખતે આઠમો હેનરી રાજા
વેલાતની ગાદીપર હતો, જેવા હૈર ફાકમથી ઇ. સ. ૧૫૪૭
માં એકત્રીસ વરસની જીવાન વયે તેને ગરદન મારવામાં આવ્યો.

સર થોમસ વાયટ (Sir Thomas Wyatt) તો કેન્ત પ્ર-
ગણાનો રહેવાસી હતો, અને ઇ. સ. ૧૫૦૩ ના સાલમાં જન્-
મ્યો હતો. એની બપર આઠમાં હેનરી રાજાનો ઘણો વીસવાસ

હતો તેથી વારંધડીએ દરબારી કામ સારૂ એને દશદેશ મોકલ-
વામાં આવેલો હતો એ પ્રમાણે સરકારી બાબતોમાં ઇટાલી દેશ-
માં રહેવાથી ત્યાંના પુસ્તકોનો એણે અભ્યાસ કર્યો, અને પેત
રાર્ક, ડેન્ટી, એરીઓસ્તો વગેરે ઇત્યાદિ કવિઓના મંથુર લખ્યા
છે તે ધણે જુથ થયો પોતાના દેશમાં આવ્યા પછી એણે
ગિપના ઇટાલી દેશના કવિઓની નકલ કરવા માડી અને ધણે
દરજાનો પાઠ ગીતર્યો સરે અને વાપટે એકજ અરસામાં
કવિતાઓ લખી છે, તેથીજ આ પ્રકરણમાં તેઓ બે નેની
નામ સાથે લીધે પેહેલવેલના ખાલો (Sonnets) એજ કવિ
ઓએ ઇંગ્લેન્ડ કવિતામાં લખેલ કીર્તિ સરે અને વાપડની ક
વિના ધણી ખરી ઇત્યાદિ કવિઓના તમજુમાંથી ભગ્નુછે એ
સર કરતા તેમની લખવાની ધન તથા બોલોની રચના સારીછે
આર એ તેમના સાધારણ વિષય

આપણે ગિપર કહ્યું કે સરેના ગિમરાવને કીનદરના અ
ગીરની છોકરીએ કંઈપણ ગીતોજણ આપ્યું નહીં, જોકે સરેને
તો આરનો કારો જખમ લાગેો હતો છોકરીનો બાપ ન જાણે
અથવા તેણીના કુટુંબને ક્ષ્મ અપમાન ન થાય તે વાત ધ્યાન
માં રાખી તે તેણીને જીરાનતાઇન (Geraldine) નામથી લખતે
હતો એજ નામે તેણે તેણી ઉપર ધણીક વાર કવિતા લખીને
મોકલી હતી. નીચેના કૃતિ તેના આર પુર જોર અને કાકલ
દી સાથે જોડેર કરેડે.

Set me whereas the sun doth parch the green,
Or where his beams do not dissolve the ice,
In temperate heat, where he is felt and seen,
In presence prest of people mad or wise,
Set me in high or yet in low degree,
In longest night or in the longest day,
In clearest sky, or where clouds thickest be,
In lusty youth or when my hairs are gray,
Set me in heaven, on earth or else in hell,
In hill or dale, or o'er the foaming flood,
Thrall or at large,—alive where so I dwell,
Sick or in health, in evil fame or good—
Hers will I be; and only with this thought
Content myself, although my chance be nought

કવિ બંદગી કરે છે કે “ અરે ઝા દાદગર, તારું નામ હમારી નજરે આગળ કેટલું બુનદ દેખાય છે! આખે દુન્યા અને હવા ને તારી શક્તિનું મોટાપણું દેખાડે છે તેમાં પણ તારું નામ સમાયણું અને ફલાયણું છે! આ અંધાર આકાશને પણ તારા પ્રભાવથીજ ટેકા છે, નેને તુંએ આ દુન્યાની આસપાસ ફલાવ્યું છે, અને તેની કેટલી બોહાલી હદ વીરવાયી છે! ”

સરેના લખાણનો એક ખીનો ફકરો લેવા એની માશુકની ખુમસુરતી સર્વ સ્ત્રીઓના કગતાં ખુમ દીપી નીકલે છે, તથા નેમ સુર્યની રોશની આગળ એક મીનખતીનો દીવા, અને દાદાડાના અજવાલા આગળ ગતનું અંધાર, અંખ મારે છે તેમજ તેણીના અનિ શોભાયમાન મુખડા આગળ દરેક અખલાની ખુમસુરતી શીકી પડી જાય છે. આ શલોક કેવા રાખમા શરૂ થાય છે તથા આશોકાને બાળુ રહેવાને કેવી ધખમાં ફરમાવે છે !

Give place ye lovers, here before
That spent in boasts and brags in vain ;
My lady's beauty passeth more
The best of yours, I dare will shew,
Than doth the sun the candle light,
Or brightest day the darkest night.

સર વાપટે પણ ઊપલા ઉમરાવની માફક ધ્યાર સંબંધીજ કવિતાઓ નોડી છે. જાદતાલાએ પણ શું અજબ માસણમાં એવી શક્તિ મુગી છે, નેનો જીસ્સો તેનું તન અને મન સર્વ ઊસકરે છે, તથા નેની લાલચમાં માણસ તેની ધન દોલત, તેનો મરતબો, તેની મર્યાદા અને તેની નેકનામી એક પવમાં ખુવાર કરે છે. અને વાંચનારના નોંધામાં આવશે કે જે પેતરાર્ક કવિની ઊપમા બંને કવિઓએ માત્ર નકલ કરીએ તે પણ સરેની માફકજ (પણ ઉપત્તિ રીતે) એક પરભોધી સ્ત્રીની મોહનતામાં પડ્યો હતો. પણ ઇંગ્લિશ લોકોમાં શું કે દુન્યાના સર્વ ભાગો અને ટોલાંઓનાં પ્રસ્તકોમા નોંધો તો માલમ પડશે કે ખ્યારથીજ

અને તેનેજ લગતાં કરણોથી કવિતા જન્મ પામી છે, અને
જે સરસમાં સરસ કવિતાઓ ગણવામાં આવેછે તે પણ પ્યાર-
ના નોસ અને ઊભરાથીજ સરસ લેખાયછે, પછી તે પ્યાર
દેગનો, માખાપનો, સ્ત્રીનો કે કાંઈ ખીજીજ એવી વહાલી ચીજ
સાથ તાલુકો રાખતો હોય.

નીચલી સતરો વાયટે પોતાનીબેઠંગી મારુક પર
લખી માકલી હતી તે એક જેવકા ઓરતપર ઘટતો તીરસ્કાર
ખતાયેછે તેને માટે જણીતી થયલી છે. એની બાધા પણ
વિચ્છે અને અનુસરતી છે. તેણીની જેવકાઈ માટે દુઃખીક સખત
ફરીયાદ વાયટે કવિતામાં લખી માકલી હતી ત્યારે તેણીએ તેને હસી
કાઢ્યો, અને ઉત્તર વાઢ્યો કે કવિની સારંગીમાં કંઈ ખામીછે
તેથીજ ફરડા અને ન છાને એવા સરોદા અને સુખનો નીકસે.
વાયટે એ અપમાનનો જવાબ આ પ્રમાણે લખી માકલ્યો.

Blame not my lute ! for he must sound

, Of this or that, as liketh me ;

For lack of wit the lute is bound

To give such tones as pleaseth me ;

Though my songs be somewhat strange,

And speak such words as touch thy chango,

Blame not my lute !

Spite asketh spite, and changing chango,

And falsed faith must needs be known ;

The fault's so great, the case so strange,

Of right it must abroad be blown ;

Then since that by thine own desert,

My songs do tell how true thou art,

Blame not my lute !

Blame but thyself that hast misdones,

And well deserved to have blame ;

Change thou thy way, so evil begone,

And then my lute shall sound the same ;

But if till then my fingers play

By thy desert their wonted way,

Blame not my lute !

આ ગીતમાં કવિ જ્યાં વાલે છે કે “મારી સારંગીના વાંક ના કાઢ ! કારણ કે જેમ મારી ખુશીમાં આવે તેમ તે વાગે. સારંગીમાં કંઈ અકલ હોતી નથી તેથી તે ગમે તે રાગ કાઢે. જોકે મારાં ગીત બેરંગીએ તો પણ તે તારા જુદા જુદા ટંગ દખાડે છે તેથી તું કંઈ મારી સારંગીના વાંક ના કાઢ ! કીના કીનાને મારે છે અને બેવકાઈ બેવકાઈને તોડે છે તેથી તારી નીમકહરામી સર્વને જણાવવી જોઈએ; તારા વાંક ધણે ઓછા છે તેમજ આ બનાવ પણ તાજુબી ભરેલા છે તેથી મર્વ સોડોને તે હું જણાવશ; વારતે મારી સારંગી તારી લાયકો પ્રમાણે વાગતી હોય તો તેમાં તેના કંઈ વાંક કાઢ ના ! આમોતો તારી પેતાની છે કે જો આજે બધા બગાડો કીધા છે અને તેથી તું કપકાને લાયક ઠરી છે. જે આડે રસ્તે તું ચાલે છે તે છોડ, અને પછો જો તું પાંસરી ઉતરસે તો મારી સારંગી તેવા પણ તારા ગુણ ગાયે. પણ જ્યાં સુધી તું સુધરે નહી ત્યાં સુધી તારી નેકનામી પ્રમાણે તારાં ગીત ગવાય તો મારા તંબુરાનો વાંક કાઢતી ના !”

નીચકું જાણ્યું ઉપજાજ શહેરે લખ્યું છે તે કપો ધણી સમજી શક્યે નહીં ? બરઆં અને છોકરાંઓમાં પણ તે રમુજ ઉપજાવે છે.

A lady gave me a gift she had not ;
And I received her gift which I took not ;
She gave it me willingly, and yet she would not ;
And I received it, albeit I could not ;
If she gave it me, I force not ;
And if she take it again, she cares not ;
Construe what this is and tell not,
For I am fast sworn I may not.

જ્યેક સ્ત્રીએ મને એવી બખસેસ આપી જે તેણીના પાસે મુલ્ય હતી નહીં; એ તે મીજ તરત કબુલ રાખી, પણ કંઈ તે મારા હાથમાં આવી નહીં; જોકે તેણી ના કેહેતી હતી, તો પણ લીધી ત્યારે ખુશીથી આપી; જો કે હું તે હાથમાં લઈ ન

શક્યો તોપણ તરત મેં સ્વીકારી; જ્યારે ખુશીથી આવી ત્યારે
જેર શું કામ કરું? અને તેથી પાછી લેવાને પણ હવે દરકાર
કરતી નથી; આ ચીજ શું છે તે તમે સમજો પણ ખોલવાના, કા-
રણ કે તેણીએ મને એ માટે જન્મરા સોગંદ આપ્યા છે.”

કોઈ વાંચનાર વિચારમાં પડશે, પણ એક નાજુક નારના
ગોલાખી ગાલોપર હેતબરી બોકી લીધા વગર ખીજું શું હોય?
ઊપલી બોકી લેવાપર તે નીચલી સતરો લખી ગયો છે.

Nature that gave the bee so feat a grace
To find honey of so wondrous fashion,
Hath taught the spider out of the same place
To fetch the poison by strange alteration ;
Though this be strange, it is a stranger case
With one kiss, by secret operation,
Both these at once in thine your lips to find,
In change whereof I leave my heart behind.

કવિ કહે છે કે “ જો બોલોએ મધમાખને નેક એનાએત
ખખરી છે, અને તેથી કુલોમાંથી શીરીન મધ તે ખનાવે છે, તેજ
બોલોએ તેવીજ વસ્તુમાંથી કરોલીયાને અજબ ફરફાર સાથ એર
કાઢવા સીખવો છે. જોકે આ વાત આખરે પમાડનારી છે તોપણ
તારા (એટલે સ્ત્રી જાતનો) હાખલો વધારે અજબખેખી ઊપજા-
વે છે કારણ કે માત્ર એકજ ચુમી લેવાથી એકકી વખતે તારા
લખમાંથી મીઠાસ અને એર સાથે વેહે છે, અને એર મને ન
લાગે તે વારતે માફ જીગર તારી અંદર મુકી જાગે છે” એ-
કજ માખાપના દીકરાએ જુદી જુદી ખાશીયતના નીકલે છે તે-
મની આલનો ધણીવાર ઊપલી ચાર લીટીઓ સાથ મુકાબલો
કરવામાં આવે છે. સરે અને વાયટની કવિતા હાલના વખતમાં
જાત્રી વાંચનામાં આવતી નથી. તેમના લખાણમાં એસરના
વખતના કેટલાક અસર બોલો, પણ જોવામાં આ-
વે છે. એ બંને કવિઓ ધણીખરી દુક કવિતાએ માત્ર ખ્યા-
રપર જોડી ગયા છે. જેમ હાફેજના શલોકો ફરવી બાપામાં લ-
ખાયલા છે તેજ પ્રમાણે અને તેજ મતલબનું ધંધકી લખાણ
આ કવિઓના શ્રંથમાં સમાવણું છે. પરદેશમાં મુસાફરી કરીને

તથા તેવા દેશની બાધાનું તથા પુસ્તકોનું જ્ઞાન જલસીને પોતાના દેશની લીલીમાં તથા કાવ્ય રચનામાં એએએ ધણો સુધારો કીધેલો જોવામાં આવેછે. એસરના કરતાં તેમની લખવાની ધબ્બ સારી છે અને તેમના છંદના મહડતા ઊતરતા સ્વરો આપણાં જ્ઞાન પર સારી અસર કરેછે.

પ્રકરણ ૬ ઠુ.

આ પ્રકરણમાં સ્પેનસર કવિ વીરો લખવા અગાઉ એના વખતની હાલત તપાસીયે. ઇ. સ. ૧૫૪૭ માં વેલાતનો આઠમો હેનરી રાજા મરણ પામ્યો અને તેની જગે તેનો છોકરો છોકો એડવર્ડ રાજા ગાદીપર આવ્યો. એ રાજાના વખતમાં લોકોમાં ધર્મ સંબંધી બંડો ઉઠ્યાં તથા તાલુકેદાર ઉમરાવો રાજાની સત્તાની સાંભિ યમા અને રકાટ તથા કેન્સ લોકો સાથે લડાઈ ચાલી. એ રાજાના વખતમાં દેશની હાલત ઊંસકેરાયલી હતી અને ધંધારોજગાર તથા સુખ સંપન્ન વગર લોકો ધણા ચિંતાનુર દેખાતાં હતાં. ઇ. સ. ૧૫૫૩ ના સાલમાં એ રાજાના મરણ પછી રાણી મેરી તખ્ત પર બેઠી, અને આઠમાં હેનરી રાજાએ રામના મોટા ધર્માધિકારીનો ઇનકાર કરીને જો નવો પ્રોટેસ્ટન્ટ ધર્મ સ્થાપ્યો હતો તે તેણીએ અતિધણી સખતપથી ઘણી નખાવ્યો અને એજ ધર્માધિકારીનો કાયલીક પંથ સ્થાપ્યો. રાજરસ લાઠીમર વગેરે મોટામોટા ધર્મયુર્રોને તથા તેમની સમજાવત પ્રમાણે ચાલનારાં હુલારો લોકોને તેણીએ બળતી ચેહમાં નખાવીમારી નાખ્યાં. દેશતની મરજી ઊપરાંત તેણીએ સ્પેનના શાહાબદ કીસીપ સાથે લગણ કરીધાં અને પોતાના ખાવીંદનો ધર્મ પોતે પણ સ્વીકાર્યો. મોટા મોટા ઊમરાવો તથા રાજાધિકારીઓને અને પોતાની સાવકી બેન એલીઝબેથને, એરુએ કેદમાં લખાવ્યાં. આથી તેણીપર તથા તેણીના ભરથારપર દેશનો બહુ ધીકકાર છુટ્યો. રાણીના રાજકારભારથી લોકો બેદીલ થયાં, અને તેમનામાં ધર્મ સંબંધી તડા વધવા લાગ્યાં. રાણી મેરી ઇ. સ. ૧૫૫૮ માં મરણ પામી.

ઉપર પ્રમાણે રાજ્યના અંધિર કારબારના વખતમાં તથા રૂપતની ખેતીમાંને લીધે કંઈપણ નવાં નવાં પ્રસ્તરો પ્રગટ થયાં નહી. લડાઈથી સોડોની કંઠાસેલી હાલત તથા તેથી થતો ઉદ્યોગનો નાશ તથા રૂપતના મનની ચિંતા અને તેમનું ધર્મ સંબંધી જ્ઞાનનું સર્વ તપાસી જોતાં કંઈ પણ મારાં પ્રસત્તોની આગા પાશુ રાખી શકાય નહી. પણ જ્યારે બંદીખાને કેદ પડેલી રાણી એકીબ્રાજેના ખેનના મરણ પછી ગાદીપર આવી ત્યાં રથી સારાં ચીન્હો જોવામાં આવેછે. તેણીએ પોતાના બાપનો પ્રોટેક્શન ધર્મ ફરીને તાજો કોપો. તેણીથી અગાઉના તથા આર ગજબોની હકુમતના વખતે અંધિર કારબાર આવતો હતો અને સોડોની કંઈપણ ઘદ ફરીવાદ ન સેવાતી હતી તે સર્વ કંઈપણનો કાજ વહી ગયો. અને રાણી એકીબ્રાજેના અમનથી સત્યુગનો વખત સર થયો. જ્યારે ઇરાલી દેશમાં એકીબ્રાજેનો અને તેસો, ફ્રાન્સમાં મેરો અને રાજસે, તથા પોરતુગાલ દેશમાં કેમોઅન જેવા નામાકિત કવિઓ વસ્તા હતા, ત્યારે વેસાતમાં તેઓની બરોબરી કરે એવો એક પાશુ કવિ કે લખનાર જોવામાં આવે નથી. રાણી એકીબ્રાજેના આવવા પછી સુનેદ ફલાઈ તથા લડાઈએ બંધ પડી, અને દેશ આગલના કરતાં મુરસ આબાદ હાલતમાં દેખાવા લાગ્યો. તેણીની અગાઉના રાજ્યોના વખતમાં સોડો પોતાના જન માલની સલામતી માટે બીહીતાં હતાં, અને જોમ અને તેમ સ્વતંત્રપણે લખવા અથવા બોલવાથી પહેલેજ રહેતાં હતાં. એકમકનીપર વેડેમ, શક તથા બેવીસવાસ ગજબાથી સોડોનું મન કંઈપણ કમપર મકમન હતું.

રાણી એકીબ્રાજેના વખતમાં બેપસો સર્વ બેવીસવાસ મટી ગયો. સોડો નમીત દેખાવા લાગ્યાં, રાજનો કારોબાર મનમાનતી રીતે ચાલવા લાગો અને ધર્મનું જ્ઞાનનું નરમ પડ્યું. દેશનો વેપાર વધ્યો અને તેણીના આસરા તને જે મોટી ઇચ્છા પેટીએ હોદ્દસ્થાનમાં ઇચ્છેજના રાજનો ખાવો નાખ્યો તે સ્થાપનામાં આવી. વિશા પ્રકરણમાં પણ તેણીના વખતથી મોટા ફરફાર થયો. જોડી ચોપડીઓ પંદરસો વરસ સુધી પ્રગટ થઈ હતી તેટલીજ ચોપડીઓ અને વધી આગલના લખાણ

કરતાં સરસ—તેણીના ચુભાલીસ વરસના લાંબા અમલમાં છપા-
 ઇ બાહાર પડી. ઇંગ્લેન્ડમાં જે વિદ્વાન લખનારાઓ અને ઉ-
 સનાદી શાહેરો યર્જગયાછે તેઓમાંના ધણાખરાઓ એ મહારા-
 ણીના વખતમાં પ્રકાશી નીકળ્યા. નામીયા શેકસ્પીયર તથા જા-
 નસનના નાટકો એ વખતે આશકારા થયા; સ્પેનસર કવિ પણ
 એણીનાજ વખતમાં લખ્યાતી પામ્યો; ફીલમુફ બેકનના કુખા પ્ર-
 સીધ રસાલાઓ પણ એજ અરસામાં પ્રગટ થયા, તથા રાલે,
 હુકર, સર ફીલીપ સીડની જેવા નામીયા લખનારાઓ પણ એજ
 વખતે રાણીના રાજમાં આસરે પામ્યા. એ સર્વ વિદ્વાન
 સેતારાઓના એકઠી વખતના સમાગમ માટે તથા વેપાર અને
 હુનરના ચડીયાતા શોખને માટે રાણી એલીઝાબેઠની પાદશાહી-
 નો વખત તે સતયુગનો વખત કહેવાયછે.

પ્રકરણ ૭ મું.

ઉપર લખ્યા પ્રમાણે વીંદા અબ્યાસના ખીલતા વખતમાં સ્પે-
 નસર (Sponsor) કવિ પ્રસીધ થયો. ૪૦ સ. ૧૫૫૨ના સાલમાં
 તે લંડન શહેરમાં જન્મ પામ્યો હતો. જેકિ આ નામીયા કવીની
 જીંદગીનો હવાલ ધણોજ દુક અને હાલહવાલ હાથ લાગોછે,
 તોપણ તેની કવિતા પરથી તેના માખાપની હાલત ગરીબ માલમ
 પડેછે. એના ગામના તાલુકદાર ઉમરાવ એની મરખાનીથી તે ૪૦
 સ. ૧૫૬૯ માં કેમબ્રીડજનો પાઠશાળામાં દાખલ થયો, અને
 કેટલાંક વરસો સુધી ત્યાંજ તેણે કેવળણી લીધી. તેણે અઢાર વરસની
 વયે “બરવાડનુ પંચાંગ” અથવા Shepherd's Calendar
 નામે એક કવિતા રૂપી પુસ્તક પ્રગટ કર્યું. કેમબ્રીડજની
 પાઠશાળામાં પસાર થયા પછી તે બિપતા બિમરાવના મુનથી
 તરીકે તેની સાથે આયરલાંડ દેશમાં સનદી નોકરીપર ગયો, જ-
 યાં લારડ એની ગવરનર તરીકે નેમણુક થાઇ હતી. એજ ઉમરા-
 વના વગથી રાણી સાહેબની મરખાની એનીપર વધી, અને કો-
 ર્ટ શહેર આગળ આવેલો એક વજીફ તથા મેહેલ સ્પેનસરને
 ઇનામમાં તમલેખખશયાં. એ વખતે એને ત્યાં એકછોકરીનો જન્મ

યથો, પણ એના ખ્યાર તથા લગણુ સંબંધી સર્વ વીગતો અંધારામાં રહી ગઇછે. ઉપલાજ મહેલમાં તેણે “પરીઓની સરસાર” અથવા Fairy Queen નામે તેની સર્વમાં વખાણાયલી કવિતાનો પાથો રચ્યો, જેના પેઠેલા ત્રણ બાગો જે વરસ પછી પ્રગટ થયા. રાણીએ એને બોલાવી પોતાનો ઘણી ખુશી જાહેર કીધી અને પાદશાહી તીજોરી ખાતેથી એને સાલીયાણું આપવાનો હુકમ થયો. આથી એ લખવા પાછલ વધારે ખંતી રહ્યો અને ઊપલીજ શુંદર કવિતાના બાકીના બાગો પણ તેણે જોડીને બાહાર પાડ્યા. તેની લોહિમાં ઘણી વખાણુ થઈ અને મોટા મોટા અમીરો સાથે દોસ્તી બાજી. પોતાના મહેલમાં એ મુખ્યચેતથી જીંદગી ગુજારવા લાગ્યો તથા આયરલેન્ડ દેશની એક જીવાન કન્યા સાથે એણે ૪૦ સં ૧૫૬૪ માં પ્રુનર વીવાહ કરેલા માલમ પડેછે. આરેક વરસ વધારે સુખ ચેતમાં કાઢ્યા પછી એના કસબામાં મોટો બલવો ઊઠ્યો, અને રૂપેત સરને એકદમ રોતોરાત મહેલ છોડી નાસી જવું પડ્યું. બલવાજોડાએ તેના મહેલને બાલીને બસમ કીધા, જે આગમાં તેનું એક નાનું બાલક પણ બલી ગયું. આથી તેને ઘણું દુઃખ લાગ્યું અને ૪૦ સં ૧૫૬૬ માં ગરીબ હાલતે પ્રુગીને તેમં રણ પામ્યો.

એનો પેઠેલપેઠેલી કવિતા આગલ કહયા પ્રમાણે “ભરવા ડુ પંચાંગ” નામની છે. એના બાર બાગ કરયાછે અને દરેક બાગ વરસના દરેક મહીના સાથે તાલુકો રાખેછે. પેઠેલા, ખીલ તથા છઠા બાગમાં ભરવાડો પોતાની માથુકની ગેરબેરબાનીપર વીલાપ કરેછે; પાંચમા સાતમા અને નવમા બાગમાં પાદરીઓની આપખુદી તથા હગ બાજી જિંધાડી પાડીછે, અને ઓયા બાગમાં એ રાણીની તારીફ ગાયછે. જો કે ચોસરના વખતની જખાનમાં ઘણીખરી રૂપેતસરની કવીતાઓ લખાયલીછે, તોપણચોસર કરતાં એની એબારત તથા સતરો ઘણી મધુરઅને સેહેલી છે. રાણી એલીઝાબેથની સ્મૃતીનું ગીત બહુ સાદુ છે, તે આ પ્રમાણે સર થાયછે.

Ye daynty Nympha, that in this blessed Brooke,
 Doe bathe your brest,
 Forsake your waterie bowers, and hether looko,
 At my request,
 And eke you Virgins, that on Parnasse dwell,
 Whence floweth Holicon, the lerned well,
 Help me to blaze
 Her worthy praise
 Which in her sexe doth all excell.
 Of fayre Elisa be your silver song,
 That blessed wight,
 The flowre of Virgins may sho flourish long
 In princely plight
 For she is Syrinx daughter without spotte,
 Which Pan, the shepherde's God, of her begotte,
 So sprong her grace,
 Of heavenly race,
 No mortall blemishe may her blotte.

કવિ અરજ કરે છે કે “અરે, ઓ શાંત ઝરામાં નાંદાતા
 શુંદર પરીયાઓ ! તમારા પાણીના મહોલ છોડી મારી અરજ
 પર ધ્યાન આપો, અને ઓ કનિતા મંડપમાં ગેહનારી કન્યાઓ,
 નેમના ઘર આગલથી વિદ્યાનો ઝરો નીતરોજ વહે છે, તમા પણ
 નેણી સર્વ કરતાં સરસ છે તેણીની વખાણ અને ખુબી ગાય
 મને મદદ કરે ! ખુબસુરત એલીઝાની સ્તુતી તમે ગાવો, નેણીનું
 નોખન સર્વ કુવરીઓ કરતા ખીનનું છે. ઓદા તેણીનો લાખા
 વખત સુધી પાદશાહી મરતબો જાળવે, અને નેણી આસમા-
 નના દેવ દેવીથી ઉતરેલી છે તેણીને નિષકલંક રાખો । ”

Fairy Queen અથવા “પગીયાંની રાણી” એ નામનું
 પુસ્તક છ ભાગમાં વહેચાયેલું છે એ દ્રષ્ટાત રૂપકથા ઘણી ગસીની
 અને વાંચવા લાયક છે, તથા એ વાગતા આપણું મન ખુબ
 રીજવે છે આ કાવ્ય બાર ભાગમાં કાઢવાને સ્પેનસરે કબુલાત
 આપી હતી પણ તે એનેથી બની શક્યું નહી, તેથીજ દાસ્તાન
 અધુર રહી ગયું છે. એમાં પેલેલવાની બખતરમાં માણસો દેવ

દેવો પર જીત એકલે છે તે માત્ર કર્મજ નહી પણ અલંકાર
રૂપમાં સારા અને નરસા ગુણોનું ગ્રીવ આપ્યું છે. બીજીપર
નેકાની ક્તેહ ધાયલી દખાડી છે. એ કવિતાના પેહલા ભાગમાં
ધર્મની પરીવાઈ આખરે ફાવેલી તમે જોશો ; ખીજા ભાગમાં
અંદાજો અને મધ્યમપણું વાપરવું તેજ ઘણી સારી હાલત છે
એવું દખાડ્યું છે ; ત્રીજા ભાગમાં સ્ત્રીનું પતીવ્રતાપણું અતી
ઘણી શક્તિ અને જેહેમતમાં આવી પડ્યા છતાં જલવાયણે
તમે જોશો ; ચોથા ભાગમાં એક મીઠની વફાદારી દખાડી છે ;
પાંચમાં ભાગમાં ઇનસાફની અદલાઈનીજ ક્તેહ ધાયલી જોવા-
માં આવશે, અને છઠા ભાગમાં નમનતાઈની ખુબી સમાવી છે.
એ સર્વનો બોધ વારતાના આકારમાં અને તેનેથી ઉપજતા
સારમાંથી આપણને લેવાનો છે. એ સર્વ કવિતાઓની બેઠપાણી
બુનંદ છે, તે પછાડે આપેલા ફકરાપરથી જોવામાં આવશે.
દરેક વારતા પણ રસીલી છે અને જેમ રસતમ અને સોરાખ
વગેરે પેહલવાનોની વારતાઓ ફીરદોશીની કલમથી લખાયલી
છે, તેરીજ શરંગતથી અને લડાયક દમામથી આ વારતારૂપી
કવિતા દોડેછે. પણ વાંચનારને જાણાવવું જોઈએ કે રસેનસર
કવિની અગાઉ ઇટાલી દેશમાં એરીઓસ્તો અને તેસો જેવા
માહાભારત કવિઓએ પણ એવાંજ બુનંદ અને રસીલાં પુસ્તકો
લખ્યાં હતાં, ને તેમની માત્ર રસેનસરે અગર નકલ કીધી છે. પણ
ફીરદોશી કવિ ઇરાનમાં એ ઇટાલ્યન કવિઓની આગલ ધધ
ગયો હતો, તેથી ઉપલી જાતની કવિતાઓ જે દુન્યાના તમામ
ભોક્ષામાં હરખ અને ઉત્તમથી વંચાય છે તેવી કવિતા બનાવવાનું
અને જોડવાનું અસંભ માન એ ફારશી શહેરને ઘટે છે. યુનાની
કવી હોમરનું “ઇલીયડ” અને વરજીલની લાટીન કવિતા “ઇ
નીડ” ઉપલીજ જાતના થયેલાં લેખાય છે.

પરેસ્તાનના પરીઓના મુલકમાં એક પરીનું રાજ ચાલ-
તું હતું. ત્યાં તેણી જાહેજલાલીથી રહેતી અને તેણીની દર-
બારમાં યુનનદ પેહલવાનો હમેશ ખીરાજતા હતા. એ પ્રમાણે
દરબારમાં એક વખતે એક મુફલેસ જેવા, પણ જોરાવર શખ્સ
હાજર થયો અને રાણીની ખીદમતમાં રહેવાને ખુશી જણાવી.

તેને ત્યાં રાખવામા આવ્યો પણ તેની કોઈ કંઈ દરકાર કરવું નહી તેની ઉતરતી પદનીને લીધે હમેશ તે રાણીના પગ આગલ જમીન પર ખેસતો હતો ગણીના એનો ધારો હતો કે દર વર-
સે બાર દહાડા સુડી મોટી મીઠાનથ મેવનીને ખાણાપીણા કરવા તથા રૂપતની ફરીયાદ પણ તેજ દીવસો પર સાબલવી એક દહાડે પેના રાણીના પગ આગલ ખેસનાગ જગીએએની અરજ કીરી કે કંઈપણ બનવારીનું કામ પડે તો પેહેલા તેને તે કામ પર મોકલવો, કારણકે આલસુ પડી રહેતા તેને ગમતુ નથી. રાણીએ અરજ આદાલ રાખી

ખીજે દીને દરબાર ભરવાને વારજ એક જુનાન શાહા-
નહી દાખન થઇને રાણીને કાકુદી કરી રહેવા લાગી કે એક
ત્રાગ સાપના આકારના રાક્ષસે તેણીના માખાપને કેદ પકડી
એક પીતલના કીદનામા બંધ કરી તેમનું રાજપાટ છુટી લીધું
અને તેમને તે છોડતો નથી તેણી એક સફેદ કુખ જેવા ટુક્ટુ
પર સવાર થામલી હતી, અને તેણીની પછવાડે શુદ્ધ સાજથી
સણગારેલો અને હથીયારથો લાધેલો તેજ ઘોડો એક પેહેલીકુ
આસ્તે આસ્તે ચલાવતું દાખન થયું રાણીના પીતલન સરખા
પેહેલવાનોમાંથી ચોતાના માખાપના બચાવ ખાતર અને પેના
ગણસનો નાશ કરવા સાફ તેણીએ એક પેહેલનાન માગ્યો, નેને
પેના ઘોડા પર સવાર કરી તેણી રસતો દખાડવાને તૈયાર થઈ
ઉભી તરતજ પેસો ચખ્ખસ જેણે ઉસતાદી કામ સાફ આગલેજ
દીને રાણીની કબુલાત મેનવી હતી તે ઉઠ્યો અને રાણીને
વચનની યાદ આપી. રાણી તો ઘણી આશ્ચર્ય થઇ અને પેનો
શાહાનહીએ તેનો નીચ અવતાર જોઇ તેને લઇ જવા માફ
ના પાડ્યું આખરે ઘણી હુજત કરતા અને રાણી બધાઈ
ગયલી હોવાથી પેલી છોકરીએ કચ્છ કોષ્ટ અને જયા સુધી ઇમુ
ખ્રીસ્તના નામને માન આપી તથા તેનો મજબ્બ રૂપીકારી જંગલ
ઘોડાપર બેસે નહી ત્યાં સુધી તે માત્ર હાર પામશે અને નાતેક
મારથો જશે એવું જોશીઓનું મત છે, એમ તેણીએ તેને જ-
ણાવ્યું. ઘણી આનાકાનીથી પેના જગીએ ખ્રીસ્તી મહજબ્બ રૂપી

કારણે અને શાહાબદી સાથે ચાલવા માડ્યું. આટલી સમજણ આપ્યા પછી પેહેલા ભાગ સરે ચાલે છે.

A gentle knight was pricking on the plain,
Yclad in mighty arms and silver shield,
Wherein old dints of deep wounds did remain,
The cruel marks of many a bloody field;
Yet arms till that time did he never wield.
His angry steed did chide his foaming bit,
As much disdainng to the curb to yield;
Full jolly knight he seemed and fair did sit,
As one for knightly jousts and fierce encounters fit.

એ પ્રમાણે યોદ્ધાપર સવાર થાઇને જંગલની ગહા કાપતાં રસ્તામાં તેમને મોટું તોફાન નડ્યું અને ગલીચુચી તો એટલી બધી દેખાતી કે ક્યાં વજ્રવું અને ક્યાં નહી તે પણ તેમને મુજબ પડ્યું નહી. ધણો વાર વીચાર કીધા પછી “બુઝાપ” દેવની ગલીમાં તેઓ પેઠા, જ્યાં તેઓ સર્વ અંધારામાં ગરક થયતાં હોય એવું લાગતું. તેવામાં સામેથી એક મકારે ઓરત જીવડાગ અને પરજગાર અદસ્થના લેખાસમા તેમને મળી. તેણી એક નાપાક જાદુગરની હતી અને રસ્તો દેખાડવાના હેતુથી તેણીએ તેમને દુરેબ દીધો અને તેમનીપર જાદુ અમારી તેઓને છુટાં પાડ્યાં.

એક મકરબાજ માણસ ધડીમાં પોડો, ધડીમાં ગધેડો બની જાય અને દરેક વખતે રંગ બદલે છે તે કવિ અસરકારક રીતે લખી જાય છે.

Sometimes a fowl, sometimes a fish in lake,
Now like a fox, now like a dragon tell;
That of himself he oft for fear would quake,
And oft would fly away. O ! who can tell
The hidden power of herbs and might of magic spell ?

આવી રીતના ધણાએક દેવ દેવસ્થાનોમાં પેલો જંગી અને શાહાબદી આવી પડે છે, અને તે સર્વમાંથી તેઓ ઓછાની મેરબાનીથી વેદના ખમી સલામત પેલી છોકરીને ગામ જઈ

પ્રગેછે. પેલા સાપના આકારના રાક્ષસપર જંગી ફાવે છે અને તેને આલેજ કરી તેણીના માખાપને કેદમાંથી છુટાં કરેછે અને પેલી શાહાજાંદો તેની સાથે પરણી જાયછે. ઘણીએક દરદેસી તથા જોહેમત તથા હરાનગતી ભાગવીને ખોદના સાહાય અને આમરાથી તેઓ જાલમ મોતના પંજમાંથી બચી ગયાં અને આખરે ફતેહ પામ્યાં. એજ પ્રમાણે જે માણસો ઘણાક સંકટ અને દુઃખ સહિવે છે તેઓ પણ જો હમણ સારાં કામો કરી તથા નેકીને પીછાની તથા આ દુન્યાની લાભ લાલચો જોમની જાલ દોદગ પંથરાયલી છે તેમને તજી, તે કિર્તાવ પર શાકર શુભરી કરશે તો જરૂર તેઓ આ ફાની દુન્યામાં ફતેહમંદ ઉતરશે અને પોતાની નેકીનો બદલો આએજ જગતમાં હાંસલ કરીને મરણ પામશે.

ઉપર સમજાવ્યાં તેવાં ઘણાક સાહાસ કર્મો છએ ભાગોમાં જોવામાં આવશે. એ માહાબારત કવિતામાં ઘણાએક આનાક આપનાગ શુષ્કનો સમાવ્યા છે. કવિતા અસલ ઇંગ્રેજીમાંલખી છે પણ સાધારણ વાંચનારને બરાબર સમજણ પડે તેમ બા-લોની જોડણીમાં જરા ફેરફાર કર્યો છે. એક લાભી માણસનું ચીત્ર પેહેલા ભાગમાં આપ્યું છે તે રમુજી છે. લાભીયાને તમે પુગતુ આપશો તોપણ તેને તે ધોડું પડશે ; જોકે પોતે દ્રવ્ય-વાન હોય છે તોપણ તે આપણી પાસ સામું માગવા આવેછે ; તેની પાસ પુષ્કળ છતાં તે ગરીબ છે તેવું આપણને સમજાવે છે, અને દુન્યામાં સર્વલોકી ધોગી કામો અને ધર્મદાન કરવાને બદલે તેને હાથે પગે જાણે નજમો થયો હોય તેમ તે ધર-માં પોતાની દોષગ સાપની માફક તપાસશે.

Most wretched wight, whom nothing might suffice,
Whose greedy lust did lack in greatest store,
Whose need had end, but no end covetise;
Whose wealth was want, whose plenty made him poor /
Who had enough, yet wished ever more;
A vile disease; and eke in foot and hand
A grievous gout tormented him full sore,
That well he could not touch, nor go nor stand,
Such one was Avarice, the fourth of this fair band.

ધ્યારનો આવશ્ય પણ માણસની નાજુક જુવાનીમાંજ દી-
લમાં સતતગેરે તે વીર કવિ આ પ્રમાણે લખે છે:-

It was in freshest flower of youthly years
When courage first does creep manly chest,
When first that coal of kindly heat appears,
To kindle love in every living breast.

તે સહિત સ્ત્રીજાતીને ધીકારે છે તેઓ પણ જલદી તેમને
આધીન થાય છે અને તે છોકરાઓ પરણવાને ના પાડે છે
તેઓ પણ તેમની ખુબસુરતી નોંધ લખ્યાં જાય છે તે પણ
કવિએ સારી રીતે દેખાડ્યું છે. સ્ત્રીની આગલ કાણમાં કાણ
છાતી પણ પીગલે છે; તેમજ વધી મરદો પણ ગમે તેરી મક્કમ
સ્ત્રીને દુસલાવી શકે છે એમ કવિ કહી જાય છે. તેમ એક
ખ્રીસ્તી ધણા દહાડા સુની ટકી રહીને આખરે શરણુ ધાપછે તેમ
નારી અને મરદ જાત પણ શરણુ ધાય છે.

* * * * No fort can be so strong,
No fleshly breast can armed be so sound,
But will at last be won with battery long
Nothing is sure that grows on earthly ground;
And who most trusts in arm of fleshly might,
And boasts in beauty's chain not to be bound,
Doth soonest fall in disadvantageous light,
And yields his captive neck to victor's most doopight.

વધી સ્ત્રીજાત પ૨ વીસવાસ યુક્તી કવિ ના પાડેછે કારણકે
બેરાંના કાંતા આગલ કાણનું ચાલે ?

For who does know the bent of women's phantasy ?

ઉપરોક્ત શબ્દો કહી જાય છે કે દરેક જણ સાથ સંબંધના
વાપડવી તથા દરેક સાથ હલીમગીને આલવું માણસના પોતાના
ફાયદા કાજે છે; કાંચકે તેથી એકમેકની બનાઈ અને ખુબી
જવાય છે, દોસ્તી વધે છે, નબળાઓ નોર ધરે છે અને નોર-
મુંદ ધનત મેલવે છે.

But lovely concord and most sacred peace,
Doth nourish virtue and fast friendship breeds;
Weak she makes strong, and strong thing does increase
Till it the pitch of highest praise exceeds.

સ્પેનસરે “પરીઓની સરદાર” નામની જુનદ કવિતા શી વાચ ધણીએક બીજી સતરે જોડી કે. તેમા “વખતના ઘોગો” (Ruins of the Times) અને “કાવ્ય દેવીના વીનાપ” (Tears of the Muses) નામે બને કાવ્યો પણ ઠીક છે. એના દામતદાર સર શીલીપ સીડનીના મળણની નોંધ પેહલાં કાવ્યમા સમાવી કે એમા નીચલા ફકરે એવો મતનબ ધરાવેછે કે જે લેખિ સાગ કામો કરી આ દુન્યા છોડી જાય છે તેમની કીર્તિ હમથ કવિતામા મથકુ અને તાજી રહેછે એજ પ્રમાણે જ્યારે યુનાની સરદાર સીકદને પુછવામા આવ્યું કે તેની લથડું કરી ક્તોહો ગા માને ક્યા કવિને સોફુ, ત્યારે તેણે જણાવ્યું કે ગમે તેનો કવિ હશે તો ચાલશે, કાગળ કે સાગ કામો ગમે તેવા ચાલેમા નોંધશે તો પ્રગથી નીકળશે પણ કોઇની જુઠી તારી ફના ગમે તેવી સુરેલી બાપામા બાકા કુશો તોપણ તે પેના આગત અખવાણો પડશે.

But fame with golden wing aloft doth fly
Above the reach of ruinous decay,
And with brave plumes doth beat the azure sky,
Admired of base born men from far away,
Then who so will by virtuous deeds essay
To mount to heaven, on Pegasus must ride,
And by sweet poet's verse be glorified

સ્પેનસરના વખતમા કેટલાક લેખાચુ કવિઓ નીકળ્યા હતા, જેમની કલ્પના શક્તિ તથા ખેટખાજની એના “કાવ્ય દેવીના વીનાપમા” ઢેકડી કરવામા આવી છે મોકિથી વિદ્યા હુનરોને આસરે તથા ઉત્તેજણ ન મલગુ હતુ તથા તવગરો સારા કામ કરનાને બદલે માજ જોખમાં દીન યુજગતા હતા તેનો કવિ એ કવિતામા વીનાપ કરેછે. Mother Hubbard's Tale અથવા ‘ધરડી હબ્બાર્ડની વારતામા’ એક જીવાનવાને સરકારી ચાકરી મેલનવાને માટે માટા દબ્બારીઓની ચાપલુસી કરવો પડેછે તથા જેલુ નીચપણુ અને લુચ્ચાઇ વાપડી પડેએ તે પર મુજી ઠીક કીધા કે એની બીજી પરચુટણુ ટુક કવિતા પણ છપાઇ છે

ઈંગ્રેજ કાવ્ય સંગ્રહમાં સ્પેનસરની “પરીઓની સરદાર” ધણો અદ્વિતીય દરજ્જો ધરાવે છે. જેમ સર અને વાયટે Sonnets તથા Blank Verse કવિતાઓ લખ્યા કીધી છે તેમ સ્પેનસરે નવ લીટીઓની બુલંદ અને શુરવાલી કવિતા પણ પેહલ પેહલીજ ઈંગ્રેજમાં લખ્યા કીધી છે, અને તેથીજ એ જાતની કવિતા આજ સુધી પણ Spenserian Stanza અથવા સ્પેનસરના પદ શાકી કવિતાને નામ વખણાય છે. જોકે એમાં આપણને અસખ ઈંગ્રેજ બોલો પુબ્લ મેલે છે તોપણ તેમની રચના તથા એવારત અને શલોકોની બંધ બેસતી ગોઠવણ સારી છે. દરેક ઈંગ્રેજ વાંચનારને એની Fairy Queen નું પુસ્તક વાંચવાની ભાનામણ કરવામાં આવે છે. તેની મધુર અને રસદાર કવિતા, તથા તેમાં સમાવેલા તરેહવાર બનાવો અને દેખાવો, તથા પેહલવાનોની લડાઈ અને જાદુગરોના મેહલો, તથા આશ્ચર્યમાન શુકના ખાર વગેરે ધણીએક મનને રીજવનારી બાબદાથી એ માહાભારત કવિતા પુસ્તક ભરપૂર છે.

ઉપર આપેલા ટુક ટુકરા યંત્રી દેખાડ્યા છતાં એક ટુકરો અહીં ઉતારી લીધો વના આપવું નથી. તે એક વાડીનો અગત્યકારીક દેખાવ છે. અહીં જનજાતના પક્ષીઓ મધુર ગાયનો ગાય છે ; ખુમસુરત પણ અણુદીઠ પરવાંઓ શાંત અને ધીમે સાદે રાગ લલકારે છે ; સીતાર અને તંબુરતો વાગે છે ; પાણીના ઝરાઓ અને કુવારામાંથી પડતો ધીમા ધોધ વાજીતના અવાજ મીસાલ કાનપર પડે છે, તથા ખુશબોદર પવનની લેહેરી વાદને દીલને ખુશાલી બખશે છે. પણ તેવામાં એક નાજુક સાદ જીવાનો નું દીલ ઉસકેરે એવું ગાયણુ ગાય છે. જેમ મગમગતો ગોલાળ તેની ખીલતી કધીના બાહારમાં સર્વ ડેકાણે ખુશબોઈ પાંચરે છે અને સર્વ લોકોને ગમતો થઈ પડે છે, પણ જ્યારે કરમાઈ પડે છે ત્યારે કોઈમણુ તેની તરફ જોવું એ નથી ; તેજ મીસાલ અરે, એ જીવાન ! તારી જીંદગી પણ એક ઘડીમાં નાશ પામશે, વાસ્તે તારી જીવાનીના ખીલતા બાહારમાં તું ખાર અને મુખ્યત્વે બોગથી લે, કંઈકે તારા એજ વખતમાં સર્વ જાણું તારી તરફ મમતા અને મોહનતા બતાવશે.

Eft soon they heard a most melodious sound,
 Of all that might delight a dainty ear,
 Such as at once might not on living ground,
 Save in this paradise be heard elsewhere,
 Right hard it was for wight that did it hear,
 For all that pleasing is to living ear
 Was there consorted in one harmony,
 Birds, voices, instruments, winds, waters all agree

The joyous birds shrouded in cheerful shade,
 Their notes unto the voice attempred sweet,
 The angelical soft trembling voices made
 To the instruments divine response meet,
 The silver sounding instruments did meet
 With the base murmur of the waters fall,
 The waters fall, with difference disc eed,
 Now soft, now loud, unto the wind did call,
 The gentle warbling wind low answered to all

The whiles some one did chant this lovely lay-
 Ah! see, whose fair thing dost fain to see,
 In springing flower the image of thy day!
 Ah! see the virgin rose, how sweetly she
 Doth first peep forth with bashful modesty,
 That fairer seems, the less ye see her may!
 Lo! see, soon after how more bold and free
 Her bared bosom she doth broad display,
 Lo! see, soon after how she fades and falls away!

So passeth, in the passing of a day,
 Of mortal life, the leaf, the bud, the flower;
 No more doth flourish after first decay,
 That erst was sought to deck both bed and bower
 Of many a lady and many a paramour!
 Gather therefore the rose whilst yet in prime
 For soon comes age, that will her pride deflower,
 Gather the rose of love while yet is time,
 Whilst loving thou mayst loved be with equal crime!

રૂપેનસર કવિની કેટલીક સીટીઓ દેહેવત તરીકે વપરાય છે, તે પણ નોંધી લેવા જોય છે. જેમકે

/ Oft fire is without smoke and peril without show.

/ જેમ ધુમાડો નીકળ્યા વગર બલતુ સલગી ઉઠે છે તેમ દોષ વાર અગમચેતી વગર માણસો પર હાદેસો આવી પડે છે.

/ One loving hour for many years of sorrow can dispense.

/ ઘણા વરસોનું દુઃખ એક કલાક આનંદમાં ગુજારવાથી ખુશી જવાય છે.

A dram of sweet is worth a pound of sour.

હજારો કરડા ખોલો વાપરવાના કરતા એક અસરકારક પણ નરમ ખોલ વાપરેલો બધો.

પ્રકરણ ૮ મું.

ગાણી એલીઝાબેથના વખતમાં નાટક તખ્તોજ્જવરો ગાણ મહ્યો હતો. કશ્શા અને હાસ્યરસ બરેલા મોટા મોટા આનાક આપનારા નાટક લખનારાઓ તેણીના રાજમાંજ થઈ ગયા છે. શેક્સ્પીયર, જોનસન, માસીનજર, ચેપમેન, બોમંત, ફ્લેમર દે-કર વગેરે ઘણાક ખીજ નાટક લખનારાઓનો સમુદાય તેણીના રાજ્ય પ્રકરણને પુર શોભા આપે છે. શેક્સ્પીયર સીવાય ખીજ સ્વર્ધ લખનારાઓના નાટકો તેઓની પાછલ હસતી પામ્યા નથી. જે જે નાટકો તેઓએ લખ્યા છે તે બધા તેઓના વખતને તથા તેમની મંડનીને માન અનુસરતા હતા તેથીજ વખતના ઘતવડાથી તેમની વિખ્યાતી કપઈ મધ. છે. પણ શેક્સ્પીયરનું નામ તો અમર છે. તેના નાટકો લખ્યાને આજે ત્રણસો વરસ વહી ગયાં છે તોપણ તે સર્વના મનમાં તાજ છે. આજ પણ ઇંગ્લેન્ડના તાજા તલે આવેલાં મુઢરેલાં શહેરોમાં—ને વહી ખુદ લંડનમાં—એ નામાંકિત લખનારના નાટકો હજારો લોકોની બીડ વચે કરી દેખાડવામાં આવે છે. ફ્રાન્સ જરમની વગેરે દેશોમાં પણ એના નાટકોના તરજુમા છપાયા છે. એનો વીતકાણુ જુદીનું એ સર્વ પરીણામ છે. એનેથી ઉતરતો જોનસન છે.

જેના શેકરપીચગના નાટકો નિતીમાન વચનો અને દુન્યાની અજા-
 માસથી ભરપૂર છે તેવા જોનસનના લખેલા એવો ધણાજ ધોડા
 છે તોપણ જોનસનના નાટકો તે વખતના લોકોની રીતભાવ
 તથા તેઓની ખામીઓ અને બદ લક્ષણો પુર જોસથી ઉઘાડા પાડે
 છે ખીજા સર્વ લખનાગઓના નાટકો કદાચ જ્ઞાન આપના જોન
 નથી એ વખતમા દેશની આબાદતી તથા રવા રાજગારની
 સારી હાલતને લીધે લોકોનો નાગકપર ધણે ગોખ ઉસકેરાયો હ
 તો, અને તેથીજ નામીઆ લખનાગઓનુ મન એવા લખવા
 પાછન ગોકાયતુ રહેતુ દરેક લખનારે ઓગમા ઓગા આવી-
 સ આલીસ નાટકો લખ્યાછે શેકસ્પીઅર અને જોનસનના લ
 ખાણની હદ એવલાજ મુરી જોવામા આવેછે પણ તેમત
 અને ફલેચરે તો એપણુ નાટકો લખ્યાછે ખીજાઓનાકગતા તે
 મનુ લખાણુ શુદ્ધ અને તેજ છે તો પણ ધણુ નીગલાજ છે
 એજ કારણને લીધે નીતીમાન માણસોનો કોપ તેમનીપર બધુ
 ચઢેડે પણ એઓ એકનાનુજ લખાણુ દુગચાની નથી એ
 લીજાએકના વખતનાસર્વ લખનાગઓને—શેકરપીઅરને પણ—ઉપ
 લી જતતની નીચ ભાપાના છાગ લાગ્યાછે તેમની મર્વ ખુમીઓ
 છતા આ એક કવક પણ તેમને ચાઠયોછે ખીજાઓના કરતા
 શેકરપીઅરમા એવું ભાંડ લખાણુ ધણુજ થોડુ જોનામા અ ને
 છે ભામત અને ફલેચરના નાટકોમા માત્ર જેજ નાટકો રસીનારે
 'The Maid's Tragedy' અથવા 'કુમારીકાની કાહાણી' નો
 કદાણુસ નાટક વાચના લાયકછે, પણ તેમા વાચના અને જોના-
 ગનો અદાજો મુદન સારવયો નથી ખીજો એક હાસ્યગસ નાટક
 (Comedy) "Rule a rascals and have a rascals"
 ધણો રમુજ છે. એમા એક સ્ત્રી પેતાના ખાવીદને
 દમાણુમાં અને પોત્રમા રાખવાના છગદયી તેને પરણે
 છે પણ તેણીની નેમમા તેણીકેવી ફગાયછે તે સરસ રીતે દેખાડયુછે
 A new way to pay old debts અથવા "ઘરને માથે
 સત્રાઘર બનવાનો નવો રસ્તો" એ નામનો નાટક લખનાથી
 એસીનજગનુ નામ જાણીતુ થયતુ છે એમા એક લાભી કામે
 પેતાના બીજાનો વાગસો લુગી લઇ તેને ઘરમાથી કાઢી મુકે

અને તેની સાથે કોઈને પણ વેહેવાર રાખવા અથવા લેણુદેણુ કરવા દેતો નથી, પણ સામા તેનીપર બહુ જીવન પાડેછે. પારકા ધણીના પૈસા છુટી તે શેડીયો બનેછે, તથા તેની આસપાસના સર્વ ગરીબોને નાહક સતાવી તેમની માલ મીલકત જપ્ત કરેછે. અરધા અરધ ગામના તે ધણી થયો તો પણ તે લાભી ધરાતો નથી. તેની એકપુરી છોકરીને તે કોઈ ઉમરાવજન સાથે પરણાવવા માગે છે અને ઉમરાવથી કોઈ ઉતરતાને જમાઈ કરવાના તે સોગંદ લેછે. એ પ્રમાણે તે ધરમાં 'બોઝાબોઝા' હવાઈ કીત્રા બાંધેછે. પેત્રી છોકરીતો પેત્રા કાઢી સુકત્રા પીતરાઈ સાથે પરણવાને બંધાયત્રી હતી. અને તેને બહુ આહાત્રી હતી તેથી તેણી પોતાના બાપની સાથે થાયછે. બાપ દીકરી વચે ને ગોક્તેગો એ બાબદીશી આલેછે તે ધણી રમુજ ઉપજાવેછે. એના તાલુકાને ઉમરાવ ફરતો ફરતો આ લાભીઆના ગામતરફ આવેછે તેથી તેતો પુરો હરખાઈ જાયછે, અને ને કે તેતો શેકારને ખાતર તે તરફ આવેછે તોપણ લાભીયો એમ સમજે છે કે તેની છોકરીનો હાથ મલવવાને વાશતે તેના ધરમાં આવેછે. પણ એજ ઉમરાવની મરખાનીથી પેત્રા ખરા વારસને દાદ મલેછે અને પેત્રા બંને પીતરાઈ પરણી જાયછે તથા પેત્રા લાલચુ બાપ કાપતાના દસ્ત તલે સામા આવી જાયછે. આ નાટક હજી પણ ફેટલીક વખત કરી બતાવવામાં આવેછે અને એમાં એક ખાસ પાદરીની હસવા સરખી ચાલથી વધારે રમુજ મલેછે.

એ વતરોગે એપમન, દેકર, ફોરડ નેવા નાટક લખનારાઓ યદ્ય ગયાછે. એ લોકોના નાટકો ધણા ઉતરતાછે. એ સર્વ નું ટુક બ્યાન આખા પછી શેક્સ્પીયર અને જોનસનના નાટકોની તપાસપર આવીએ.

પ્રકરણ ૯.

નામાંકીત શેક્સ્પીયરની જીંદગીની નોંધ તેનું જન્મ ચરીત્ર લખનારાઓ તરેહવાર આકારમાં આપી ગયાછે. એના એવાં કોઈપણ મુસ્તકમાં સંપૂર્ણ મળતો નથી. તો પણ ને અ-

ગત જોગ ખીનાઓ જાણવામાં આવી કે તે અતરે ટપકાવી છે. William Shakespeare એવણુ નદીના કીનાગણ આવેલાં એતરફ સેહેરમાં ઇ.સ. ૧૫૬૪માં જન્મ પામ્યો હતો. તે પોતાના ગામનો નીશાલમાં કંઈ થોડું ધણુ શીખ્યો, અને અધારએક વરસની ઉંમરે પોતાના એક નાટકી મીત્ર સાથે લંડન શહેરમાં કમાણી સોધવા આવ્યો. એણે કંઈ પણ મેડતે દરજ્જાની કેલવણી ન લીધી હતી તેથી કેટલાક લખનાગ એવું કહી જાય છે કે નાટકસાક્ષામાં ને લોકો પોણાગ બેસી આવતા તેમના પોણા પકડી હોમો રહેવાની હલકી ચાકરીપર પેહલપેહલાં એ રહ્યો. ત્યારપછી એક નાટકકાર તરફે એ પાઠ બગલવવા લાગ્યો, અને નાટક તખ્તાપર ઘણી ચાક્ષાકી દેખાડતો. પોણક કમાવાપછી Black Friars નાટકમાવાનો એ લાગ્યો થયો, અને વખી બે ત્રણ વગસ જવા દધને Globe નાટકસાક્ષામાં પણ ભાગ મળ્યો. એ વખતે એણે નાટકો પણ જોડવા માડ્યા તેથી એને બમણી કમાણી થતી હતો એના નાટકો ઘણા વખણાવા લાગ્યા તેથી એ પોતે બંને નાટક માવાનો એકતો માલિક થયો. પોતાના લખેલા નાટકોનો મુખ્ય ભાગ તે પોતે બગલવતો હતો. એ પ્રમાણે લંડન શહેરમાં ઘણાક વગસો ગુજરીને તથા સારી દોલત એકઠી કરીને પોતાને રજા ગ્યો, અને વાડી વજીર વગેરે ખરીદીને તથા એક સ્ત્રી સાથે પગણીને ખાકીનો વખત મુખએતથી ગુજારવા લાગે. એને એક બે ફરજંદપણુ થયવાં કેહેવામાં આવે કે. એની બેગી સાથે કંઈ ટટો થવાથી એ છુટો પડ્યો અને ઇ.સ. ૧૬૧૬માં ખાવન વરસની ઉંમરે પોતાના રજામાં મરણ પામ્યો.

એકરખીવર નજીક સાગનીસ નાટકો અને ખીજ ઘણીક દીનપમંદ કવિતાઓ લખી કે. એનો એકેએક નાટક મુજબ ગમત અને ચાનાક આપે છે. ખીન કેલવણી છતાં તે કવિત નો ઉસ્તાદ વધ ગયો છે, અને ખુદગતના અજબ ભરમો એણે ખોલા કીધા છે. જાડખાનની નિંધા, જાતવગેરની પાગખ અને માણસના ગુણ અવગુણની તખ્તસ તથા નોધો એના દરેક નાટક કે કવિતામાં જોવામાં આવશે એનેથી આગળ થઈ ગયલા સર્વ કવિ

વિખ્યાત કવિતાં એનું લખાણુ ગિતમ છે. એના નાટકો ધણા-
ખરા અનુપાસ વગરની કવિતામાં રચાયે. એની બોહલી અજ-
માશ તથા માણસ જાતનો ખવામ પાગખવાની શક્તિ આપણને
બહુઅજબ કરેછે. હાલના ગુજરાતીમાં યત્ન ઘણા ખરા નાટકો
તથા સ્ત્રી બોધ અને એવાંજ બીજાં ચોપાન્યામાં આવતી દીલ-
પસંદ વારતાઓ એનાં એલોનાજ પાયાપર રચાયલાંછે. દાદે
દરીયાવનો મનોરંજક ખેલ તથા નરીયતે નાજનીનનો આનાક
આપનાર નાટક કંઈજ નહી પણ શેક્સપીઅરના Pericles અને
Taming of the Shrew ના ઇંગ્રેજી એલોના તરજુમા છે.

શેક્સપીઅરના નાટકોને બે પ્રકરણમાં વહેચી નાખી ત્રીજાં
પ્રકરણમાં એની કવિતાનું ચોડું વંદુન આપી એ માહાન પુરુષની
બાબદ ખતમ કરીએ. એના હાથરસ નાટકો જે આ પ્રકરણમાં
આપવામાં આવ્યા છે તે Comedies ના ઇંગ્રેજી નામથી
આલખાય છે. એવા સોલ નાટકો એની કલમથી લખાયા છે.
તેમની લીગત આ પ્રમાણે છે :—

Two Gentlemen of Verona વરોના શેહેરના બે શેહેરીઓ.
Cymbeline શ્રીમલેલાધન
Love's Labour Lost ... આરની મહેનત ફાકડ
Comedy of Errors... ... ભુલચુકની હસાહસ.
All's Well That Ends Well જેનું પરીણામ સારૂ તે સર્વ
સારૂ.

Twelfth Night જુમેરાતનો અમતકાર.
Midsummer-night's Dream મધરાતનો સ્વપનો.
As You Like It પાપીની તોજેશ.
Merchant of Venice ... વેનીસનો બાજખાઉ વેપારી.
Much Ado About Nothing જુજલેવી વાત તેના આસમા-
નસે લગાડેલા હાથ.

Taming of the Shrew ... નસીઅતે નાજનીન.
Pericles દાદે દરીઆવ.
Measure for Measure ... જેવા આપ તેવાં ગીત.
Winter's Tale... ... શીવાલાની વારતા.

Tempest તોફાની પવન
Merry Wives of Windsor ધાગી બેંગમો અથવા ગાવન-
ની જુતાગનો માગ

ઉપના મેલે નાટકમાં એનો તો દીનપસદ વારતાઓ સ-
માની છે કે તે સર્વે પર આપણુ ધ્યાન પુર મડેયુ ગે છે

પેહવા નાટકમાં એક જાણી દોસ્તના પોતાને મન પસદે
સ્ત્રી સાથે મોતમલમાં પડવા પછી તેણીનો પગવાડેથી તીર-
સકાર કડે છે, અને પોતાના જીવેજનન મીનતી મામુસના
પયારમાં પડીને પોતાના વાહલા મીત્રને ફસાવે છે તેના બેવકા
મીત્રનુ ચીત્ર આપ્યુ છે ખુબમુગ્તી આગળ દમિયની મીત્રા-
ચારી પણ મીગની જાય છે તે આ નાટકમાં ધણુ અસંગત
રીતે દેખાડ્યું છે

સીમએલાઈનના નાટકમાં એક સાવકી માતા પોતાના આ-
ગવા ધણીના બોહડ છોકરાને પોતાના જીવન વગતી ગજ ગાદી-
એ ચડાવા ખાતર કેની નીચ કાશેમો કરે છે, અને પોતાના ધ-
ણીની આગલી ગણીને પેટે અવતરેલી છોકરીને પોતાના બોહડ
છોકરા સાથે પરણાવા માટે તેણીના અદગવના બરથારને દર
બાગમથી કાઢી મુકાવે છે તે દેખાડ્યું છે એજ નાટકમાં એક-
એકને ન આવજે તોપણ દીકરાનુ બાપ પર અને ભાઈઓનુ
બેન પર કુદરતી રીતેજ પ્રીત દોડે છે તેના દીનજીવ ચીતાર પા-
ડયો છે. એક સાવકી માતાનો વેરબાવ એક બાપની આગની-
બેરીના છોકરાને કેટલો પગવે છે તે આ એનમાં જોવામાં
આવશે.

“ધ્યારની મેહનત ફોકટ” એ નામનો નાટક ધણી રમુજ
આપે છે. માબાપો પોતાના બચાને ઠેકાણે પાડવાની જે દોશ-
સો કરે છે, તે સર્વ કેની ફોકટ જાય છે તે આ નાટકમાં દરશા-
વ્યુ છે. એકએકની રાજખુશીથીજ જોડું બને છે

“ભુલચુકની હસાહસ” નાટક વાચવાથી ધણુ હસવુ આવે
છે. એમાં જે જોડીયા ભાઈઓ એકજ રવરૂપના હોવાથી, તથા
તેના બંને ગોલાઓ પણ એકજ વખતે જન્મ પામેલા અને
‘સરખાવ’ મેહનતના હોવાથી ધણી ભુલચુક પડે છે એક ભાઈનો

ગોલામ ખીજ બાધને પોતાનો શક સમજે છે, અને ખીજો બાધ પોતાના બાધના ગોલામને પોતાનો નોકર સમજી હોકમ કરાવે છે. એથી આંધરે નેહરે કુટાઈ મરે છે. વની એક બાધની પ્રીયા ખીજ બાધને પોતાનો વર સમજી ગલે વધગે છે તથા તેની સાથે ખ્યાર કરે છે. એવા સોગોથી એમાં હસવાના ઘણા ભાવ પડે છે.

All's Well That Ends Well ના નાટકમાં એક નામીયા ડાકતરની છોકરી પોતામા બાપના મરણ પછી તેના એક ઉમંગલ મીત્રના આસગ તલે રહેલી જોવામા આવે છે. તેણી ધણી સાલેસ અને સર્વ વાતે બહોલી હતી. જે ઉમંગલના ઘરમાં તેણી આસરે પામી હતી તે મરણ પામ્યો અને તેના એક પુરા છોકરાએ બાપનો ખેતાબ ધારણ કીધા. પેલી છોકરી તો આ છોકરાની માહબતમા પડી હતી, પણ પેલા છોકરા માઠાં ખાનદાનનો હોવાથી તેણી સાથ પરણવાને મુદ્દા રાજી નહતો. એક દહાડે ક્રાન્સના શાનસાહ તરફથી દરબારનું તેને તેકું આબુ ત્યાં તેને જવાની ફરજ પડી રાજની ખીમારીની વાતો તે વખતે એમને કુબાયલી હતી, અને ઘણાક વેદા ઐશદ કગતા, પણ દોષ પણ હકીમથી રાજને ફર પડતો નહી. પેલી છોકરી પોતાના બાપના ધલમથી વાકેફ હોવાને લીધે રાજની દબ્બારમાં ગઈ અને ખાતનો જોખમ માથે એથી લઈ તેને સાડા કીવો. ગાજીએ ગમે તે ઇનામ માગવાને ફરમાવ્યું. તેણીએ તો ગાજીને સદ્ ઉમંગલોની મીજલસ બરવાને અરજ કીધી, અને તેમનામાથી પેના અમીરજદાનો હાથ ધરી તેની સાથ પરણવાની માગણી કીધી અને ખીજુ કંઈ પણ માગ્યું નહી. ઘણી આનાકાની અને નાફરમાણી કીધા છતાં રાજીએ તેમના લગણુ કરાવ્યાં, પણ જે દહાડે તેઓ પરણ્યાં તેજ દહાડે પેલા ઉમરાવજદો રાજની દબ્બારમાંથી છુપો નાસી ગયો, અને પેલી છોકરીને એટલુજ કહી ગયો કે જે વખતે તેના હૃદયમાની વીલી તેણી એકવચ્ચે ત્યારેજ તે તેણી સાથે રહેશે. પેલી છોકરી તો ઘણીજ ગંજદ થઈ. અને થોડાએક મહીના રહીને વધી તેની પુક પકડી. જે શહેરમા પેલા ઉમરાવ નાસી ગયો હતો ત્યાં એક કુલવાન સ્ત્રી સાથ

એણે મીઠામીઠી બાંધી, પણ આ સ્ત્રીને એનો સર્વ અહેવાલ જાણતી હતી. તેથી એને કંઈપણ ઉત્તેજણ આપતી નહી. જ્યારે પેલી ડાકરની છોકરી તે સ્ટુડન્ટ ગઈ ત્યારે તેણીને એ વાતની ખબર પડી, તેથી પોતાનો સર્વ અહેવાલ પેલી સ્ત્રીને કહ્યો. એ સ્ત્રીએ દયા આણીને પેલા ઉમરાવને ઉત્તેજણ આપવાનું ડોલ ધાણું, અને એક દહાડે રાતનો વાવડો, દબને તેને પોતાની વાડીના અંધારા ઓરડામાં બોલાવી પેલી ડાકરની છોકરીને ત્યાં મોકલી, જોણીએ પેલી સ્ત્રીના પોગાક પેહોડ્યો હતો. તેની સાથે આખી રાત રહીને તેણીએ પેલી વીતી કુસલાવીને કઢાવી બીધી. પેલા ઉમરાવ જે મનમાં બહુ મગન થતો હતો તેણે જ્યારે સવારના પોતાનો પરણી બેરીને જોઈ ત્યારે ધણો શરમીંદો થયો અને તેણીની સાથે હમેશ સુધી મુખ્ય-નથી રહ્યો. એ પ્રમાણે એક સ્ત્રીના હંડા મ્યારનું ચીત્ર આપ્યું છે.

'Twelfth Night ના નાટકમાં પણ જુલજુલની હસાહસમાં આવતો દેખાયો નજરે આવે છે. મસેલીન સ્ટુડન્ટમાં એક પેણીની બાવડીએ જે છોકરાને એકઠી વખતે જન્મ આપ્યો હતો તેમાં એક નર અને બીજી નારી હતી, તોપણ તેઓ બંનેની સુરત એક બીજાને આજેહુબ મઝતી આવતી હતી. સિદ્ધિ તેમને તેઓના જાતી પોશાકને લીધેજ ઓગળી મૂકતાં હતાં. એક દીને એવો સંલોગ બન્યો કે જે વાહાણમાં બંને ભાઈ બેઠે બેસીને મુસાફરી કરતાં હતાં, તે વાહાણ એક ખરાબા પર અથડીને ભાગી ગયું જેથી કેટલાંક લોકોના જાણુ મર્યા. કપતાને તો છોકરીને જન્મ તેમ બચાવી પોતાના મજબામાં નાખી, પણ છોકરાનો કંઈ જણુ પતો મળ્યો નહી. પેલી બેન ભાઈને માટે વીજાપ કરવા લાગી ત્યારે કપતાને તેણીને સંધીવારે આપતો કે તેણીના ભાઈનેતો એક રાજ સાથે વડગેલો તેણેજોયો હતો, તેથી તે કોંબી નીકળ્યો હતો. મજબો હાંકતાં હાંકતાં તેઓ ઇતી-શીવાના ટાપુમાં જઈ પુગયાં, જ્યાં ઓરસીનો નામે રાજા રાજ ચક્રાવર્તો હતો. એ રાજા પોતાના મુલકની એક ઉમરાવનની સાથે મ્યારમાં પડ્યો હતો, પણ પેલીએ તો ધણાક કેહેણ છતાં

તેનું માથું બાહ્ય ગરખું નહી. વતી તેણીનો બાઈ મરણ પામ-
વાથી તેણીએ સાત વરસ સુધી સોગ પાલવાના તથા એકાંત
રહેવાનાં સોગંદ લીધા, અને કોઈને પણ ધરમાં દાખલ કરતી
ન હતી. પોતાના બાઈનો પણ એવીજ રીતે સોગ પાલવાના હે-
તુથી પેલી કપતાનની સાથ બચી ગયલી બેને પેલી ઉમરાવજી-
દીના ધરમાં ઉતરવાનો ધરદો રાખ્યો ; પણ તેણી તો કોઈ
સાથ વાતચીત પણ ન કરતી કે કોઈને મળવાખી ના પાડતી,
તથા પેલી છોડીએ કપતાનને સારો યુસારો આપી રજા આપી
અને પોતાના બાઈને બરનો મરદનો વેશ પેહેડી રાજાને ત્યાં
આકરી રહી. તેણીનો ચહેરો ખુશ્મુરત હોવાથી રાજાને આ-
ખીદમતગાર બહુ પસંદ આવતો તથા તેને પોતાની પાસેને
પાસેજ હાજરીપર રાખતો. એમરહેતાં રાજાને માટે તેણીની છા-
તીમાં તો ધારનો આતશ સહગયો, અને રાજાના માનીતા ન-
રોડે તેણી તેને કોઈ કોઈ વખત તે વીંચી ભરમમાં કહી પણ
સંભળાવતી. પણ રાજાનું મન તો પેલી ઉમરાવજીદીપર લાગેલું
હતું તથા વારે ધડીએ પોતાના માનીતાને ચીથો પતરી આપી
તે ઉમરાવજીદીને ધર માકલતો હતો. પેલી છોડી જોડે રાજાપર
માહીત પડેલી હતી તોપણ તેનો હોકમ બજા લાવવાને પોતાની
શાખને ધર જતી. એક વખત ઘણી બેંસ કરતાં તથા બાગણા ટોકતાં
પેલી ઉમરાવજીદીએ તેણીને આવકાર દીધો, અને તેણીના કુમરો
ચહેરો અને ખુશ્મુરત દેખાવ તથા દરબારી પોશાક જોઈને રા-
જાની વાત પડવી નાખી સામી પેલી છોકરીપર ઉમરાવજીદી
આશક પડી ! પેલીએતો આવ છોકરાનો પોશાક ધાગણું કીધો
હતો તથા મનમાં સમજીને ઉમરાવજીદીના આર દસી કાઢ્યો,
અને પોડોક વખત બેસીને રાજાની દરબાર બેઠી ચાલી. તેવામાં
પેલી ઉમરાવજીદીએ દસીને પછવાડે દોડવીતે પોતાને આંગણેની
બીવી માકલી એવું બાહ્યનું દાઢ્યું કે એ વીંચી રાજાના ધરથી
દરબારી લાગ્યો હતો તેજુની ગયો, તથા તેણીએ પછવાડે જાણી
માકની છે. પણ સ્ત્રીના ધોંગ અને વીચારાથી સ્ત્રી જાતના
રતી ખબરદાર હોય છે, તથા પેલા દરબારી તો સમજી મરે
ઉમરાવજીદીએ તો તેની પર મન દોડાવ્યું છે. એવામાં

એક અમીરનો છોકરો તનનાર ફૂંતો તથા ડોના ઝુકતો સામે
 યયો, અને પેલા દરબારી વારે ધડીએ તેની આગલી મામુડના
 ધગમા શુ કામ જાય છે તે માટે ખોસાસો માગયો, અને જો
 ખોસાસો ન આપેતો લડાઈ રમવા તકવાગ થઈ ઉઠ્યા. પેલી દર-
 બારી છોડીતો નામને ખાતરજીવનવાગ બાધતી હતી તેથી ખુબ
 બીહી ધુજી રહી પણ તેવામા સામેથી એક જોરાવગ શખ્સ
 ખુબ પાડતો આવી લાગ્યો, અને પેના અમીરના છોકરા સાથે
 આ નોજવાનને બદલે પોતે લડાઈ કરવા બાઠ બીડી પેના બને
 જણા જેવા લડાઈ રમના જાય છે તેનાજ રાજના આદમી-
 એએ આનીને આ અણુજાણા પુરુષને પકડયો વાચનાગને
 જણાનકુ જોએ કે આ શખ્સ ઝાઝજ નહી પણ પેની દર-
 બારી છોડીના ભાજને કુબતો બચાવનાર વાહાણનો માનમ હતો
 એ માનમે એક વખત દનીઆની લડાઈમા આ દેશના રાજના
 ભત્રીજાને મારી નખ્યા હતો તેથીજ આજે એની પર દાવ લે
 વામા આંખો જ્યારે આ માલમે છોકરાને કુબતો બચાવ્યો,
 મારે તેઓ એક જુદાજ દેશમા નીકલી ગયા હતા ત્યાયો ફરતા
 ફરતા પેના જવાનને આ ટાપુમા ફગવાનો ચોખ થઈ આંખો
 તેથીજ આ માનમે આ છોકરા સાથે તેની બગદસ્ત ખાતર
 અહી આવકુ પડકુ એ દેશમાતો તેઓ માત્ર બે કલાક અ-
 ગાવના આપેના હતા અને પેના છોકરાને પૈસાની દોષની
 આવી દેશમા ફરવા જવાને એણે રજા આવી પણ પોતે સાથે
 ગયો નહી અને ધાસતીનો માગ્યો ધર્મગ્રાયામા ભગાઈ બેઠો
 હતો પણ જ્યારે પેના છોકરાને આવતા ધણો વખત લાગ્યો
 ત્યારે એનો જીવ રહી ન શક્યો, અને તેની જાનમા નીકલ્યો,
 આનતા આનતા જ્યારે તેણે પેના અમીરજીવને દરબારી છોડી
 પગ ઉપગ લખ્યા પ્રમાણે ધસારો કરતા જોયો ત્યારે પોતાના
 ભાઈમધપગ કઈ આવી પડેલુ સમજીને દોડીને લડાઈ રમવા
 આંખો, અને ઉપગ પ્રહુ તેમ પકડાઈ ગયો પેની છોડીએ તો
 મરદનો વેશ લીધો હતો, અને તેણીનુ મોહ તેણીના ભાઈ
 જેવુજ લાગ્યુ હતુ તેથીજ આ માલમ ડગાયો જ્યારે પકડાઈ
 ગયો ત્યારે પેની છોડી પાસે પૈસા માગ્યા પેની છોડી તો ન

મનર ગઈ કે તેણે તો કંઈપણ પૈસા તે દલાડે તેની પાસે લીધા નહતા અને તેને તેણી યુદન ઝોનખતી પણ ન હતી આવા બોલો સાંભળીને પેલા માનમ નો ધણો ક્રોધે બગવા તથા પેની છોકરીને તેણીના બાઈના નામથી બોલાવી વણો ડપડે આપવા લાગ્યો આનો સંજોગ જોઈને પેલા દમારી તો નાસી ગયો અને રાત્રને સરસી વાતથી વાંકી કીરો તથા પોતાનું નાંદોપાંદુ જણાવ્યું કે તેણે કંઈપણ પૈસા કોઈ સોડથી લીધા નથી સાંપા હમો માનમને તો બદીખાને લઈ ગયા પેલા અમીરજાદો પણ લગાઈને આવા અત આવેલા જોઈને આજન યગના બગવા લાગો તેનામા માનમ સાથ આવેલા ખરેખરો જળન તેને સાંભો મળ્યો આથી તે વનારે રીસે બગયો અને બરઆજી એ વખત ઝડકી ગયો પણ પાછો હાથમા આવ્યો એમ જોઈ તેની પર હુમલો ફીરો આ છોકરો મગ્દાનગીના કામમા શુરો હતો તેથી તેણે તગત તનવા કાઢી પેના અમીરને સખત જરખ લગાવ્યો આનો મામલો જોઈ લોડો એકઠા થયા એજ વખતે પોતાના ધ્યાગ દગ્ધારીને બધમા પડલો સમજી પેની ઉમગનજતો મેહલની બાહાર નીકળી આવ્યા અને તેને પતાવીને ધ્યાગ ભરવા શુખનોથી જોલમા આગામિશ લવા મોનાવ્યો ગજનો જે માનીતા તેણીને ત્યા આવેછે તેજ આ હરો એમ તેણી સનજી પેલા જવાન તો ધણી અચરતીમા પડયો કે આતે શુ કંઈ પરસતાનછે કે મરદો નાંદે એક પાગકા શખસપ કંઈ પણ વાજ વગર ટોમનો કડેડે, અને સ્ત્રીઓ તદન અજણા માણુ સને પોતાના મુખી અને વાહાલા અને ધ્યાગ એના એના નામથી બોનાવેછે । પેની ઉમગવ જાદીએ જોયું કે પેના તો જવારે તે મજના કામસ આવતો હતો ત્યારે તેણીની વાતને હસી કાઢતો હતો પણ તે દલાડ તો ધણોજ ખુશ અને ઠીક મીજાજમાછે તેથી તક સાચી લઈને એક પાદીને બોનાવ્યો અને પેનાસાથ નેકા પડાવી લીધા આના મેહલમા ડેહેનારી સ્ત્રી સાથ પોતાનું નમીય બધાયણુ જોઈને પેલા વેપારીનો ડો રો તો ધણો ખુશ થાયો અને જે કનાકનીરજ માગી પોતાના પીતા પો માનમને વધાઈ કેહવા મયો એવામા રાજા અને તેનો માનાતો

તથા સર્વ ગ્સાનો, ઊભગવજ્જદીના મેહુવ આગવ આવી પુગાં. સાપાછઓ પણ એજ જગે પેના માવમને પણ પેડી ઠોડી ગ-
જનો હુકમ મેવવવા આવી લાગા. માલમે જ્યારે વની પેની વેશ
ધાગણુ ડીધેની છોડીને જોઈ, જ્યારે નોમડ હગમ, મેવકુક, વ-
ગેરે તેને ઘણુંક જુકુ બોલવા લાગો, અને તેને કેમ બચાવ્યો, તથા
કેવી આસના વાસણા કીરી તે સર્વ બીનાથી તેણે ગજને વાંકે
કીધો. ગજનો તેના બોલવાથી ઘણો અચગત થયો અને તેનું
કંઈએ માન્યુ નહી, કાગણુ કે ઘણા મહીના થયા આ જવાન
તેની નોકરીમા હતો જ્યારે માલમનું કેહવું ખર કેમ
હાય ? વધી અતરે ઊભગવજ્જદી મેહુલમાથી ખુશી થતી
ઉતરી આવી અને પેના દગ્ગારીને ખાવીદ તથા ભ-
ગ્યારના નામથી બોલાવી તેની સાથે ગેલ કરવા લાગી. ગજના
માનીતાએ તો તગત તેણીને તુચ્છકારી કાઢી, અને એવા કંઈ
પણ પરીત્ર ગાહનો ધનકાર કીધો, તથા તેણીને ગજના દ-
ખતા હનમેની કાઢી પેની ઉમરાવ જલોએ તો ગજનીપાસ ધનસાક
માગ્યો અને પાદગીને તથા પોતાના ઘરના ખીજ માણસોને
સાક્ષી તગડિ મોવાવ્યા. હવે ગજનો તો માનીતા પર બહુ દોષ
અર્યો, અને તેણે આવી નાજુક વાતમા કેરો દગો દીધો તથા
જે કુવગીનુ ખીજને મારે કાજ કરવા માકલ્યો તેજ કુવગી પોતે
પણી ખેંઠા એની ગીતના ઘણાક તાણાથી તેને ધીડકારી કાઢ્યો.
આ વેલા જે શખસ ખરેજ પગલ્યો હતો તે આરી લાગો અને
જણુનો એક સરખો એહેડો તથા કદ જોઈને ગજ અજબ થ-
યો, પેની ઉમરાવજ્જદી વીમારમાં પડી કે તેણીને ખરે ખાવીદ
દોણ, પાદગી અને માલમે પોતાની બુધ જોઈ; પેની છોકરીએ
મરદનો વેશ કાઢી નાખ્યો અને સગલી વાતનો જોવાશો થયો. ઉ-
મરાવજ્જદી ખુબપસાવો કરવા લાગી કે તેણી પેહેનાં એક કુ-
વગેપર આશક પડી. પણ વની ખુશી થઈ કે જોદાની મગ્ગાનીથી
લગનનો ગાંધતો તેણીએ એક મરદ સાથજ ખાધ્યો હતો. મા-
લમને ગજએ માફી બખ્શી, અને પેની છોડીને ગજએ પો-
તાની ગણી બનાવી ઊભગવજ્જદી આરમા સોગ વેગગ સઉ
જુની ગઈ અને અમનઅમનમાં દોન ગુજરવા લાગી આ ગીને
જુમે રાતની વાગતાનો અત આવે છે.

Midsummer Night's Dream ના ખેનમા પગીઓના મનગણીની ચાલણી રાતની ગમતોનુ તથા એક મસતીખોર અનકારી દેનના તોફાનનુ ચીત્ર ઘણુ રમુજી છે

As You Like It ના ખેનમા એક નોજવાન માણસને તેની નકી અને દીનદાગી માટે આ પાપી દુન્યામા કેળુ ખ મડ પડેછે તથા આખરે તેની કેની ફતેહ યાવછે તે દેખાડુ છે, તથા એજ નાટકમા રાજપાત્ર તથા દુન્યાની મોજશોખ ત જ્યા છતા એક સદ્યુશી રાજા કેળુ માન પામેછે તથા પોતાના બાપની નીર્દય અને પક્ષપાત આનને માટે એક પરોપકારી અને માયાલુ મેટી કેમ મુજબકે તે સર્વનુ ગસીડુ ઘસતાન સમાવ્યુછે.

‘લેનીસનો બ્યાજખાઉ વેપારી’ એને નામે મશકુટ ધવળા નાટકમા, મીનાચાગીનોગાક જે ભાગ્ય ધી વચે કેનો સપુર્ણ બધા યલો, તથા એક કીનાખોર અને બ્યાજખાઉ ચાહુદીનુ પોતાના હાથતલે આવી ગયના દુસમનપર લેનામા આવતુ વેગ, તથા એક નેક ખસનતની અને કાખેન સ્ત્રીની હુશવારીથી તેણીના ભ- બ્યાગના જાળી દોઝતનો બચેનોજાન—એ સર્વનુ આપણી દરેક લાગણીપર અસર કરે એવુ બધાન સમાવ્યુ છે

Much Ado About Nothing ના નાટકમા એ રંગીની સ્ત્રીના એક મગકેગ અહસથ સાથે અચાનક લગન લાગેનાં જોનામા આવેછે અને તરફના મીત્રોએ ગમુજાને ખાતર તેમનું જોડુ કેમ ડોકી મેસાડુ તેને માટે ઘણીક તાવતનાવત જોડી જેનો સ્ત્રી કોઈ પણ સાથ પગણવાને તથા યેઈ પણ મરદના તાબાતને રેલવાને સાફ નો પાડતી હતી, વધી પેલો મરદપણ બાયડીની તોક ગલે ઓનનનાની મામે હતો, તેથી જ્યાઈ બ- નેનુ જોડુ લાગેછે ત્યારે જો ગોફતેગો આલેછે તે પુષ્કળ હસતું પેતા કંઈકે એક તરફથી પેની અમનાને એમ સમજાવનામા આવ્યુ કે પેલો અહસથતો તેણીની ઉપર જખર આનંદ પડયોછે, અને તેણીના કગડા ડગવને લીધે ઘણો હેગન થઈને આખરે બીમાગી ભાગેછે બીજી તરફથી પેના અહસથને ઉનકાવનામાં આવ્યો કે પેની સ્ત્રીતો તેની માથજ પરણવાના સોગદ લઈ મેઠીછે, અને જો તે તેણીને ન કષ્ટન ગમ્યથે તો તેણી નાહક

છવપર કરશે. આ ખેતમાં એક ખીત્તું જોડાંનું પણ વર્ણન આપ્યું છે.

“નરીયતે નાજનીનના” ખેતમાં એક કલાંત અને મગરૂં આપડી એક કરડા ધણીના તાખાતને કેમ ફેલવાયછે અને નરમ રૂ જોવી ખતી જાયછે તેનો આનાક આપનારો બોધ સમાવેલોછે.

Pericles ના નાટકના સર્વ ભાગો ગુજરાતી દાદે દગે આપના ખેતમાં જોવામાં આવશે.

Measure for Measure ના ખેતમાં જે લોકો બાહ્ય રથી સફેદ કુલ જોવા દેખાવછે. અને નેકી અને પવીવાઇનો દાવો કરેછે, તેઓ અંદરખાનેથી કેવાં કાલાં કામો કરેછે અને દગાફટકા રમેછે, તેનું આબેહુલ ચીત્ર જોવામાં આવશે.

રીયાલાની વારતા ધણીજ આનાક આપનારીછે. એક અ દેખા બરથારની ખીનફાકટ બદલામનિ લીધે એક નેક અને વ- કાદાર ઓગતપર જે જક્ષ ગુજરેછે, અને આખરેતે આંધરો ધણી ઉકાળે આવેછે, તે આ ખેતમાં દેખાડ્યુંછે એજ નાટકમાં એક બોજરોગ વજીરની અકલ તથા હુશવારીનું આવા આધરીત વખતમાં તોલ કીધેલું જોવામાં આવશે.

‘Tempest’ નો ખેતનો તોફાની પવન અને જાદુગરની જાદુઈથી બરપુરછે. કાઈ પણ મનુષ્યને ન જોયલું તેવી એકાંત- વાસમાં ઉપરેલી એક છોકરીનું વર્ણન તથા તેણીના બાપની જાદુઈ જીંદગીનો કીરસો આપ્યું મન રીજવેછે.

વીંડસરના ઢોંગી જૈરાં અથવા “સાવરણી જુઝારાનો માર” એ નામનો નાટક ખરેજ આનાક આપેછે. લુઆ એવકુર મજસો જૈરાંની આખરે લુટવા જતાં સામા તેમણેથી કેવે કેન્ પોંચેછે તેની બીગત આ ખેતમાં બહુ હસવાના ભાવ પાડેછે.

ઉપલા સોલે નાટકોનો ટુક સાર આપ્યા પછી, શેક્સ્પીયરની મંથુર કવિતા જે ઉપલા સર્વ હાસ્ય રસ નાટકોમાં સમાવ- લીછે તેનો કંઈક ખ્યાલ વાંચનારને આપવો જરૂરનોછે. Tempest ના નાટકમાં એક રાજાનો છોકરો હેલકરીનું કામ કરેછે, તે પોતાની માસુકનો મ્યાર મેલવવા ખાતરજ કરેછે એવું મોટું મન રાખી જે વીચાર જણાવેછે તે ધ્યાન આપવા જોગછે.

There be some sports are painful, and their labour
 Delight in them sets off, some kinds of baseness
 Are nobly undergone, and most poor matters
 Point to rich ends. This my mean task
 Would be as heavy to me as odious, but
 The mistress which I serve quickens what's dead,
 And makes my labours pleasures

આ નીચના ફકરામાં જાદુગરે પોતાની જાદુઈના નોરથી
 ને તોફાન મચાવ્યું અને પાહાડ તથા ટેકડીઓ ધૂળની તે સ-
 દને હવે શાન થવા કહેછે આ લીંગીઓ ધણી નોરમદ છે તેથી
 બાગ મુકીને વામણી જોઈએ.

Ye elves of hills, brooks, standing lakes and groves,
 And ye that on the sands with printless foot
 Do chase the ebbing Neptune, and do fly him,
 When he comes back, you demi puppets that
 By the moonshine do the green sour ringlets make,
 Whereof the ewe not bites, and you whose pastime
 Is to make midnight mushrooms, that rejoice
 To hear the solemn curfew, by whose aid
 (Weak masters though ye be) I have bedimmed
 The noontide sun, called forth the mutinous winds,
 And twixt the green sea and the azur'd vault
 Set roaring war, to the dread rattling thunder
 Have I given fire, and rifted Jove's stout oak
 With his own bolt, the strong bas'd promontory
 Have I made shake, and by the spurs prick'd up
 The pine and cedar, graves at my command,
 Have wak'd their sleepers, op'd, and let them forth
 By my so potent art, I be=stowre.

વિનોદમાં આ સત્તામાં કેવે મચી રહ્યો છે । જ-
 હાજ જાદુગરે પોતાની જાદુઈના નોરથી એક પરીને કે-
 લાખ ગામી હતી તેને જાદુરે તે ધુમધામ અમર

ત્યારે તે ખીજે ગીતગાયછે તે મંદુર છે તેણી કુલોની પાંદડીમાં ભગ
ધનેતયા પતંગીયાની પાખપર સવાર થાઇને મુખચેનથી દહાડા મુગ-
રવાને કેવી ખુશી થાય છે !

Where the bee sucks, there suck I,
In a cowslip's bell I lie,
There I couch when owls do cry,
On the bat's back I do fly
In the summer merrily,
Merrily, merrily shall I live now
Under the blossom that hangs on the bough

“મધરાતના સ્વપ્નો” એનામે સમજાવેલા નાટકમાં ગાણી
એલીઝાબેથની કુનારી હાલત વીશે કવિ રમુજી દીકા કરેછે ધ-
ણાક રાજાએના મામાં આગા છતાં તેણીએ કોઇને કમ્પન ગ-
ળ્યો નહીં કવિ કહેછે કે કામદેવ તેની એરી નેમ તેણી ૫૦ ધણી
વાર તાકી પણ તે પણ નિબૂલ ગયો રાણી આ વાચવાથી ધણી
મનકાતી હતી

That very time I saw (but thou couldst not)
Flying between the cold moon and the earth,
Cupid all arm'd, a certain aim he took
At a fair vestal, throned by the west,
And loos'd his love shaft smartly from his bow,
As it should pierce a hundred thousand hearts
But I might see young Cupid's fiery shaft
Quench'd in the chaste beams of the watery moon
And the imperial votaress passed on,
In maiden meditation, fancy free

બે જુવાન સહીએ એકબેકની સાથેજ ફરેલી, સાથેજ
એક નમુનો ભરેલો, અને ભરતી વખતે સાથેજ એકજ જાતનું
ગીત ગાતી, તેમજુ સ્ત્રીયું છે જેમ એકજ દાખડી પર આ
સપાસ વળગેના બે બોર હોય, અથવા સાથે સાથે વલગેલા
પૂણુ માત્ર બારીક કાપથી જોડાયેલા બે આણની મીસાલ તેઓ

જોડાયના હોય એમ લાગેછે અથવા જેમ એકજ જાતની તાલીન,
તથા નીશાણના મે તરેહના અનામત હોયછે તેજ મીસાલ તેમ,
બંને જુદા પણ એકજ મનના હોયડે.

We, Hermia, like two artificial gods,
Have with our needles created both one flower,
Both on one sampler, sitting on one cushion,
Both warbling of one song both in one key,
As if our hands, our sides voices and minds,
Had been incorporate So we grew together,
Like to a double cherry seeming parted,
But yet a union in partition,
Two lovely berries moulded on one stem
So with two seeming bodies, but one heart,
Two of the first like coats in heraldry,
Due but to one and crowned with one crest

એક ગરીબ પણ વિરાટાન માણસ ખુદગતની બનીદારીમાં
કેવું મુખ અને સતોષ પામેછે તે નીચે આપેની લીગીએ
પરથી જણાવે

Sweet are the uses of adversity,
Which, like the toad, ugly and venomous,
Wears yet a precious jewel in his head,
And thus our life exempt from public haunt,
Finds tongues in trees books in the living brooks,
Sermons in stones, and good in every thing

આએ દુઃખાની લોભ લાગ્યો તજ તથા નીમકહગમ
દાસ્તોના પગનાથી દુર રહી એકાંત જીવગી કોઈ માડવાન
અને મગવાના મેદાનમાં યુજાગવી કવિ પસદ કરેછે

Blow, blow, thou winter wind,
Thou art not so unkind
As men's ingratitude,
Thy tooth is not so keen,
Because thou art not seen
Although thy breath be rude

Heigh ho! sing heigh ho! unto the green holly
Most friendship is feigning most loving mere folly,—

Then heigh ho' the holly!
This life is most jolly

Freeze, freeze, thou bitter sky,
Thou dost not bite so nigh
As benefits forgot!
Though thou the waters warp,
Thy sting is not so sharp
As friend remember'd not

Heigh ho' sing, Lough ho' unto the green holly
Most friendship is feigning, most loving mere folly
Then heigh ho' the holly!
This life is most jolly

આ દુન્યાને કવિએ નાટક તખ્ત સાથ સગાવી કે, અને
જેમ દરેક નાટકી પોતાનો પાત્ર બાજીની રૂપમદ લે છે તેમજ મા-
ણસો પણ પોતાનો નેત્રેણ વખત યુગ્મરી આ દુન્યા છોડી જાય છે

• • • all the world 's a stage
And all the men and women merely players
They have their exits and their entrances

આપણા દરેક બાહ્ય પર રહેમ કંઈ એ દરેક મા
ણસને સજવર છે જેમ આકાશપરથી વરસાદ પોતાની મેલેજ ટપકે છે
તેમ તમારા હીનમા કુદરતીજ દયાનો ઝરો પણ વહેતો જોઈએ તા-
ણીતાડીને તથા લેકિના સમજનાથી દયા કંઈ કંઈ જામની
નથી. તમાની મેલેજ રહેમ હીન રાખી કોઈ માણસપર માયા બ-
તાવે તેમા બાદા બમનો ખુશી થાય કે તાજ જેમ આપણે
તે કંઈ એક રાજના અમનને રહેમ અને માયા બતાવનાથી
વગર શોભા મને છે.

The quality of mercy is not struned,
It droppeth as the gentle rain from heaven
Upon the place beneath it is twice blessed,
It blesseth him that gives, and him that takes,
'Tis mightiest in the mightiest, it becomes
The throned monarch better than his crown

ચાંદણીગતના ખુર્ચાં મેઘનમાં દરીયા કીનારો તરફ, બપોરે
રે આકાશપર રંગબેરંગી પટાઓ પડેલા હોયછે, અને તારો
સોનો બચકાટ પણ પુર જોગથી મારેછે ત્યારે જો વાજીત્ર વ-
ગાડ્યું હોય તો આપણા મનને કેવી શાંતી મલેછે !

How sweet the moonlight sleeps upon the bank !
Here will we sit, and let the sounds of mure
Creep in our ears ; soft stillness and the night
Become the touches of sweet harmony.
Sit Jessica Look how the floor of heaven
Is thick inlaid with patterns of bright gold
There's not the smallest orb which thou behold'st
But in his motion like an angel sings,
Still quivering to the young eyed cherubims

આજ કાલ દુન્યામાં જે લોકો કોટાં કાવતરાં કરીને મા-
ટા તથા તર્જગર અને છે તેમની સામે કવીનો બહુ ગુસ્સો
છેછે. જે કામને તેઓ લાયક નહી તેવાં કામમાં જુકી ભવા-
મણ અને આપણી કંઈ કેટલાજણ આજે થુસી જાય છે. જે
ખરી લાયકાત ધરાવનારાં માણસોનેજ માન આપવામાં આવે
તો તેઓ હાથ હાકમ કરેછે તેઓ સામા હાથ નોડે ! જે-
ઓના પગપર પાધડી ઉતારવી પડે તેઓ સામા પાધડી જા-
તારે ! અને સાગ માણસોના મંડપમાં જે લુચાઓ ધુસ્યાછે
તે મંડપ સાફ થાય અને લુચાઓ કેવા શરમીલ પડે !

O, that estates, degrees and offices
Were not derived corruptly ! and that clear honour
Were purchased by the merit of the wearer !
How many then should cover that stand bare !
How many be commended that command !
How much low pendency would then be gleaned
From the true seed of honour !

બાહારના ભગકાર્યો તમારે સુદૃઢ ઉત્ક્રાંત ખાવી નહી,
એમ કવિ કહી જાયછે, કાંવડે લોકો માત્ર ભભકો સખી ઠગાઇનો
ધણ લઈ બેઠાંછે. જોકે ખુનીએ ખરેખર ખુન ફીવું હોય તે
જતાં જો તેનો વકીલ ચપલ બોલનાર હોય અને ભભકામાંજ

દંભ મારતો હોય, તો તેનું જોતવું તમાગ મનમાં ખુનવીયું
 શક પેદા કરશે. એક પાદરીનાં ધર્મની દરીન ગમે તેવી જોડી
 હોય તો પણ સાગ અને બહારના વીચારો આવી તે જોડ
 ઢાકા નાખ્યો દરેક જોણે જોતી એજ અથવા બહી પણ નેકીના
 પગલને બરાબની તમારા જોવામાં આવશે આજે એના લોહિ
 મલશે નેઓ દાડી મુઠ રાખી મગ્દ બચ્યાગે દાવો કરશે પણ
 તમારે તેમને સગ્ગ હીચકાગ સમજવા ને બેગઓ જોગ બાબ
 પેહોડી ખુનમુગ દખાવાનો દાવો કરેછે તેઓ માત્ર કહજ નહી
 પણ ડગાધ રમેછે. એતો માત્ર ને જુવાન ઓરતો મર્ગ જામ
 છે તેમના માયાપરથી કાપી લોવેના બાબ બેગઓ પોતાના
 ઠોડો ખેસાડેછે બાહારના બનકાયી તમે બોલાતાં ના, કાપકે
 નહી તો કોઇ દહાડે મોગ આડામાં આવી પડશે.

The world is still deceived with ornament
 In law what plea so tainted and corrupt,
 But bring seasoned with a gracious voice,
 Obscures the show of evil ? In religion,
 What damned error, but some sober brow
 Will bless it and approve it with a text,
 Hiding the grossness with fair ornament ?
 There is no vice so simple but assumes
 Some mark of virtue on his outward parts
 How many cowards whose hearts are all as false
 As styers of sand, wear yet upon their chins
 The beards of Hercules and frowning Mars,
 Who inward searched, have livers white as milk,
 And these assume but valour's excrement,
 To render them redoubted ! Look on beauty,
 And you shall see 't is purchased by the weight,
 Which therein works a miracle in nature,
 Making them lightest that wear most of it
 So are those crisped, snaky, golden locks,
 Which make such wanton gambols with the wind,
 Upon supposed fairness, often known
 To be the dowry of a second head,

The skull that bred them in the sepulchre.
Thus ornament is but the guiled shore
To a most dangerous sea.

પ્રકરણ ૧૦.

ટ્રેજીડીઝ નજીક નવ કરણારસ નાટકો (Tragedies)
લખેલા છે, તેમનું વર્ણન નીચે પ્રમાણે છે:—

Romeo and Juliet ... રોમયો અને જ્યુલીયત અથવા
પ્યાર અને મોત.

Timon of Athens ... દોસ્તદારોનું પોકલપણું.

Othello. ... ક્રાયાકાતની ખગળી.

Hamlet ... હેમલેત અથવા દોષખનો ખુત.

Lear ... રાજા લેગ.

Macbeth ... લોભીયાનો અંત.

Cæsar ... સીઝર.

Antony and Cleopatra... એનતની અને ક્લીઓપેટરા.

Coriolanus ... કોરીયોલેનસનો ક્રોસો.

એમાં છેલ્લા ત્રણ નાટકોમાં રોમન લોકોના ઇતીહાસને
લગતા છે. તેઓ કદ વાંચનાર પર ઝાઝી અસર કરતા નથી.
સીઝરના નાટકમાં આ અમીરી પેલવાનનો દાર રોમમાં ધણો
પધવાથી એના દુશ્મનો તથા દોસતોએ મહી એને જાહેર મકા-
નમાં કતલ કીધો તે દેખાવ ધણો ગમગીન છે. એનતની અને
ક્લીઓપેટરાના નાટકમાં પોતાના દેશની હાલ પર એક માસુકનો
પ્યાર કેટલો કાવે છે તે દેખાડ્યું છે, પણ સર્વ કરનારસ નાટકોમાં
રોમયો અને જ્યુલીયતનો દુઃખનયક અત બહુ ગમગીની પેદા
કરે છે. એ નાટકમાં એક ઉમરાવની છોકરી પોતાના પ્રાપના દ-
રતા દુશ્મનના દીકરા સાથે પ્યારમાં પડી તથા કેટલીક અગ-
વડો તણ શુષી રીતે તેને પરણે છે, તથા પરણ્યા પછી તણ ક-
લાકની અંદર તેણીના વરતા હાથ પર તેણીના પીતરાઈના મા-
ર્યા જવાની સ્થિતિ સાંભળે છે ત્યારે પીતરાઈના અને ધણીના

ધ્યાર વચે તેણીની છાતી કેવી ધડકે છે તે ધણીજ અસરકારક
રીતે દેખાડયું છે. જ્યારે ખુનના અપગ્રાધને લીધે તેણીના ધણીને
દેશનીકાલ કાઢવામાં આવે છે ત્યારે છુટાં પડતી વખતની બંને આ
શક માસુકની ગોડતેગો કરડામાં કરડું દીલપણ પોગલાવે છે. એ
નાટક યુગરાતીમાં ઉતારી લીધા છે, અને તે એક બે વાર હાલ
હવાલ હાલતમાં કરી પણ બતલાવવામાં આવ્યો હતો તે દેટ-
ટલાક પાંચનારાઓને વાદ પણ હશે. જેકે જે અદસ્થની ક-
લમથી તે લખાયો છે તેણે તો પુગતી ગેલેનત લખ સરસ અને
અનુસરતો તરજુમો કીધા છે, પણ આપણા હાલના લેભાગુ ના
ટકીઓથી તે મુગલ બળવી શકાયો નહીં એ નાટકમાં તથા હેમ-
લેત અને ઓથેલોના એલોમા શેક્સ્પીઅરની કલમે જેવી અસ-
ર કારક સતરે લખી છે તથા પથર ફરતે એવા ગમગીન દેખાવો
રજૂ કીધા છે, તેવાં યોગાંજ લખાણો આ દુન્યાની બીજી ભા-
ષાઓમાં મલી આવશે

'Timon of Athens' ના એકમાં દોસ્તદારોનું પેકલપ-
ણું ચીતાર્યું છે. તાઇમન નામે એક યુનાની ઉમરાવે પોતાના-
જાતમાઇઓ તથા મગાંવાલાં અને દોસ્તદારો સાથે બાપીકી ગં-
જાવર દોમત ખરચી આધી. દરરોજ મોટા પાયાપર આણાપીણા
તથા નાચ રંગ એને ત્યાં આલતા હતા. બંદી ખાને પડેલા-
ઓનું કરજ આપી તેમને એ છુટો કરતો તથા ગરીબ શુરખાને
એ છુટથી પેસો વહેવતો હતો. પોતાના મીત્રોને તરેહવાર કી-
મતી ચીતારો રોજની બહેસ દાખલ મોકલતો હતો. આવી રીતે
વેહવાર ગજવાથી દોસ્તદારો માતખર થયા પણ એની તીજા-
રીનું તણું આવી રહ્યું. બે વરસની અદર તો માગનારાઓ
બારણા આગલ; આવી છુમ પાડવા લાગા, ત્યારે યોગાંક ઉ-
છીના નાણાં પોતાના મીત્રોપાસે મંગાવ્યાં. સોએ નાપાડી; કોઇ
ધરમાં ભરાઇ બેસી શક નથી એવો હાજર જુવાબ દેહેવાડતો;
કોઇએ નાણાં માત્ર બે કલાક અગાઉ રોકાઈ ગયલાં જણાવ્યાં,
તથા કોઇએ તો આકરને ધરમાં પણ પેસવા ન દીધા. એ પ્રમાણે
બધાએએ બાહના કાઢ્યાં. સવારના પોહારમાં દરરોજ દબરો
એલખીતાએ તેને માત્ર સલામ કરવા આવતા હતા તે સર્વ

ખીજેજી દીનથી જાણે એમ થઈ ગયા હેમ એમ લાગતું. એની
 ગરીબ હાલતમાં કોઈ દીવાસો દેનાર પણ ન હતું. કોઈએ ધુ-
 કારીને જોયું પણ નહોતો, તથા જે લોકોને તુરંગમાથી એણે ડેરા-
 ડેખા તેઓ સંઘના આજે એને હીનતા લાગ્યા. આથી તાઇ-
 મનને બહુ ખેદ ઉપજ્યો અને ધરખાર તથા જંગલમાં વાસો
 કરવાનો ધરાદો રાખ્યો. એ બીચાર પાર પાડવાની અગાઉ મહી-
 નાક દહાડાનો આંતરો નાખીને એણે એક ધ્રુમ ચક્ર. મોટી
 મજલસને આણંબા નોતરાં ફરવ્યાં. દરેક ધરખર તેડાં મોકલ્યાં
 અને એના મીત્રો સમજ્યા કે તાઇમન કાકતો પાછા તાજ
 થપાછે ! સર્વ ગદ્ગદ્યો અને બાનુઓ ભભકામાંજ ડેડવેલે વ-
 પ્પતે ઠાઠમાથી એકઠાં થયાં, અને દરેક મીત્ર 'એણે નાચું' ધી-
 રવાને બાહના કાઠયાં ફટાં તેઓ પણ હાજર થયા. સર્વ ખુ-
 શાલ દેખાતા અને મર્મને તાઇમને હસતે મુખડે આવકાર દીધો.
 તાઇમનને સંકડાસમાંથી મોકલો થયેલો જોઈ બધાઓએ ખુ-
 શાખી જાહેર કીધી અને વડી દલગીરી પણ જણાવી કે એના
 જેવા સખી ઉમરાવને તંગાસની વખતે નાચું ઉઠીકું આપ-
 વાને તેમનાથી બન્ધું નહોં. "કંઈ શીકરે નહીં, સમજ્યા હવે"
 એમ કહી તાઇમન સાહેબતો વાત કાઢી નાખતા. જ્યારે આણા
 નો ઘંટ વાગ્યો ત્યારે બધા લોકો મજપર વગે થઈ ગયા. પણ
 મિસતાંને વાર એક વાતથી તેઓ ધણા અજબ થયા. આણાનો
 મજપર રકાબીઓ ઉંધી મારેલી હતી. એતો તાઇમનનો ફતો
 હશે એમ બધા જણાં મનજ્યાં. પણ જ્યારે સફરખર તાઇમન
 આવીને ખીરાજ્યો તે વખતે તેણે એક મોટે સારે તેમની ની-
 મક દરામીપર બાંધાણ કીધું, અને તેમની ખુબ ઠેકડી કરી સર્વ-
 રકાબીઓ ઉઠાવી ઉનાપાણીના તેમને માર માર્યા. કોઈને છૂટી રકા-
 બી મારતો, તો કોઈને ગરમ પાણીથી દલગી મુકતો. સર્વ મેદ-
 માને રોડધામ ફૂટી નાંસી ગયા. કોઈ માથાથી પગપર તડપોડ
 થયેલો અને મોઢપર છાગરા ઉડેલા. કોઈ સ્ત્રીનાં કપડાં તથા
 જહવેર સર્વ ખરાબ થયેલાં, કોઈ બીડમાં કમડગાણ થયેલો, એ
 પ્રમાણે ધણાખરાં બધાં માણસો રડતાં રડતાં જીવલધને નાકાં.
 એ નાટક જોઈને આણાક આપેએ તેટલીજ પેમા સખી સાકમ

અને માટે દયા પણ ઉપજાવે છે તાદ્રશ્ય પેના બની ગયો. જા-
 ગતમાં જઈને વસ્યો. અને માણસોને એકલા તો ધીકારતો કે
 માદાપાત્ર તેની નજીક જાયતો તેને પથરે પથરે મારતો હતો.
 આની પેલી માંડી તથા જંગલી અવસ્થામાં તે મરણ પામ્યો.
 ઓઘેલોના જનમાં એક સીધી ભગ્યાર પોતાની જીવાન
 અને જીવમુગ્ત બાવડીને એક નાપાકજનના બાવડા વીસવાસ
 ગામી તેણીની પર જઈ લઈ જઈ ગુમલાવી માગી નાખે છે,
 તે કે ખાદ્યક બનાવ ઘણો કમવાટ ઉપજાવે છે. એ કમેરવ-
 જતા કામ કરનાર માણસનું આમેલુંમ ચીવ આ નાટકમાં સ-
 માવેલું છે. વેનીસ શહેરના પુરોહિતના વખતમાં ઓઘેલો નામ મારે
 કે રમતો એક સીધી લશ્કરી ખાતામાં વડા સંદારની પદવીએ અ-
 ડણા હતો. જોકે તેની આગડી મંચી હતી તેપણુ દરેક વાતે તે વે-
 નીશનનોની બરોબરી કરે એવો હતો એણે ઘણીક લડાઈઓ મારે-
 લી હતી તેથી વેનીસના સંઘના લોકોને તથા પ્રધાનોને પણ એ ખ્યાલ
 થઈ પડ્યો હતો એવેનસીયો નામે એક પ્રધાનના ઘરમાં એવે-
 નાહળત ખાતર મંચવા આવવાનો વેહવાર હતો. એ પ્રધાનની
 ડસડીમાંના નામે એક જીવમુગ્ત અને કેવળાવની દીકરી હતી.
 તેણી ઉપના સંદારની લડાઈનું વર્ણન તેને માટેથી સાંભળી
 બહુ ખુશી થતી હતી તેણીને માટે ઘણાક માગાં આવવા
 છતાં, પણ કોઈની ઉમંગવં તેણીને ગમતો ન હતો. તેણી તો
 ઉપના સીધી સંદારને આહતી હતી, પણ તેણીનો ખાપ પો-
 તાના ખાનદાની લોહીને માટે બહુ મગર હાવાથી તેનેથી
 છુપાવીને પેના મુર સાથે લગન કરી ગઈ આવને દર
 ખાગમાં સારા વગ હાવાથી તેણે પેના સંદારને પકડી
 મગાની તેની પર ડોકરી કુસબાની લઈ જવાનો વાંક મુક્યો. પણ
 પેલાં ડોકરી પેતે દરબારમાં હાજર થઈ અને પોતાના ધણીને
 માટે પુર ચાગ તથા માહંજત જાહેર કીધાં, તથા તેણી તો માત્ર
 તેની સાથજ રહેશે એવો પેના દરાવ જણાવ્યો આથી પેના
 ખાપે હજારે હજાર ખાપ દઈ ડોકરીના નામપર પાણી
 ફોંડું એવીમાં સાંધપ્રસ ટાપુમાં બખેડો ઉઠ્યો અને તુર્કી લોકો
 તેપર ચડાયો લઈ આવ્યા. પ્રાનોએ એવેનાને તે તાપુને

ગવરનર નેમી થોડુંક લશકર આપી સાગો થવા મોકલ્યો, જ્યાં તેણે બાંડ બેસાડી નાખ્યું તથા તુર્કી થોડાંને હરાવ્યા. આથી વેનીસ શહેરમાં એની બહુ વાખવાખી થઈ. એ સરદારના હાથ તલ દેશીયો નામે એક મદદનીશ સરદાર આપેલા હતા. અને નેનીપર આંધેલાના પુર વીસવાસ હતા. એ દેશીયોના હાથ તલે વધી ધ્યાગો કરી એક ખટખટયો તથા કાવતરાંખોર અમલદાર હતા, જે પોતાના વડા દેશીયોની બહુ અદેખાઈ કરતો હતો, તથા આંધેલાએ એની બાઈરીપર બદલ જર આગલ દોડાવી હશે તેથી તેનીપર પણ ખીત્યો હતો. આ ત્રણડેનું કાટલું કાઢવાનું એણે ચોકડું ધડકું. દેશીયોની ખુબ તારીફ ગાઈ તથા ધણો સરખો દારૂ પાઈ એણે તેને છાકટો કર્યો, અને પછી એક ભાડુતીયા પાસ તેની ખુબ કેસગી કરાવી. પછી વડા સરદારના ખુબ કાન ભરયા, અને છાવણીમાં જે અદેખથી ચાલવાને માટે દેશીયોને આંધેલાએ ઉતરતી પદવીપર નાખી દીધી. આની રીતે એક કાવતરાંમાં ફાવવાથી તેણે પોતાના સરદારનો પણ ઘાટ ધડકે. સરદારની બાયડી ડેસડીમોના ધણી માયાલુ છે તેથી તેણે દેશીયોને તેણી આગલ જઈ કાલાવાંલા કરવા ફરમાવ્યું કે તેણીની ચરખાનીથી તેઓનાની અસલ જગો પર આવે. બીજી તરફથી આંધેલાને એણે એવું સમજાવ્યું. કે તેની મોદદારને દેશીયો સાથે કંઈ અરંબભારીક મીત્રાચારી યાવથી માલમ પડી છે, વાસ્તે એક ખરા ચરખાહ તરીકે તે તેને ચેતાવતો હોય એવું ડોલ ધાલ્યું. સીધીના મુનમાં આ વાતથી શક ગયો અને તેણે ધ્યાગો પાસ પુરાવો માગ્યો. આ કાલાખાજ શખસની બાયડી ડેસડીમોનાની. ખીદમતગો હમેશ રહેતી હતી તેથી તેણે તેણીને શીખીને ડેસડીમોનાનો એક ઘુંદર રમાલ જે આંધેલાએ પગથાતી સંખત તેના ચારની નોંધ દાખલ બુલવી રાખેલા આપ્યો હતો તે આગળ્યો. આ રમાલ લઈ તે આંધેલા આગલ આવ્યો અને દેશીયોના આગળ આગલથી મલ્યો એમ તેને જણાવ્યું. પેલા સીધીની હવે ખાતરી થઈ. તેણે પોતાની બાયડી આગલ જઈ વાત કરતાં પેલા રમાલની વાત છેડી અને તે જોવા આગ્યો. તેણીએતો રમાલ

જાવાઈ ગમસો જાણાવ્યો. આ સાંભળી તે ઘણો રીસે બરાપો. અને આડું અવડું બખારી તેણીની આગલથી ચાલી ગયો. ડસડીમાના તો રડમસ યધ ગધ અને ઘણી હાથ અફસોસ કરવા લાગી એવીને એની દયગીરીમા તેણી ઉધધ ગધ. ત્યારપછી થોડેક વારે તેણીના ભગ્યારે આવી તેણીને એક બાસો દધ જગાડી, અને તેજ રમાય તેણીના માહપઝ નાખી તેણીનું ગલું કુપણે દાખી મારી નાખી. પેનીએતો બસ એક ચીચી-ચારી પાડી પોતાનું નિહાવપણું જાહેર કીધું તેણીની ચીચીયા-ચીથી આસપાસનાઓ દોડી આવ્યાં, અને આંચેલાને આ કુપીણ કામનું કારણ પૂછ્યું. તેણે ધ્યાગો તરફ અસારત કરી પેસા રમાય દેખાડ્યો. આ બનાવથી પેના કસરેવજની બાય-ડીએ તો તરત રમાયનો જાવાસો કીધો અને ધ્યાગોનું કસરેવજપણું ઉધાડું પાડ્યું તેને તેજ ધડીએ આંચેલાએ જાહેર કીધો અને પોતાની માહોગદરના આવા અધદોત જાતને માટે ધણીક હાથ અફસોસ કરી પોતાને હાથે ખંજર મારી તેજ વખતે તેણે પણ આપનાત કીધો.

હેમલેતનો નાટકતો દયગીરી બરેલા બનાવોથી બરપુર છે. એ નાટકમા એવી તો ઉત્તમ ખુમી છે નથા એમાં એવા વી ચારે તથા દેખાવો આપેનાર્થે કે જ્યો તે આપણું દીવ સર્વ હરી લે છે. શેકસ્પીયરનો સર્વથીઉત્તમ તથા ફીયસુરી અને બાધથી બરેલા નાટક તે એજ છે, અને પુરેપમા એનો તાજુમા દરેક ભાષામા છપાયો છે. એની ગોઠવણ તથા એની અદર આ-વતા પોગસ્થાનના ભુતનો દેખાવ બહુ તાજુખી ઉપજાવે છે કે નમારક દેશનો રાજા તે હેમલેતનો બાપ થતો હતો, પણ હેમલેતની મા તેના કાકા સાથે માહબતમા પડવાથી તેણીએ પગણા વરને તેના ભાઈનેજ હાથે ઝેર દેવડાવી મારી નખાવ્યો, અને તેના મગણ પર્જા તેણીએ તેની સાથે લગન કરી અને તેને ગાદીએ બેસાડ્યો. પોતાની માની આવી આવથી હેમલેતને ધણું દુઃખ ઉપજ્યું. તે બહુ શોકાતુર દેખાતો હતો અને ગમગીન હાલતે ફરતો હતો એક દહાડે તેના હોરેસીયો નામે મીત્રે આવીને હેમલેતને એતાબું કે મામની પાદર આગલ દરેરાજ મધરાતે

તેના મુવા બાપના જેવા બુત દેખાવછે. આથી પેતાના મીત્ર સાથે તે તે જગ્યાપર ગતને વખતે ગયો, અને તેના બાપના ૩૫ જેવા શીદા આકાર તેને દેખાવ્યો. હેમણેતની તો ફીફરી ફાતી ગઈ, પાત્ર જ્યારે પેલા બુત બાપે એને અસારત કરી આગવ બોલાવ્યો ત્યારે તે હીમત રાખી તેની પાસે ગયો અને તેણે કંઈ વાત કહી તે સાંભળી. પેલા બાપે તેના મારી નાખનારાઓપર ઘેર લેવાને પોતાના દીકરા પાસે કબુલાબંધુ અને ગેમ થઈ ગયો. જે દહાડેથી બાપને જોયો તે દહાડેથી તે વધારે ગાંડો પેલા અને સાવજ જેવો બની ગયો. દરેક વાતમાં એડાં કાઢતો અને કોઈ નું કહેલું પણ જાણે સમજતો ન હોય તેમ દેખાવા લાગો. એના બાપની દરબારના પોસોનીયસ નામના એક બુદ્ધિ વણ્ણરની છોકરી આફીનીયા સાથે એ આરમાં પડેલો હતો, તે કાજ પાત્ર એણે તોડી નાખવાનું ડોલ ધાલ્યું. દરેક વાતે ગાંડો પેલા બની જઈ પોતાનાં કાકાને તથા માને એવું દેખાડવા લાગો કે તે તો મુરખ અને અણસમજ છે. એક દહાડે ફરતાં ફરતાં કેટલાક નાટકીએ દરબારમાં આવી લાગ્યા તેમને ખુબ બોધ આપી તથા શીખવીને પોતાના બાપ પર ગુજરેલાં ધાતકીપણાને અનુસરતો એક વારના રૂપી નાટક બજાવવા ફરમાવ્યું. એ એકની વખતે ગળત રાણીને પણ નોતરવાં હતાં જેઓ રસાલા સાથે બગબગ વખતે હાજર થયાં. નાટકની સરખાતના દેખાવમાં એક ગળત વાડીમાં મુતે સાંછે તેવામાં તેનો બાધ આવીને તેના કાનમાં ઝેરના ટોપાં ડી તેને મારી નાખે છે, તે દેખાવ પ્રગટ પડ્યો આ જોતાંજ રાજ રાણી ગબરાઈને ફીકાં મારી ગયાં, અને એકદમ ઉઘી ગયાં. પેલા નાટક હવે હેમણેતે બંધ પાડ્યો, કાંઈકે તેની પુરી ખાતરી થઈ. યોડો વખત રહીને ગણીએ દીકરાને શીખામણ દેવાં યકી મેહેલમાં બોલાવ્યો, પણ રાજ ઘણો શકમંદ હોવાથી રાણી દીકરા સાથે શું શું ગોઠતેગો કરે છે તે છુપી રીતે સાંભળી આવવાને તેણે પેલા પોસોનીયસ વણ્ણરને ફરમાવ્યું. રાણી બોધ આપતી રહી ગઈ પણ સામી હેમણેતે તેણીને ચાંપી મગી પોતાના બાપ પર ગુજરેલી જરૂરીની વાત છેડી. તેણે માતાને ઘણી નશીવત દીધી અને આગલાંજુરાં કર્મોનો પરતાવો કરવા તેણી-

ને જોલે જોલુ તેણે જો ર કુરુ ગણીતો ધણી ગર્ભીની પડી ગઈ
 તેવામા વલી તેની આગલા બગ્યાનો ભુત આગલા
 જ શીદા રૂપમ દખન યથો અને રેમલેતને રે
 લેવાને ફરીથી યદ આ પી ગયો પોતાની માને હા
 ય ધરા મુ । બાપનો કેવો હાલ યથો છે તે તેણીને દેખાડના
 જતાજ હીમેધ સ્ત્રીની મારી જુમ્પાડી એજ વખતે પગવાડે ઉમો
 રહીને હરસે સાબનતો પોલોનોયસ રાણીપર મ્મ વીપતી આવા
 પડેલી જોધને જુમ પાડી ઉઠયો રેમલેત સમજયો કે ગળ બ
 ગાધને સધલુ સાબલેછે તેથી સાગે લાગ સમજી તરત પોતાની
 તલવર કાઢી પગદો ચીગી પેલા જુધાને જગદ કીધી રણુ જ્યારે
 પોતાની ભુત જોધ ત્યારે તે તો ઘણો વીનાય ગવા લાગયો વની
 આના દરમા ૧૧૫ જુન યમલુ જોધને ગળના હાથમા ઠીક બાહુ
 આબુ તેથી તેણે રેમલેતને પોચતાને વાર મા ૧ નાખવાનો પેનાતના
 રાજપર કાગજ આપીને બે માણસ સાથ વાહાણુપર ચડાવી દોધા
 પણ કંઈક સાગ નસીમે આ કાગજ રેમલેતના હાથમા આન
 વાથી તેણે પોતાનું નામ ભુસારી પેના બને મલતીયાઓનું નામ
 માટે નાખ્યું જે વાહાણુપર તેઓ સના યથા હતા તે વાહાણુ
 તો આચીયાઓના હાથમા આવવાથી રેમલેત કે પકડાય ગયો,
 અને બાકી યાઓતો બચી ગયા પેના મનતીયાઓતો કાગજ
 લઈ જોનાજ પેલાત પુગયા જ્યાના ગળએ દોકમ પ્રમાણે તે
 મને બીન ફાક ગરદન મગબ્યા જે આચીયાઓના હાથમા ર
 મલેત આબે હતો તેઓએ જ્યારે જાણુ કે આ તો ડેનમાગ નો
 શાહાનદો છે ત્યારે તેમણે એકદમ તેને છોડી મુક્યો આ બના
 વનો તક્સીન તર પેના આપી રેમલેતે કાકાપર કાગજ લખ્યું, અને
 મીજે દહાડ શે ગમા આવી પુગશે એમ જણાવ્યું પણ જે દા
 માડ એ રેમા આવી પુગે તેજ દહાડે એની મ્મ મી આચીનીયા બાપ
 ના મગણના ગમથી મગણુ પામી હતી તેથી ગમની પાદે તે
 ણીને માટે ધોગ જોડવામા આનવી હતી ગળ રાણી વગેરે
 સર્વ રસાલો તથા લશ્કર તેણીના માનને માટે આવી બીરાજ્યા અને
 જ્યારે કીંગ્યા કરી તેણીને દાદી ત્યારે તેણીનો એક પુરો ભાઈ આમુ
 બરી આજોથી ધિગમા કુદાવી પડ્યો કે જેન સાથેજ તે પણ દટાય

હેમલેત ને ઓફીનીવાને ઘણી આહતો હતો તેણે જ્યારે આવો માંમતો જોયો ત્યારે પોતે પણ ખ્યાર જાહેર કરવા માટે કુદાવી પડ્યો. વધી ઓફીનીવાનો બાધ પોતાના બાપના ખુતનેમાટે હેમલેતનાં વેર લેવાનો હતો તેથી જ્યારે બંને ઘોરમાં એકઠા થયા ત્યારે મારામારી કરવા લાગ્યા. આસપાસનાઓએ એવે વખતે મારામારી કરતા તેમને અટકાવ્યા, અને ઘોરમાંથી બાહાર એંચી કાઢી છુટા પાડ્યા આ બનાવ જોઈ હેમલેતનો કાટો કાઢવાને રાજાએ વળી નવું તરકટ ઉખું કીધું. તેણે ઓફીનીવાના બાધને ચીખંચીને હેમલેતપર બંધનું વેર લેવાને ઉસકેર્યો, તથા હેમલેત ન જાણે તેમ તેને એક ઝેરી ભાજો આપી તક મનવે હેમલેતના કલેજામાં ભેડી દેવા ફરમાવ્યું. વધી રાજાએ ગામમાં જુકું જાહેર કીધું કે હેમલેત તથા ઓફીનીવાના બાધ વચ્ચે હાથોહાથ લડાઈ થતી જોવાને મેદાનમાં સર્વ કાંઈએ પધાર્યું. પોતાની નેમમાં ન ફાવેતો વધી હેમલેતનો ધાત ધડવા રાજાએ એક બીજો ઉપાય પણ તૈયાર કરી રાખ્યો હતો; તે એવો કે જો હેમલેત જીતે તો આજે તો સરખાત ખવાને મસે એને ઝેરનું ચાણુ ખવાનો ધગદો તેણે રાખ્યો હતો. પણ જ્યારે લડાઈમાં હેમલેતને પેલા ઝેરી ભાવાથી કારો જખમ થયો ત્યારે તેણે એકાએક ચીરડાને તેજ ભણિ ઓફીનીવાના બાધના હાથમાંથી છોડી લઈ તેનેજ ભાક્યો. આ વખતે રાણીને તરસ લાગવાથી જો રાજા આગલ ઝેરનું ચાણું હતું તેમાં સગવળ હશે એમ સમજીને તે પી ગઈ અને તરત મરણ પામી. પેઝીગમ ઓફીનીવાના બાધને જ્યારે હેમલેતે અખત જખમ કીધો ત્યારે મરતી વખતે તે હેમલેતને સધનાં રાજાના કારસ્થાનથી વાકેફ કરી ગયો. હેમલેતે જોયું કે ઝેરી જખમ લાગવાથી એનીની જીંદગીની અજલ આવી છે ત્યારે મરવાની અગાઉ પેતો ભાણે હાથમાં લઈને રાજાને ભાકી તેનીપર વેર લેવાને ચુક્યો નડીતથા પ્રણામ લાદીજવાથી પોતે પણ બેજાન થઈ મરણ પામ્યો. આ રીતે આ બેલમાં બધાનક મોતના પંજમાં એકેદમ છ જણાં મરણપડ્યાં જોવામાં આવેલે.

King Lear ના નાટકમાં એક સુરખ રાજા પોતાનું રા-

જાત બે આપુસીઓરી દીકરીઓને સત્તાધીન કરી આખરે હા-
રમાર થાયછે તેનું ચીત્ર આપ્યું છે. જ્યાં મુઠ્ઠી પેચો હોય ત્યાં
મુઠ્ઠી દીકરા દીકરી સાહારવાર અને હાજી હા કરેછે, પણ એક
વખત તમે તેમણે પૈસો આપી દીધા તો પછી તમારી તરફ
તેઓ નજરપણ ન કરશે તે ખુબ યાદ રાખવું.

Macbeth ના બેનમાં કેટલીક મુડેલોના કેહેતા જો લક્ષ્મી-
ધન તથા એક લાભી બેગીના ઉસકેરવાથી એક ધણી કેવા પાતી અ-
વતારે પુગેછે તેનો અસાકારક દેખાવ સમાજનો છે, એ નાટ-
કમાં પાપ કેમ બોલે છે અને વધી મોડેછે તે જણાશે

શુક્રસ્ત્રીયના કર્ણાગ્રસ નાટકોમાં પણ એનું લખાણ સર-
સમ ભાગવેછે જ્યારે રામીયો જુનીયટની સાથ પેદેની
વાત કરેછે અને એક દમ ખુશીમાં આવી તેણીને મુખી લેના
જાયછે ત્યારે આ પ્રમાણે નમનતાઈ અને મીઠાસથી બોલેછે,

If I profane with my unworthiest hand

This holy shrine, the gentle sin is this,—

My lips, two blushing pilgrims ready stand

To smooth that rough touch with a tender kiss

જ્યારે હેમલેતના આપનો ભુત એકએક દેખાયછે ત્યારે
તે બીદીને દેટલો ચમકેછે, તે આ લીટીઓપરથી જણાશે.

Angels and ministers of grace defend us !

Be thou a spirit of health, or goblin damn'd,

Bring with thee airs of heaven or blasts from hell,

Be thy intents wicked or charitable,

Thou com'st in such a questionable shape

That I will speak to thee

દોજખની અંદર જે બનાવો બનેછે તેનું જ્ઞાન જો કરવામાં
આવે તો માણસનો દમ બંધાઈ જાય, જીગર કપાઈ જાય,
આંખો ખરી પડે અને સોસોલ્યાંના અણધારા બાપ માફક માયાના
બાલ ઉભા થાય એવો કમકમાત બરેલો-દોજખનો દેખાવ છે, એમ
કવિ કહી જાય છે.

But that I am forbid

To tell the secrets of my prison house,

I could a tale unfold, whose lightest word
 Would harrow up thy soul ; freeze thy young blood ;
 Make thy two eyes, like stars, start from their spheres ;
 Thy knotted and combined locks to part, .
 And each particular hair to stand an end,
 Like quills upon the fretful porcupine.

ત્યારે હેમતેતની માંગ ઓફીશીયાની ધોરપર કુખો પાંચરે,
 છે ત્યારે દુક બોધામાં પણ અસરકારક વીજાપ કરે છે. તેણી
 કહે છે કે “અરે ખુશખબર ! આ ખુશખબર બરેમાં કુખો તનેજ
 બાળે છે ! તું મારા લોકોની આહવાર યતે ત્યારે તારો પનંગ
 આ કુખથી બીજાવતે ; મને આજી ન હતી કે તારી ધોરપર આ
 કુખ પાંચરવાને હું છવય.”

Sweets to the sweet : farewell.

I hoped thou shouldest have been my Hamlet's wife ;
 I thought thy bride bed to have deck'd, sweet maid,
 And not 't have strow'd thy grave !

એકમેકના બેનમાં આ રાત્ર અગ્નિરની પામડી પોતાના હૃદયમને
 તેના હૃદયમાંના ગમની દવા કરવા કહે છે તે દુકરે ધ્યાનપર
 લેવા નોગ છે. પણ એક ધારી માણસનું બનવું હૈયું કંઈ સાચ
 થાય ? શું નસીમના લેખ કંઈ દવા કીધાથી ફીતે ?

Oin'st thou not minister to a mind diseased ;
 Pluck from the memory a rooted sorrow ;
 Raze out the written troubles of the brain ;
 And with some sweet oblivious antidote
 Cleanse the stuffed bosom of that perilous stuff,
 Which weighs upon the heart ?

ખુશમુરતીને કંઈપણ સણગાર અથવા ધરેણાની જરૂર
 નથી. જેમ સુનાને ધોત અગ્રવવાથી તે કંઈ વધારે ઓખડું નથી
 અથવા કમજદુખને રંગવાથી તે કંઈ રંગીન લાગતું નથી,
 તથા કુખનીપર ખુશખબર બઝરાવાથી તે કંઈ વધારે મગમગતું
 નથી, તેજ પ્રમાણે ખુશમુરતી કંઈ ધરેણાથી વધારે રોષ મા
 રતી નથી.

To gild refined gold, to paint the lily,
To throw a perfume on the violet,
Is wasteful and ridiculous excess

એક બેનતી સાથ દુનાવતી વખતે જે ભાઈઓ ને ગીત ગાય છે તે ઉપરેશ આપે. તેઓ કહે છે કે “તારે તો હવે સુરની ગર-
મીથી તથા કકડની ઠંડીથી જરા પણ બોલવાનું નથી. આ દુ-
ન્યામાં તારે કામ પૂરે કરી ને શેણ લઈ તું તો પેલી જોહાનમાં
ચાલી છે. સુનેગી સામથી સાચુ ગાયના છોકરાઓ પણ ગામના
બાકું કાઢનારાની માફક પુનમાં જોડાયે ! જોરા અમલ
દારે અથવા જુલમગારના ચુસ્સાની તારે કંઈ પણ ધારતી રાખતી
નહી ; આવા પીનાની તથા પેહેવા એઢવાની જગ્યા ન પણ તને
તો ગદી નથી ; તારે મનસે હવે તો સર્વ એકસામજુત છે. તા-
રીજ માફક ગળાઓ, પંડાતો, હકીમો વગેરે સવયા પુનમાં જોડા-
યે ! તેજ વીજલીના અમલગથી તથા આસમાનના કડકાથી તારે
તો ચોકવું નહી ; કોઈ તને કપડેએ ન આપશે કે તારે માટે,
જુકું એ ન બોલશે ; ખુશાની અને દુઃખીરીનો તો તારા હીલ-
મા અંત આવ્યો છે. અરે ! દરેક જુવાન આશક માથુક
પણ તારીજ માફક પુનમાં જોડાયે !”

Fear no more the heat of the sun,
Nor the furious winter's rages ;
Thou thy worldly task hast done,
Home art gone and t'ien thy wages ;
Golden lads and guls all must,
Like chimney sweepers, come to dust.
Fear no more the frown of the great,
Thou art past the tyrant's stroke ;
Care no more to clothe and eat,
To thee the reed is as the oak ;
The sceptre, learning, physic most
All follow thee and come to dust.
Fear no more the lightning flash,
Nor the all-dreaded thunder stone ;
Fear not slander, censure rash,

Thou hast finish'd joy and love;
All lovers young, all lovers true,
Consign to thee and come to dust.

પ્રકરણ ૧૧ મું.

શિક્ષીયરની કલમથી કેટલાક હાલીદાસકૃત નાટકો પણ લખાયા છે. એ સર્વની ગેદગણ તથા વર્ણન પેલાતના આગલા ગાનઓના વૃતાંતમાં જોવામાં આવશે. એ એવાની વીગત નીચે પ્રમાણે છે.

King John

Richard III

Henry V

Richard II

Henry IV

Henry VIII

એ વગરે બીજા કેટલાક નાટકો લખાયા છે, પણ તે માટે વિદ્વાન લોકોને શક છે, કાંચ કે તે એવા એની એવારતને મલતા આવતા નથી. તોપણ એણે કહેવામાં આવે છે કે એ નાટકો શિક્ષીયરે સુધારીને પ્રગટ કર્યા હતા.

Lucrece

Titus Andronicus

London Prodigal.

ગમાં જે પ્રકરણમાં જે સધલા નાટકો આપ્યા છે તે શિક્ષીયરે અનુપ્રાસ અથવા rhyme, વગરની કવિતામાં પણ ખરા લખેલા છે. પણ એણે કેટલીક અનુપ્રાસ કવિતા પણ જોડી છે, તેમાં The Rape of Lucrece અથવા 'લુક્રીસિયર વીતેતો બ્રજાવકાર' નામની કવિતા ખડુ રસીલી છે. આ કવિતામાં એક શુભાવ પંડોનો સ્ત્રી સાથે એક રાત્રનો છોકરો ઘરમાં બિહમાન તરીકે ગદીને સતતા જોર શુભમથી સંભાળ કરે છે, અને એક લાચાર અબજાની તેણીનાવરની ગેદહાજરીમાં લાગ લુટે છે, તેણે એક નીચ શાહજાદાનું ચીત્ર આ કાવ્યમાં આપ્યું છે. આ અબજા નેક અસહ્યતની હાવાથી પેલાના માખાપ અને ભરથારને મોઝાવી મંગાવી તથા તેમને સર્વ હકીકત કહી સંભળાવી પેટમાં ખંજર મારી મરણ પામે છે, તે વાંચવાથી આપણને

અરે એ ઉપજે છે એ કવિતા વાંચ્યાથી મન ગમગીન તથા
 હસદેગમયુ' રહે છે પેલી છોકરીના આપવાન પત્ની રામન ભો
 કાએ આ ગાહનદના આપ તથા કૃષ્ણીવાને રાજગાદીપરથી હાકી
 કાઢી રામ કુંદેરમાં પ્રભરતાક રાજ સ્થાપ્યુ તે વાત તવાનીખના
 દરેક વાચનારથી અણુઅણી ન હશે આ કવિતાના એક એ ફ-
 કગ અહીં ઉતારી લેયે છીએ પેલી અબલાએ ગાહનદને કાપા-
 વાવા કીરા કે જે ધરમાં તેની પડેણુગત કીરી તેજ ધરનો
 પત્રીત્રાધને તે તોડે છે, તથા જે અરામથી તેણે પાણી પીધુ
 તેજ ગગને જતી વખતે મેં દુનું સાર નહી, જે ચીજ પાછી
 જી પણુ મુધગી ન શકે તે ચીજ ખરાબ કરવી નહી; હજુર
 પણુ બીચાર કીને તે આ બુદ્ધ કામથી હાથ ઉઠાવે, તો ધાતુ
 સાર તે શેકારી કંઈ પકો ન કેહેવાય, જે એક મવાદ વગરના
 અને નીગળુન દરણુપર બુદ્ધ કાંડે. વધી તેણીએ કહ્યું કે તેણી-
 ના વગ તેનો જાણી મીત્ર યામછે વાસ્તે તેને ખાતર હાથ ઉઠા-
 વે, તે પાતે જોરાગ છે વાસ્તે એક નખની સ્ત્રીપર હામલો
 ગયો સજવર નથી, જો તે ખરે મરદ હોય તો એક નાગુ-
 ક નારના પથર પીગલાવે એવા ખરા કાલાવાલા તથા હાથ અક
 મોસ ધ્યાનમા લઇને હો

Quoth she : Reward not hospitality
 With such black payment as thou hast pretended,
 Mnd not the fountain that gave drink to thee,
 Mar not the thing that cannot be amended,
 End thy ill aim, before thy shoot be ended,
 He is no woodman that doth bend his bow
 To strike a poor, unreasonable doe

My husband is thy friend, for his sake spare me,
 Thyself art mighty, for thine own sake leave me,
 Myself a weakling do not then ensnare me,
 Thou look'st not like deceit, do not deceive me,
 My sighs, like whirlwinds, labour hence to leave thee,
 If ever man were moved with woman's moans,
 Be moved with my tears, my sighs, my groans.

પણ તેણીની વીન વી નદન ફીકટ ગઈ.

એની ખીણ કવિતા Venus and Adonis અથવા
"પ્રુમસુરતી અને કામ દેવનો મીનાપ" એ નામે જાણવામાં
આગે છે આ વારતા બહુ ઇશકી છે એમાં કવિની શક્તિ
પણ પ્રુમ તેજ માટે છે. કામ દેવને પ્રુમસુરતી ઘણીખી લ
લખાવે કે પણ આ જીવાન છેડાનું મનતો શેકાગમાજ લાગી
રહ્યું છે નોકે પ્રુમસુરતી ખોલામાં મેઝાડી તેને પતાવેછે અને
પસવારે છે, તથા ઘણી પ્રીતી બતાવે છે, તોપણ આ કામદેવનો પુત્ર
તો ગામાઈ શરમાઈ જાયછે તેણી કંઈ નહીતો માત્ર સુખી સેવાને
તેને કાનાવામાં કરે છે પણ તે તો સુખીએ સેવો નથી.

Art thou ashamed to kiss? then wink again,
And I will wink, so shall the day seem night,
Love keeps his revels where there be but twain,
Be bold to play, our sport is not in sight
These blue veined violets, whercon we lean,
Never can blab, nor know they what we mean

આની રીતે પ્રુસે પ્રુણ કરી કરેલા અને ભગ્ન મન-
જનવતા એરોનીસ સુલ્ય ઉચકેમતો નથી, અને તેણીને
મમક પણ આપતો નથી. તેણી તેના હાથ પકડી રહીછે, તે તે
જીને ડોડાને કરે છે ત્યારે પોતાનું જીમર જે તેને નોવાધી
તનામાં બર ઇ રહ્યું છે તે પ્રુમસુરતીની પરી પાછું માગે છે
આની રસુજ અને ગોક્તેગોમાઉપલા કામદેવના પુત્રનો સર્વદમવારી
નો થોડો જ ગંધમા ખોવાઈ મવાધી તે ઘણો ચીરડાયછે, ત્યારે પત્ની
થોડા થોડી વચેની સુખી વાતચીત પ્રુમસુરતી તેને સમજાવે છે

Thy palfrey, as he should,
Welcomes the warm approach of sweet desire
Affection is a coal that must be cooled,
Else suffer'd, it will set the heart on fire
Now like a jade he stood, tied to a tree,
Servilely master'd with a leathern rein
But when he saw his love, his youth's fair fee
He held such petty bondage in disdain
Let me excuse thy couraer, gentle boy,

And learn of him, I heartily beseech thee,
 'To take advantage of presented joy,
 Though I mere dumb, yet his proceedings teach thee,
 O learn to love, the lesson is but plain,
 And once made perfect, never lost again

The Passionate Pilgrim અથવા પ્યારની શોરમા દુગ્ધા
 જાગીની વાગતા દુક પથુ ઉપલીનીજ માફક દયકી છે એ દુક કાબમા
 કવિ કહે કે ખુબસુરતી એવી ચીજ છે જે જરાવાગમા કરમાઇ
 નય છે, અથવા એક કાચના વાસણુ મીઠાલ બાગી પડે છે.
 જેમ ખોવાઇ ગયેલો સામન ગાંઠો જડત્વ નથી, તથા જેમ કોઇપણ
 તેજવાલી ચીજને ધરયાથી અસલના જેવો ચલકાટ નીકળતો નથી
 અથવા એક કાચના બાગા વાસણુને ગમે તેટલો સરસ લગાડો તે
 પણ તે વનગતુ નથી તેજ માફક કરમાઇ ગયેલી ખુબસુરતીને
 ગમે તેમ રંગો અને જાંબુએ તો મેહપર તરેહસર ખુશખો
 છ.તો પણ તે શોભાયમાન દેખાયે નહીં.

Beauty is but a vain and doubtful good,
 A shining glass that fadeth suddenly,
 A flower that dies when first it 'gins to bud,
 A brittle glass that is broken presently,
 A doubtful good, a gloss, a glass, a flower,
 Lost, faded broken, dead, within an hour
 And as goods lost are sold or never found,
 As faded gloss no rubbing will refresh,
 As flowers dead lie withered on the ground,
 As broken glass no cement can redress,
 So beauty blomished once, for ever 's lost
 In spite of physic, painting, pain and cost

આ સર્વ કાબો શીવાય શેકરપીઆંગે નજરીક દોડશે,
 ખાલો અથવા Sonnets જોડ્યા છે, જેની નેતખાણુ પણ
 ખણી સારી છે. શેકરપીઆંગે ખોતે લખી ગયેલ છે કે આ ખા
 સોમા તેના મીઠની વખાણુ ગાઇ છે, પણ કેવલાક ખાલો વાચ-
 નાજ આપણને એ વાંચે શકે બિપજે છે. કાચકે એમા મેહદ ચા-
 પલસી કીરી છે અને કોઇ ચીને લખા દેાય એવા બીચારા

પશુક્રમા જણાવેના છે એ આલો પેતર્ગર્જના ધક્કા આલો
Sonnet ૬૭ I have not seen the world since I was born

સર્પ વાતો તથા પીમતો પ્ય નમા સેવા શેરુષીર કલિ હ એ
જોના કવિતા મડામા જે સર્પ ને મેરી પ રી ધરાવે છે તે તેની લાપ
કાત પ્રમાણેજ મનીષ એમ મહાપણ ન પાડ્યે નહા એના રમીના
મન ઉસડેનાગ તથા આનાક ને મોધ આપનાગ નાગકો તથા
મધુર મારપર જોડેલી કવિતાઓ આજે પણ હાસ્યથી વ્યવ પછે.
એના લખાણની શક્તિ મોહની છે અને એની કવિતાની પેત
બાહુ, પુનઃ અને શુદ્ધ રૂપનેતના કુરુણાસ નાગકમા પડે
ઉપડા અગાડતો ખુનનો પાયો ગ્યાયલો જોવામા આવેડે,
અકમેકના મેનમા એક ઉમંગવના પાગે તેને આસમાનસે લગા
ડવા પડી ઉડતા બાનની મીસાલ તેને જમીનરોસ્ત પડે છે,
સેરના નાગકમા એનો મોધ દીધો કે કે જે પ્રમાણે પાપ કીર્ત
થી માણસજન દુખી થયે તેજ પ્રમાણે તેમની મુરખાઈથી
પણ તેઓ હેગનગતી મેગરે છે, એ મેનોના બેનમા દરેક
ખુશખુશાન અને સુખના ચી હાથી એક જોડુ આમ દેવા
યે હોમત, બાહાદુરી, ખુશસુતી પવાગ વગેરે સર્વ ગુણે મા
ખરીયુ આ જોડાને ચીતારયુ કે, પગુ એક કસરવળથી તેમના
સુનનો ભગ થાય છે રાગ્યો અને જુનવળના બેનમા ધગની
દશનો કુદગતી દેખાવ તથા આ જુવાન જોડાની અગસપાસની
મોહન તથા તેમના મામાપોનો કીનો અને વેર અસગદારક
રીતે દેખાડયુ છે જે જોડાને આ દુન્યામા મુદન કગર નહી
તેમને આખરે ઘોડમા સાથે આશાએશ પામેના નોંધને
વાચનાગને દેવો ગમગીન સતોષ ઉપજે છે. એ સર્પ ના
દેગની ગોડવણજ આપણને હેગત પમાડે કે. શુકરવીપરની કેટ
લીક લીટીઓ કેહેત તર્કિક વપડાય છે જેમ

Homely you'll have homely wit

ધુમા ભગઈ રહેતા જવાનો ઓછી અકન ધરાવે છે

That man who hath a tongue is no man

If by it he cannot win a woman

તે મરદ બ્યો ન કેવોય, જે તેના મોહકમા જીત તથા

નાચાં છતાં એક ચોરતને 'વીગડાવી ન શકે.

Unhappy lies the head that wears a crown.

જે શીર પર તાજ હોય છે તે શીર હમેશ બેકાર રહે છે.

The rarer action is in virtue than in vengeance.

જુઝાઈ કરવા કરતા બચાઈ કરવામાં વધારે ખુશી છે.

Vaulting ambition overleaps itself.

માબ લોભનેજ મારે છે.

મકરણ ૧૨ મું.

બેન જોનસન (Ben Johnson) ૬૦ સં ૧૫૭૪ માં લંડન શહેરમાં જન્મ્યો હતો. એ પણ ઉમરે પુગવા પછી નાટકો લખી પોતાનું યુજ્જરાન કરવા લાગ્યો. લાટીન અને પુનાની ભાષાઓનાં એણે સારો અભ્યાસ કીધો હતો તેથી એજ ભાષાઓના લખાણોની અસર એના દરેક નાટકમાં જોવામાં આવે છે. જેમ શેક્સપીયર પાઠ બળવનો હતો તેમ જોનસન કંઈ બળવનો ન હતો; એ તો માત્ર એમ લખી નાટકોએને સવાધીન કરતો હતો. એ ઘણો ડોલીયો અને મજાકખોર હોવાથી મંડલીઓમાં બહુ હસવાના ભાવ પાડતો. શેક્સપીયર અને જોનસન બંને સાથે મનતા હતા ત્યારે એઓ એકેકની ટૂંકડી કરતા તે સાંભળવાની તેમના મિત્રોને બહુ મજા પડતી હતી. જોનસનના યુજ્જ નાટકોની ટીપ નીચે આપી છે.

Every man in his hu-

mour બાઈ સેહેરમાંજ છે !

Every man out of his hu-

mour બસ હાથથી ગયો !

Volpone ડગારાની વારતા.

Epicene યુગી ગામડ્યન.

Alchemist કીમીયાગરનો કીસ્સો.

Bartholomew Fair તમાશો નહીં પણ તમાચો

Sejanns શેખના સીજેનસ વજરનો કીરસો
 Catilino કેટેલાઇનનો મંપ
 Poetaster કવિની મોહકાણ.

ઉપલા નાટકો જોનસનના મુખ્ય ગણાય છે. એવતરોગે ખીજા દલકા કીરસો તથા સાંગો રાજન ગણાવે મટે એણે જોડ્યા છે. એના પહેલા નાટકમાં કપ્તાન ગોવર્ધી નામે એક ધાંધલ્યા અ-કડખાજનો ખાડુ રમુજી સીતર આપ્યો છે, તેથી આ નાટક કો-પ ડ્રાઈ વાર દસવાને ખાતર કરી બતાવવામાં આવે છે. ધડપત્ર ધાંધલ કરી તે એપીગ્રમ પેન્ડીગમ જખર કાવી જતા છે તેથી આપણને બહુદરાયું આવે છે. તે બીહોડા છે તોપણ તેની કાસી ફીસીવારી અને અપગસીથી તે દરેક જગે કાવી નીકલે છે તથા છેલ્લે કેમ તેના ફસતો બને છે તે દેખાડ્યું છે. Volpone ના એકમાં એક જુવાનો કડક હાથથી પોતાના સગાંવાદલાં પાસ-પૈસા ચીરવાની તજવીજ કરે છે. એક મીત્ર સાથ બંદોખરત ક-ત્રી તે મરવાની આણીપર આબો છે એવું કહેણુ સર્વ સગાંવા-દલાં પર મોકલે છે. પેલા બંદો મીત્ર દરેક સગાને ત્યાં જઈ પુસ મળવી આવે છે કે મરવા સુતેલા ચખ્ખસ વચીવતનામું કરી ગયો છે તેમાં પોતું નાણું તેમને માટે પણ લખી ગયો છે. આવી રીતે બધાને ખુશી કરવાથી એકેએક એથી તેની છેલ્લી ધડી શાંત જા-વ'તે માટે પોતાની લાગણી જાહેર કરવા કંઈ કંઈ કીમતી ચી-જો તેને માટે બેટ મોકલે છે, તથા તેણે તેમને વારમ દરાબા છે વાસ્તે મમતાની ઇલાણી લખ્ય તેને કંઈ કંઈ કીમતી વસ્તુઓ નવાજેશ કરે છે. Alchemist અથવા કીમયાગરના એકમાં એક લાભી અને લંપતી અમીરબંદો માટી દોલત મેલવવાની લાલચમાં એક લુચ્ચા કીમયાગર ધુતારાના હાથ પર ફસા પડે છે અને ખુ-વાર વાય છે તેનો કીરસો સમાબો છે. સીજેનસ અને કેટેલાઇ-નના કવણાગસ નાટકો શેખગેહરની તજારીખને લગતા છે. એ એલામાં શેખના તામોચા સીજેનસ વજરનો અડખુડ અને સોબી દાર સીતારયો છે, તથા એવીજ મગરબ માલને માટે તેની ખુ-વારીનું વર્ણન કીધું છે. કેટેલાઇનના નાટકમાં શેખ શહેરને ઉ-દારી મુકવાનો આ રમી કાવાખાજનો સંપ સમાબો છે. બંને

વીએ છુનદછે, પણ એતોની બાપા ઝાઝી આપુર અને અસ
રકારક લાગતી નથી

તો અમન નામક લખનાર કંઈ કવિના માનને લાયક નથી
એનો કવિતા છુન વગ ૧૭૨ તથા એના નામકો પણ ચેક્કરી
રના એનો માફક ગોન અને આનાર દેના નથી એના ધણા
ખગ મેત્રામા એકકા જવાનો ૧૧ રડો ૧૧૭ તથા મનાજાગની
રાડોના ધરોનો દેખાવ જોવા મા આવેછે એની બાદ પણ ૧૦૧
મનીયકે તો કે કેવલીક વખતે તમને આગ આડના શુખનો
મલી આવેછે પણ તે દુગેઆના ગદ્યેર મીસ ન જુજીતો અને
થોડાકે કેવનાક લખનારઓ શેરખીરને તથા જોનસનને એક
સરખા ગણે છે પણ તે મુજામલો જુન ભરેતોછે શેરખીરના
નામકોતો સાધાગણ દુનવામા અલના દેખાનો આ હી આખ
આગત રાગ કરેછે, અને માણમેના યુગ તથા આયુગ પૂર
ગાલાકીથી દેખાડી આવેછે વની ચેક્કરીવરના નામકોમા ખુબ
ના અમતમગીક દેખાવોનુ મન રીજને તેવુ વર્ણન જોવામા આ
યેછે નિર્દેષ ગમત અને રમુજથી એના એનો ભગુમહે પણ
એ સવલુ જોનસનના નામકોમા માન સોમે દીરસે જોનામા
આવેજ જોનસનનો એકજ નામક માન સરસ ગણાયછે અને
તે પેના ધારનીના ૧૧ મુજામલો મોટે જાણીતો થયેછે શે
કેરીવરના ના કો જોકે જોનસનના વખતમાજ લખવાછે તો
પણ આપણને તે હોસ અને ઉતતથી વાચના ગમેછે પણ જો
નસનના એલોતો સામા ઉતર તોડી નાએછે અને કતાસો ઉ
ખલવેછે એના એલોમા એનાજ વખતની મડલીને અનુસરતા
દીકા કીધેનાછે તેથી તે હાલતા વખતમા આપણને આણુગમતા
થઈ પડે

ઉપર કયા પ્રમાણે એની કવિતા તો નીર્જીવ છે પણ કોઈ
કોઈ ફકરા સાગછે તે અતરે ગમીયાછે એ માણસ હાથ પગ
છતા આનસુ યધને બીખ માગે અને કંઈ પણ મેહનત ચાકરી
અથવા ઉદમ ન કરે તો તે દીર કવિ કીતમગ નાખી જાયછે.
કવિ કહેછે કે જાતે મરદ યધને બીખ આગતા તેવા માણસને

શુભ કેમ નથી લાગતી ? તે મને તેવું ચીન્નો હોય કે ન
હોય, પણ હું મેવામત હોવાથી ઉલોગના તેને તો હજારે
રસા ખેલાઉં. લશ્કરી નોકરીમાં જાય, અથવા કોઈ સારામા-
ણસની ખીસ્મતમાં રહે અથવા તો હવાલો મેહનત કરી પૈસા
પેદા કરે તો બીજામાગવા કરતાં તેને કેટલું સારૂ લાગે ? પણ
જાનમાં ભમરે જેમ જાતજાત કરેછે તેમ આવા માણસોને
આત્મસાધમાંજ દહાડો કાઢવા ગમેછે, પણ તેઓએ સમજવું
જોઈએ કે એમ ખેસી ગયાથી તેમના મગજનું તેજ કાઢ
મારો નાશકે.

Art thou a man, and shan'st thou not to beg,
To practise such a servile kind of life ?
Why, were thy education ne'er so mean,
Having thy limbs, a thousand fairer courses
Offer themselves to thy election.
Either the wars might still supply thy wants,
Or service of some virtuous gentleman,
Or honest labour ; nay, what can I name,
But would become thee better than to beg.
But men of thy condition feed on sloth
As doth the beetle on the dung she breeds in,
Not caring how the metal of your minds
Is eaten with the rust of idleness.

નીચે લખેલા લખ જાનસને પેમબ્રોકની કાનિષ ઉમરાવ-
નદોની પોરપર લખે છે તે સચવઈ રહેલો છે.

Underneath this sable hearth
Lies the subject of all verse,
Sidney's sister, Pembroke's mother ;
Death, ere thou hast slain another,
Learned and fair and good as she,
Time shall throw a dart at thee.

એમાં કવિ એવું રહેવા માગેછે કે તેણીના જેવી ખુબ-
શુરત હુશવાર અને નિદાન ઓરત જનમ પામવી મુશ્કેલ છે, કે-
મકે એની છેલ્લી સતરોનો અરથ એવો ઉઠેછે કે એણીના જેવી

ખીજી જાતના પંદમાં આવે તે અગાઉતો દુ-પા પણ રૂના મથે અથવા કવિના ખોલોમાં ખોલે તો બુદ્ધિ કાળ જાતપરજ વીર રૂંકશે.

નીચલા ફકરામાં કવિ એમ સમજાવેછે કે આ દુ-પામાં જોટાઇ મેલવતી હોય તો કઈ કદમા ઝાડની માફક પુલી જવાથી તેમ બનતું નથી, અથવા એક જુના દેવદારના ઝાડની માફક લાંબો જીંદગી ગુજરી વાંકાંવતી ગયતા, તથા માયાપરના ખાલ ધસધ ગયતા અને દીનપર કમચલી ચડેલા જવા જઈક બનવાથી જોટાઇ સમજતી નહીં. એકજ દહાડામાં ઉગી નીકલતું કમજબુલ જોડે રાતના તો કરમાઈ મરણ પામેછે તો પણ એટલા ટુક વખતમાં બહુરોજ મારેછે અને સુરના કીરણના ચલકાટથી ધણું જોભા પામેછે; તેમજ આપણને ટુકો દહમાં અને યોડાજ વખતની જીંદગાનીમાં માનપાન મેલવવું હોય તો મેલવી શકાયછે.

*It is not growing like a tree
In bulk, doth make men better he ;
Or standing long an oak, three hundred year,
To fall a log at last, dry, bald, and sear :
A lily of a day
Is fairer far in May,
Although it fall and die that night ;
It was the plant and flower of light .
In small proportions we just beauties see,
And in short measures life may perfect be.*

જોનસનનું નીચલું ગીત પણ બહુ મધુરછે, તે પોતાની માથુકપર લખેછે કે

*Drink to me only with thine eyes,
And I will pledge with mine ;
Or leave a kiss but in the cup,
And I'll not ask for wine-
The thirst, that from the soul doth rise,
Doth ask a drunk divine ;*

But might I of Jovo's nectar sip,
I would not change for thine.

એમાં પેહેલા શ્લોકની લીટીઓનો અનુપ્રાસ ખીજ શ્લોકની
સતરોને મળતો આવેછે તે નાંધી લેવા જાયછે.

મંકરણ ૧૩*

‘રાણી એલીઝાબેથના રાજ્ય પછી વેલાતમાં મહિમાહે ક-
જીઓ લગાઇ બાજવા લાગી, તથા આમની સભા અને રાજ-
યે લગાઇ ઉઠી. જોડેસતંટ અને કાયેલીક લોડોના મતફૂલવયે
વધી એક નરી ધુરીતન ટોલીનો દાર ચાલુ થયો, અને આ-
મની સભામાં આ ટોલીવાલાઓનો વગ હોવાથી તેઓએ પેહેલા
ચારલસ રાજ પાસે નવાનવા હકો માગ્યા, તથા ધર્મને લગતાં
ખાતાઓમાં નવા સુધારા આદ્યા પણ ચારલસ રાજ્યએ તેમની
દરકાર કરી નહી. તથા એક બારીક મામલાસમે રાજસભા બે
લાવવામાં ધીજ કીધી, અને વધી સામા નવા કર નાખ્યા. આથી ધુ-
રીતન ટોલીના વડાઓ ધણી રીસે ભરાયા. અને લશકરને પોતાની સં-
ક્રમાં એથી લઇને રાજ સામે લગાઇ ઉઠાવી. રાજને નાસી જવું
પડ્યું, લગાઇમાં તેની ધણેક સમે હાર થઇ અને આખરે તે
કેદ પકડાયો. ધુરીતન ટોલીવાલાઓએ ફીટુગી તથા દગાખોરો-
ડનો વેનાતના આ રાજને ગરદન મેરાબો. એ વખતે બાહદુર
કોમવેલનો અમલ બાજતો હતો. વેલાત દેશમાં બાર વરસ સુધી
એના હાથતણે પ્રભરતાક રાજ આદ્યું. ધુરીતન ટોલીવાલાઓનો
એ દારનો વખત હતો. પણ ઇ. સ. ૧૬૬૦ માં ખાંજો ચાર-
લસ રાજ વેલાતની માદીએ આબો. અને તેના વખતથી લ-
ગાઇનો તથા પ્રજાનો જોસ નરમ પડ્યો. ધુરીતનો પડી ભાગા,
અને બાદશાહી દાર સર થયો. સર્વ લોકો બેદરકાર દેખાતા
અને જેમઅને તેમજીગંબસનોને વશ થતા. ખીજ ચારલસની દરખા-
રમાં સ્ત્રીપુરણો વચે પુગધુડ લેવાતાં હતી અને મુંદરાના પરદા તણે જે
બગાડો અને કુધારો ઇંગ્લેન્ડ લોકોની મંડલીઓમાં તથા તેમના

દેશમાં જે ધારણપર રાજ્ય ચાલે છે તે એજ Whig લોકોના નેક કાયદાનું પરિણામ છે. એ કાયદા અમલમાં આપ્યા તે વખત English Revolution નેનામથી ઇતીહાસ પ્રકરણમાં જાણીતો થયેલો છે. ખૂબ જોવા અને અપહ્રાણપણે ધ્યાન પુગાડતાં એવું સીધું થાય છે કે પ્રાચીન આસરે તથા કાયદા મલે એવા કાયદા જે ઇંગ્લેન્ડના રાજ્ય પ્રકરણમાં જોવામાં આવે છે તે આ-એજ વીહીંગ અથવા મ્યુનિસિપલ લોકોની વખાણવા લાયક મહેનત અને કારકીરદીનું પરિણામ છે. આજે વેજાતમાં જે વીજલણ કાયદા પર રાજ્ય ચાલે છે અને રાજ્ય અથવા રાણી માત્ર નામનાજ ગાદી પર બેસે છે તે પણ એજ ટોલીવાલાઓના રંગેલા નીમમાં પ્રમાણે છે અને વેજાતમાં જે ટોલી માનવામાં છે, તે પણ એજ વીહીંગ અથવા અસહી મ્યુનિસિપલ ટોલી છે.

એ વખતમાં વેજાતમાં કવિઓની પણ એક નવી ટોલી ઉભી થઈ. તેજે તેઓ નામોઆ કવિઓની માફક કંઈ મોટી પારના રી કવિતાઓ તથા જોરમંદ કાવ્યો લખી ગયાનથી, તે પણ તેમની ધોડોક દીનપર્શદ લાવણીઓને માટે તેઓને કવિ અથવા શરદેર નામ આપ્યું છે એ કવિઓ માત્ર ચોકસા ધખ અને નીમ પ્રમાણે કવિતા લખી ગયા છે તેથી તેમની સત-રમાં કદપણ શુર તેજ તથા શુરસો જોવામાં આવતાં નથી. એ બનાને લવિજ હાથના જમાંનાના કીલસુદાએ તે મને "ફેન્ટેસી કવિઓ" (Fantastic School) તરીકે લખ્યા છે. Cowley, Crashaw, Waller, Herbert, Carroll, Lovelace વગેરે લખનારાઓ એજ મડકીને જગતા હતા, અને તેઓ સર્વ બાદશાહી ટોલીની સંકેત હતા.

કાઉલીની ઇંગ્લેન્ડ કવિતાના કરતાં તેની લાટીત કવિતા વધારે જોર ધરાવે છે. ઝાડપાનની વિદ્યાપર લખેલો એનો કવિતા રૂપી રસલો ઘણી કાવિયત અને દોશવાનીથી લાટીનમાં રમ્યો છે. એની ઘણીક ગજલો શહરાગતથી બરપુર છે. પણ સૌથી સરસ એ કવિના ઇશકી 'દોહરાઓ બહુમન રીજવે છે. એની માસુકું નામ મું છે તે પણ પરણ્યા અગાઉ કેદવાને તે સાફ નાખાડે છે.

With more than Jewish reverence as yet
 Do I the sacred name conceal,
 When, ye kind stars, Ah! when will it befit
 This gentle mystery to reveal?

When will our love be named and we possess
 That christening as a badge of happiness?

નીચની લીગેઓ વાનર કવિએ હે સી વરસની અર્જમાસ
 પછી લખીછે તે કહેતે કે એક બુધવા માણસ ધડપણને લીધે
 અપના વાચવાથી મેનસાન ગહેરે તો પણ તેની બાહની અલ
 માથથી તે ધણીક નશીવત દષ્ટ થયેછે. જેમ તોફાન નરમ પડવાથી
 ફરીઓપણુ ઉગતો અગ્નેષ્ટે, તેજ મીસાન બુધપામા માણસના
 બીકારે થત રહેવાથી તેનુ દીનપણુ થત ચાલે અને તેથીજ
 તેની જીવાનીની હુલડા અને મેવકુશાઇ માટે તે પચ્ચાતાપ પામે
 છે, તથા જે નકામી ચીજો પાછા અપણે જીવાનીમાં પ્રીત
 અને મમતથી લાગે છીએ તેમનુ પોકડપણુ ધડપણના શાંત વચ્ચ-
 તમા આદુ' માલમ પડી આવેછે.

When we for age could neither read nor write,
 The subject made us able to indite;
 The seas are quiet when the winds are o'er,
 So calm are we when passions are no more.
 For then we know how vain it was to boast
 Of fleeting things too certain to be lost
 Clouds of affections from our younger eyes
 Conceal that emptiness which age descries.

હાબરતની કવિતા નશીવત અને ધર્મે મોઢ આવેછે. એ
 હે માત્ર ધર્મ પાછા ધણીક બાગેમા કવિતા લખીકે. જે ક-
 વિઓ એ દાતાદાની બદમી અને ધર્મ ઉપદેશ મીવાય દુ-વાદાશી-
 ચીજોપર કવિતા જોડી જાયછે તેમને એ બહુ કપકો આવેછે.
 એનું એવું મતછે કે કવિતા રચના બાદાઇ હંનરછે, વારતે
 બાદાતાતના કામોની બુનદી જાહેર કરવા અને તેનીજ સ્તુતી
 માવા મત્ર એ હંનર વાનરમે જોઇએ આ દુ-વામાં નેકી સી-
 વાય દરેક ચીજ કના થયે તે ધણીજ શોકાગુર લીટીઓમાં

એણે દેખાડ્યું છે. જાણે અસમાનતા જામીનના લગણુ લાગ્યાં હોય તેમ દહાડો રહીયામણે. ને પ્રકાશીત દેખાવડે, પણ તેનો પણ અત આવેછે અને તેના મમમાં દેવના આકારમાં દેવાં આંસુ રેડાં ટીપાં સંજના આસમાનપરથી પડેછે ! ખુશબોદાર શાબીતે ગોલાખ જેનીપર ટાંકીને જોવાથી આપણી આંખમાં તાહડક વળી ગરમીનાં પાણી ટપડેછે તે પણ કરમાતો જાયછે અને આપણે નાશ પામેછે ! સઘની મીઠી અને ખુશબોદાર ચીજોથી બરેલા દાખડા માફક વસંતઋતુની બલીદારી ચોતરફ પંથરાઈ જાયછે, પણ એનો દહાડોની નમતો આવેછે ત્યારે એ પણ આની જાયછે ! પણ માત્ર એક નેક અને પ્રમાણદાર આત્મા પાકડ લાકડા માફક ચોડી બેસેછે અને નાશ પામતો નથી, પણ જ્યારે સર્વ દુઃખા દુના થયે ત્યારે તેની ચોકસ હસતી રહેશે

Sweet day! so cool, so calm, so bright,
The bridal of the earth and sky,
Sweet dew shall weep thy fall to-night,
For thou must die.

Sweet rose! whose hue angry and brave,
Bids the rash gazer wipe his eye,
Thy root is ever in its grave,
And thou must die.

Sweet spring! full of sweet days and roses,
A box where sweets compacted lie,
My music shows you have your cloaca
And all must die.

Only a sweet and virtuous soul,
Like seasoned timber, never gives;
But when the whole world turns to coal,
Then chiefly live it.

આનીમધુંગીત લવલેસ કવિબંદીખાને પડેલા ગાય છે તે પણ વાંચવા લાયક છે. એને મનસે પથરની દેવાલમાં બંધ પડવું અથવા લોહડાંના સલીયાના પાંજરામાં ગંધાવું, કંઈ બંદીખાનુ નથી; તેતો માત્ર એક વેરાગીની ઝુકડીમાં શાંત જીંદગી ગુજરવા બરાબર છે. જો માત્ર તેની મશુક સાથે હોય તો, અને

તેના દેવાંમાં કમ પાપ ન હોય તો પછી એના નેથી મુખી છુ-
ટી કાઢ દરેકતોજ યુગતો દશે એવી દાતવમાં તો અ.કાલી
રેતાઓ માત્ર સુખની સી દહાડા કાઢે છે

Stone walls do not a prison make ;

Nor iron bars a cage ;

Minds innocent and quiet take

This for an hermitage.

If I have freedom in my love,

And in my soul am free,

Angels alone that soar above,

Enjoy such liberty.

હેયત આપેતી સતરે હેમીક કવિએ જુવાન કુમારી તમને
અર્પણ કરે છે સર્વને જુવાનીમા લગણુનો પરીવ મક ન ર-
વાની તે મનશ્ચત બનામયુ કરે છે ; બાકો અણુક નો કરના
તથા પેસાને દેશે ધનતાં આનો જનમારે અણુક
જયે જેમ કુલ આને ખીરે છે તો કાલે કમલ
જય છે, તથા જેમ અમમાનપર સુગર અગર વરને જય
છે તેમ તેમ તે જનવીથી નથી પડવા માડે છે, તેજ મક
આપણી છુટી પણુ છે ; અને છુટીએ છેએ તો માણુ જાણે
કાલે માણુ પણુ પામીએ, વાસ્તે જ્યા મુરી અગમાં નોર છે
ત્યાં મુરી કુવાની શાદાન માયા આખી સતવર છે.

To Virgins

Gather ye rosebuds while ye may,

Old time is still a-flying ;

And this same flower that smiles to-day

To-morrow will be dying.

The glorious lamp of heaven, the sun,

The higher he 's a getting,

The sooner will his race be run,

And nearer he 's to setting.

That age is best which is the first,

When youth and blood are warmer ;

But being spent, the worse and worst

Times still succeed the former

Then be not coy, but use your time,
And while ye may, go marry;
For having lost but once your prime,
You may for ever tarry.

આ ગીત આજ તુર્કીક પણ હોંસથી ગવાય છે. એની બાપા ધણી મધુર તથા રાહ બહુ લીસી છે, તેથી માદગંમાં બંધ બેસતું ઉતરે છે. એ લખનાર હેરોકને “અમીના કવિ” કરી બોલવામાં આવેછે, કાંપકે એના એવાંજ બીજાં ગાયણોમાં ધણો, રસ છે, અને જેમ અમી એવાંનો શોખ યાય છે તેજ પ્રમાણે આ ગાયણો ગાવાને પણ શોખ યાયછે.

આજના વખતમાં દરેક માણસ કાઠવામાં ખપવાનું ડોલ ધાલે છે, અને દરેક કામમાં પોતાની હુશયારીની તારીફ કરેછે તેમને હસી કાઢવાને માટે આ નીચલી બે લીટીઓ વપરાય છે, તેપણુ એજ વખતના એક કવિની કલમથી લખાઇ છે.

But seven wise men the ancient world did know,
We scarce know seven who think themselves not so.

વધી બીજો કવિ જણાવે છે કે જે વખતે મુર્ચ અસ્ત પામે છે તે વેળા તે સાચા વધારે તેજસ્વી ચમકદટ મારે છે તેજ માફક માટાં અને ઉદાર માણસોને હારેસાના વખતમાં શાંત અને માફું મન રાખવું ઘટેછે.

Brave minds oppressed, should, in despite of fate,
Look greatest, like the sun, in lowest state.

પ્રકરણ ૧૪મું.

આગલાં પ્રકરણમાં જણાવેલા સમલા કવિઓ જ્યારે બાદશાહી ટોલીની તરફેણમાં લખતા હતા, ત્યારે માત્ર એક-જ કવિ મધુરીતન અથવા વીલીગ ટોલીનો બચાવ કરતો હતો, કોમવેજની કારકીરદીને મીઠતન કવિ ધણોજ અગત્યનો થઈ પડ્યો હતો. ઉપના સર્વ કવિઓ જ્યારે ટુક દોહરા જોડી ગયા છે ત્યારે તેમની સાથનો મીઠતન કવિ તો પોતાઓ લખી ગયો

છે. John Milton લંડન શહેરમાં ૬૦ સં. ૧૬૦૮ ના સા-
લમાં જન્મ પામ્યો હતો એના બાપનો ધર્મ તો લખત ૫૧૨
વગેરે કુશરનામા કરવાનો હતો આ કામમાં તેને સારી આવક
હોવાથી પોતાના છોકરને તે મનમાનવી કેવળથી આપી શક્યો
હતો મીનતને કરાઈસ્ત ક્રાલેજ નામની બજારી પાઠશાલામાં
અભ્યાસ કર્યો હતો એના બાપની સારી દોલતને લીધે એને
કંઈ ધર્મો ધાપો કરવાની ગરજ રહી નહી, મારે એણે યુરોપની
બજારી બાપાઓનો અભ્યાસ કરવા માંડ્યો લાટીન, ગ્રીક, ફ્રેન્ચ,
સ્પાનીશ, ઇટાલીયન બાપાઓનો તે ત્રીસ વગસની ઉમરે ઉત્ત-
તાદ ગણાતો હતો. એની માતાના મળ્યું પછી એ મુશાફરીએ
નીકળ્યો અને યુરોપના દક્ષીણ કીનારા પર આવેલા સધલા મુ-
લકો ફરી વળ્યો. એટલા વખતમાં તો એણે ઘણાક કાવ્ય અને
ગદ્ય પ્રસ્તુતો બહાર પાડ્યા હતા વીસ વગસની અંદર તો એણે
કેટલીક લાટીન કવિતાઓ જોડી, જે આજે પણ વિદ્વાન લોકો-
થી માન પામે છે મારોમારે લગાઈ આવવાથી એને પાછું દેશ ફરવું
પડ્યું અને ધર્મ તથા રાજદવારી ચરમામાં કેટલોક ભાગ લઈ
ઘણાક ચોપાન્યાં છપાની એણે લોકોને ઘણાં ઉસકોળ્યા, અને
પોતે પણ ચુરીતન ટોલીજલાઓ સાથે રાજની સામે થયો.
એની અક્ષર, હુશયારી તથા કામેલીયતને લીધે લોકોથી એ ઘણું
માન પામતો ત્રીસ વગસની અંદર તો એ ઇંગ્લેન્ડ બાપામાં
ક્રિસ્ટા જોડવા લાગો. વધી એજ અગસમાં બાલ્યાહી શ્રીગકાની
એક જુવાન નાર સાથે એણે નેકા કીધા પણ મીનતને શાત
અવાચ તથા નિવાઅભ્યાસી દોઝ જોઈ તેણીને આ વગ પસંદ
પડ્યો નહી અને એક બે મહીનામાં તેણી બાપને ઘર જતી
રહી બેલચાલ, હસવાનું, નાચવા કુદવાનું તેણીને આવડું હતું,
તેથી આ કવિ સાથે એકાત જીવળી ગુમરણ ગમી નહી. મીન-
તને ઘણાક તેડાં મેકલ્યાં પણ તેણી પાછી આવી નહી, પણ
સામી આગલસ રાજના લંપતી સોળતીઓના આસર તમે જઈ
રહી તે વખતમાં વેવાત દેશમાં હાલની માફક દરેક બાબત પર
સેરેવા અને સુતમ કામદા ઘડામાં ન આવ્યા હતા, તેથી અદા-
લતે વગેરો અડા યા છતાં મીનતનું કંઈ વચ્ચું નહી, આથી

ગુસ્સે થઇને એક નામીયા તખીબની છોકરી સાથે પરણવાનો
 મીલનને વિચાર કીધો. પણ તેવામાં બંને તરફના મીત્રોના સમ-
 નવાથી પેની નાસી ગયલી બાપડી ડોકાણે આવી અને મીલનન
 માથે પાછી રેહેવાને કબ્જલ થઇ. પણ તેણીએ પોતાના કુર્મ
 છોડ્યાં નહી. એક દહાડે જે ઘરમાં મીલન ગયો તેજ ઘરમાંથી
 એની બાપડી બાહાર નોકરી અને બંને જણાં સામે યવાથી
 બાપડી તો પુર ખશવાણી પડી, અને મીલનના પગપર માથું
 નાખી તેણીએ માશી ચાલી. કપિ સારા મીલનનો અને સમાજ
 હોવાથી આ વાતને દાની નાખી તેણીને મુગે જાહડે ઘરમાં
 બોલાવીને તદન અખાડ કરી ગયો. એ બાપડીને જેટલે એને પણ
 છોકરી થઇ હતી અને તેણીના મરણ પછી એણે ફરીથી પુનર
 વીવાહ કર્યા. કોમચેલની ટોલીવાલાએને સારી મદદ કરવાથી તથા
 એની હુશયારીને લીધે એને દરબારનો લાટીન સેક્રેટરી ડરવ-
 વામાં આબો. પણ એવી આકરીએ લાગવા છતાં એણે કંઈ
 અભ્યાસ છોડ્યો નહી. એનું પુસ્તકખાનું એટલું તો જાદું હતું
 કે વારે ઘડીએ એને ચોપડીઓને બરાબર રાખવાને માટે ઘર
 બદલવાં પડતાં. વધી એણે પૂર્વ દેશનો બાપનો અભ્યાસ કરવા
 માંડ્યો તથા લખવા પાછળ બહુ મહેનત લેતો હતો. એના કેટલે
 લાક મીત્રોના છોકરાઓને પણ ઘરમાં રાખી એ પાઠશાલાના ક-
 રતાં ઉંચી દેલવણી આપતો હતો. આ સંઘલી મહેનતથી તે
 અંધાપાને ભાગ થઇ પડ્યો, અને આ જુરા મરજથી એ બહુ
 હેરાન થયો, તોપણ જે માહાન કવિતાઓ ખુદરત આકાશ અને
 જમીનની ઉત્પન્ની પર એણે લખી છે તેમનું એજ વખતમાં
 મંડાણ કર્યું. વધી દરબાર તરફથી એને સાંસ્વાણું મલવા લા-
 ળ્યું. એની છોકરીઓએ પણ એની આગલી બાપડીની માફક
 એનો કુર અંધાપો ધ્યાનમાં લેતાં બુદ્ધિ બાપની બરા-
 બર બરદાસ્ત તથા માવજત કીરી નહી. ગતના બાર બાર વાગા
 મુઘી જાગીને મીલન મનમાં સર્વ વીચારે એકઠા કરતો
 અને સવારના જ્યાંએ છોકરાઓ શીખવા આવતા ત્યાંએ તેમની
 આગલ એ કવિતા બોલી જતો, જેઓ ગ્રન્થગ્રંથ લખી કાઢતા.
 ૪૦ સ. ૧૯૭૪માં સંધીવાના જુરા મરજથી દુખી થઇને એ

ધાસટ વરસની ઉમરે મરણ પામ્યો. એ મહાન કવિ પોતાની જીંદગીનાં વખતમાં જાણજાણ માન પામ્યોછે, અને આજ પણ વીધવાનો એને માન સાથે માદ કરેછે. એનું પત્રું કદ તથા ખુશ-મુરત એહરાને લીધે કાલેજમાં સર્વ “ લડી ” તરીકે એને યાદાવતા હતા.

મીઝતને ગદ્યમાં જે જે બેદ લખાણો કીધાં છે તેમનું આ કવિતા રૂપી કેતાબમાં બધાન કરવું મુનાસેબ નથી. તોપણ વાંચનારની સમજણ આતર એના ગદ્ય લખાણનો ટુક ધનતે-ખાખ આખ્યાથી હદની બાહાર ગયલા કેહેવાયું નહીં.

Animadversions on the Remonstrant's Defence.

આ નામનાં ચોપાન્યાંમાં વેલાતની માટી માટી ઓકસરૂદ તથા કેમધીડજ જેવી પાઠશાલાઓમાં ઉંચી અને ચોખ્ખી કેલવણી આપવાને બદલે નીચાણાઓને અધર અને તકલીદી માન આપવામાં આવેછે તથા તેથી તેઓ પાછલે દહાડેનીતી અને ધર્મથી દુર જાયછે તે બાબત સખત ટીકા કીધા છે.

Treatise on Reformation, આરસાલામાં પાદરીઓ અને ધર્મચુરોમાં બગાડો ચાલેછે તે સુધારવાની કેટલી જરૂર છે તેના સારાંથ ચુરીતન ટેલીવાલાઓની તરફેણમાં આણ્યોછે.

Treatise on Prelatical Episcopacy. એ નીચધમાં મીઝતને ધર્મચુરોની બેદ સત્તા સામે વાંધો ઉઠાવ્યોછે.

A Pamphlet on the Reason of Church Government against Prelacy. એ ચોપાન્યું પણ ધર્મને લગતી બાબતોથી ભરપૂર છે. એમાં દેવલોની કારકીરદીની સત્તા ધર્મચુરોએને સોંપવાની સામે અસરકારક કારણો દેખાડ્યાં છે, તથા કયો પંથ સાચો અને ફાયદાકારક છે તે સમજવાનું લોકોના પોતાના હાથમાં છે, વારતે જેમ એક તરફ ધર્મચુરો સમજાયે તેમ સરકાર તરફથી કરા હપાયો લેવા સામે બાઠ ભીડી છે.

The Doctrine and Discipline of Divorce, and Expositions from Scripture relating Marriage. આ બંને ચોપાન્યાં મીઝતને જ્યારે એની બાયડી નાસી ગઈ

અને અદાલતથી કંઈ ન વણું ત્યારે છપાવ્યાં હતાં. એમાં એણે બધરાંનાં ભેદ બરમા, જુસ્સાઓ તથા બદ ચાલો ઉઘાડી પાડી છે. અને અનેક નશીવતના શુષ્કનો લખ્યા છે. *Treatises on Education and Liberty of the Press*. એમાં પેહેલા નીબંધ કેવવણીની તરખીવતપર તથા બીજો રસાલો છાપાના છુટાંપણની તરફેણમાં એણે લખ્યો છે. એના સર્વ ગદ્ય લખાણોમાં આ છેલ્લું પુસ્તક પુર જોરથી અને કાબેલગતથી લખેલું છે.

મીલતનની કેટલીક ભાટીન કવિતાઓ પણ વાંચવા લાયક છે. જ્યારે ઇટાલીમાં હતો ત્યારે એણે ઇટાલીયન ભાષામાં બેત જોડી બાહાર પાડ્યાથી એ દેશમાં આ પારકા લખનારની ખુદ તારીફ થઈ હતી. પણ એ મહાન કવિની શક્તી તો ઈંગ્રેજી કાબેલમાં ઘણી ખીલી નીકળી છે. જ્યારે એ વીસ વરસનો હતો ત્યારે *Il Penseroso* તથા *L'Allegro* નામથી વખાણાતી મધુર કવિતા એણે જોડી હતી. *Il Penseroso* ની કવિતામાં એકાંતવાસ છાંદગી યુજારવા તથા ગ્રહપણના ગાયણ ગાવાની ગમગીનીની દેવી પાસે એ માગણી કરે છે. *L'Allegro* માં ખુશાલીની દેવીના આસરા હેઠલ રહી મોજ શોખના ગીત ગાવાની કવિ માંગણી કરે છે. એ બંને કુક કાબોની એભાગત મધુર અને નાજુક છે તેથી મનપર ઘણી સાગી અસર કરે છે. નીચલી સતરે શોકાતુર ગીત ગાતાં બુદ્ધિબને માટે તે લખી ગયો છે.

Sweet bird, that shunn'st the noise of folly,

Most musical, most melancholy !

Thee, chantress, of the woods among

I woo to hear thy even song ;

ડરખી પ્રગણના ઉમરાવની વીધવાના માન ખાતર એણે એક કવિતા રૂપી સોંગ લખ્યો છે તેને *Arcades* અથવા “બાગ-બાગ” નામ આપ્યું છે. આ સોંગમાં ઘણાં મધુર ગીતો આપેલાં છે. *Comus* નો મનોરંજક ફારસ પણ “ખુદ રમુજ છે. પણ સૌથી સરસ તો કશ્લાગ્ગ નાટકના આકારમાં આપેલા સેમસન પેહેલવાનનો કીસ્સો છે. એમાં એક જોરાવર માણસ પોતાની બેઠીના કગાધ બરેલાં નખરાંને આધીન થઈને પોતાનો

ખારીક ભરમ કહી દેછે તેથી પાછાડેથી તે કેવો દુઃખી થાયછે
 તે દેખાડ્યું છે. સેમસન નામું એક ધણોજ જોરાવર અને કદા-
 વર ઇસરાયલ તેની આસપાસમાં મુલકમાં વસનારા ફીલીસતાઇન
 લોકોપર હમેશ જીત મેલવતો હતો. તે જાતે અને તેના ટોલો
 ખ્રીસ્તી મહજબના હતા, પણ ફીલીસતાઇનો તો ખુશ પરસ્ત હતા.
 તેથીજ બંને ટોલાં વચ્ચે મારામારી થાતી હતી, અને સેમસનની
 અગાઉ હમેશ ફીલીસતાઇનો ઇઝરાયલોપર ફાવતા હતા. પણ
 જ્યારે સેમસન મોટો થયો અને લડાઇમાં ઉતરવા લાગો ત્યારથી
 જીતનો ખાસો ઇઝરાયલોની તરફથી પડતો હતો. સેમસન પોતે
 તથા ઇસરાયલો એવું જાનતા હતા કે જોઇએ તેમના દેશ પર
 ઝેરખાની કરી આ જોરાવર શખ્સને તેમની તરફથી આક્રમ્યોછે.
 પણ વહી જોઇની ઝેરખાનીથી સેમસન કુગરાઇ ન જાય તે માટે
 જોઇએ તેના બાલમાં અજબ શક્તી મુકી હતી. જો બાલનો
 ચોક્કસ ભાગ કપાઇ જાયતો પછી સેમસનનું જોર સર્વ બર્થ
 હતું. આ ભરમ તે કોઇને કેહેતો નહતો. એક દહાડે મુસિહ થયા
 પછી એક ફીલીસતાઇન જાતની ખુબસુરત છોકરી તે પરણી
 લાવ્યો. આ છોકરીને તેની જાતવાલાઓએ ઉસકેરવાથી તેણી
 રાત દહાડો સેમસનનો ભરમ જાણવાની ખંત પકડી બેઠી. તેણી
 તેને ધણે કંટાસો આપતી અને તેને નર્મીત કરવા દેતી નહી.
 એક દહાડે ખુબ કુસમાત્રી પતાવીને તેણીએ ભરમ જાણી લીધો.
 અને એક દહાડે રાતના સુતી વખતે તેના બાલ કાપી લઇ જા-
 તવાલાઓને મળી ગય. ફીલીસતાઇનો તો ખુશ થઇ બીજેજ
 દહાડે હોમલો લઇ આવ્યા, અને સેમસનનેતો હરાવ્યો તથા કેદ
 પકડ્યો. વહી તેની આંખો કાંડી નાખી સાંકલથી જકડીને તેને
 કેદ કીધો, તથા જે દહાડે તેઓએ આ જોરાવર પુરૂષપર જીત
 મેલવી હતી તે દહાડો દર વરસે તેદવાર તરીકે પાલવા લાગા. એ
 તેદવારને દહાડે આજે દેશે ખુશખુશાલી તથા ખાણું પીણું આ-
 લતાં હતાં અને દરેક બંધીવાનને પણ છુટી મળતી હતી. એજ
 પ્રમાણે છુટીના આવા એક દહાડાપર સામસન બંદીખાનામાંથી

બાહાર નીકળી જરા હવા પોરવા બેઠા. તેના અંધાપાને લીધે દારોગો તેને હાથ પકડી અંધાવતો હતો. સેમસન દારોગાને જરા આગલ અજાવવા કહે છે તે પેહેલી સતરોથી કળિત થયે છે.

A little onward lend thy guiding hand
To these dark steps, a little further on ;

જ્યારે સેમસન હવા પોરતો તથા પોતાની દુઃખદાયક અવસથા પર બીચાર કરતો બેઠો છે, ત્યારે તેના ગામના ધણીક લોકો તેને દીકાસો દવા આવે છે. તેમની સાથે તે કુટલીક ગોળ-તેગો કરે છે, તથા પોતાની હાલતનો બલાપો કરે છે ; તેવામાં તેના બાપ પણ મજવા આવે છે અને પોતાના દીકરાના ધુટકારાને માટે તે શું ઉપાય કરે છે તે કહી સમજાવે છે. વત્તી એજ વખતે એની કાહરણ બેરીપણ પરને ભેટવા આવે છે અને બેવકાઈનો પસ-તાવો કરી તેની પાસે માફ માગે છે, પણ સેમસન તો તેણીને ધીકકારી કાઢે છે. એવામાં એક ફાજદાર હોકમ બહાને આવે છે કે જ્યારી ઉમરાવો એકમાં બેઠાબેઠા દીકકસ રમતો રમાડે છે ત્યાં સેમસનને પણ બોલાવે છે. પણ સેમસન તો તેમના પેગામને તુરંદાસી કાઢી નાકરમાની કરે છે, ત્યારે તેઓ ગુરૂસે ધધ એકેદમ એને બાંધી મંગાવવાની ધમકી આપે છે. જાણનું કંઈ એમાં કરવું જ હશે એમ ધારીને સેમસન જાય છે, અને એક માઠાં યોગાનમાં નાટકચાલા જેવી જાણી ધંધારતમાં હજારો લોકોની ભીડ વચે તથા દરબારીઓની બાયડી છોકરાંની નજર આગલ તરેહવારે કચરતો કરી પોતાનું બલ દેખાડે છે. આ જોઈ લોકો બહુ તા-જુબ થાય છે. એવામાં જ બે માઠા ધંબ પર ધંધારત લટકેલી હતી તેમને બે હાથે જોર કરી જાણનું નામ લઈ જમીન દોરત કરે છે અને સઘલાં ઉપર બેઠાં તથા આસપાસ ઉભાં હજારો શીલીસતાઈન લોકો કચડાઈ મરે છે, અને તે કચડધાનમાં સેમ-સન પર પેલા ધંબલા પડ્યાથી તે પણ કચડાઈ મરેલું પામે છે. જ્યારે આ વાત એના દેગીઓ જાણે છે ત્યારે દુશ્મનનાં આવી રીતે હજારો માણસો મારવાથી તેની પર આક્રમીત કરે છે. આ રીતે બેધનો અંત આવે છે.

ઉપની કનિતામા મીચતને પોતાના અધાપાનો વીચાપ યજ્ઞી
સખત લીટીઓમા કીયા છે.

But chief of all, . .

O loss of sight, of thee I most complain !
Blind among enemies, O worse than chains,
Dungeon or beggary, or decrepit age !

વળી કવિ કહેછે કે જ્યારે નીચમાં નીચ માણુઓ અને
ફસડતા કીડાઓ વતીક આપે જાય છે ત્યારે અજાણું છતા
તેના જીવસે મર્વે ડોકાણે અધાઈ લાગેછે, અને એવા અધા
પામા દરેકજ કોઈ તેને ઠગતુ પણ હશે, કોઈ ધીકારતુ હશે,
કોઈ ગાપ દેતુ હશે અથવા કોઈ તેને દબાવતુ હશે તે પણ
તેનેજ ખમવુ પડેછે ધગમા શુ કે બાહ્ય શુ કોઈના ને કોઈ-
ના તાબા તલે એકે અણધડ મુરખની માફક તેને ફગ્વ પડે.
આ દુન્યામા અગધા મુવેલો, અગધા જીવતો તે દેખાય છે
અડે ! મધ્ય બપોરના રમણુય અજવાળા છતા તેને મનમે તો
સર્વ કાલુ કાલુજ છે, બસ દહાડાની કંઈ પણ નીશાણુ નહાય
તેમ રાતજ પડેની લાગેછે !

Inferior to the vilest now become
Of man or worm, the vilest hero excel me ;
They creep yet see , I dark in light exposed
To daily fraud, contempt, abuse and wrong
Within doors or without, still as a fool
In power of others, never in my own
Scarce half I seem to live dead more than half.
O dark, dark, dark, amid the blaze of noon,
Irrecoverably dark, total eclipse
Without all hope of day !

કવિ કહેછે કે એક માણુસમા પોતાનું જોર સમારગે વા-
પરવાની અજાણ ન હોય તો તે તેને નકામુ છે, તેને તો સામા
તે બોલો યદ પડેછે, અને તેના સધલા જોર છતા કોઈ કમ-
જોર પણ ખદા શખ્સના હાથપર તે ફસી પડેકે, અને વધી
દાનાવોના તાબા તલે તેને જીવગી કાઢી પડેછે

But what is strength without a double share
Of wisdom ? Vast, unwieldy, burdensome,

Proudly secure yet liable to fall
By weakest subtleties, not made to rule,
But to sub-serve where wisdom bears command

શ્રીમત કેરી લુચ્ચી છે, તથા આપણી ગરબ કપાડી,
પોતાની લાજ લુચ્ચી, તથા વચન તોડી સર્વ વાતે આપણને
હિમન કરી પાછી મીઠા બોલોથી અને નાચુક નમ્રતાથી આપ-
ણને છતી સે છે, તથા પતાવે છે, અને હવે પછી કંઈ પણ
લોકમ ન તોડવાની કબુલાત આપી વારે ઘડીએ નાકરમાની
કરે છે, અને આપણે ચીરડાએ છીએ કે નહીં તે વાત ધ્યાનમાં
ગળી આપણુ પાણી તપાસે છે, અને વધી પાછી પગપગ માથું
નાખી માફ માગના નીકળી પડે છે, એના ફરમા શ્રીમત રમે છે
તે આ નીચલી લીગેઓપરથી સમજી શકાશે

Out on! hyana! these are thy wouted arts,
And arts of every woman false like thee
To break all faith, all vows, deceive, betray,
Then, as repentant to submit beseech,
And reconciliation move with feign'd remorse,
Confess and promise wonders in her change,
Not truly penitent, but chief to try
Her husband how far urg'd his patience bears,
His virtue or weakness which way to assail,
Then with more cautious and instructed skill
Again transgresses and again submits

આ સેમસનની કવિતા વાચનાથી વાચનાગની આતમી થશે
કે એ વારતામાં મીનતને પોતાની બનેલી હાલત તથા પોતાપર
લીતેના બનાવોનું બચાવ કીધું છે એમાં સેમસન તે મીનતન
પોતે છે, એમ ખુબ આતરીથી જાણવું, અને શ્રીનીમતાઇન
તથા ઇસરાયેલોને બાદશાહી તથા ચુરીતન ટોલીવાલાઓ સમ-
જવા ચુરીતનોની તરફથી બાદશાહી શરકાપર એણે જે જે હા-
મના કીધા હતા તે બચામાં એ જાઓ હતો, અને સેમસનનું
પેટનવાની નોંડ તે કદજ નહીં પણ મીનતનનો કાબેજ્યતનું વ-
ર્ણન છે. એના લખવાથી ચુરીતનના વધારે ઉત્ક્રિયા હતા અને
વિધીજ બાદશાહી ગજ હિંદુ મારણ હજુ તે બાબદ પણ આપ

હી વાગતાના છેડાને મસતી આવેછે ; વાસ્તે વાચનારે યાદ રાખવું કે સેમસનનું તો માત્ર નામ છે પણ મીયતન કવિનું કામ પ્રગટ થયું છે.

મીયતનની Lycidas નામની કવિતા એના એક કીંગ નામના દોસ્તગારના કુળી મગધ પામવાપર જોડેલી છે. કવિતાના ને બાગમા એ સર્ધને ગોલાળ, માગરો, ચપેલી, વગેરે ફુલા તેની પોરપર પાથરવા કહેછે તે બાગ વાંચવા લાયક છે. બધી સતરોજી ફલથી બરેલી છે

Bring the rather primrose that forsaken dies,
The faded crow-toe, and pale jessamine,
The white pink, and the pansy streaked with jet,
The glowing violet,
The musk-rose and the well-attir'd woodbine,
With cowslips wan that hang the pensive head,
And every flower that sad embroidery wears.
Bid amaranthus all his beauty shed,
And daffodilbes fill their cups with tears,
To strew the laureate hearse where Lycid lies.

મીયતને કેટલાક ખ્યાસો અથવા Sonnets ઇંગ્રેજી, લાટીન તથા ઇટાલ્યન ભાષાઓમાં જોડ્યાછે, અને એ મર્દ બા-
પાઓના લખાણમાં એ કૃતેહર્મદ ઉતર્યોછે. આ જગાએ એનો
એકજ ખ્યાલ નીચે આપ્યોછે તે છુનોઆ નામના કાલમ-
મસના પદાયલા શિરપર એણે લખ્યોછે એના વખતમાં એ
શિરે વિદ્યા હુંનર તથા વેપારમાં મડદું હતું. એમાં એની
મેતબાજી પાણીના રેવા માફક વેહેછે, તથા એનો કુદરતી નારસો
આબેહૂબ દેખાઈ આવેછે.

Rise, Genoa, rise in beauty from the sea,
Old Doria's blood is flowing in thy veins !
Rise, peerless in thy beauty ! what remains
Of thy old glory, is enough for me
Flow then, ye emerald waters, bright and free !
And breathe, ye orange groves, along her plains ;
Ye fountains, sparkle through her marble fane !

And hang aloft, thou rich and purple sky,
 Hang up thy gorgeous canopy : thou sun !
 Shine on her marble palaces that gleam
 Like silver in thy never dying beam :
 Think of the years of glory she has won ;
 She must not sink before her race is run,
 Nor her long age of conquest seem a dream.

એની કવિતાનો દુક સાર આપ્યા પછી, હવે મીતલનના માદાભારત કાંપો નેના લખાણથી એનું નામ અમર રહેકું છે. અને નેના લખાણથી આજે હંમેશા કવિઓમાં એ પેઠેલી પદવી ધરાવે છે, તેના દુક ઓલાસોદરીએ. એ કાંપોમાં *Paradise Lost* અથવા માણસનતે પેઠેલું બેઠેલું કેમ બોલું, અને *Paradise Regained* અથવા તે પાછું કેમ મેલબું તેનું ઘસ્ટાન સમાવ્યું છે. એ કવિતાનું લખાણ *Epic* અથવા જોસભરી પેઠેલવાની કાંપમાં છે. રૂપેનસરની કવિતા સીવાય હંમેશા બાપમાં એકે એવી અસલ હંમેશા કવિતા લખાઈ નથી. ખીજા કવિઓ અલખતાં એજ કાંપમાં એના જેવી જોડી અને રસીકી કવિતાઓ લખી ગયા છે પણ તે માત્ર સાધારણ વાતના આકારમાં તથા કુના સંસારી બાબદોપર લખાઈ છે. મીતલનની કવિતા જેવું બધું તથા તેમાં આવતા બેઠેલું દોજખ અને આસમાન જમીનના દેખાવો કોઈપણ ખીજા લખનારની કવિતામાં સુલ જોવામાં આવતા નથી. મીતલનની કવિતાનો એકે એક શબ્દ દમામમાં દોડે છે. બાહરનના *Child Harold* અને *Don Juan* જેવાં કાંપો પણ તેની ઓસ્તવારી કાબેલત છતાં મીતલનની આ કવિતાને પુગે નહીં.

Paradise Lost નું પુસ્તક બાર ભાગમાં વહેંચાયલું છે. પેઠેલા ભાગમાં ચેતાને જોઇ સાંભળે બંડ હાંબ્યાથી તેને બેઠેલમાંથી હાંકી કાઢ્યાનું વર્ણન આપ્યું છે. આપણી કુન્યાના પેઠા થવા અગાઉનું એ ઘસ્ટાન છે. ખીજા ભાગમાં ચેતાન પોતાના ચેલાઓને એકઠા કરીને જોઇ સાંભળે કેમ વેર લેવું તેને મોટે દોજખમાં મસજત કરે છે, અને જોઇના કુશળતાઓના કેટલાક બોલો તેણે સાંભળ્યા હતા તે પરથી એવું યુમાન લઈ

જાય છે, કે જોઈ એક નવી દુન્યા બનાવવા માગે છે તેની માટે
 તેણે હરકત કરી. એ કારણસર તે ઉડીને આ નવી દુન્યાની
 જોલમાં જાય છે. ત્રીજા ભાગમાં કવિ એવું દાસતાન આપે છે
 કે જોઈ ખોટા ખોટા શેતાનને ઉડી જતો જોઈને પોતાના એક-
 પુગ છોકરાને સમજાવે છે કે વંદી આ કસરેવજ બંડખાર કંઈ
 કાવતરાં કરવા જાય છે. અને ત્યાં તે ફાવે એવું છે ; પણ જે
 માણસો શેતાનના જોલવાથી જોલવાથી તેમને તે સખત સજા
 કુશ ને હુમશગીના માંતમાં ગીરફતાર કરે. તોપણ વંદી દયા
 ખાઈ જોઈ પોતાના છોકરાને એવું પણ સમજાવે છે કે તેણે
 દરેક માણસને ખરે જોઈ 'સમજવાની શક્તિ આપી છે તોપણ
 તેઓ શેતાનથી જોલવાથી, વારતે જે પાપ થાય તેના તારણને
 માટે તે પોતાના છોકરાને આ દુન્યામાં મોકલે. પેલા દીકરો
 ધણો ખુશાલ થયો, અને જે દહાડે બાપ ફરમાવે તે દહાડે મા-
 ણસાઈ રૂપ ધારણ કરવાને તે તૈયાર છે એમ જણાવ્યું. આથી
 જોઈએ એક માદી દરખાર ભરી, દરેક ફરેશતાને તેની કદમ
 બોલી કરવા ફરમાવ્યું. વળી એજ વખતે પેલા શેતાન પણ આ
 દુન્યામાં આવી પુગો, અને જોઈના એક ઉતરતા ફરેશતાનું
 રૂપ ધારણ કરી દાખલ થયો. આ ભાગમાં કવિ એવું સમજાવે
 છે કે શેતાનના આવ્યા અગાઉ આ દુન્યામાં માતે તથા દરેક
 જેની કંઈપણ ઓજ હતી નહીં, અને માણસો જ્યારે ખુશી
 પડે ત્યારે આસમાનપર દરીઆને રસ્તે ખુશખખતીના દાદર
 પગથી ચડી જતાં. ચોથા ભાગમાં આદમ અને ઇવનું બપાન
 કીધું છે, તથા શેતાન શું ફરેજ રમે છે તે જણાવ્યું છે. વંદી
 કોઈ આકાશી ફરેશતાને તેની હીલચાલ માલમ પડવાથી શેતાનને
 આ દુન્યા છોડી નાસી જવું પડે છે, તોપણ તે આદમ અને
 ઇવને વાત કરતાં સાંભળી ગયો કે વિદ્વાના ગાડખરથી ફાલે તોડી
 ખાવાને તેમને મના કરવામાં આવ્યાં છે. પાંચમા ભાગમાં
 જોઈએ પોતાના ફરેશતાને આદમ આગલ મોકલ્યો તેનું વર્ણન
 કર્યું છે. તે ફરેશતા તેમને ખુબ સમજાવી જાય છે કે કોઈ પણ
 દુશ્મન તેમની પર ફરેજ રમે તો ખુબ સાવચેતી રખાવી, તથા
 તેને તાબે થવું નહીં અને જોઈના હકમાં જગ્યાએ તોડવા નહીં.

તથા જો તેઓ નાકરમાની કરશે તો તેમને બહુ ભારી પડશે. છઠા ભાગમાં પેલા ફરેસ્તો આદમ અને હવને ખોદા અને શેતાન વચેની લડાઈ તથા મીનાકિસાની વીગત સમજાવે છે. સાતમાં ભાગમાં પેલા ફરેસ્તો આદમની અરજ પર ધ્યાન આપી ખોદાએ આ દુન્યા કેમ બનાવી તથા શું કારણસર બનાવી તેનું વર્ણન કરે છે. કવિના કેહેરા પ્રમાણે આ જગત દહાડામાં બની છે અને અંકેકે દહાડે પાણી, જમીન, સૂર્ય, ચંદ્રમા, આકાશ તથા આતશ બનાવવામાં આવ્યાં છે. આઠમાં ભાગમાં આદમ પેલા ફરેસ્તાને સૂર્ય વગેરે ગ્રહોનું વીસતીર્ણ વર્ણન પુછે છે, પણ પેલા ફરેસ્તો તેને એવી ખોદાના ભરખાની વાત પુછવાથી મના કરે છે. ન્યારપછી આદમ પોતે આ દુન્યામાં આવ્યો તેની અગાઉ ખોદા સાથે તેને શું શું વાતો થાઈ તથા હવ સાથે કેમ પર-ણ્યો તેના ખોદાસો સમજાવે છે. પેલા ફરેસ્તો આ ભાગની આ-ખરે આસમાન પર ઉડી જતો દેખાય છે. નવમાં ભાગમાં એવું જણા-વ્યું છે કે શેતાન આ દુન્યામાં ધુમસના આકારમાં ફરી વતી આદમની વાડીમાં બેસે છે, અને સાપનો આકાર ધારણ કરે છે. જ્યારે સવા-રના આદમ અને હવ સરેસ્તાના કામ પર આવે છે ત્યારે હવ ખોદાસ કરી તેમનું કામ જુદાજુદા કડકામાં વહેચી નાખવાની ભજામણ કરે છે. આદમ એમ કરવાને ના પાડે છે, કેમકે તે ધાસ્તી આપે છે કે રખેને તેણી એખની કામ કરતી હોય તે વેળા પેલા દુશ્મન આવીને તેણીને ફરેખ દે. હવ ગુરસે થઈ તથા પોતે એટલી કાચી છે એવું જો તેણીનો વર ગુમાન ધરાવે છે તે વાતનો ધનકાર કરી જુદે ડોકાણે બેસી બાગનું કામ કરે છે, અને અહીં પેલા સંપ આવી તેણી સાથે મીઠી વાતો કરે છે. હવ અ-જબ થઈને તેને પુછે છે કે જાતે પ્રાણી થઈને માણસની વાતો તે કેમ બોલે છે ? ત્યારે પેલા સંપ વધારે મીઠા શુખનો બોલવા લાગે કે આ વાડીમાં એક જાનનું ફલ ઉગે છે તે આધાથી તેના-માં આ ફરફાર થયો છે. તેણીએ તેને એ ફલનું માડ દેખાડ-વાને ફરમાવ્યું, અને જ્યારે પેલાએ પેલું વિદ્યાનું માડ દેખાડ્યું ત્યારે તેણી તો ચોંકી. પણ પેલા સાંપે ઘણી કાકલુદી કરી તથા

તેણીની ખુબસુરતીની ખુબ વખાણ કરી એક ફલ પાડી આપી
તેણીને ખાવાની માંપતી મોકલ કીધી. પેલીએ આખરે માખડું
અને ઘણું લેહજતદાર હોવાથી પોતાના વરને બોલાવી લાવી.
તેને પણ આખવાને આજે જ કીધી. આદમ તો ગભરાઈ ગયો
અને જ્યારે તેણે જાણું કે તેણી તો યુનેહગાર કરી ચુકી ત્યારે
તેણીને એખલી મુકવાના કરતાં પોતે પણ તેણીની સાથ મરવા
ખાતર પેલું ફલ માખડું. પેલાં ફલની અસરથી તેઓ એકબેકને
પાદનામ કરવા લાગ્યાં, અને તે દિન સુધી તેઓ બંને બેઠક
કઈ પણ વસ્ત્ર વગર ત્રાગાં કરતાં હતાં અને મુદ્દલ શરમાતાં ન
હતાં, તે હાલત ઊડીને એકાએક શરમાઈ જઈ આંગ ધાંકવા
લાગ્યાં. દશમાં ભાગમાં એવું ઘસતાન આખું છે કે જે ફરે-
શ્તાઓ આદમ અને હવર મવકલ હતા તેઓએ આદમ અને
હવરની નાકરમાનીનો પેગામ જોદાને પોંચાડ્યો, ત્યારે જોદાએ
પોતાના ઊકરાને માકલી આદમ અને હવરને સજ કરાવી. પાપ
અને માતના દેવો જોવા તે વખતસુધી દોજખમાં પડેલા હતા
તેઓ પોતાના જતીયા શેતાનની ફતેહ થાયલી જોઈને એક પુલ
ખાંધી, આ દુન્યામાં કુદી પડ્યા. ગસ્તામાં તેમને શેતાન મિલ્યો,
અને ત્રણડે બાઈબધી એકબેકને મુખારકબાદી. ધમ્મવા લાગ્યા.
જ્યારે શેતાન દોજખમાં પ્રગો ત્યારે જે ફલ તે વાડીમાંથી લઈ
આવ્યો હતો તે ફલ તેણે પોતાના સર્વ ચેલાઓને આપાડ્યું, પણ
આ આખતાંને વાર જોદાના હોકમથી આખી શેતાનપત ટોલી
સાંપના આકારની બની ગઈ એણીગમથી પાપ અને માતે આવી
જગતમાં વાસો કર્યો, અને તેમની છુપી અસરથી હવ આદ-
મને આ જીંદગી ફના કરવાના ઉપાય દેખાડવા લાગી. પણ આ
દમ તેણીને બરસો આપતો કે જ્યારે જોદાનો ઊકરો આ દુ-
ન્યામાં આવશે ત્યારે એ સર્વ દેઈ થશે. અગીયારમાં ભાગમાં
જોદાએ પોતાના ફરેશ્તાઓ માકલી આદમ અને હવરને ધડન-
માંથી હાંકી કાઢ્યાં તથા તેમને આગાહી કહી જણાવી કે પોડા
વખતમાં આ દુન્યામાં માટી રેલ આવી સર્વ ફના થશે. બાર-
માં ભાગમાં આદમ અને હવરને કેમ હાંકી કાઢ્યાં તેનું વ-
ર્ણન આખું છે.

Paradise Regained ના પુસ્તકમાં જોવાનો હેતુ
 હસસ આ દુન્યામાં માણસના પાપનું તારણ કરવા સાર આપ્યો,
 અને શું શું ચમત્કાર થયા અને તેના કેવા હાલ થયા તથા
 આખરે તેની કેવી ક્તેહ થઈ તેની વીગત ચાર જાગેમાં સમાવી
 છે. મીલતનના આ માહાન કાવ્યમાંથી માત્ર એકજ ફકરો
 આવી એની પેતબાજનો વિચાર વાંચનારની મુનસરીખ સોંશીપે
 છીએ. તે શતાનની સજાનું રંગીન ચીત્ર છે, અને દાખાપનો
 દેખાવ છે. એમાં જે ત્રણ ચાર અલંકાર સમાવ્યા છે તે પણ
 ધ્યાન આપવા જોગ છે.

Meanwhile the winged heralds by command
 Of sov'reign power, with awful ceremony,
 And trumpet's sound, throughout the host proclaim
 A solemn council forthwith to be held
 At Pandemonium, the high capital
 Of Satan and his peers; their summons called
 From every band and squared regiment
 By place or choice the worthiest; they anon
 With hundreds and with thousands trooping came
 Attended; all access was throng'd, the gates
 And porches wide, but chief the spacious hall,
 Though like a cover'd field; where champions bold
 Went ride in arm'd, and at the Soldan's chair
 Defied the best of paynim chivalry
 To mortal combat or career with lance,
 Thick swarm'd, both on the ground and in the air, 7
 Brush'd with the hiss of rustling wings. As bees
 In spring time, when the sun with Taurus rides,
 Pour forth their populous youth about the hive
 In clusters, they among fresh dews and flowers
 Fly to and fro, or on the smoothed plank,
 The suburb of their straw-built citadel,
 Now rubb'd with balm, expatiate and confer
 Their state affairs: so thick the aery crowd
 Swarm'd and were straiten'd; till the signal giv'n,
 Behold a wonder! they but now who seem'd

In bigness to surpass earth's giant sons,
 Now less than smallest dwarfs, in narrow room
 Throng numberless, like that Pygmean race
 Beyond the Indian mount, or Fairy Elves,
 Whoso midnight revels, by a forest side,
 Or fountain, some belated peasant sees,
 Or dreams he sees, while overhead the moon
 Sits arbitress, and nearer to the earth
 Wheels her pale course ; they on their mirth and dance
 Intent, with jocund music charm his ear ;
 At once with joy and fear his heart rebounds.

આ ફકરે બુદ્ધ અવાજે વાંચશે તો કેવો મધુર લાગશે !
 એકેએક બાલ બારથી વાંચવો જોઈએ, અને એક સ્વરોપર
 તો બમણો બાર લેવો જોઈએ. બરાબર ટાંપિયાં વાંચ્યાપીછ
 એના અર્થ વાંચનારને તરત સમજ પડશે. જોકે એ ફકરે
 લાંબો છે અને વધી અક્ષરથી બરપુર છે તોપણ સહેલા છે. એની
 રચના તથા એમાં સમાયલાં વાક્યોની ગોઠવણ જોર છે, અને જો
 આંકિરાનો અરથ તથા તેનો બાંધો સમજમાં ઉતરે તો પછી મીલ-
 તનની એખારબનો તથા બેટબાજનો ખ્યાલ આવશે. એનાં છેલ્લા
 બાગપર વેહેલીયાં તથા પરીવાંચેના નામ આંદણી રાતના બેતરમાંથી
 કોઈ મોડો નીકલેલો બરવાડ જાય છે તેની અચરતીનું શુદ્ધ અપાન
 કીર્તિ છે, તથા મધમાખીઓનું ચોત્ર તથા તેમની ગોડતેગો કેવી
 સંપૂર્ણ ચીતારી છે ! મુરજ ન્યારે વૃષ રાશીનાં મંડલમાં
 પેસે છે અથવા હુનાલો શરૂ થાય છે ત્યારે મધમાખી ઝાડેઝાડ અને
 ડાસેડાલ ઉભાવી કોણે ન જોઈ હશે ? વધી કોઈ પાશાની દર-
 બારમાં તેના પેહેલવાનો મરદનગીની કુસ્તી રમે છે તે ચીતાર
 પણ કેટલો ખરો છે, અને રાક્ષસ જેવા દેવતાઓ શત્રુતાની
 એક બદુષ્ટ કુકથી વેહેલીયાં જેવા બની જાય છે તે અમતકારીક
 દેખાવ કેટલી તાજુખી ઉપજાવે છે !

મીલતનના આ આપેલા ફકરા પછી ખીજ આપવાની
 જરૂર જોતા નથી. જાણે ઉંચી ટેકડી પર અફડાતા પાણીના
 ધોધની માફક એની કવિતા જોરાવર અને જુસ્સા બરેલા ના-
 દથી કાન ફાડી નાખે. મીલતન કવિને વિદ્વાનોએ ધમેજી

કવિતા મંડપમાં ને ચડતો અને પેહેવા દગ્ગળો આપોછે તે તેને પુર લાયક છે. એનું અનુપ્રાસ વગરનું લખાણ ચક્રવર્તીય-રના કરતાં ઘણેક ઠેકાણે સરસ યોગવેછે.

પ્રકરણ ૧૫મું.

ડ્રાઇડન (John Dryden) કવિ ઇ. સ. ૧૬૭૧ના સાલમાં નોર્થમપ્તન પ્રગણાની એક નાહની નગરીમાં જન્મ્યો હતો. એનો પાપ આ પ્રગણાનો બારોનેટ કેહેવાતો હતો. એણે દેમશીડન શહેરની ત્રીનીવી કોલેજમાં અભ્યાસ કર્યો હતો. ડ્રાઇડનની કવિતા લખવાની પેહેલી કોશિશ તે હેસતીંગસના ઉમંગ-વતા મગણપર લખેલું કાવ્ય છે. સર પીકરીંગ નામે એના એક સગો કોમવેલના ખાદશાહી-મહેલનો કારબારી હતો. તેથી તેણે ડ્રાઇડનને પોતાના મદદનીશ તરીકે લંડન શહેરમાં બોલાવ્યો. જે વરસ પછી કોમવેલના મરણ પર ડ્રાઇડનને એક માહેતમની કવિતા જોડી પ્રગટ પાડી વળી કોમવેલના મરણની જે વરસ પછી બીજો આરક્ષસ રાજ ગાંધીપર આવ્યો. અને વેલાત દે-શમાં પ્રજાસ્થાક રાજ બંધ પડ્યું. આથી કોમવેલના સઘલા પક્ષકારો એક પછી એક આધ્યા તથા શહેર છોડી અંકાંત છુટ્ટી યુગરવા લાગ્યા, તેથી ડ્રાઇડન ચાકરી પરથી નીકળી ગયો. ડ્રાઇડન પણ પ્યુરીતન લોકોનો પંથ પાલતો હતો. એ વખતે અઠાવીસ વરસની એની ઉંમર થઇ અને કંઈપણ રહી આવડતું શોધવા લાગ્યો. એને મદદ કરનાર કોઈ હતું નહીં તેથી સગી નોકરીનો વીચાર પડ્યો નાખી, એ નાટકો લખવા પાછલ મંડ્યો. એ વખતે લખેલા, એના પચીસ નાટકો હાલ માગ્યુદ છે. ઇ. સ. ૧૬૭૦ના સાલમાં એણે પોતાનો પ્યુરીતન પંથ બદલ્યો અને ખાદશાહી લોકોની સંક્રમા બરાબો, કાગણુકે રાજ્યે એને દરબારના કવિની જગ્યા આપી સાલયાણુ બાંધી આપ્યું, તથા વધી રાજનાજ ધર્મમાં જવાયી તે વધારે ખાતરે એવો કંઈ તેનો વીચાર હતો. એ અરસામાં એણે બીજાં ઘણાંક પ્રસતકો તથા મંચલ રસાલાઓ પ્રગટ કર્યા તેથી એની

ધણી તારીફ થવા લાગી. ફેટલાક ઉમરાવો જોમની એ બહુ મ-
શકરી કરતો હતો તેઓ એનાં દુશ્મન થવા અને એની કિર્તીને
ઝાંખ લગાડવા ખાતર એ તણુ નવા લખનારાઓને આસરે
આપી એની સામે તેઓએ ઉસકેરવા. પણ સોનાને ગમે તેમ
બદલવાની કોશિશ કરે પણ તે સોનુજ રહેવાનું; તેજ પ્રમાણે એના દુશ-
મનોનું કાંઈ ચાલણુ નહી, અને સામી ડરાઈડન તેમની બમણીકેડી ક-
ગવા લાગ્યો. આવી દુશ્મનીના લખતમાં એક નનામ શંક કરતાએ ન-
વો રસાણો લખી દીકા કેમ કરવા તેપર બાપાણુ આપી ડરાઈડનના
દુશ્મનોને ખુબ વખોડ્યા. એ સખત દીકા ડરાઈડને કીધા હશે
એમ સમજી એના હરતા પેરી લારડ રાયેસતરે બે ચાર લ-
ફંગા શખસોને શીખવીને એક છાંડે રસ્તામા ડરાઈડનને ખુબ
કેસરી પાખ આપાવ્યો. ગામમાં આ વાતની હાહા થઈ રહી
અને પેલા નનામ લખનારે તેજ લખાણુ ખાટે ડરાઈડને માર
આધેલા જોઈ આ કવિપર બે રમુજી સતરે લખી મોકલી.

Though praised and punished for another's rhymes,
His own deserve as much applause sometimes.

મુદ્દના હાંધપર મારે આવાથી ડરાઈડને એક તેમનાપર સખત
દીકાકાર કવિતા લખી, અને ચુગીતન ટોલીવાલાઓના ઉમરાવો,
પ્રધાનો વગેરેની એવી તો સખત રમુજી કેકડી કરોછે કે હમ્મેજી
બાપામાં ડરાઈડનની એ કવિતાના જેવી જાહનુની ખીજ કોઈપણ
સતરે બાપગેજ મલશે. સામી ટોલીવાલાઓપર આવા દીકા કી-
ધાથી રાજ બહુ મગન થયો અને ડરાઈડનને ધણી શખારી
આપી તેનું સાલ્યાનું વધારી આપ્યું. પણ રાજના મરણ પછી
જે વખતે જોમસ રાજને બરતરફ કરવામાં આવ્યો તે વખતે
ચુગીતન ટોલીવાલાઓ જોરમંદ હોવાથી, ડરાઈડનને દરબાર
માંથી હાંકી કાઢ્યો, અને એની જગ્યાએ એના એક હરતા દુ-
શ્મનને લાવી બેસાડ્યો. ડરાઈડનને આપી ધણો કોધ ચડ્યો.
તે એક ઉમરાવની છોકરી સાથ તરતનો પરણેલો હતો તેથી પો-
તાની આવી બીખારી હાલત જોઈ બહુ મુજબો. હવે એણે
કલમ બમણાજોરથી કસવા માડી, અને ધણાએક પુસતકો જા-
તમતની કવિતામાં છપાવી તથા ફેટલાકનો તરજુમો કરી બહાર.

પાડ્યાં. આખરે આવી નળની હાલતમાં ૪૦ સે. ૧૭૦૦ ના સાલમાં એ મરણ પામ્યો. પોતાના સારા વખતમાં એ એક વિધવાન માણસની માફક જીંદગી ગુજારતો, તથા કંઈ પણ જાહેર કામમાં બાગ થતો હતો નહીં. સવારના સકાસમા ઉઠી ખપોરસુરી પોતાનાં પુસતકખાનામાં દીન ગુજારતો અને સાંજ પડતાંનેવાર Wall's Coffinhouse ના પંકાયલાં તાવરનમાં મોટામોટા વિધવાન માણસોની સંક્રમાં ખીરાજતો હતો. એ વખતના તથા એની અગાઉના સર્વ લખનારાઓ અને વિધવાને દારના મકાનોમાં તથા એવીજ ખીજી કંઈગી જગાપર મંડલી ભરતાહતાં ડરાહડનની કવિતા તેના જોર અને શૂરને માટે પંકાયતી છે. કોમવેદના મરણપર જોડેલી કવિતામાં તે આ લડવૃદ્ધાનો ખીજાણ શકતીનું આ પ્રમાણે ખ્યાન કરેછે.

For from all tempers he could service draw ;

The worth of each, with its alloy, he knew,

And as the confident of nature saw

How she complexions did divide and brow.

એની Medal નામની સખત ટીકાકાર કવિતા કરતાં Absalom and Achitophol નું જલ્લુની કાવ્ય પુર શૂરમાં દોડેછે. એમાં વીહીંગ અથવા ષુરીતન ટોલીને જખરી હસી કાઢી છે. એક રાજની બાલ્યાવસ્થામાં તેના કામ અપાઉ પ્રધાને તેને આડી રીતે આમવાને કસલાવેછે તથા બદ સત્તાહ આપી પોતાનું કામ કાઢી લે છે તેમનું ચીત્ર આશુ છે. હીબરઓના રાજ દેવીડના છોકરાની વારતાના આકારમાં આ વારતા લખી છે, અને એમાં બધાં ઇસરાયલ નામથી ઉમરાવોની પર ટીકા કીધાછે. સેફતસખરીના ઉમરાવનો ચીતાર ઘણો અસમકારક છે. તે રાજનો પ્રધાન થઈને તેને ખરાબમાર્ગે લઈ જાયછે તેને માટે આવતાજમાનાના સોફિ પણ તેને ગાલ દેશ એમ કવિ કહી જાયછે. છુપા કાવાદવા કરવા તથા આડી સત્તાહ આપવી, એજ તેનું કામ છે ; તે ઇનાવ અને ચાલાક છે તેથીજ નવા નવા કાદ નાખવાને શક્તીવાન થાય છે ; તે હમેશ ખરકાર રહેછે અને પોતાનું કહેલું પોતેજ ઉઘાડે છે. આવી મોટો સત્તા તેના હાથમાં

છે તોપણ તે તેટલાંથી નાખુચ દેખાય છે ; આખર ઇબ્રાહીમ
 બોલવાની મુદત તે પરવા રાખતો નથી. દીકરાં સમાય તે કરતાં
 વધારે જલ્દી અને તોર રાખી ફરે છે ; બચના વખતમાં તે
 બાહાદુર અને ખુશાલ દેખાય છે તથા હાથે કરીને તેમાં જી-
 પલાય છે પણ સંતાહ સંપન્નના વખતમાં તે રાજ ચલાવવાને
 મુદત લાયક નથી ; સામા પોતાની આકલ દેખાડવાને ખાતર
 મવનું રોહોડ કરી નહી હોતા આડમાં નાખે છે. વધી કવિ
 કહે છે કે ઘણીજ આકલ ધરાવનારા માણસો ઘેના જેવા દેખા-
 ય છે, અને એવા રોહોડ ચતુરો અને ઘેનાઓ વચે માત્ર એક
 પાતલા દોરા જેટલો ફરક હોય છે. જો એ પ્રમાણે એ અરધા
 ગયેલા ન હોય તો શું કામ પોતાના જીવને જુધાપામા વખતમાં
 દાલત અને માન મગતો જીલંબા છંતાં આશાએશ આપતો
 નથી ? જો અરધા ગયેલા ન હોય તો શું કામ ને માણસ
 એને ન પસંદ પડે તેનીપર વેર સવા ઉતરી પડે છે ? શું કામ
 કિર્તી ખાતવા ખાતર જીવડાઓને ભાગ આપે છે ? અને
 એક બે-પગમા આજુબડ જેવા છોકરાને પોતાનો વારસો આપવા
 ખાતર આટલી બધી દરદેશીને જાળમાં એ પડે છે, ત્યારે અ-
 રધા ગયેલા નહીં તો શું ?

Of these the false Achitophel was first,
 A name to all succeeding ages curst ;
 For close designs, and crooked counsels fit,
 Sagacious, bold and turbulent of wit ;
 Restless, unfix'd in principles and place,
 In power unpleas'd, impatient of disgrace ;
 A fiery soul which working out its way,
 Fretted the pigmy body to decay,
 And o'er-inform'd the tuncement of clay.
 A daring pilot in extremity ;
 Pleas'd with the danger, when the waves were high
 He sought the storms ; but for a calm unfit,
 Would steer too high the sands to show his wit.
 Great wits are sure to madness near allied,
 And thin partitions do their bounds divide ;

Else, why should he, with wealth and honour blest,
 Refuse his age the needful hours of rest ?
 Punish a body which he could not please,
 Bankrupt of life and prodigal of ease ?
 And all to leave, what with his toil he won,
 To that unfeathered, two legged thing, a son ?

Religio Laici નામના કાવ્યમાં એ ચતુર્થાન પંથપર
 ધણેક શક નાખે છે, અને તેથી જોને સામી ટેલીવાળાઓના
 પંથમાં વતણી ગયેલા જણાય છે. Hind and Panther ના-
 મનું એનું કાવ્ય શુંદર છે. એ પણ એના ધર્મને લગતી બાબ-
 ત્વ પર લખેલું છે. એની બેઠાણી લીસી અને નરમ છે. યુસેફ તથા
 બરનેક નામે ફ્રેન્ચ તથા ઇંગ્લેન્ડ પાસ્ટોરો દરેલી અને વાંચણના પ-
 રદા હેઠલ બરાબરે વાંચીવાદ ચલાવતા આ કાવ્યમાં કવિ દેખાડે છે.
 એમાં બંને પંથોનાં ચીજ કવિની કલમથી તેજ પામ્યાં છે.

A milk-white Hind, immortal and encharm'd,
 Fed on the lawns, and in the forest rang'd ;
 Without unspotted, innocent within,
 She feared no danger, for she knew no sin ;
 Yet had she oft been chased with horns and brands,
 And scythian shafts ; was often forced to fly,
 And doom'd to death, though fated not to die.
 The Panther, sure the noblest next to Hind,
 And fairest creature of the spotted kind ;
 Ah, could her inborn stains be washed away,
 She were too good to be a beast of prey !
 How can I praise or blame and not offend,
 Or how divide the frailty from the friend ?
 Her faults and virtues lie so mix'd, that she
 Not wholly stands condemn'd, nor wholly free.

ડરાઇડને ઉપલાં લખાણે વગેરે ઇટાલીના નામીયા વરજીવ કવિના “ઇનીડ” કાવ્યનો ઇંગ્રેજીમાં તરજુમો છપાવ્યો છે, તથા ઓવીડ અને બેકિસીયોના ઇશ્કી ગીતોનો પણ તરજુમો કરીધો છે.

ડરાઇડને કેટલાક નાટકો પણ આગલ જણાવ્યા પ્રમાણે લખ્યા છે, પણ તે સર્વ જીવ દમ વગરના છે. કેટલાક ખેલોની બાપા પણ ગલીચ છે. એ નાટકો ન લખતે તોપણ આત્મે કુમકે એથી કંઈ એના કવિના દરજ્જામાં ઉમેરો યાતો નથી. એ નાટકો તો હીંદુસ્થાનની વીગતોપર જોડેલા છે. The Indian Queen અગ્રવાહીંદુસ્થાનની રાણી અને Aurungzeb અથવા રાજાં ઔરંગઝેબની કથાને નામે બંને ખેલો આલખ્યા છે. એમાં યાતો તાણી તોડીને ઉપજાવી કાઢી છે તેથી આપણને કંઈ ગમત મળવી નથી. ડરાઇડન કવિ નીચલી સતરે લખી ગયો છે તેમાં પોતાના દેશના મીઠતન કવિને એણે મોટું માન આપ્યું છે. તે લખે છે કે આ દુન્યાની અંદર હજારે હજારે વરસોને અંતરે માત્ર ત્રણ માહાન કવિઓ યજ ગયા છે, જમના લખાણથી તેમના દેશને શોભા મળે છે. ધુનાન દેશના હોમર કવિ પોતાના ઉંડા અને જોડલા વીચારોને મોટે જણાવે તો છે ; ઇટાલ્યન કવિ વરજીવ તેની, દબલ્યા બરેલી કવિતાને મોટે માન પામે છે ; પણ ઇંગ્રેજી કવિ મીઠતન તો આ બંને બાબદોમાં સરસાઈ ભોગવે છે તેથીજ તેનું નામ પંકાયણું છે. કુદરત કંઈ પોતાની શક્તિ ઉપરાંત બજાવી શકે નહી તેથી ત્રીજા કવિને ધડતી વખત આગલા બંને કવિઓના ગુણો તેમાં મેલવીને આ પ્રાણીમાતાએ તેને સંપૂર્ણ રૂપ આપ્યું છે.

There next in majesty ; in both the east,
The force of nature could no further go ;
To make a third, she joined the other two.

પ્રકરણ ૧૬ મું.

Alexander Pope ઇ. સ. ૧૬૮૮ના સાલમાં લંડન શહેરમાં જન્મ્યો હતો. એનો બાપ કાપડનો વેપાર કરતો હતો

અને કાંપોલીક પંથપર ખંને ખાપ દીકરા ઘણા ચુસ્ત હતા. વીલી-
યમ અને મરીની નવી રાજકારકીરદીને તેઓ તેથી બહુ ધીકારતા
હતા. નજદીક જે લાખ રૂપિયાનો નરે! એકઠો કરવા પછી એના
ખાપે વેપારમાંથી ભાગ કાઢી નાખ્યો, અને દુરના ગામમાં જ-
મીન લઈ એકાંતવાસ છ'ંદી ચુખરવા લાગો. પૈસાદાર હોવાથી
તે પોતાના દીકરાને સારી કેલવણી આપી શક્યો. જો કે પોપ
અસહ્યતા ગરીબ માખાપનો દીકરો હતો પણ કાંપ દેવીએ એ-
નીપર નાનપણુધોજ ઉપકાર કર્યો. જ્યારે બારવરસનો હતો ત્યારે
એકાંતવાસપર એણે ગળલ જોડી જેની પેટખાજી અને વીમારે!
કવિની નાની ઉમર તરફ જોતાં ઠીકછે. એના ખાપે એને કંઈ
પણ આકરી ધંધે આકલવાનો ધરાદો રાખ્યો ન હતો તેથી એ
ગમેતેમ દહાડા ચુખરવા લાંબો. એ કવિ પોતે લખી ગમેછે
કે જ્યારે તે નાદાન હતો ત્યારથીજ એના મનમાં કવિતાના બહુ
હબરા આવતા હતા.

As yet a child, nor yet a fool to fame,

I liap'd in numbers for the numbers came.

ડાહડનની રીત પ્રમાંણે એ કવિતા જોડી ગયોછે તેથી
એને ઘણાક લખનારાઓ 'ડાહડનનો ચેલો કરી કહેછે. એણે
પંદર વરસની ઉમરે તો 'યુનાની કવિ સ્તેશીયસના એક કાંપનો
તથા ઇટાલ્યન કવિ આસીડની કલમથી જોડાયેલી એક માથુકના
વીખાપનો મકુર ખેટખાજીમાં અંગ્રેજીમાં તરજુમા છપાવ્યો. વીસ
વરસનો થયો ત્યારે તે *Essay on Criticism* અથવા નુક-
તેઓનીપર કવિતા ત્રી રસાલો પ્રગટ કર્યો. ડાહડણુ ઇંગ્રેજી
કવી એટલી ટુક-ઉમરે 'આ કવિતાના જેવું શુભ અને સુદ વી-
મારેથી 'બરપુર-કાંબ લખી ગયો નથી. જેવીસ, વરસની વયે
Messiah અથવા ઇસુખ્રીસ્તની અવસતાના સુખનોથી શણગા-
રેલી એક કવિતા એણે જોડી. એ વખતે એનાજ માખની એક
જીવાન છોકરી સાથે લગન કરવાને એ તૈયાર હતો પણ તે છો-
કરીનાં સર્ગાવાહલાંએ વચે પડી આવા નખવા અને ગરીબ કવિ
સાથ પરણી તેણીને આટકાવી. પોપ કવિ આંગે ઠીંગણો અને
દીવે ધણેજ મુરદાવ રખાતો હતો. પેલી છોકરીએ ડાહડણુ બીજી

સાથ પરણવાની ના પાડવાથી તેણીને મઠમાં જવું પડ્યું, જ્યાં પોતાના આચરના ગમમાં તેણી મરણ પામી. એની માથુકનાં આવાં કંગાલ મરણપર (Elegy on a Lady) કવિએ ઘણીજ શોકાતુર અને દયા ઉપજાવે. એવી કવિતા જોડી બાહાર પાડી. તેના મનપર તેણીથી કેટલી અસર થઈ હતી તે આ વાંચવાથી જણાયે. એજ અરસામાં “બાલચોર” (Rape of the Lock) નામની એની રંગીલી કવિતા પ્રગટ થઈ. રાજ અને રાણીના મહલમાં ઘણાક નામચીનો સીવાય તેમની ખીંદમતમાં Arabella Fermor નામે એક જુવાન કુવરી તથા Lord Petre નામે ઉમરાવ રહેતાં હતા. તેમને એકમેકની સાથે હસવા બોલવાનો વેદવાર હોવાથી એક દિને પેલા ઉમરાવે આરાખેલાની આંખ ચોરાવીને તેણીના અલકતા બાલોમાંથી એક બુદ્ધ કાપી લીધું. પેલી અબજા તેને આવી રીતની છુટ સેતાં જોઈને તેની સાંમે ઘણી ખફા થઈ અને એમના બંને કુટુંબો વચ્ચે મીના કૃસો થયો. આ કજીઓ બાંજી નાખવા ખાતર અને બંને કુટુંબો વચ્ચે સલાહ કરવા માટે પોપે આ કવિતા જોડીછે. એમાં એટલી રમુજ સમાવીછે કે હસવાના બાવ પડેછે. પોપ પોતાની નેમમાં કાબો અને બંને ખાનદાનવચ્ચે ખાછી મીત્રાચારી થઈ. એ વગેરે એણે ખીજી ઘણીક પરચુરણ કવિતાઓ જોડીછે, પણ એની Satires અથવા જખરી દીકાકાર કવિતાથી એનું નામ જાણીતું થયલુંછે. આ નામીયા કવિના ઘણા દુશ્મનો હતા, તેઓ એને બહુ વગોવતા હતા અને કેટલીક વાર તો એને મારવાને પણ ઉસકે-રાયા હતા તેથી કંટાલીને પાંચ આર બાગોમાં તેમનીપર એટલા તો સખત દીકા કીધા અને તેમને એવાતો નીચા પાડ્યા કે કે-રીથી કોઈએ એનું નામ પણ લીધું નહી. માંજીસની હાલત પર લખેલો રસાલો (Essay on Man). તથા કીર્તીનું, મંદીર (Temple of Fame) નાંમના બંને કાબો પણ ઉતકૂળ વિચારોથી તથા તેજસ્વી ફકરાઓથી ભરપૂર છે. એના સુર્વ લખાણ કરતા હોમરના “ઇલીયડનો” ઇંગ્રેજી તરજુમા સારો રોકે જલ-વેછે. જોકે લખવાને એને પાંચ વરસ લાગ્યાં, પણ એ તર-જુમાથી એને સારી કમાણી થઈ. એ પોતાની નોંધમાં લખી

ગમેાછે કે કોઈ કોઈ વારતો સવારનાં ઉઠાવનિવાર મંડી જતો, અને કોઈવાર ધોડાપર ફરવા જતાં રસ્તામાં સો બસો લીટીઓ જોડતો હતો. એના વિધવાન મીત્રો જેવાકે લારડ બોલીંગબ્રોક, લારડ હાલીફાક્સ, એડીસન, સ્વીફ્ટ, સર રીચરડ ગારથ, સ્વીફ્ટ વગેરે સાથે એને સારી મીત્રાચાર્ય હતી, અને તેઓ એને સરકાર તરફથી પગાર અપાવવાને ધણા ખર્ચી હતા. પણ એ રામન કાયોલીક હોવાથી રાજરાણીને ધીકારતો હતો અને તેમને મુસારે ખાવાને સાફ ના પાડતો હતો. વધી એના બાપની પુણ્ય એને બસ હતી અને પોતેપણ માફ નાહ્યું 'એલબ્થ' હતું તેથી કોઈના આસરાની એને ગરજ રહી નહી. પોતે એખસો કુવારી તથા એકાંત જીંદગી ગુજારી ધૃ સં ૧૭૪૪ માં સતાવન વૃસસની વયે મરણ પામ્યો. એને જ્યારે પણ જીમરાવોને ત્યાં આણાપર બાલાવવામાં આવતો હતો ત્યારે એના ઠીંગણા કદને લીધે એને વાસ્તે ખાશ ઉંચી ખુરસી ગોઠવવામાં આવતી હતી.

તેની એકાંત અને મધ્યમ જીંદગીને માટે તે નીચલી સતરે લખી ગયો છે.

* * * * * I live and thrive

Indebted to no prince or peer alive.

એની મતલબ એવી છે કે કોઈપણ રાજ અથવા ઉમગવની આપણુસી કરી અથવા તેના આશીવાસો રહી તે જીંદગી ગુજારતો નથી, પણ આપશક્તિ અને મહેનતથીજ મુખ્ય અને આરામ પામ્યોછે. આજના વખતમાં કેટલા ગરીબો એજ પ્રમાણે બોલી શકશે ?

In moderation placing all my glory,

While Tories call me Whig, and Whigs a Tory.

મધ્યમપંથમાં રહીને તે કિર્તીવાન લખાવ્ય છે, કેમકે દરેક ટોલીવાલા એને તેમની સંકેતો ગણેછે.

Popist or Protestant, or both between,

Like good Erasmus in an honest mean

એવી રીતે તે રહેછે કે કોઈને માલમ એ પડ્યું નથી કે તે કાયોલીક છે કે પ્રોટેસ્ટન્ટ છે.

ઈએજ ભાપામાં જ્યારે ચોક્કસીયર તેની બોલી નુકતે-
 ચીની માટે, મીનતન તેની જુનદ કવિતાને માટે, ને ડગાઇડન
 તેના નોરમદ લખાણને માટે વખાણાયતા છે, ત્યારે પોપ કવિ
 તેની મધુર બેતમાજી માટે સરસ ગણાયત્રે એની કવિતા એક
 બે પાછાડની વચ્ચે વેહતા ધોખા નાનાની પેઠે વગર અવાજ કંઠે
 સગસર નાજુક નાદમાં ગવાઈ શકાય છે એમપણ ખરબડે. અ-
 વાજ અથવા કંઠજુ પોત અથવા શુર વગરનો શબ્દ મલી આ-
 વશે નહીં એની કવિતા તેથીજ એખા મધ જેની નીતરી અને
 મીઠી લખાય છે વરી એની કવિતામાં નવા નવા વિચારો તથા
 ઉમત અને કનપીત શણગારો તરેહવાર આકાશમાં ગોઠવવામાં
 આ વાછે The Rape of the Lock દુન્યામાં ધણીજ રસીની
 અને અમતકારીક કવિતા ગણાયછે એમાં એક નજીની બાબદને
 કેરલી ચડતી બનારીછે તથા કવિની કલ્પના કેરી ઝડપથી આકાશ
 અને પવનના પરીયાને ઉપર જાણાવેલી આગવેતાને શીખામણ
 આપના તથા તેણીના બલનપર ચોક્કસી ગખવા બોલાવેછે તે
 બહુ ગમત આપેછે જે દહાડે પેના ઉમરાવે તેણીના બાલ કારી
 લીડા તે દહાડે તેણી કેની ખરેખટ થઇને દગબારમાં ખીરાજી
 હતી તેના ચીતાર કવિની કાબેન શક્તિએ આબેહુબ આપ્યોછે
 કવિ લખેછે કે પોશાક પેંડેરવાના ઓગડાનું બારણું ઉઘાડતાજ
 તમને રૂપાના તરેહવાર વાસણો ગોઠવેના નજરે આવેછે પેહ
 લાતો સફેદ ધાધડો પેહરી તેણી બાનને સાફ કરવા તથા તેન
 લેગાડવા મડી જાયછે, અને મોહક ટેવુ દેખાય છે તે જોવા
 માટે ધડી ધડી આરક્ષીમાં ડોક્યા કરતી જાયછે, તથા વરી તેણી
 આકાશની પરી જેની દેખાયત્રે એમ સમજી મનકાપત્રે ત્યારપછી
 દાસી આવીને લેવાશ પેહંગવેછે પેતી ઉઘાડતાજ તરેહવાર ચીત્રો
 તેણીના સણગાર માટે રાખેલી જોવામાં આવેજે એક દબડા
 માધી હી દુસ્થાનથી ખાશ મગાવેના હીગમોતી કાઢી તેણીને
 પેહરાવેછે, ખીજા દબડામાંથી અરખૂલાનથી મગાવેલી ખાશ
 ખુશખો તેનીના બદનપર છાટે છે, તથા કચકડા અને હાથીદાતની
 કાસકીથી તેણીના બાલ હારેજે. વધી હારબધ ટાયણીઓ તે
 હીના ઝભામાં ખોસેછે, અને જાતજાતના રંગથી તેણીના મુખ

ઢાને ઝુલવી, પસવારી અથવા કોઠે આડો હોય તો રંજ પુરી,
 ગોલાબ નેવો બનાવેછે. ચેલી શુંદર નારી આટલા બધા સજ્જ-
 ગારથી દીપવી જાયછે, અને હાથ થગ તાણી તતરાવી સર્વ બરા-
 બર હોય તો મોહક મધકાષી હોયછે, અને ને લોકોની બના-
 વન અને મહેનતથી તેણી સજ્જગારમાં મેઝે તેમનો ઉપકાર માન-
 યાને બદલે તેણી ઘસીને ચંચલાઈ માટે શાખામી આપેછે. વલી પેંતી
 આકાશની પરીઓ એકદમ અપ્રાપ્ય તેણીની બોહેમાં, બાલમાં,
 શાધરામાં ધુસી જાયછે અને એ સંધ્યા શજ્જગારની જાનવણી કરેછે.
 ને દેશીઓ ન જાણતા હોય તેમને મદમ્મા કેમ ખુબસુરત બની
 ખાલવા બંદરખ ખીરાને છે તેનો આ ચીતાર પસંદ પડશે.

And now unveil'd, the toilet stands display'd,
 Each silver vase in mystic order laid.
 First, rob'd in white, the nymph intent adores,
 With head uncover'd the cosmetic powers.
 A heavenly image in the glass appears.
 To that she bends ; to that her eyes she rears.
 The inferior priestess, at her altar's side,
 Trembling begins the sacred rites of pride.
 Unnumber'd treasures ope at once, and here,
 The various offerings of the world appear.
 From each she nicely culls, with curious toil,
 And decks the goddess with the glittering spoil.
 This casket India's glowing gems unlocks,
 And all Arabia breathes from yonder box.
 The tortoise here and elephant unite,
 Transform'd to combs, the speckled and the white.
 Here files of pins extend their shining rows,
 Puffs, powders, patches, bibles, blot-doux.
 Now awful beauty puts on all its arms ;
 The fair each moment rises in her charms,
 Repairs her smiles, awakens every grace,
 And calls forth all the wonders of her face ;
 Sees by degrees a purer blush arise,
 And keener lightnings quicken in her eyes ;

The busy sylphs surround their darling care,
 These set the head, and those divide the hair;
 Some fold the sleeve while others plait the gown;
 And Betty 's prais'd for labours not her own.

ધણાધણા અને એવી તારડના પ્યારનો કીરસો ધણો ગમ ઉપજાવેછે. બંને વચે મજબુત પ્યારનો ગાંઠ બંધાયેલો હતો, પણ તેમના માખાપના ફરમાનથી તેઓ એકમેક સાથ સુખ ભોગવવા પામ્યાં નહી, અને આખરે મરદ સાધુ થયો તથા સ્ત્રી-જોગણુ બની મઠમાં જઈને રહ્યાં. માયા અને માદખત એક-એકનીપર કેવી અસર કરેછે તે આ કવિતામાં જોવામાં આવશે.

Essay on Man ની કવિતામાં માણુમનુ' ગુમાન તોડી તેને આ દુન્યામાં જોદાએ જે દાલતે પુગાડ્યો હોય તેજ દાલતે રહેવાને કવિ બક્ષામણુ કરેછે. આ રસાલામાં ધણીક નરીયત દીધી છે અને શીલસુરીના કલામો દાખલ કીધા છે. કવિના લખવા પ્રમાણે માત્ર કુદરત કંઈજ નહી પણ જોદાની એક ગેબી શક્તિ છે ; નસીબ પણ તેનો અણુદીય હાકમ છે ; મહાદ સંપજના કાયદા ન સમજવાથી આ જગતમાં કલેશ થાયછે ; કોઈનું ભુકું થાયછે તે પણ દુન્યાનાં સારાં કીજે હશે ; તથા મગરૂખ માણુસોની તાણાતાણીને તથા કમ અકસોની હુકમરાઈને ધીકારી કાઢી કવિ હીમતથી કહેછે કે નો સર્વ બન્યું છે અને બનેછે તે ખરાખર અને અનુસરજુજ છે,

All nature is but art, unknown to thee ;
 All chance, direction which thou canst not see ;
 All discord, harmony not understood ;
 All partial evil, universal good ;
 And, spite of pride, in erring reason's spite,
 One truth is 'clear, WHATEVER IS, IS RIGHT.

Moral Essays અથવા નરીયતરની રસાલાઓ આર ભાગમાં વેહેઆયલા છે. પહેલા ભાગમાં માણુસોનું યાન તથા ને ને ખવાસના માણુસો જાહેર થયાં છે તેમનું દુક બયાન આપ્યું છે. બીજા ભાગમાં બૈરાંઓના ગુણુ અવગુણુપર ટીકા કીધાછે. એમાં (Duchess of Marlborough) મારલબર્ગની ઉમરાવજાદીના કાંતાનો ચીતાર બહુ રમુછ છે,

But what are these to great Alossa's mind ?

Scarce once herself, by turns all womankind.

ત્રીજા તથા ચોથા ભાગમાં દોલતનો કેમ ઉપયોગ કરવો, તથા સોડા સુર્યાઈ દેંગાઈ કરી દોલત મેલવેછે અને તેનો ગેરઉપયોગ કરેછે, તે વીચે સમજાવ્યુંછે. એ સર્વ ભાગોમાં એના વખતની ચાલચલણોપર કવિએ સખત ટીકા કીધાછે. Essay on Criticism માં કવિ પૂરે જોરથી કવિતાના તથા નુકતેચીનીના કાવદા સમજાવેછે. આ કાવ્ય દખ્ખાવાલાું છે. Windsor Forest તથા Temple of Fame નાં વર્ણનરૂપી કાવ્યો લંબાન સગતથી ભરપૂર છે. પેટેલી કવિતામાં ધેમસ નદીનો દખાવ વીસ-તાંપોછે. ખીજામાં સર્વ કવિઓની તપાસ તથા જાખમ તારીફ ગાઈ હોમર કવિને સર્વથી ચડીયાતો લખ્યો છે. January and May અથવા ધરડાના જીવાનસે લગનની વારતા ધણી રમુંછ છે. એ કાવ્યમાં એક ધરડો વેપારી સાક વરસનો ઘપો ત્યારે કામ ધંધાથી કારેગ ચઇને એક જીવાન સ્ત્રી સાથે લગન કરવાનો ઠરાવ કરેછે; તેની પાસ ધણા પૈસા હોવાથી કુમારી છોકરીનાં માખાપો તો તેનીપર છપવાવા લાગ્યાં. સર્વની ખરાબર તપાસ કરીને આખરે એક સતર વરસની જીવાન કન્યાને પસંદ કીધી. પણ કંઈપણ કષ્ટમાત કંઈ અગાઉ તેણે પોતાના મીત્રોની એક ખાશ સખા બોલાવી પોતાનો લગન કરવાનો ઠરાવ તેમને કહી સંભળાવ્યો. અને તેમની ખસજત માંગી. એકજ મીત્ર જેનીપર ખાપડીનું દુઃખ પડ્યું હતું તેણે આ વાતથી હાથ ઉઠાવવાની સલાહ આપી; ખાકી સર્વ જણાતો બુદ્ધાનો વીચાર પસંદ કરી ઉઠ્યા, અને “આપ સર્વ વાતમાં ઝાઢ્યા અને બોજ-રોગ છે” એવી તકરાર કરી રૂખસદ પામ્યા. પેલા બુદ્ધાએ તો કુમધામથી લગન કીધાં અને જોગેને ઘરમાં લાવ્યો. પોઝક મહીના ખુશખુશાલીમાં કાઢવાપછી પેલા વેપારીને તો આંખે અંધાપો આવ્યો, અને આસપાસનું કંઈપણ તે જોઈ શકતો ન હતો. આથી તે ઘણો દુઃખ પામતો અને ઘેરીને તો હવે જરાએ વીલીલી મુકતો નહી. તેણી જ્યાં જાય ત્યાં પેલા પણ સાથે પાંખડી વઝળી જતો, અને તેણીને પોતાની સોડથી ખસે

ડતો નહી. આ વેપારીનો એક ચપરખદો અને સોહવામણો
 કારભારી હતો, જે પેલી કન્યા સાથે પરણવાને ઉમેદ રાખતો હતો, પણ
 જ્યારે તેના શેઠ તેણીને પરણી લાગ્યો તે દીનથી તે ધણોજ મુજબ
 ભાગો, અને દલગીરીના ખાર્યો આનંદી પડ્યો. પેલી છોકરીનો
 પાત્રી ગઈ પણ તેણીથી કંઈ બાલીચાલી શકાયું નહી.
 એક દહાડે પેલા બુધ્ધાની ફરમાસથી તેઓ બંને જણા પો-
 તાના આ કારભારીની જાતે ખબર લેવા ગયાં. પેલા કારભારીનો
 આ છોકરીને જોઈને હાથયાર થયો અને એક કાગળ તેણીના
 હાથમાં આપ્યું. આ કાગળમાં તેના પયારની સર્વ હકીકત લખી
 હતી. પેલી છોકરીએ દયા લાવી તેને ચોકસ વાંચદો દીધો અને
 પછી બંને માટીબૈર ખાંખડી વચગી આદ્યાં. બીજો દહાડે જ્યારે
 પેલા બુધ્ધા વાડીમાં ફરવા ગયો ત્યારે પોતાની બૈરીને વાડીનું
 બાગણ ઉઘાડવા કુચી આપી, કેમકે તેને તો કંઈ દેખાયું નહતું.
 પેલા કારભારી પછવાડે આ વખતે આસ્તેઆસ્તે આબ્યાથી પે-
 લીએ અસારતથી તેને અંદર દાખલ કીધો અને એક પેરના
 ઝાડપર ચડી બેસવા ફરમાવ્યું. પેલાં બંને માટીબૈર ફરતાં ફરતાં
 વાડીમાંની પેરડી આગળ આવી પ્રગાં, ત્યારે પેલી બૈરીએ ધ-
 હોજ હરખ દેખાડી ઝાડપરથી પેર તોડી ખાવાની ખુરી જ-
 ણી. પેલા વૃત્તો આંખે અપંગ હોવાથી તેનેથી કંઈ પાડી શ-
 કાય નહી, તેથી ખાંધ આવી તેણીને ઝાડપર ચડાવી પેર પાડવા
 ફરમાવ્યું. પેલીનો વેહલી વેહલી ચડી જઈ કારભારી સાથે ગેલ-
 માં ઉતરી. હવે સંજોગ એવો બન્યો કે એજ વખતે આકાશી પડીઓ
 ના રાજ રાણી પણ આ વાડીમાં સેવગાહે ઉતરી પડ્યાં હતાં, તેથી
 તેમની વચે કંઈ ટોટો થવાથી પેલા રાજાએ ઓરતજાત કેવી ખ-
 રાખછે તેવીશ પેલી બૈરીતરફ અસાગત કરીને પોતાની રાણીપર ધીકાર
 નાખ્યો. પણ તેણીખી વલી પડીઓનીજ રાણી હતીતેથી જાદુક કા-
 મમાં માહેતગાર હોવાથી રાજાને ઉત્તરુ વાલ્યોકે તેણી આ બાથડીને
 (જે તે તેણીની એજ ઉઘાડી પાડ્યોતો) કંઈ બાહાનું કાઢવાને
 શીખવ્યો. રાજાને હુજજત લાગવાથી તેણે તો પોતાનાં જાદુના
 જોરથી પેલા બુધ્ધા (જે બાથડી પેર તોડતી હશે એવા વમાસ-
 ણમાં ઉભા હતા) તેની આંખોમાં એજગળી ઉજરડું લાવી

મિલ્યું. જેવું તેની આંખોમાં અજવાલ પડ્યું કે તેવુંજ તેણે ઉપર ડોકું ફરી જોઈ અને દેખાવ જોઈને જાણ પડવા લાગી તથા હજારો હજાર હાથ મારવા લાગી. પેલી પેરડીપર બેઠી બેઠી જવાબ વાલતી કે તેણીએ મહેનત કરી આ અજવાલુ તેની આંખમાં આણ્યું તેના શું તે આટલી બધી ગાલો દઈ પાર વાલછે કે ? આવા જોલવાથી પેલા તો વધારે રીંમ બગયો અને તેણીની મહેનતપર લાંબત તથા ફીતકાર નાખવા લાગી. એવામાં પેલા કારખાંસીતો સ્તબ્ધ ગયો અને પેલી બાપડી આસ્તે ગઈને હેઠલ ઉતરી વરને મમજવા લાગી કે, એતો ઘણેક મહીને તેની આંખમાં અજવાલુ પડ્યું તેથી તેને કંઈ ન બની શકે એવું ઝાંખું દેખાયું હશે. વધી તેણી પ્રજ્ઞા લાગી કે હવે તેને બગાડર દેખાયછે કે નહીં ? નર શું અને વાત શું તેણીતો કંઈ જાણીએ નથી. એ પ્રમાણે તેને દુસલાવી પતારીને ઘરમાં લઈ મઠ અને પેલા અધો વર તેણીના મીઠા બેરોળને આધીન થઈને કંઈજ ન બન્યું હોય તેમ દીન ગુમરવા લાગી. આ કા-
વ્યમાં પોપે લખવામાં ઘણી છુટ લીધીએ અને ઘણું બેઅંદા-
જસર બેહેતરોએ, તો પણ એમાં જે આનાક સમાવીએ, તેને બુદ્ધિ લોકો, જેઓ આજકાલ પુનગવીવાદ કરવાને બદલે જીવાન કુમારીકા વરવાને ઘણાં શોખીન દેખાયછે, તેઓ લાભ લઈ એવી આશાથી એનું રસીલું વર્ણન આપ્યું છે.

પોપની કેટલીક લીટીઓ આજ દીન મુંઝી કેહેવત તરફે વધારાયછે તે જાણવા જોગ છે.

The proper study of mankind is man

માણસોએ એકબેકની ચાલચલનપરથીજ શીખવું જોઈએછે.

Worth makes the man, the want of it the fellow,

The rest is all but leather and prunello;

જેમ જીવ માણસની હૈયાતી કાયમ ગએછે, અને જીવ વગર જેમ આપણું બદન ખાલી જોખાં જેવું છે, તેજ પ્રમાણે આ દુન્યામાં લાયકીથીજ માણસ માન પામેછે, અને લાયકી વગર તેનું જીવતર નકામું છે.

An honest man's the noblest work of God

ખેલએ જે ઉમદામાંઉમદા ચીજ પેલ કીધીએ તે એક નેક અને પ્રમાણીક માણસ છે.

A little learning is a dangerous thing
Drink deep or taste not the Peirean spring

થોડી કે નવણી લીધાથી સાગી માણસની હાણી યાયછે, વિ-
દ્યાના ઝગમગથી પીઓતો પુંગુજ પીઓ, નહીતો જરાવગાર આ-
ખનાની ઝેરેશ કગતાના

Be not the first by whom the new are tried,
Nor yet the last to lay the old aside

કંઈ પણ નવી ફાલોન તમે પેહલા કાઢતાના, તથા વી
જુની ફાલોન પણ ડેહના છોડતાના. (બીવી સીજમા મધ્યમપણું
વાપરવું ફાયદાકારક છે)

'T is not the lip or eye no beauty e'er,
But the joint force and full result of all

તમારી આખ તેજ અથવા હોઠ પગલાના સગપ્પા દોષતો
તેથી કંઈ તમે ખુંસુરત ગણાવો નહી, પણ તમારે જાહજાના
એક સગપ્પા વાટથીજ ખુબમુગતી લેખાય

Charms strike the sight, but merit wins the soul

ખુબમુગતીથી તો માત્ર આખજ રીઝેછે, પણ સદ્યુજોતો
દેખુ હરી લેછે

To err is human, to forgive divine.

જુન કીમથી માણસની ખસલતના, પણ જુન માફ કીધાથી
તો ખાતની ખસલતના, ગણાવોછો

Most women I have no characters at all

ધણીખરી સ્ત્રીઓ બેઠગી હોયછે

How loved how honoured once, avails thee not,

To whom related, or by whom begot,

A heap of dust alone remains of thee

T is all thou art and all the proud shall be

અરે માનવી ! તારા મોત વખતે માખાપ બાઈ બેન અ
થવા મીત્રોનો પ્યાર તને કંઈ કામ લાગતો નથી, ગરીબનો છો
કંઈ દોષ કે શાહબદ્દનો સગો દોષ પણ મોત આગત સર્વ
એક સરખાજ છે માન માગીનો એક નાનો ઢગલો ધુ મની જશે
અને એજ માફક તનગરો તથા યુમાની માણસોના પણ
હાલ થશે

One self approving hoar whole years outweighs
Of stupid starers and of loud huzzas

હજારે લોકો તમારીપર તાલીઓ વળુડે અથવા તમને
માન આપે તેથી ને ખુશાલી તમને ઉપજે છે તેના કરતાં, ત-
મારૂં ખાસેશ હૈયુ તમાગ પોતાના કામો પસંદ કરી ને ખુશાલી
તમને અપાયે છે, તે વધારે પડી ન છે.

Hope springs eternal in the human breast,
Man never is but always to be blest

જ્યાં સુધી માણસની હૈયાતી છે ત્યાં સુધી તેના હૈયમાં
આશાનો બીજો વેહે છે એકમેકનું કબ્યાણુકાનાની તમારી દરજ્જા છે.

'The education forms the common mind,
Just as the twig is bent, the tree's inclined

જેમ એક માડની ડાખલી હાલવનાથી આખું વૃક્ષ પણ
હાલે છે તેમજ કેલવાણી આપવાથી બધાના આખા શરીરમાં ફે-
રફાર થાય છે

We think our fathers fools, so wise we grow,
Our wiser sons no doubt will scorn us so

જેમ તમે તમારા બાપદાદાના અફનીયાથી તથા અજમા-
સ પ્રમાણે ચાલતા તથા અને તેમને યુરખ ડેડવી હસી કાઢો
છો, તેમજ તમને તમારા બધાં પણ હેમથે,

એ વતરોગે એની સધની સખત દીમાફાર કવિતાઓ
(Satires) અભ્યાસ કરવા જોગ છે."

અકરણુ ૧૭મું *

પોપ કવિના વખતમાં ખીજ ધણાક નાના કવિઓ થઈ
ગયા છે નામીઓ લખનાર એડીસન (Addison) તો એક પા-
દશીનો દોકરો હતો, અને સરકારના એક પ્રધાનની તેનીપર મે
ગ્યાની યવાથી તેણે એને નોશાલમાંથી ઉઠાડી મુક્યો, અને જાહે
ર પરચે દેશેદેશ મુસાફરી કરવા મોકલ્યો એ વખતે માર્બ-
બરોએ ફ્રેન્ચ સોદાપર તરતનીજ જીત મેળવી હતી (Battle of
Blenheim) તેથી એડીસને Campaign નામે તેની કિર્તીના વખા
ણ ગાવાએક કવિતા જોડી પ્રગટ કરી આ કવિતામાં ને વજરે એને

આસરે આપો હતો તેજ વજરને યોદના કર્સતા સાથ મરખા-
વોછે અને તેની આપણસી કરીછે

So when an Angel, by divine command,
With rising tempests shakes a guilty land,
Such as of late o'er pale Britannia past,
Calm and serene He drives the furious blast,
And, pleased the almighty orders to perform,
Rides in the whirlwind and directs the storm

“ એજ કનિના “ કેટા” નામે કરણારસ નાગક ધણા જોર
થી લખેલોછે પણ તે નાગક તખતાપર કરી દેખાડવા જોવા નથી.

ગે કવિ (Gay) ગ્રીમ માખાપનો ઘીકરો હોવાથી ધણો
હારમાર થતો તે બચારને મદદ કરનાર કોઈ હતુ નહી કે-
લાક ઉમરાવોના આસગતલે તેણે છેલ્લા દહાડા ગુજાર્યા તે
પણ પોપ કનિની મરખાની તથા લાગવગથી હતુ એણે ધણીખરી
નશીવત રૂઠી વારતાઓ દુક કવિતાના દોહરામા જોડાછે, તેથી
એનું નામ જગતમા જાણીતુ થયું છે એણે ધણપની વારતાઓને
કનિના રૂપ આપ્યુછે તેમાની કીડી અને તરફી વચેની વારતા
બહુ ગમુછુ છે

In other men we faults can spy,
And blame the mote that dims their eye;
Each little speck and blemish find,
To our own stronger errors blind,
A Turkey tired of common food,
Forsook the barn and sought the wood,
Behind her ran an infant train,
Collecting here and there a grain
“ Draw near my Lords ” the mother cries,
Th’ is hill delicious fare supplies,
Behold the busy negro race,
See millions blacken all the place!
I fear not, like me with freedom eat,
An ant is most delightful meat.
How blessed, how envied were our life,
Could we but scrape the poulterer’s knife!

But man, curs'd man, on turkeys preys,
And christmas shortens all our days ;
Sometimes with oysters we combine,
Sometimes assist the savoury chine ;
From the low peasant to the lord,
The Turkey smokes on every board.
Sure men for gluttony are curs'd, &
Of the seven deadly sins the worst !

An ant, who climb'd beyond her reach,
Thus answer'd from the neighbouring beach
' Ere you remark another's sin,
Bid your own conscience look within ;
Content thy more voracious bill,
Nor for a breakfast nations kill.

એમાં કવિની મતલબ એવું સમજાવવાની છે કે આપણી
ખામીઓ અને ભુલચુક બુદ્ધિ જ્યાં આપણે બીજાની ઓડખા-
પણે કાઢીએ છીએ તે સાફ નહીં. એજ પ્રમાણે એક તરકી
પાતાનાં બચાં સાથે દરરોજ દાણા ખાઈ ન પસંદ પડેલાં
દાણામાંથી જંગલ ભણી ઓરાક શોધવા નીકળી. તેણીની નજર
એક ટેકડી પર પડી જ્યાં જથ્થાબંધ ફલોગી કીડીઓનું ટોણું મલુ
હતું. તેમની તરફ અસારત કરી પેલી તરકીએ બચાંને પૂર છુટથી ભક્ષ
કરવા ફરમાવ્યું. કાંઈકે એ ઓરાક તેમણી ચાંચને ધણે સવારિશ્વત
લાગે. વધી પેલી તરકીએ બચાં આગળ ખસાવે કીડીકે જે મૃગ-
ફરેશના હાથમાંથી તેમની જાત બચી જાય તો તેઓ કેવી ખુ-
શાલ જાહેર ગુજરે ! પણ અફસોસ કે ઓણસ જાત તરકીને
કપાની આધે, અને વધી નાતાલના દહાડા પર તો દરેક ગરીબ
ખાણસ પણ તરકી કપાવે. કેટલીક વખત તેમને કાંઈમાં પકાવે
છે, તો કેટલીક વખત અમથો સેરથો કરી પામે છે ! ખચીત
માણસો પકીએ તો આડી ગતે ભક્ષે છે તેથી જોતા તેમને
ગાદી સજા ફરમાવે !

એ પ્રમાણે જ્યારે આ બચાં આગલ બીવાદ કરતી હતી
તે એક કીડીએ સાંભળી, અને તરકીથી છેક આધે જઈને
સામી કીનારી પરથી એ કીડીએ એવો જવાબ વાળ્યો કે એ

તરફ, તું માણસોનો વાંક કાઢે છે તેની અગાઉ, તું હમાર સાથા નાથ વાલે છે તેનો તો કંઈ વીચાર કર' !

The Beggar's Opera નો લોકપ્રસંદ એકપણ ગે કવિની જ કલમથી લખાયો છે.

પારનેલ (Parnell) કવિની નાની કવિતામાં એક વેરાગી પર જોડેલી કવિતાની યોડીક સતરે અતરે ઉતારી લીધી છે. તેમાં એક એકાંતવાસમાં રહેતા વેરાગીનું ચીત્ર આપ્યું છે. લીસ ચડેલા પથરપર તે સુનો હતો, અને પાહાડના નાના ગોશ્માં રાત દહાડો એકસો કાઢતો હતો. ગ્રાડપાનપર ઉગતાં ફલ તે ખાતો તથા પાહાડી મશનું જ પાણી પણ પીતો હતો, અને જોડાતાજાની બંદગી સીવાય તે ખીજું કંઈપણ કામ આજો દહાડો કરતો નહીં.

Far in a wild, unknown to public view,
From 'ngo to age a reverend hermit grew ;
The moss his 'bed, the cave his humble cell,
His food the fruits, his drink the Castle well,
Remote from man, with God he passed his days,
Pray'r all his business, all his pleasure praise.

વેદાન્તદેશમાં સ્વીકૃતના જોયો આલાક અને તેજ અંધ-કળા કોઈએ યો નથી. જોકે એ પાંદરી હતો તોપણ ધર્મના કામપરથી મન કાઢી એણે અગણીત પુસ્તકો અને ચોપાન્યાં પ્રગટ કર્યાં છે. એની મશકરી કરવાની શક્તીને કોઈએ અંધકાર પોંચી વસે નથી. મશકરી કરવી, ટીકા કંવા, લોકોની બદચ્છલ ઉપાડી પાડવી, એજ એનો ધર્મ હતો. પ્રધાનોને જીમ પડાવવામાં એણે તનમૂનથી રહેનત કીધો હતો. બૈરંગીની સંક્રમાં પણ એ પુર પ્રકાશી નીકળતો. એના કોઈપણ લખાણનું પુસ્તક લઈ વાંચે તો માણસ પડે કે તેમાં અનેક પ્રકારનો હાસ્ય રસ સમાવેલો છે. Drapier's Letters, Gulliver's Travels અને Tale of a Tub નામના ત્રણે પુસ્તકો તો રમુજનો

ભંડાર છે. એણે કાંઈપણ કાવ્ય લાંબુ નોડ્યું નથી. સર્વ ટુકાટુકા કડકામાં લખાયાં છે, પણ તેમાં જે અનુસરતો મશખરી સમાવી છે તે ઘણી ગમત આપે છે. 'ચોલપોલ જેવા પ્રધાને એનેથી હાથ નોડ્યા હતા. એ બધાં લખાણો નનામાં પ્રગટ કરતો હતો. કેટલીક વખત તો એને પકડવાને બને હજાર રૂપિયાનાં ઇતામો છપાવ્યાં હતાં, તથા એની લખેલી ચોપડીઓ - છાપનારાઓને હંડ આપવો પડતો હતો તથા બંદીખાનું ભોગવવું પડતું હતું, પણ એ સમજતો નહીં. જ્યારે આયરલેન્ડમાં લારડ હારલીનો અમલ ચાલતો હતો ત્યારે એ હમેશ નવાનવા સોંગથી તથા મશખરી મજાખથી એ ઉમરાવને તથા તેની બાવડીને ખુબ ચીડવતો હતો. જો કે એ બુધ્ધિમાના વખતમાં ગાંડો બની ગયો પણ એની મશખરી કરવાની શક્તી ગઈ નહીં. જૈગંનીપર તે ઘણી રમુજ કવિતા લખી ગયો છે. ઉમરાવબદીઓ તો એનેથી ઠરેલી હતી. એના ધરની ખાસે રહેનારી પડોશીની એક છોકરીને એ દરેક જ શીખવવા જતો હતો. આ છોકરી જાતે અંચલ અને મજતાવડા સ્વભાવની હતી તેથી સ્વીકૃતના ફરતાં વધારે તેજ અને હુશયાર નીવડી. પણ તેણીની છાતીમાં તો સ્વીકૃતને માટે ધ્યાનનો આતંશ સહાયો હતો તેથી સર્વેના માગાં ખાઈ વાલતી હવી અને પોતાના શીક્ષક સાથજ વીત્રાહ કરવાને નકી કરાવ લઈ બેઠી. સ્વીકૃતે તેણીને ઘણી સમજાવીને પતાવી, પણ તેણીતો કંઈ સમજી નહીં. આખરે એણીને લીધે તેને ધર છોડવું પડ્યું તોપણ તેણી મધુર કવિતા જોડી શીક્ષકની તારીખમાં માકલાવતી. પણ સ્વીકૃતે તેણીનીપર સાફ ના લખ્યું કે પરણવાનો તેનો ખુદ્દા હરાદો નથી. એ વતરોગે Cadennus and Vanessa નામે કવિતા જોડી કેટલાક નશીયતના મુખનો લખી માકલ્યા, અને તેણીની સાથ પત્ર વેહવાર બંધ પાડ્યો. પણ એજ વખતે એક બીજી છોકરીનું મન પણ તેનીપર દોડ્યું હતું. સ્વીકૃતની ચાલાકી તથા હેશયારી જોઈ તેણી એનીપર માહીત પડી. સ્વીકૃતે એણીને પણ ઘણું સમજાવ્યું પણ આ છોકરી પણ સમજી નહીં. તેણી ધર ખાલી કરી એક સગી સાથ સ્વીકૃતના ધર આગલ જઈ રહી અને એના ધરમાં દરરોજ જતી હતી. આખરે

ખંને કુટુંબો સમજાવી કરી સ્વીકૃતના ધરમાં સાથે ધર માંડીને ર-
હ્યાં, અને આ છોકરી સ્વીકૃતના ધરનો સધલો વેહેવાર ચ-
લાવતી થઇ. જ્યારે એ પ્રમાણે તેણીની ઉમર આવીસ વરસની
થઇ અને સ્વીકૃત પંચાવન વરસનો થયો ત્યારે ખંને જણાંએ
છુપાં લગન કીધાં. આ વાત જ્યારે પેલી સ્વીકૃતને હાથ હેઠળ
શીખેલી છોકરીને માલમ પડી ત્યારે તેણીએ જાણ્યું. ગમ ખાધો
અને ઘોડા વખતમાં મોતને આધીન થઇ. આ સ્ત્રીને વાસ્તે
સ્વીકૃત ધણક ઇસારા લખી ગયોછે તે એનું ચોપાન્યું નામે
Journal to Stella અથવા પોતાની પરણી બેરીપર લખેલાં
કાગળો વાંચવાથી જણાયે, સ્વીકૃતને વાસ્તે એવું કેહેવામાં આ-
વેછે કે આ Stella સાથે જો કે એ પરણ્યો હતો તોપણ કોઈ
ત્રીજું માણસ આગલ ન હોય તો એ તેણીની સાથ વાત પણ
ન કરતો, પણ સર્વ વેહેવાર કાગળ પત્રથી ચલાવતો હતો. જો કે
Stella તેના ધરમાં સતર વરસ સુધી તો પાલક તરીકે રહી
અને એ સતર વરસના નવ વરસ સુધી એની બેરી દાખલ ગણાતી
હતી, તો પણ એણે તેણીની સાથ કંઈ પણ વેહેવાર ન રાખવાથી
કેટલાક લખનારાઓ અજાણ્યી ખતાવી ગયાછે. Drapier's
Letters માં વોલપોલ જેવા પ્રધાનના દમાકટકા એણે ઉધાડ
પાડ્યા હતા, તથા આયરલેન્ડ દેશના ચલણી સીકાઓમાં ભેદ-
ભાલ કરી વોલપોલે તથા લોબી મારલખરૈની ઉમરાવજીએ
આણામત રૂપાંનાણું ઉત્તરપાત કરવાની ઉત્તેદ રાખી હતી તે
સર્વ આ કાપડયાના ચર્ચા પત્રોએ પુરુ જોરથી જાહેરમાં લાવી
તેમની રસવધ કીધી. Spectator, Tatler વગેરે એડીસન
જે ચોપાન્યાં કાઢતો હતો તેમાં સ્વીકૃત Isaac Bickerstaff ને
નામે લખતો હતો. એને મટિ મોપ નીચથી સતરે લખી ગયોછે
તેમાં એનો તોલ સમાવેલો છે.

■ I thou, whatever title please thine ear,
Dram, Drapier, Bickerstaff or Galliver;
Whether thou choose Cervante's serious air,
Or laugh and shake in Rabelais' easy chair;
Or praise the court, or magnify mankind,
Or thy grieved country's copper chains unbind.

Mathew Prior તે એક ગરીબ ખાનદાનનો નામીદાર હતો, પણ પોતાની હુશયારી અને કાબેલિયતથી તે એક પ્રધાનની પદવીએ પોર્યો હતો. વેપાતની શરકાર તરફથી એણે ઘણીક લડાઈ અને સુલેહ સંબંધી ગોઠતેગોમાં ખાશ એવમી તરીકે ભાગ લીધો હતો. એની કવિતા સાધારણ વાંચનારને ગમત આપે એવી નથી, તોપણ હીબર્ડેના રાજ સોલોમનની ખાદશાહી દરબારનું કાબ્ય એની સઘલી કરીતામાં સરસઈ ભાગવેછે. Padlock નામના એક રમુજી લતીફમાં સ્ત્રીઓને છુટાપછું બખરીને તેમને આ જુકી અને બેઠંગી દુન્યાની આજમાશ મેલવવા દેવાને એ બજામણ કરેછે. એ કહેછે કે જનાનામાં બંધ કરી બારણે તાલુ મારવા કરતાં નારીજતીના મનપર કેલવણીથી અસર કરવી વધારે મકમ ગણાયે.

Be to her faults a little blind,
Be to her virtues very kind ;
Let all her ways be unconfined,
And clap your padlock—on her Mind.

"બુદ્ધબુદ્ધે ખીમાર" નો જણીતો હોંદુસ્થાની એપેરા ઉપદ્રાજ લડીફા પરથી રચ્યોછે.

નીચલી લીટીઓ બહુ રમુજી છે. તે રાખીનસન, હુસોના લખનાર ડીરીએ જોડી છે, તેમાં તે એમ કહેછે કે ગમે તેવું નેક કામ કરે તેમાં પણ શેતાન ખલેલ કર્યા વગર રહેશે નહીં, અને આત્મના વખતમાં એવાં લોક મલી આવશે જ્યો બદી અને બુગાંધને વધારે ઉસોજણ આપશે.

Wherever God erects a house of prayer,
The devil always builds a chapel there ;
And 't will be found upon examination,
The latter has the largest congregation.

યંગ કવિ (Young) મોન ધર્મ સંબંધી કવિતા લખી ગયો છે. Night Thoughts અથવા રાતના ઉપજતા વીચારો એ નામ ધણાક ભાગમાં લખેલી એની કવિતામાં ધર્મનો ઉપદેશ

આપેસાછે. એલો ધણાક નાટકો પણ લખ્યાછે. સર્વમાં *Revenge* અથવા "પાપનો કીનો" એ નામનો એક આનાક આપનાર છે તેથીજ તે હાલ પણ કોઇ કોઇ વખતે કરી જતાવવામા આવે છે નીચેના કકરે માણસની બનાવત વીચે કેવુ ગંભીર બધાન કરેછે !

How poor, how rich, how abject, how august,
How complicate, how wonderful, is man !
How passing wonder He who made him such !
Who centred in our make such strange extremes
From different natures marvellously mixed,—
Connexion exquisite of distant worlds !
Distinguished link in being's endless chain,
Midway from nothing to the Deity !
A beam ethereal, sullied and absorbed,—
Though sullied and dishonoured, still divine !
Dim miniature of greatness absolute !
An heir of glory ! a frail child of dust !
A worm ! a god !—I tremble at myself
And in myself am lost !

કવિ કહેછે કે, અરે ! જોદાએ માણસને પણ કેવુ પેદા કીધુ છે ! કોઇ ગરીબ, કોઇ તાલેવંત, કોઇ નમ્બો, કોઇ જખરે, બનાવતમાં કેવું અધક, અને વધી તાજુની ભરેલું તે દેખાય છે ! જોદાની સર્વથી સરસ અમતકારીક કરામત તે તે છે ! આ-કૌશ અને જમીનની સઘલી ચીજો બેનીને તેણે આપણુ બદ-ન આકાશી દેવતાઓની માફક બનાવ્યું છે ! આકાશી બનાવી જોદાઇ અવતાર આપ્યો છે, અને પ્રાણી માત્રથી આલખાવાને આપણને જીવીજી મથીતી બખરી છે ! જોકે બદી અને પાપ અને દુખથી ચુસાઇ ગયતુ તો પણ કેવું ઉત્તમ અને અલકાટ ભરેલુ આપણુ શરીર બનાવ્યું છે ! જોકે કદમા નાના ત્રોપણુ તેના જવાજ જોદાએ આપણને બનાવ્યાછે ! જોકે આકાશી માણસ બન્યું છે તો પણ તેની કીર્તી આસમાનસે કોઇ વખત લાગે છે ! ધડીમાં એક કીડા જેવા નમ્બો, તો ધડીમાં પેદલવાન જેવા જખરે, તે જણાયછે ! મારે પોતાનો ચીતાર જોઇ

(કવિ કહેછે કે) હું 'કુશલુ' અને મારા પોતાના વિચારમાં
હું ગારેલ બની જાયું છું !

નામીયો ઝકટર જોનસન પણ કવિતાનું એક નાનું પુસ્તક
પ્રગટ કરી ગયો છે. તેમાં London નામની ટીકાકાર કવિતા
તથા Vanity of Human Wishes અથવા " માણસ જા-
તની ધરણા બરબાદ " એ નામનો એક કવિતા રૂપી રસાલો
લખ્યો છે. આ છેલ્લી કવિતાની ઉધડવી લીટીઓ ધણી ફીલસુ-
ફીયા લખેલી છે.

Let observation, with extensive view,
Survey mankind, from China to Peru,
Remark each anxious toil, each eager strife,
And watch the busy scenes of crowded life;
Then say how hope and fear, desire and hate,
O'erspread with snarls the clouded maze of fate,
Where wavering man, betray'd by venturous pride
To tread the dreary paths without a guide,
As treacherous phantoms in the mist delude,
Shuns fancied ill, or chases airy good.
How rarely reason guides the stubborn choice,
Rules the bold hand or prompts the suppliant voice.
How nations sink by daring schemes oppress'd,
When vengeance listens to the fool's request.

એજ કાવ્યમાં સ્વીડનના બાહાદુર બારમા ચારલસ રાજાની
લડાયક કારકીર્દીનું વર્ણન ધણુજ અસરકારક છે. લડાઈમાં
જીવ ધાલી મેનવાથી આખરે તેની હાર થઈ (Battle of
Pultova) અને તેને શૂંઘ ભરેલી હાથતે નાસી જવું પડ્યું.
આવીજ બદનામીના વખતમાં તે માતને આધીન થયો હતો.
એ સર્વ એના અહંકારનું પરીણામ છે એમ કવિ કહી જાય છે,
અને માણસની ધરણાનો કેવો ભંગ થાય છે તેનો ઉપલી કવિ-
તામાં જીવંતો દાખલો ટાકી દેખાડ્યું છે. આખણી આશા તથા
આપણા હવાઈ કીલ્લાઓ નાશ પામે છે તે માટે કેટલાક મા-
ણસો નસીબને બદનામ કરે છે, પણ કવિના લખવા મુજબ એતો

સરખ મુરખાઇછે, કંઈકે ના એમ હાયતો નસીબ સારે રસ્તે
કંઈ ન કરે ?

But did not chance at length her error mend ?
Did no subverted empire mark his end ?
Did rival monarchs give the fatal wound ?
Or hostile millions press him to the ground ?
His fall was destined to a barren strand,
A petty fortress and a dubious hand ;
He left the name at which the world grew pale,
To point a moral or adorn a tale.

ગોલ્ડસ્મીથ (Goldsmith) આપરલંડ દે-
શનો રહેવાસી હતો. એ હુશ્વાર લખનાર ધંધોજ રંડીબાજ
હતો. એની ગરીબાઇને લીધે એણે ઘણું દુઃખ સોસકું છે. ના
કે જાતે છાકટો હતો પણ કવિતા તો સરસ લખી ગયો છે. The
Deserted Village ના કાવ્યમાં પેતાના વેગન ગામડાંપર એણે
વીલાપ કીધો છે. લાચાર તથા ઉદ્યોગી બેડુતો વીથે લખેલા એના
શુખનો દરેક દેશને લાગું પડે છે.

Ill fares the land, to hastening ills a prey,
Where wealth accumulates, and men decay ;
Princes and lords may flourish or may fade ;
A breath can make them, as a breath has made,
But a bold peasantry, their country's pride,
When once destroyed, can never be supplied.

Traveller અથવા ગોલ્ડસ્મીથની મુસાફરીનું વર્ણન પણ
મનોરંજક છે. એમાં જુદા જુદા દેશોમાં કવિએ મુસાફરી કીધી
હતી તેનું વ્યાન આપ્યું છે. પણ આખરે છેલ્લી સતરમાં
એ વીલાપ કરે છે કે મનને શાંત રાખે તેવું શુખ એ સોધવા
નીકલ્યો હતો તેતો એને કોં પણ મલ્યું નહીં.

Vain, very vain, my weary search to find
That bliss, which only centres in the mind.
Why have I stray'd from pleasure and repose,
To seek a good each Government bestows !

In every government, though terrors reign,
Though tyrant kings, or tyrant laws restrain,
How small, of all that human hearts endure,
That part which laws or kings can cause or cure !

પ્રકરણ ૧૮મું :

જે કવિજ્ઞાન પાપે પોતાની હૈવાતીમાં મદદ કરી હતી તેમાં James Thomson નું નામ પણ જોવામાં આવેછે. ઠામસન તો સ્કોટમાંડના પાહાડી મુખકોનો રહેવાસી હતો ; અને ગરીબ માબાપને ઘર અવતર્યો હતો. એના કાકો એક ઉમગવની વાડીમાં માલીનું કામ કરતો હતો તેથી તે ઉમરાવે એની હુશવારી જોઈ એને એડીનબરો કોલેજમાં અભ્યાસ કરવા મોકલ્યો હતો. એણે નાનપણમાં જ ધર્મીક કવિતા લખી હતી પણ તે સર્વે એણે જાઠપણે બાલી નાખી હતી. વલી ઠામસનને જીવન ડાકણનો ધણો વેહમ હતો તેથી એક દહાડે એને કોલેજમાં ખુબ બીધરાવી માર્યો હતો. એના બાપનાં એકાએક મરણથી એને કોલેજમાંથી ઉઠાડી લેવામાં આવ્યો, કારણકે જાઠાં નાનાં મલી નવ ભાઈને-નનું પાલણુ કરવાની ફરજ એને માથે આવી પડી. એનું મન કવિતા પાછળ લાગેલું જણાવાથી એના મીત્રોએ ઢેઢસીક ભલામણની ચીઠીઓ આપી લંડન શહેરમાં જાલી ખાવા એને મોકલ્યો. પણ કમભાગ્યે ભલામણની ચીઠીઓ રસ્તામાં પડી જવાથી એ ધણી તંગાસમાં આવી પડ્યો. એના જીવ ફાલી ગયાં અને નવાં લેવાય તેટલા પૈસા પણ એની પાસે હતા નહીં, તેથી ધણી બાપજા વગરનો એ શહેરમાં ભટકવા લાગ્યો. એ વખતે એના હાથમાં Winter નામનું કાવ્ય તૈયાર હતું તે છાપાખાનાવાલાને પેચું. આ પ્રસ્તક પ્રગટ થવાથી એની સારી વખાણ થઈ અને એના મીત્રોએ લાગવગ લગાડીને શાહજાદા સાથે તથા બે વણુ ઉમરાવો સાથે એની જોલખાણુ કરાવી. વારપતી વરસ વરસને આંતરે Spring, Summer, Autumn, નામના બાકીના કાવ્યો પણ પ્રગટ થયાં. એની ગરીમાઈને લીધે

એને માઠા માઠા ઉમરાવોની આપડુસી કરવી પડતી હતી, અને એવાજ આપડુસીથી બરેલા બોલોમાં એણે લીમીગતનના ઉમરાવને, તથા હરતકરદની ઉમરાવનને, તથા વડા ખજાનચીને અને નામદાર શાહજાદાને ઉપલાં કાવ્યો અર્પણ કર્યાં હતાં આથી શાહજાદાએ એને હર્તર રીવાજનું સાલીયાણું આપ્યું કીધું અને એક બીજા ઉમરાવે એને વડી અદલતમાં આકરીએ રખાવ્યો. આસ્તે આસ્તે એને સારું ટોકાણે ઓઝખાણુ પડવા લાગી, અને લાગડ લીતપતન તથા સર તાલખત જેવા અમીરો સાથે એને દારતી બાજુ આ છેલ્લા ઉમરાવના ખરે એ એણે તેના દીકરા સાથે કાન્સ ઈટાલી વગેરે દેશોમાં મુલાકાઈ કીરી વતી Liberty અથવા છુટાપણાપર અને Castle of Indolence અથવા “આવસાધનો મહેલ” એ નામે બે કાવ્યરૂપી પુસ્તકો પ્રગટ થવાથી એને સારું નફો થયો, અને હવે તે જુદું ધર લઈ સ્વતંત્ર જીંદગી ચુભરવા લાગ્યો. પણ શાહજાદાની કંઈ ગેમગેમાની થવાથી એનું વરસાણુ બધું પડ્યું અને વાવપોત પ્રધાનની રાજનીતીપર હુમલો કીધાથી એની દરબારી આકરી પણ જતી ગઈ એ વખતે એક લશ્કરી સરદારની છોકરીને એ આહતો હતો, પણ ગરીબ હાલતને લીધે એનું લગન ન કરી શક્યાથી પેતી તો કોઈ દરીઆઈ અમલદાર સાથે પગણી ગઈ તેણીની આડી આવધી ઠામસનને બારે દરદ ઉપજ્યુ અને તે દહાડેથી તેણે પગણુવાની આશા છોડી, તથા પોતાના બાઈનેનને ટોકાણે પડી પોતે કુવારે રહ્યો. જ્યારે લીટપતનના ઉમરાવની ટોલીને પ્રધાન સત્તા મળી ત્યારે એને અમેરીકાના લીવરડ ગાપુના સરવેઅર જેનરલનો ઓધો મળ્યો. પણ એ ઓધાપર તે ઘણું સુંરી જીવવા પામ્યો નહી, કારણકે ૪૦ સં ૧૭૪૮ ના સાલમાં અમરુચો તાલીવા તાવને બોગ થઈ પડ્યો. એણે ત્રણમાર કુણારસ નાટકો લખ્યાછે. Sophomabro નામે એક યુનાની રાણીપર લખેલો નાટક જ્યારે નાટક-તખતાપર કરી ખતાવવામાં આવ્યો ત્યારે એક રમુજ દખાવથી આ ખેન બાગી પડ્યો. એ યુનાની રાણીનો આશક તેણે એક ટોકાણે આ પ્રમાણે બોલાવેછે:

Oh Sophonisba ! Sophonisba Oh !

તે વખતે નાટકી પોતાનો પાઠ બજાવતાં એ લીટી બોલ્યો,
તેજ વખતે ગાલરીપરથી એક તમાશગીર માટે સાદે બોલી
ઉઠ્યો કે

Oh Jemmy Thomson ! Jemmy Thomson Oh !

આ બોલોથી આખું હાઉસ તાલી પાડતું લાગ્યું અને
હસવાનાં ભાવ પડ્યા તથા નાટકશાલામાં જબરે મોંઘાત મચ
રહ્યો. એ પ્રમાણે વધી ખીજી તથા ત્રીજી રાતે જ્યારે એ ના-
ટક બજી બતાવવામાં આવતો ત્યારે સર્વને ઉપલી લીટી વખતે
ટામસનની મથપરી પણ યાદ આવતી, અને વધી થોડા મચતો,
તથા એ નાટક આખરે બંધ પાડવામાં આવ્યો, ત્યારે ટામસ-
નને ઘણી જુકસાની ખમતી પડી હતી.

The Seasons અથવા ચારે રુટની બહીદારીનું વર્ણન
દરેક વાંચનારને ખુશ કરે એવું છે. વસંતરુતુ, પાનખર રુતુ,
હુંનાસો, તથા શીયાસો મઝી ચારે મામમનો બાહાર અને દ-
ખાવ તથા દરેક પ્રસંગે થતાં બાણવાજોગ કામો અને ખેડતોની
માનમજાદ વગેરે સર્વનો શુદ્ધ કવિતામાં ચોતાર આપ્યો છે.
વસંત રુતુમાં ખેડત જમીન આસીને વરસાદ માટે તૈયાર રાખે
તે વખતની કવિની બંદગી લાયકજ છે.

Be gracious, Heaven ! for now laborious man
Has done his part. Ye fostering breezes blow !
Ye softening dews, ye tender showers, descend !
And temper all, thou world reviving sun,
Into the perfect year !

આ નીચલી લીટીએ માખાપના પોતાનાં ધેરુલા બચાંપર
ઉપજતા મ્યારપર લખીછે. જ્યારે બચું અવતરેછે ત્યારે માખાપ
ડેવાં ખુશી ધાપછે, અને તેનાં એકેએક વીચાર જલણી લેવાને,
તથા તેક નશીવત દેવાને, અને તેના કુમવાં મગજને સારા
પાયાપર મજબુત રાખવાને તથા તે આનંદી અને ખુશાલ રહે
તે માટે દરેક કોશિસ કરવાને માખાપ ડેવાં ખંતી અને ઉલત-
મંદ દેખાપછે ! બચાંની માયા તે એવીજ છે,

Delightful task ' to rear the tender thought,
To teach the young idea how to shoot,
To pour the fresh instruction o'er the mind,
To breathe the enlivening spirit, and to fix
The generous purpose in the glowing breast !

સુર્યના નીતરોજ પ્રકાશથી આપણને દહાડો રમણીય લાગે છે. વેનાત દેશમાં તો સુરજ કવચીતજ દેખાયડે તેથી ત્યાના લોકોને તે બમણો ખુશાલ કરેછે સુર્યની તારીફ ગાતા કવિ કહે છે કે નજીની ચીજો પણ તેની રાશનીથી દીપી નીકલેછે, અને જીવદાર લાગેછે સુર્યના કીરણથી પાણીના ઝરા પણ આબદાર અને ચનકગ દેખાયડે દરીઆમાં નીકની આવેની પાહાડોની ટોચ ગાતના તો ત્રોસદાયક અને ઓય ટુટી પડશે એની બધા નડ લાગેછે પણ તે પણ સનાગના સુગંધના તેજથી નરમાસ પકડો મઠી ટાય એમ દેખાયડે જગનો રાતના કંડના આવતા હેય તેના ખીલમણા ઠીસેછે, પણ સુરજના ઉગવા પછી લીના અને રંગીના દેખાયછે. નાશ પામેના ખડેરો પણ દીપી નીકલેડે અને હજનતો દરીઓ પણ આપણી આખ પોખી વલેલા મુખી જોતા તેજ અને ચલકાટ મારેછે

The very dead creation from thy touch
Assumes a mimic life. By thee refined,
In brighter mazes, the reluctant stream
Plays o'er the mead. The precipice abrupt,
Projecting horror on the blackened flood,
Softens at thy return. The desert joys
Wildly through all his melancholy bounds
Rude ruins glitter, and the briny deep,
Seen from some pointed promontory's top,
Far to the blue horizon's utmost verge,
Restless, reflects a floating gleam

દેહલાક લખનારાઓ બાદની શક્તિ ન પીછાનવાથી તેને નાદેક વગોવેછે તેમને કવિ રદ જવાબ દઈ જાયછે આવી માટી પીસતીર્ણ પૃથ્વીનો બારીકમાં બારીક ભાગ તપાસવાને તેઓ અશક્ત છે આરે તે શુનદ કીરતારને વખોડવામાં તેમની મુરખાઈ

નહીતો બીજુથું ? એજ માફ એક માટી અને સારી બાંધણીના
 ગુંબજપર એક નાની માખી બેસેછે, અને તોડે તેણી એક ત-
 સુની લંબાઈ પર પણ પુરતું તોડ શકે નહીં, તોપણ મગરૂંબીથી
 કોઈ નામીયા કારીગરની ભુલ કાઢવા મંડી જાય તો તમે તેણીની
 સુરખાઈ પર થું ન હસશો ?

Let no presuming impious railer tax
 Creative Wisdom, as if aught was formed
 In vain, or not for admirable ends.
 Shall little haughty ignorance pronounce
 His works unwise, of which the smallest part
 Exceeds the narrow vision of her mind ?
 As if upon a full proportioned dome,
 On swelling columns heaved, the pride of art !
 A critic fly, whose feeble ray scarce spreads
 An inch around, with blind presumption bold,
 Should dare to tax the structure of the whole.

પાનપર રતુમાં જ્યારે આસમાનપર વાંદાં એકઠાં થઈને
 સુરજપર ધેર નાખેછે, અને જ્યારે તોફાની પવનથી, પાંદડાં
 ફૂલ વગેરે જમીનપર વીખરાયલાં જોવામાં આવેછે, ખારે આ-
 પણું મન પણ ઉદાસ અને ગમગીન હોય તેમ આપણને આ
 આનંદ લાગેછે. એવાજ ગમગીન વખતે કોઈ પ્રિયા અથવા મી-
 તના મરણની યાદ આવ્યાથી આંખમાંથી આંસુ ટપકેછે, અથવા
 વગર કારણે શરમાઈગી ઉપત્તે, તથા હ્રુવ બેચેન દેખાયછે,
 અને રૂપસારનો રંગ બદલાઈ શકિતમારી જાયછે. કવિ આ હા-
 લતને શીનસુરી ગમગીનીનું નામ આપેછે.

He comes ! he comes ! in every breeze the power
 Of philosophic melancholy comes !
 His near approach the sudden starting tear,
 The glowing cheek, the mild dejected air,
 The softened feature, and the beating heart,
 Pierced deep with many a virtuous pang, declare.
 Ten thousand thousand fleet ideas, such
 As never mingled with the vulgar dream,
 Crowd fast into the mind's creative eye.

કકડતી હંડીના દહાડામાં જ્યારે પૈસાવાજા બડેખાં નાચ
 રંગમાં તથા મોજશોખ અને યરાબના દોરમાં રાત યુગરેછે,
 ત્યારે કેટલાં ગરીબ નાચાર બેચાર તવધીને મરી જાયછે તેનો
 કંઈ તેઓ વીચાર પણ ગણેછે ? કોઈ દગીયામાં ડુબી તો કોઈ
 આગમાં બળી મરણ પામેછે તેની તપંગર સાહેબોને કંઈ દરકાર
 પણ ને ? એક ખીજના પેરબાવથી કોઈ મારયો જાયછે, કોઈ
 ખીચારો જુઓ મુતો હશે, કોઈ બંદીખાનામાં ગીબતો હશે, અથવા
 કોઈતો લોહીનો ગોઠ ગલી છુદ્ધી યુગરતો હશે તે સર્વની ઘડ
 ફરીયાદ તથા માવજતને ખાતર તેઓ કંઈ પણ ઉપાય લેછે ?

Ah ! little think the gay licentious proud,
 Whom pleasure, power and affluence surround ;
 They, who their thoughtless hours in giddy mirth,
 And wanton, often cruel, riot waste ,
 Ah ! little think they, while they dance along,
 How many feel, this very moment, death
 And all the sad variety of pain
 How many sink in the devouring flood,
 Or more devouring flame How many bleed
 By shameful variance between man and man.
 How many pine in want and dungeon glooms,
 Shut from the common air and common use
 Of their own limbs. How many drink the cup
 Of baleful grief, or eat the bitter bread of misery

ઉપર આવેલા થોડાક ફક્ત ડોમસનની Seasons માંથી
 ઉતાર્યાછે તે પછી વાંચનારને જણાશે કે એના આ કાવ્યની
 બેટબાજી મીતલન અને યેકરપીઆરના લખાણની રૂબરૂ મળતી
 આવેછે. છુટાપણા પર લખેલી કવિતા તો કે એજ રાહપર લ-
 નેલી છે, પણ તે કાવ્યની સત્રંગે જગ ક્યોરછે. એ કાવ્યના
 પેદવા ભાગમાં ઇરાની દેશની અમલ અને હાલની હાલતનો
 પ્રકાશનો પ્રિધાછે, ખીજ ભાગમાં યુનાન દેશની હાલત તપામીછે.
 ત્રીજા ભાગમાં રોમનો પાદગ્રહી રોગ ચીનાર્યો છે, ચોથા ભા-
 ગમાં એ સર્વ દેશોની અસર વેલાતપર કેવી થઈ તેનું વ્યાખ્યાન
 કર્યુછે, અને પાંચમાં ભાગમાં કવિએ સમગ્રી વર્તમાનનો ઉપસ-

હાર મેં મોઝે. એ કવિતામાં છુટાપણાની દેવી સમઘું વર્ણન કવિને ઉંઘમાં કહી ગણે છેલ્યા ભાગમાં વેલાતની આગલ ચાલતા મણી ચડી હાલત યજ્ઞે તે માટે કવિએ જે શુખનો કહ્યા છે તે હાલના વખતમાં ખરા પડેલા બોવામાં આવે છે

‘‘મોસનનું’ દેશહીતકારીક ગીત Rule Britannia દરેક જાણના માહજંભા રમી રહ્યું છે તે બધા રાજ્યથી સર થાય છે તે જુવો

When Britain first, at Heaven's command,
Arose from o'er the azure main,
This was the charter of the land,
And guardian angels sung this strain
"Rule Britannia, Britannia rules the waves;
Britons never shall be slaves!"

The Castle of Indolence અથવા ‘‘આલસાઈને મહેલ’’ નામની કથાથી કવિતામાં હું નો ઉલ્લેખ અને મહેલના રાખ્યું થઈ આલસાઈનો મહેલ તારાજ કરે છે, અને દેશને તેજ અને નામાકીત બનાવે છે તેનું અવકારીક વર્ણન આપ્યું છે. આ કવિતાની એખારત મજૂર છે. એક તદરેસ્ત માણસને મનમે આ દુન્યા મજાહથી બરપૂર છે તથા તદરેસ્તી તેજ આપત છે, તે કવિ નોચલા શ્લોકમાં લખી જાય છે.

Ah ! who can speak the vigorous joys of health,
Unclogged the body, unobscured the mind,
The morning rises gay, with pleasing stealth,
The temperate evening falls serene and kind,
In health the wiser brutes true gladness find
See ! how the younglings frisk along the meads,
As May comes on, and wakes the balmy wind,
Rampant with life, their joy all joy exceeds,
Yet what but high-strung health this dancing pleasure breeds ?

વની કવિ નસીબની દેવીની ખજુ દરકાર કરતો નથી, ને નસીબ દેવી આડી પડે તો ખજુ કંઈ આકાશના અને કુદરતના દો વાગત

તેણી એની સાંભે બંધ કરી શકતી નથી. જો હાડ અને
જાત સજામત હશે તો નસીબના તોફાનની સાંભે ગમે તેમ
લડી શકાશે.

I care not, Fortune, what you me deny :
You cannot rob me of free nature's grace ;
You cannot shut the windows of the sky,
Through which Aurora shows her brightening face;
You cannot bar my constant feet to trace
The woods and lawns, by living stream, at eve :
Let health my nerves and finer fibres brace,
And I their toys to the great children leave :
Of fancy, reason, virtue, nought can me bereave.

પ્રકરણ ૧૯ મું

Thomas Gray કવિ ધ. સ. ૧૭૧૬ ના સાલમાં
જન્મ્યો હતો. એનો બાપ લંડન શહેરમાં જાહેર લખનાર તરીકે
ધંધો કરતો હતો. પોતાનો ધણો કીમતી વખત એણે કેમધીડ-
જની પાઠશાલામાં અધ્યાસ પાછલ યુગરપો હતો. જો કે એ સ-
રસ લખનાર કેહેવાયછે તોપણ એણે ધણાજ થોડાં કાવ્ય જોડ-
યાંછે. એ આલસુ અને મીઠાજી હતો તેથી જ્યારે પણ મનનો
કાંતો-ફરે ત્યારે લખતો હતો. એનાં એવાં ફરાવન મગજને લીધે
એની કવિતામાં શુર અને જાર સમાયલું છે. The Bard અ-
થવા વેલ્સના શહેરપર લખેલી કવિતા ધણી ગંભીર છે. જ્યારે
એડવર્ડ રાજાએ વેલ્સ પ્રગલ્લુ જીતી વેત્રાત દેશ સાથે જોડી
નાખ્યું ત્યારે તે વખતનો એક વેલ્સનો શહેર પોતાના દેશની
હાલતપર વીમાપ કરી એક પરદેશી રાજાના આમરા હેઠલ ર-
હેવા કરતાં આપઘાત પસંદ કરી સમુદ્રમાં જીવલાવી મરણ પા-
મેછે તેજ એક ખરા દેશને આજનારા કવિનું વર્ણન કર્યુંછે.
Elegy on a Country Churchyard અથવા " દેવલની
દાટવાની જગો તરફ ફરતાં મનમાં ઉડેલા ચોકાવુર વીચારો" એ
નામની કવિતાથી આજે એનું નામ સાધારણ વાંચનારનાં જાહ-

માંથી ખીસશે નહીં. એમાં કવિની વીચાર શક્તિ કેટલી ઉંડી દોડી છે તથા એની કવિતા કેવી મધુર અને ગંભીર લીટીઓથી ભરપૂર છે તે વીધે નીચે આપેલા કુકરાપરથી ખાતરી થાય. એને વાસ્તે એવું કેહેવામાં આવે છે કે એનું મન હમેશ વીચારમાને વીચારમાંજ રગમગતું હતું તેથીજ આ શોકાવુર કવિતા એના મનના પેરણને અનુસરવી માલમ પડે છે. એના જેવી સરસ અને સાફ બેટખાજીમાં કોઈપણ ખીજી શોકાવુર કવિતા ધ'એજ બાધામાં મલવી મુશકેલ છે. એની અંદર વીચાર જણાવેલા છે તે આસિય અને નીવીમાન છે. જ્યારે રાતનાં ઉધ ન આવવાથી તે દેવન આગલ ફરતો ફરતો ગયો અને એક કમરના પથરાપર વીચાર કરતો બેઠો, ત્યારે એના મનના સર્વ જુસ્સો એકદમ ઉઠરી આવ્યા. જે ધારપર પોતે બેઠો છે તેને માટે કવિ વીચાર દોડાવે છે કે તેમાં દ્વાયલો માણસ તેની જીંદગીના વખતમાં માહાન કવિ સેખાતો હશે; અથવા તો કોઈ પ્રધાન તેમાં મુતેલો હશે; અથવા તો કોઈ કાબેલ પાદરી હમેશગીની ઉંધ કાઢતો હશે. પણ વધી વીચાર ફરવીને તથા ગામડાંની નીર્ધન હાલત તરફ નેગાહ કરીને તે એવું પણ અમાન લઈ જાય છે કે કોઈ દેહકાની ગામડાવાની આ ધોર હશે; જે ગામડાં પોતાના વખતમાં વિદ્યા અભ્યાસથી તદન આણુજાણો મરણ પામ્યો હશે; જેકે તેનામાં શીખવાની ધણીપણુ ઉલટ હશે પણ તેની ગરીબ મુશ્કેલ હાલતને લીધે તેણે પોતાનો ઉલટમંદ જુસ્સો કાખી નાખ્યો હશે. એ ઉપરથી કવિ એવું અનુમાન કરે છે કે જો આ ગરીબ માણસો કેલવણીનાં મંડીરમાં બણ્યાં ગણ્યાં હોત તો તેઓપણુ કવિ અથવા પ્રધાન કાંઈ નહીં યાતે? પણ જેમ દરીવાના ઉગખોહમાં હજારો હીરા માણેક ખાતી વગેરે ગહવેરે માણસોને હાથ લાગ્યા વગર અથવા વપડાયા વગર પડી રહે છે, તથા જંગલમાં બેહદ અને જાતજાતનાં ફુલ ખુશબોઈ પાંચરી કરમાઈ જાય છે અને માણસ જાતના જોવામાં પણ આવતાં નથી; તેજ આણુ-વિધ રતનો અને વ્યથ ખુશખોદાર ફુલ મીસાલ આ ગામડાં સેકો પણ પોતાનો રસ્તો કાપી ગયા છે. બાહદુર હેમવડતની માર્ફક કોઈ બેઠુતે તેના ગામના પટેલની સામે બાક ખીડી હશે; નામીઆ

મીલતનના નેવો કાઢી કવિ પેલી ધોરમાં નીંદવશ પડ્યો હતો; અથવા આ પાસેની કબરમાં લગાયક દેવવેલના નેવોન કોઈ જગ્યાએ ગામડે સુતો હતો. સભાઓ ભરી મુબાખીત બાધાણો કરવા, તથા જીલમગારોની સામે થવા, તથા નવાનવા દેશો વસાવવા તથા ખારકો રાંજ્યોનું અવલોકન મેલવવા, એ ખીચારા ગરીબોના નસીબમાં સરજેલું નથી; પણ વધી આવાં ઉમદા કામો કરવા તેઓ સરજ્યા નથી તેમજ વધી મોટા સોદાની માફક ખુનખાર લગાઈ કરી તથા દગો ફટકો રમી રાજપાટ મેલવવા, અથવા રૈયતપર જસતી ચુભરવા, તથા સમ્રાટને કુમાવવા, તથા શરમ છાંડી બેઠવા કરવા, અથવા દુગચારી માન્ય મળહમાં દીન ચુભરવા વગેરે હોણાં કામો કરવા પણ તેઓ કંઈ આ જ્ઞાનમાં આબ્યા નથી. આવા લુચ્ચા સોદાની નીચ ટોલીથી તેઓ દુરછે, અને શાંત રીતે તથા ધીરજ અને સુખ-સંતોષથી જીંદગી ચુભરવા તેઓતો માત્ર સરજેલા છે. પણ ગરીબ જીંદગી કાઢવા છતાં પોતાનાં ગુણો દાડને કોઈ ન પજવે તેથી તેઓની ધોરપર તરેહવાર લેખો તથા તેમના મરણની નોંધો મારેલી છે, તે વાંચતાં કેટલો ગમ ઉપજે છે ! આ શુંદર દુન્યા પોતાની મેલે છોડવાને કોણને ગમે છે ? આ રહીયામણો દેહાડો પછવાડે મુકી જઈ અધારી રાતમાં ગીરફતાર થવા અગાઉ શું તમે છેલ્લી સલામ પણ ન કરશો ? અરે, કોઈને જીવ પોતાની બાવડીમાં ભરાઈ રહે છે, અને તેણીની છાતીપર માંધુ નાખી તે મરણ પામ્યો હતો, અને તેના મરણને માટે કેવાં નવધાર આંસુ પડ્યાં હશે; મુવેલાંની પોર જોતાં જ કુદરતી રીતે જ ગમગીન વિચારો પેદા થાય છે; જીવ જવાપણી પણ આપણી અસહી પૂન તો આપણી મટીમાં જ રહે છે.

Perhaps in this neglected spot is laid

Some heart, once pregnant with celestial fire ;

Hands that the rod of empire might have swayed,

Or waked to ecstasy the living lyre.

But knowledge to their eyes her ample page

Rich with the spoils of Time did ne'er unroll ;

Chill penury repressed their noble rage,

And froze the genial current of the soul,

Full many a gem of purest ray serene,
 The dark, unfathomed caves of ocean bear;
 Full many a flower is born to blush unseen,
 And waste its sweetness on the desert air
 Some village Hampden, that with dauntless breast,
 The little tyrant of his fields withstood,
 Some mute inglorious Milton here may rest,
 Some Cromwell, guiltless of his country's blood
 The applause of listening senates to command,
 The threats of pain and ruin to despise,
 To scatter plenty o'er a smiling land,
 And read their history in a nation's eyes,
 Their lot forbade, nor circumscribed alone,
 Their growing virtues, but their crimes confined;
 Forbade to wade through slaughter to a throne,
 And shut the gates of Mercy on mankind,
 The struggling pangs of conscious Truth to hide,
 To quench the blushes of ingenuous Shame,
 Or heap the shrine of Luxury and Pride
 With incense kindled at the muse's flame
 Far from the madding crowd's ignoble strife,
 Their sober wishes never learned to stray;
 Along the cool sequestered vale of life
 They kept the noiseless honour of their way
 Yet on these bones from insult to protect,
 Some frail memorial still erected nigh,
 With uncouth rhymes and shapeless sculpture decked,
 Implores the passing tribute of a sigh
 For who to dumb forgetfulness a prey,
 This pleasing anxious being e'er resigned,
 Left the warm precincts of the cheerful day,
 Nor cast one longing lingering look behind?
 On some fond breast the parting soul relies,
 Some pious drops the closing eye requires,
 Far from the tomb the voice of Nature cries,
 Even in our ashes live their wonted fires.

રમતાં ફરતાં હરતાં બચાં પણ એ કવિના બીચારવંત બે-
જાંમાં તરેહવાર દયગીરી ભરેલા ખ્યાલો ઉતપત્ત કરેછે. કવિ
કહેછે કે ગમે તેમ તેમને ફરવા દેવા અને જે માગે તે આપો
તો તેઓતો ફરવાજ કરશે. તેમને કાલની કાંઈપણ ફકર નથી અને
તેમનાં કુમતાં મગજમાં પછવાડેના બીચારો પણ નાદાન વપેડસા-
વવાની કાંઈ જરૂર નથી, કારણકે તેમનો વખત આવશે ત્યારે
તેઓ આપોઆપ સમજશે. સુખી તંદરોરનબચાંઓનું આ નીચણ
વર્ણનઆપણું મન હરી સેછે.

Gay hope is theirs by fancy fed,
Less pleasing when possess ;
The tear forgot as soon as shed,
The sunshine of the breast :
Theirs buxom health of rosy hue,
Wild wit, invention ever new,
And lively cheer of vigour born ;
The thoughtless day, the easy night,
The spirits pure, the slumbers light,
That fly the approach of morn.
Alas ! regardless of their doom,
The little victims play ;
No sense have they of ills to come,
No care beyond to-day :
Yet, ah ! why should they know their fate,
Since sorrow never comes too late
And happiness too swiftly flies ?
Thought would destroy their paradise.
No more,—where ignorance is bliss,
’Tis folly to be wise.

ઉપલા બંને ફકરાઓની સતરો ઘણી મધુર બેટખાજીમાં
લખી છે. જોડે એ કવિએ થોડું લખ્યું છે પણ તે થોડું સરસ
અને દીક્ષપર્સક કવિતામાં લખ્યું છે. The Progress of
Poesy અને Ode on a Distant Prospect of Eton
College નામના બંને કાવ્યો મધુર અને રસીલી એબારતમાં
જોડ્યાંછે. કાંઈપણ આગવના કવિની નકલ એણે કરી નથી પણ
એના સર્વ કવેતોની ટપ ઉમદા અને અસલ છે. એની કવિ-

એની કવિતા તો શુરવાલી અને નિરમલ છે. જોકે એ દેવાના શાલામાં પડ્યો હતો, પણ એની કવિતા તો નામીચી પાઠશાલાના ઉસતાદોથી લખાતી કવિતા કરતાં વધારે રાખ મારે છે. એકાંતવાસ છ'ંદોને કાઢીને બહુ પસંદ કરે છે અને તે માટે ઘણીક લીટીઓ લખી ગયો છે. 'Tirocinum' નું કાવ્ય છોકરાં-એને જાહેર પાઠશાલામાં કેસવાણી આપવાથી થતા ગેરફાયદા પર રચેલું છે. જ્યાં કાઢીને નાનો હતો ત્યાં તેની નીશાલના એક નોંધાએ એને ખુબ માર્યો હતો તેથી જાહેર નીશાલોની સાથે એ મન બાંધી ગયો છે. એના લખવા પ્રમાણે છોકરાંઓ જાહેર નીશાલોમાં નીચ વીધ્યા તથા બદગોષ્ઠ અને બાડ બાલતાં રીએ છે તેનો અટકાવ કરવો હાય તો છોકરાંને ધરમાં આનગી કેવળી આપવા એ સમજાવી ગયો છે. છોકરાંઓની નીશાલ છ'ંદો તથા તેમનાં મસ્તી તોફાન અને નુંડાછપર એણે અસરકારક રીતે કીધા છે.

Would you your son should be a sot or dunce,
Lascivious, headstrong, or all these at once ;
That in good time the stripling's finish'd taste
For loose expense and fashionable waste
Should prove your ruin, and his own at last ;
Train him in public with a mob of boys,
Childish in mischief only and in noise,
Else of a mannish growth, and fire in temper—
In infidelity and lewdness men.

વલી એજ કાવ્યમાં કવિ કહે છે કે છોકરાંને બગાડવું અથવા સમારણું એ માખાપોનાજ હાથમાં છે, અને જેમ બાદએ દરીયાની, સુરજની, સાંદની તથા રંગુઓની ગોઠવણ પોતાના હાથમાં રાખી છે, અને જેમ ચોકસ હોકમ પ્રમાણે અને ચોકસ હદ સુધીજ દરેકને ચાલવાનો હોકમ છે, તેજ પ્રમાણે માણસોએ પણ તેમની નાની પેદાશ—એટલે અસ્ત્યાંને—મણ ચોકસ અને પુખ્ત પાયા પર ચલાવવાં જોઈએ.

Why did the fiat of a God give birth
To you fair Sun and his attendant Earth ?

આ સર્વ ખીનાથી એને બહુ દુઃખ ઉપજ્યું. એના આ મીત્રની ખાચડીએ એને પોતાના ઘરમાં રાખ્યો, તથા ખુબ માવજત બરદાસ્ત કરીને એને સારા કીધા. એકલો બેસી રહે તેના કરતાં કંઈ લખવા વાંચવાપર મન રહેલું રાખવાની તેણીએ એને સુચના કીધી, તેથી કવિતા લખવાપર એનું મન દોડ્યું, અને પોણક વખતમાં Table-Talk, Progress of Error, Truth, Charity, વગેરે બાબદોપર કાવ્ય બાહાર પડ્યાં. એજ વખતે એણે પોતાના મીત્રની ખાચડી સાથે વીચાદ કરવાની ધૂમછા, જણાવી, પણ તેટલામાં પેલાપણું અહવાઈ પાછું ચડી આવવાથી એની આશા બંગ થઈ. એની એક પડોશણે કાચપર કવિતા જોડવા કહવાથી એના 'Task' નામનાં કાવ્યનું મંડાણ થયું. વહી પોતાની એક ખીત્રેણુપર લગનનું માથું ઝાકલ્યું, પણ તેણીના આપના ના પાડતાથી પરણવાની આ તક પણ એને હાથથી ગઈ. એના મરણની ચાર વરસ અગાઉ એને સરકાર તરફથી ત્રણ હજાર રૂપિયાનું સાલ્વાણું મળવા લાગ્યું. વહી એજ વખતે એણે પુત્રાની કવિ હોમરની "ઇલીયડ" નો અનુવાસ વગરની કવિતામાં તજ્જુમો છપાવ્યો, તથા જેદમ ગાયનની ફ્રેન્ચ કવિતાનો પણ એણે ઇંગ્રેજીમાં તરજુમો કીધા. કાઉપર કવિ ૪૦ સં ૧૮૦૦ ના માસમાં પેલા પુરા મરજના ત્રીજી વાર ઉભરવાથી પુરાન થઈ મરણ પામ્યો. જો એના દાસ્તાવેજ એને મદદ ન કરતે તથા એની ઘટલી માવજત ન લેતે તો આ ધર્મીનું કવિતા કેવા હાલ થતે તે વીચારવું કંઈ અઘરું થઈ પડતે નહીં.

જોકે એકચક્રમ કવિની કલમથી ક ઉપરની સંવત્તી કવિતા લખાઈ છે, પણ તે ચકડોલ હાલત તમે તેના પુસ્તક વાંચવાથી મુદત પીછાણી શકશો નહી, એવાં એના કાવ્ય મધુર અને નીતીમાન છે. જોકે કેટલીક કવિતા તાપની જીમમાં લખીછે તોપણ તે તાપની જીમમાં લખીકે તેથીજ આપણને વધારે પસંદ પડે છે. જોકે એના ધર્મની ખારીકી એનાં સર્વ કાવ્યોમાં સમાવી છે તોપણ સાધારણ વાંચનારને ગમત અને બોધ આપે એવી કવિતાઓ તે લખી ગયોછે. જોકે એનું મન કમજોર હતું પણ

એની કવિતા તો શુરવાથી અને જોરમંદ છે. જોકે એ દેવાના શાલામાં પડ્યો હતો, પણ એની કવિતા તો નામીની પાઠશાલાના ઉસતાદોથી લખાતી કવિતા કરતાં વધારે રાખ્યું મારે છે. એકાંતવાસ છાંદશીને કાઢિપર બહુ પસંદ કરે છે અને તે માટે ઘણીક લીટીઓ લખી ગયો છે. 'Tirocinum' નું કાવ્ય ઊકરાં-ઓને જાહેર પાઠશાલામાં કેવળથી આપવાથી થતા ગેરફાયદા પર રચેલું છે. જ્યારે કાઢિપર નાનો હતો ત્યારે તેની નીશાનના એક જોધાએ એને ખુબ માર્યો હતો તેથી જાહેર નીશાનોની સાથે એ મત બાધી ગયો છે. એના લખવા પ્રમાણે ઊકરાંઓ જાહેર નીશાનોમાં નીચ વીર્યા તથા બદગોષ્ઠ અને બાડ બોલતાં શીખે છે તેનો અટકાવ કરવો હોય તો ઊકરાંને ધરમાં આનગી કેમ વણી આપના એ સમજાવી નયો છે. ઊકરાંઓની નીશાન છાંદશી તથા તેમનાં મસ્તી તોફાન અને નુંડાઈપર એણે અસરકારકીકા કીધા છે.

Would you your son should be a sot or dunc,
Lascivious, headstrong, or all these at once,
That in good time the stripling's finish'd taste
For loose expense and fashionable waste
Should prove your ruin, and his own at last;
Train him in public with a mob of boys,
Childish in mischief only and in noise,
Else of a mannish growth, and five in ten—
In infidelity and lewdness men.

વલી એજ કાવ્યમાં કવિ કહે છે કે ઊકરાંને બગાડતું અથવા સમારવું એ માખાપોનાજ હાથમાં છે, અને જેમ બોદાએ દીવાની, સુરજની, સાંદની તથા રત્નઓની મોઢવણ પોતાના હાથમાં રાખી છે, અને જેમ ચોકસ હોકમ પ્રમાણે અને ચોકસ હદ સુધીજ દરેકને ચલાવનાર હોકમ છે, તેજ પ્રમાણે માણસોએ પણ તેમની નાની પેદાશ—અટલેશ્વરમાને—મણ ચોકસ અને પુખ્ત પાયા પર ચલાવવા જોઈએ

Why did the fiat of a God give birth
To you fair Sun and his attendant Earth?

And death awakens from that dream too late.
 Oh ! if servility with supple knees,
 Whose trade it is to smile, to crouch, to please ,
 If smooth dissimulation, skill'd to grace
 A devil's purpose with an angel's face ,
 If smiling pecesses, and simp'ring peers,
 Encompassing his throne a few short years ;
 If the gilt carriage, and the pamper'd steed,
 That wants no driving, and disdains the lead ,
 If guards, mechanically form'd in ranks,
 Playing, at beat of drum, their martial pranks,
 Should'ring and standing as if stuck to stone,
 While condescending majesty looks on—
 If monarchy consist in such base things,
 Sighing I say again, I pity kings !

એજ કાવ્યમાં મણિસને છુટાપડું કેટલું પારકે તે વીચ
 લખેલી સતરો ધણી મધુર છે

O Liberty ! the prisoner's pleasing dream,
 The poet's muse, his passion and his theme ;
 Genius is thine, and thou art Fancy's nurse ,
 Lost without thee the ennobling powers of verse.
 Place me where Winter breathes his keenest air,
 And I will sing, if Liberty be there ;
 And I will sing at Liberty's dear feet,
 In Afric's torrid clime, or India's fiercest heat.

ભારે કાઉપરના વખતમાં પ્રધાનો વચ્ચે કુટશત ધધ બારે
 પીતાના દશને માટે તે ગમગીન લીટીઓ લખી ગયો છે.

Poor England ! thou art a devoted deer,
 Beset with every ill but that of fear
 Undaunted still, though wearied and perplex'd ,
 Once Chatham sav'd thee, but who saves thee next ?

The Progress of Error અથવા “ જુનયુકનો વારસો ”
 એ નામ લખેલા કવિતા રી રસાલો પાઠ્યીઓની જાદ્યાલ તથા
 તેમના દુર્ગુણો સુધારવાને માટે લખ્યો હતો. કાઉપરના વખતમાં
 વેનાત દેશમાં ફ્રાન્સે અને લખો બેરા રંડીબાજનો ધ ધો લઈ

જેમાં હતાં, તથા માટીડાઓ પણ તેમજ બેધડક મોજ મજાહમાં
 દીન યુગ્મરતા હતા. સર્વને કવિ સખત કપડો આપેછે. પણ કવિનાં
 લખાણની અસર કેટલી ? આજ પણ વેલાત દેશ તેની અનીતી
 તથા અધર્મી કેલવણી માટે ધીકારમાં આવ્યો છે. નીતરોજ લોકો
 વધારે દુરાચારણી બનતાં જાયછે. હજારો નીતીમાન અને વીવેકી
 ચોપાન્યાંતયા પુસ્તકો ત્યાં પ્રગટ થાયછે તોપણ લોકો પાપથી અટકતા
 નથી, પણ સ્થામાં દરીવાના મોજની મારક અનીતીના ઉંડા ખાડામ
 ધસડાતાં જાયછે. હજારો અને લખો લોકો ધર્મથી વેગલાં
 નાસ્વીક અને કમખખત હાલતમાં ત્યાંના સખલા જેસા છતાં દીન
 યુગ્મરયા જાયછે, તે તેના જેવા એક સુધારવાલા દેશના સુધા-
 રાપર જાયરો કલંક માલુમ પડેછે.

The Progress of Error તથા Expostulation
 અથવા સારી રાહપર ચલાવનારી શીખમણ, તથા Truth
 અને Charity વગેરે સર્વ કાબોમાં ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યોછે.
 તથા નીતીના શુષ્પનો લખ્યાછે. આ દુન્યામાં માણસને જાદાએ
 પેદા કીધુંછે, તથા તેને પોતાની અકલ પ્રમાણે ચાલવાની પુરા
 છુટ બખધીછે, તથા નેક કામો અથવા બદકામો કરવાં તે તેના
 હાથમાં સોંપ્યુંછે, તે સર્વ નીચલી સતરોમાં કવિ અસરકારક રીતે
 દેખાડેછે.

Placed for his trial on this bustling stage,
 From thoughtless youth to ruminating age,
 Free in his will to choose or to refuse,
 Man may improve the crisis or abuse;
 Else, on the fatalist's unrighteous plan,
 Say, to what bar amenable were man ?

આ દુન્યામાં માણસને વાહાણના નાખેદ સાથે કવિ સ-
 રખાવેછે તથા જેમ બુદ્ધયાપ ખાધને નાખેદ ખસખાપર વાહા-
 ણને અયડાવેછે, પણ તેવામાં બુદ્ધ નોધને વાહાણને તેરવી
 કાઢવા બહુ પણ ફાંફાં મારેછે પણ કંઈ વતનું નથી; તેમ જો-
 માણસ એક વખત બદીમાં ગીરફતાર થયો તો પછી ગમે તે
 ટલી મહેનત કરે તોપણ તેનેથી નેક રાહપર આવતું નથી
 અને તેની સખલી કોશિસો ફોકડ જાયછે.

Man, on the dubious waves of error toss'd,
His ship half founder'd, and his compass lost,
Sees, far as human optics may command,
A sleeping fog, and fancies it dry land ;
Spreads all his canvass, every sinew plies ;
Pants for it, aims at it, enters it, and dies !

જો કોઈ વિધવાને ફીલસુફને પુછ્યો કે આ દુનિયામાં શું-
ગી શું પ્રમાણ છે તો તે તમને તરત ગમગીન એકરે જવાબ
આપશે કે આ દુનિયામાં પાર ઉતરવાની આશા રાખવી તે ગોવા
એક ઉછળતા દરીયામાં રસતો કપવાની ફાકટ કાઢેલ કરવા
ખરાબર છે.

Ask what is human life—the sage replies,
With disappointment lowering in his eyes,
A painful passage o'er a restless flood,
A vain pursuit of fugitive false good,
A scene of fancied bliss and heartfelt care,
Closing at last in darkness and despair.

માણુસોને વેચનારા તથા ગોલામગીરીનો ધંધો કરનારા
માણુસોપર કવિ બહુ ફીતફાર નાખી ગયો છે. એનાં વખતમાં કે-
ટલાક ઇંગ્લેન્ડે પણ આ નીચ ધંધો કરતા હતા.

Canst thou, and honoured with a Christian name,
Buy what is human born, and feel no shame ?
Trade in the blood of innocence, and plead
Expedience as a warrant for the dead !

કાઉપરના જબ્બરા હોમલાઓથીજ ગોલામગીરીનો છુટ્ટો
રેવાળ મટાડવાનું જહનુન ઇંગ્લેન્ડમાં પેઠ થયું હતું. નીચલી
સતરે એક ગોલામ બોલે છે તે ખરેખર ધ્યાન આપવા જોગ છે.
તે કહે છે કે ઇંગ્લેન્ડ લોકો માત્ર તેમની કાલી ચામડીને માટે
ઉતરતા સમજી તેમને હરાન કરે છે તે સાદ નહીં. કોઈની કાલી,
તો કોઈની ઘાલી, ચામડી હોય છે પણ તેથી કંઈ માયા, પ્રીતી,
મનના વીચારો વગેરે બદલાતાં નથી. જેમ એક સફેદ માણુસને
લાગે છે તેમજ એક કાલાં માણુસને પણ લાગે છે. શું ઇંગ્લેન્ડને
ગોલામગીરીનો ધંધો કરવાને, જોઈએ ફરમાવું છે ?

Men from England bought and sold me,
 Paid my price in paltry gold ;
 But, though slave they have enrolled me,
 Minds are never to be sold .

Still in thought as free as ever,
 What are England's rights I ask
 Me from my delights to sever,
 Me to torture, me to task ?

Fleecy locks and black complexion
 Cannot forfeit nature's claim ;
 Skins may differ, but affection
 Dwells in white and black the same.

જે લોકો પૈસાને ખાતર જીમી સાક્ષી પુરે છે, અથવા
 પોતાની જગ્યાને ગેરરસ્તે વાપરે છે તેઓ કેવાં હીણાં પાપ કરે છે,
 પણ તે પાપને માટે ક્યામતને દહાડે તેમને હીસાબ આપવો
 પડશે એમ કવિ કહી જાય છે.

But all shall give account of every wrong,
 Who dare dishonour or defile the tongue ;
 Who prostitute it in the cause of vice,
 Or sell their glory at a market price ;
 Who vote for hire or point it with lampoon,
 The dear bought placeman and the cheap buffoon.

જે લોકો વાત કરવામાં મર્યાદા રાખતા નથી તેઓને કવિ
 સુરખ લખી જાય છે. “તેણે એમ કહ્યું” ને પછી એમ કહ્યું”
 એવાં એવાં નકામાં વાક્યોથી તથા વાતની નેમથી દુર જઈને
 ખીજી ખીજી બાબતો જાણવાની જેમને ટેવ પડી હોય તે તરત
 સુધારની, કાંપકે એવી એવી જીમી સરાગટથી વાત કંટાલા બરેલી
 પડે છે.

'T is the most asinine employ on earth,
 To hear them toll of parentage and birth,
 And echo conversations dull and dry,
 Embellished with—He said,—and, So said I.

કોઈ એકાંકી જવાન પોતે તમ અને અતરથી પૂછતો હોય
 જો તેની સાથે પણ કવિને વાત કરવા ગમતી નથી, તેના મનમાં

તેટલું જોર ન હોય તેટલું તેના રૂમાલમાં અને ખાલમાં જોર
સમાયલું છે.

I cannot talk with civet in the room,
A fine puss gentleman that 's all perfume.
The sight 's enough—no need to smell a bear—
Who thrusts his head into a raree-show ?

વલો કેટલાક એશકા જવાને ગંબીરાઈનું તથા ચતુરાઈનું
ડાઘ ધાલેછે, અને પોતે ફીજસુરે છે એવું દેખાડવા માગેછે. પણ
ખાતરી રાખરી કે બાઈતો લેવાયું અને ઘાલકા મગજના છે.
માત્ર બાહારથી જુઓ બબડા અને નકર બેઠું દેખાડવે છે, પણ
તમે તેના બેજાને ઢાકી જોવો અથવા અજમાવી જોવો તો
માલમ પડશે કે તેના જેવા મુરખનો શાહા બીજો કોઈ નથી.
એની Conversation નામની કવિતા ખરેજ વાંચવા લાયક છે.

A graver coxcomb we may sometimes see,
Quite as absurd, though not so light as he ;
A shallow brain behind a serious mask,
An oracle within an empty cask,
The solemn fop ; significant and budge ;
A fool with judges, amongst fools a judge.

ઉપર આપેલા સમજા ફકરાપરથી જણાયે છે કાઉપરનું જ
ખાણુ સરસ છે તેમ સેહેલું પણ છે. એનાં કાબો તો ઉમદા ફી-
જસુરી તથા નીતીના બંડાર છે. વાંચનારને નશીબત તેમજ ગ-
મત મલે છે. એનું Task કાબતો ઉત્તમ વીચારેથી અને દુન્યા-
દારી અજમાસથી બરપૂર છે. તે જ બાગમાં વહેવાપણું છે. એમાં
નજીવી તેમજ ઉમદા બાબદોપરે સરસ બેટબાજીમાં લખાણુ કીધું
છે. જે સેહલાઈથી તથા ગંડપથી એમાં એની કવિતા ઘડે છે તે
આપણને ધણા તાજુબ કરે છે. એ સુરવ બાગમાં અમરોએ તથા
એતરના દેખાવ, તેમની રમણુપ હાલત, વગેરે ચીતાર્યાં છે.
દરેક ઇંગ્રેજ વાંચનારને કાઉપરનું એ કાબ વાંચવાની બલામણુ
કરવામાં આવે છે. એ ધણું સેહેલું અને સાદુ છે. એમાં ખુદરત-
ના દેખાવો સમાવેલા છે એટલુજ નહી પણ ઇંગ્રેજ સોડાની બ-
રખારની હાલત તથા તેમનાં ધરીતાં કામકાજોનો જણવા જોગ

હેવાઈ આપ્યોછે. એ કવેતમાં ઇંગ્લેન્ડનું કાલું તથા ઘાલું પાલું
પણ બતાવ્યું છે, તે દરેક વીચારવંત બેઠાંપર એસર કરી
શકેછે. એની ઉંડી કલ્પનાશક્તિ એની ટુંક કવિતામાં પણ જ-
ણાયછે. માણસ નબળું, કમજોર, અરીઆરી તથા ખામી ભ-
રેલું સરનેલુએ તે માટે આ ટુંક રૂકરો આનાક આપેછે.

Weak and irresolute is man,
The purpose of to-day;
Worn with pain into his plan,
To morrow tends away.
Some foe to his upright intent,
Finds out his weaker part;
Virtue engages his assent,
But pleasure wins his heart.

કાઉપર કવિ પણ એક માણ નિદાન થઈ ગયો છે. એ-
નામાં કવિ શક્તિ તે અરેજ બોદાઈ શક્તિ નીવડી છે. એનું
મગજ ટુપડું અને ના કોવત હજી ત્યાં એની શક્તિ આટલી
ખીતેલી માલમ પડેછે, ત્યાં જો એ જોરાવર અને નીરાંગી
હતે તો આ ઉત્તમ રસાલાઓથી એણે કેવાક સરસ નીમ ધા-
લખ્યા હતે? પણ નહીં; ત્યાં તો એણે આ કાવ્ય પણ જો-
ડ્યાં ન હોત, કારણકે નામાકીત ચેકરીવરના લખવા મુજબ
કવિ શક્તિ યેનાપણા સાથે થોડો મહો, સંબંધ ધરાવેછે.

મકરણ ૨૧મું.

Robert Burns કવિ સ્કોટલેન્ડના ઝેર શેહેર આમન
૪૦ સ. ૧૭૫૯ ના સાલમાં જન્મ્યો હતો. તે એક અતીશય
ગરીબ ખેડૂતનો છોકરો હોવાથી તેને કંઈ પણ સારી કેલવણી
મળી ન હતી. પોતાના મામની એક નાની નીચાલમાં તે થોડું
ધણી શીખી ઉઠી ગયો હતો અને નાની વયેથીજ ખાખની સાથે
ખેતીવાડીના કામપર રોકાયો. પોતાની જાતી હુશયારી ખીલવવા
માટે કોઈ કોઈ વાર જવારે કામથી શરૂ થતો ત્યાં જો

ટલાંડના શહેરોનાં વૃતાંતનો અભ્યાસ કરતો હતો. એના બા-
પનું કંઈ પોતાનું જેતર ન હતું પણ જમીનદારોની જગા બાડે
લઈ ખેડતો હતો ; પણ એકુએ વરસ કંઈ સારો પાક ન થવા
લાગો તેથી એના ગરીબ કુટુંબને ઘણી અપ્રદા ખમતી પડતી.
જ્યારે એ સોલ વરસનો હતો ત્યારે એની સાથે એક કામ કર-
નારી છોકરી પર એ માહિત પડ્યો, અને પેહલવેહલું તેણીની
ખુબસુરતી પર ગીત જોડ્યું. એની એટલીજ જવાન ઉમરથી
એની છાતીમાં તરેહવાર પ્યારના જુસ્સા સહજવા અને તે સર્વ
પર એ બેઠો બેઠો ગીત જોડતો. વીસ વરસનો થયો ત્યારે તે
પરજુયા વગર એ બે છોકરાંનો બાપ થયો. આથી એને ઘણું
શરમાવું પડ્યું, અને લોકોમાં એની હસી થઈ તથા એના બાપે
પણ એને ઘણો ઠપકો આપ્યો. જે છોકરાંએનો એનેથી જન્મ
થયો તેમનું પાલણુ કરવાને એ સુદ્ધ શક્તિવાન હતો નહી, તેથી
છોકરીએનાં માબાપે એને બંદીખાને નખાવવાની તજરીજ કીધી.
લોકોના એ ધીકારમાં આપ્યો, અને એક પણ છોકરી પરણી
જવાએ એટલી પણ એની સંજગ હતી નહી. વધી બાપનું જેતર
બાગો પડવાથી એ એરાજગાર હતો અને એનાં માબાપ તે
ન બોલાય તેની ગરીબ હાલતમાં આવી પડ્યાં હતાં. ઘણી એજ
અરસામાં એનો બાપ મરણ પામ્યો, તેથી એને તંધા એના
બાઈને માથે મરનો ખટસો આવી પડ્યો. વધી એક છોકરાંને
તો એણે મરમાં લાવી રાખ્યું, કારણકે તેની મા મમાવા સાથ
એને ઘણી પંચાત થઈ હતી, અને એનો વરપોડો અદાલતે
અઢાવાની તેમણે ધમકી આપી હતી. કંઈ કામ ધધી ન હોવાથી
એ મરમાં બેઠો બેઠો ગીત અને કવિતા જોડતો, અને તરેહવાર
રાગ લગાવતો. આવી રીતના વધનમાં આવી પડવા છતાં એ
વધારેને વધારે અનીતીમાં ડુબતો ગયો, અને પોતાને ગામની
અનેક અબજાઓ સાથે છુટ્ટી વેહવાર રાખતો. એ ઘણી પણ
તોજેશ કરતો, ઘણા પણ પકા ઠરાવ કરતો કે ફરીથી એ માર્ગે
સુદ્ધ જવું નહી, પણ ખીજેજ દિને તે સમલા ઠરાવો હવાપર
ઉડી જતા અને કોઈ પણ નારને જોઈને એનું દિલ પીગલવું.
આખરે એણે અઝેરીકા નાસી જવાનો પકો ઠરાવ કીધો, પણ

જે છોકરીને પેટનું છોકરું એ મુગો મુગો પાવેતો હતો તેણીના સમજવાથી તથા તેણીની કાકલુદીથી એણે વીચાર કર્યો. વળી એજ વખતે તેણીએ પરણવાને માટે કંઈ સમજાવ્યાથી એ તેણીને ધીકારીને જતો રહ્યો, અને જે અપ્પલાની એણે લાજ લુટી તેણીની સાથે નરમ વર્તણુક રાખ્યાને બદલે, અને જેમ બને તેમ જલદીથી નેક્રા કરી જવાને બદલે, વધારે અને વધારે તેણીની સાથે ખીજતો. પણ કેટલાંક પકોરીના સમજાવ્યાથી એણે આખરે મલતાવડો સ્વખાવ રાખી તેણીની સાથે બગન કીધાં, અને તેણીને ઘરમાં લઈ આવ્યો. એજ વખતે એડીનબરો શહેરના કેટલાક મીત્રોની ફરમાસથી એણે પોતાના ગીતોનું પુસ્તક બાહર ખાડ્યું અને ખીજી આવૃત્તી પણ ધોડા મહીનામાં નીકળી. આથી એને સારો નફો થયો અને ગામે ગામે અને શહેર શહેર એની વીખવાવી ગવાતી. વધી કોઈ ઉમરાવના લાગવગથી એને દારના ગુપ્તામાં ચાકરી મળી, પણ તેથી તો દારના એને વધારે લખ લાગ્યો, અને બીયોમાંથી ચોરી ચોરીને પણ પીવા લાગ્યો. પણ બદલેથી અને દારની માન્યમજન હમાં કાઢેલી જાંઘી કંઈ લાંબો વખત ટકતી નથી, અને આપણે આ બરનસ કવિ પણ આ બંને પુસ્તકોની માફે અસરથી ધણી દહાડા સુધી હેરાન થઈને ઇ. સ. ૧૭૯૬ ના સાલમાં પ્રાણુ છોડી ગયો. એનાં મરણની ખબર ચોતરફ ફેલાયાથી આખાં વેલાત અને સ્કોટલાંડ દેશમાં તમામ લોકોએ દહાડીકી જાહેર કીધી. જેવો ગરીબ અને કંમલ એ જન્મ્યો હતો તેરીજ હાલતે મરણ પણ પામ્યો. એને દારનાવાની કીર્તી કામને માટે પણ જોઈતો ખરચ ખીજાઓએ કીધો, તથા એની બાયડી અને ચારપાંચ છોકરાંના પોપણને માટે ઉઘરાણું કરવામાં આવ્યું, જે માટે આપણા હાંડસ્યાનમાંથી પણ ચોક્કં નાણું મોકલવામાં આવ્યું હતું. Joan Armour નામની એની જણીતી બાયડી નજીક ચાલીસ વરસ થયાં મરણ પામીછે અને એણીના મરણ વખતે છપ્પવધી વીગતો દારના કેટલાક ઘરડાઓએ વાંચી હશે.

આ એડીના છોકરા (બરનસ)ના મગજમાં પણ જોઈએ કવિ ચકિત મુકેલી જોવાથી કોણને હરખ ઉપજાશે નહીં ? સ્પષ્ટ

પણ કેલવણીથી ખીનવડિક હતો. પણ શાએરી જેતમાં તો તે એ-
કકો નીવડ્યો છે. બરનસે કંઈ કવિતાઓ જોડી નથી ; એણે તો
દીનપસંદ ગીતો જોડ્યાં છે. આવાં હજારો ગીતોનો જમાવ કોઈ
પણ ખીન દેશની બાપા ધરાવતી ન હશે. જોકે ઇટાલ્યન શાએ-
રોનાં ગીતો આજના વખતમાં જાણીતાં થયેલાં છે તેપણ એના
જેવાં મનોહર નથી. આપણે આગલ કહ્યું છે કે ધણીખરી સ-
રસ કવિતાઓ તથા ગીતો કોઈપણ બાપામાં જોઈએ તો તે સર્વ
ધ્યારને લગતાં જણાયે. બરનસનું એકેએક ગીત ધ્યારના વીધ-
પર જોડેલું છે. આ સર્વ ગીતો યુજરાતી રૂપમાં આની માફક
હોડે છે. શેકસ્પીયર, મીનલન, ડરાઈડન, પોપ વગેરેની કવિતા
બરનસના ગીત આગલ કંઈ ખોસાદ ધરાવતી નથી. આજે જેન્ડ-
સ્તાંડપર જે ગીતો ગવાય છે તેમાંના ઘણાંકની રાહ પણ બર-
નસના ગીતોમાંથી જ લીધી છે. સ્કાચ લેઝિ અસલના વખત-
થી જ શાહેરીમાં એકકા ગણાતા આવ્યા છે, અને બરનસે પણ
તે વાત ખરી પાડી છે. ઇંગ્લેન્ડમાં જે ગીતો ગવાય છે તે પણ
ઘણાંખરાં સ્કાચ અને આવરીશ લોકોનાં જ લખાવેલાં છે. જાણીતા
સુર કવિની કેલવણી અને કાનેલ્યતના જોરથી લખાવેલાં ગીતો
જે *Irish Melodies* ને નામથી વખણાય છે તે પણ બરન-
સનાં ગીત જેવાં જ મધુર છે. જોકે બરનસ જેડુતનો છોકરો
હતો અને કંઈ જાણે ધીખેલો ન હતો, તો પણ તેને ધ્યારે
શીખવ્યો. અને કાવ્ય રીતે તેની પર પ્રસલ્પ થયું.

બરનસના ગીતો આપણા દેશીઓને ઉત્સાહવાને કહણ
પડશે, પણ જો એની લીટીઓમાંથી જે જે સ્વરો અને અક્ષ-
રોનો લોપ થાય છે તે બરાબર સમજો તો પછી કંઈ અધક
પડશે નહીં. સતરો જેમ લખાય છે તેમજ ઉત્સાહથી, એટલે
અનુપ્રાસ બરાબર મલશે. જેમ જેન્ડ વાગે છે તેમજ આ ગીતો
જાહેરમાં સરસરાટ પૂર શુરથી નીકળવાં જોઈએ. આજે વાહા-
ણના ખજાસીઓ અને ગોરા લશ્કરી સીપાઈઓ જે કોઈ-કોઈ
વાર ગગ લનકારે છે તેપણ બરનસનાં જ ગીતો છે. એનાં કેટ-
લાંક ગીતો તો એવાં રસીલાં અને મધુર છે, તથા તાત સુરથી
અને ખારીક નાદથી બરપૂર છે કે તે મનમાં ઠસવા વગર રહે.

નહી. એનું લખાણ રસમ લીધી પ્રમાણે નોડણું નોવા-
માં આવશે.

જો સોડિ પૈસાને ખાતર તથા આપણુસી કરવા ગીતો લ-
ખે તેમને કવિ ધોકારી કાઢી પોતે કેમ ગાવા શીખ્યો, અને
પોતે કેવા નીર્ધન બાપનો દીકરો હતો, તે સર્વનું આ નીચલી
સતરશમાં વર્ણન કરેછે.

The simple Bard, rough at the rustic plough,
Learning his tuneful trade from ev'ry boogh,
The chanting linnet, or the mellow thrush ;
Hailing the setting sun, sweet, in the green thorn bush ;
The soaring lark, the pereling redbreast shrill,
Or deep-ton'd plovers, grey, wild whistling o'er the bill.
Shall he, nursed in the Peasant's lowly shed,
To hardy independence bravely bred,
By early poverty to hardship steel'd,
And train'd to arms in stern misfortune's field ;
Shall he, be guilty of their burling crimes,
The servile, mercenary, Swiss of rhymes ?

જ્યારે જીવાન. વયે એ રંડીઆશુમાં ગીરફતાર હતો ત્યારે
એણે નીચણું ગીત નોડણું હતું. તેમાં કવિ પુછેછે કે ધન દો-
લત બેતાબ, આપણને થું કામ લાગેછે ? જો મોજમજાદ કરવી
હાય તો બધાં કેમણાં છે. કાંઈને ખારવું. કાંઈને રાખવું, એવી
એવી ગમતોમાં દહાડો કાઢી, રાતનાં કાચારમાં અથવા તબેલામાં
ધાસપર માથુંક સાથ રાત ગુલરવી એજ મોજમજાદ છે. આ-
ખરે જન્ય તેની કંઈ ખરવા રાખવી નહીં.

What is title ? what is treasure ?

What is reputation's care ?

If we lead a life of pleasure,

'T is no matter, how or where !

With the ready trick and fable,

Round we wander all the day ;

And at night in barn or stable,

Hay our doxies on the hay,

તેની માથુફના જાલામાં માથું ચુકી તે કેવો સુખેથી
 લલકારતો હતો તેની પાદ કચી નીચકું ગામણુ ગાયછે. એમાં
 તેણીપર તે ક્રેટલો શીઘ શીઘ હતો તેની તેણીને પાદ આપેછે,
 અને તેને છોડી ન જવા કાલાવાલા કરેછે.

Encircled in her clasping arms,
 How have the raptur'd moments flown !
 How have I wish'd for fortune's charms,
 For her dear sake, and hers alone !
 And must I think it ! is she gone,
 My secret heart's exulting boast ?
 And does she heedless hear my groan ?
 And is she ever, ever lost ?

The Cotter's Saturday Night અથવા એક
 શુક્રવાસ ગામડાની સનવારની રાત કેમ ગઈ તેનું બયાન કર્યું
 છે. એમાં એ પોતાનાં આગલાં કુર્કર્મોના પસતાવો કરેછે, અને
 ના છોકરીને જેટ એનેથી બચું અપતર્ક હું તેણીને એણે એક
 વાર ધીકારી કાઢી જરણવાને સાફ ના જાયકું હું, તે ધીકાર
 માટે જખર તોજું કચી ખીજ સલાકમાં કવિ પોતાની ઉપરજ
 લ્યાનત નાખેછે, અને જેલેલા શ્લોકમાં તે બને વચેનેઃ ખ્યાર
 સીતાયેછે.

O happy love ! where love like this be found !
 ■ heartfelt raptures ! bliss beyond compare !
 I've paced much this weary, mortal round,
 And sage experience bids me this declare—
 ' If Heaven a draught of heavenly pleasure spare,
 ' One cordial in this melancholy vale, .
 ' T is when a youthful, loving, modest pair,
 ' In others arms breathe out the tender tale,
 ' Beneath the milk-white thorn that scents the
 ' ev'ning gale.'

Is there in human form, that bears a heart—
 A wretch ! a villain ! lost to love and truth !
 That can, with stupid, sly, ensnaring art,
 Betray sweet Jenny's unsuspecting youth ?

Curse on his perjur'd arts ! dissembling smooth !
Are honour, virtue, conscience all exil'd ?
Is there no pity, no relenting ruth,
Points to the parents fondling o'er their child ?
Then paints the ruin'd maid, and their distraction wild !

આ બંને ક્રકરાઓ કેવા સખત ખાર અને બહુની લ્યા-
નતથી ભરપૂર છે !

એનાં કરતુકાને માટે જાણ એને સજા કર્યે તેથી કવિને
મરવા પણ ગમતું નથી. કેવા દલગીર એકરાએ આ સતરો
લખી હશે તે વીચારવું સહેલ છે.

Why am I loth to leave this earthly scene ?
Have I so found it full of pleasing charms ?
Some drops of joy with draughts of ill between ;
Some gleams of sunshine mid revenging storms ;
Is it departing pangs my soul alarms ?
Or death's unlovely, dreary, dark, abode ?
For guilt, for guilt, my terrors are in arms ;
I tremble to approach an angry God,
And justly smart beneath his sin avenging rod.

બરનેટ નામની એક જુવાન કન્યા નેણીને માટે બરનેટ
ધણો આદા રાખતો હતો તેણીના મરણ પર તેણે ને શોકાતુર
કવિતા જોડી છે તે મધુર અને ધીમ સાદે ગવાય છે. એ જુવાન
કન્યા ધણી ખુબસુરત અને બાલેલી હતી, તેથી કવિ કહે છે કે
જેમ સુતાની વીલીમા હીરા ચલકે તેમ તેણીના બદ્દ સાથ તે-
ણીનું મન પણ ચલકતું હતું.

Life no'er exulted in so rich a prize
As Burnet, lovely from her native skies,
Nor envious death so triumphed in a blow,
As that which lay the accomplish'd Burnet low.
Thy form and mind, sweet maid, can I forget ?
In richest ore the brightest jewel set !
In thee, high Heaven above was truest shown,
As by his noblest work the Godhead best is known.

બરનસની માથુક અથવા બાપડી પણી દેખાવતી હતી
તેથી તેણીનીપર તે આ ગીત નોડી ગયેલે.

She is a winsome wee thing,
She is a handsome wee thing,
She is a bonie wee thing,
This sweet wee wife o'mine.
I never saw a fairer,
I never lo'ed a dearer,
And neist my heart I'll wear her
For fear my jewel tine.

એક છોકરીને પસરાવતી વખતે તે તેણીને રૂના પુમરાં નેવા
સફેદ બાલવાળી કન્યા કરી બોલાવેછે, તથા કેવી ધડપચડી તેણી
સાથ વાત કરેછે તે આ ગીત પરથી જણાયે.

Lassie wi' the hat-white locks,
Bonie lassie, artless lassie,
Wilt thou wi' me tent the flocks ?
Wilt thou be my dearie O ?
Now nature bleeds the flowery lea,
And a' is young and sweet like thee ;
O wilt thou share its joys wi' me,
And say thou 'lt be my dearie O ?

જે માબાપો પોતાની છોકરીને ગરીબ પાણુ બાપક અને
તેણીને પસંદ પડતો બરધાર, અપાવવાને બદલે તેણીને કોઈ
અડગરા નેવા તવંગરના છોકરાસાથે પરણાવેછે તેમનીપર કહ
ફીતકાર નાખેછે.

How cruel are the parents
Who riches only prize,
And to the wealthy booby
Poor woman sacrifice.
Meanwhile the hapless daughter
Has but a chance of strife ;
To shun a tyrant father's hate,
Becomes a wretched wife.

એક જુવાન નાર બરનસને તોષા છતાં અપાડ કરી
ચાલી અધ તેથી ચીરડાને અપાડ બંધ એણે નીચકું ખીત
નોડી તેણીપર મોકલ્યું.

Stay my charmer, can you leave me?

Cruel, cruel to deceive me !

Well you know how much you grieve me ;

Cruel charmer, can you go ?

Cruel charmer, can you go ?

By my love so ill requited ;

By the faith you fondly plighted ;

By the pangs of lovers slighted ;

Do not, do not, leave me so !

Do not, do not leave me so !

તેની બાવડીને માટે ઉછડતા ખારને કવિ ગોલાખ સાથે
સરખાવેછે, તે ગીત પણ રમુજીછે. ખડકા પીગણે અને દસુઓ
મુકાવે પણ ; તેણીને માટે (કવિ કહેછે કે) તેના ખારતા વહેતોજાછે.

O, my love's like a rod, red rose,

That's newly sprung in June ;

O, my love's like the melodie

That's sweetly play'd in tune.

As fair art thou, my bonie lass,

So deep in love am I :

And I will love thee still, my dear,

Till a' the seas gang dry.

Till a' the seas gang dry, my dear,

And the rocks melt wi' the sun :

I will love thee still, my dear,

While the sands o' life shall run

હેઝલ આપેલાં ગીતમાં કવિ પોતાની જુવાનીની કસકસી
માન્યે. નો બેરાં ન હોયતો માટીડાઓનું યું યાત તે બરનસને
સખત પડ્યું નથી.

Green grow the rushes, O ;

Green grow the rushes, O ;

The sweetest hours that e'er I spent

Were spent among the lasses, O !

There 's nought but care on ev'ry han ;

In every hour that passes, O ;

What signifies the life o' man,

An' 't were no for the lasses, O !

નીચલું રંગીન ગીત કવિ પોતાની માથુકના આંગણાં આ-
ગલ નહ લલકારતો હાય એમ લખ્યું છે. તેમાં તે એવી ફરી-
યાદ કરે છે કે જ્યારે નાચમાં એણે તેણીને જોઈ ત્યારથી જ એની
જાની ધડકવા લાગી. જોકે નાચમાં ધણીક છેલછપીતીઓ હતી
પણ સંધના કરતાં મેરી મોરીસન વધારે ખુબસુરત તેને દેખાઈ.
ત્રીજા યસોકમાં કવિ બહુ કાકલુદી કરે છે.

O Mary, at thy window be,

It is the wish'd, the trysted hour !

Those smiles and glances let me see,

Which make the mirror's treasure poor ;

How blithely wad I bide the stoure,

A weary slave frae sun to sun ;

Could I the rich reward secure,

The lovely Mary Morison.

Yestreen, when to the trembling string

The dance gaed thro' the lighted ha,

To thee my fancy took its wing,

I sat, but nether heard nor saw ;

Tho' this was fair, and that was braw,

And yon the toast of a' the town,

I sigh'd, and said among them a,

"Ye are no Mary Morison."

O Mary, canst thou wreck his peace,

Who for thy sake wad gladly die ?

Oz canst thou break that heart of his,

Whose only fault is loving thee ?

If love for love thou wilt no gie,

At least be pity to me shown !

A thought ungentle canna be

The thought o' Mary Morison.

એક વધારે સંલોક આવી બરેનસની બાબત સમાપ્ત કરીએ ;
 એટલું કેહેવું બસ થશે કે સ્કાટલાંડમાં એના જેવો કુદરતી શહેર
 આવતા વખતમાં યેવો કઠણ પડશે ઉપલા રૂકરા આધ્યાત્મિકતાં તો
 હલકા ગીતો એના કવિત્વ સંઘમાં જોવામાં આવશે, એવડ
 લખાણમાં નોંધાતી ને કઠંગી જોડણી જોવામાં આવે છે
 તે સ્કાટ બાબતે અનુસરતી છે, આ નીચલું ગીત જ્યારે ત્યારે
 ધર્મેજ છોકરાઓ પણ ગાય છે.

My father was a farmer upon the Carrick border, O,
 And carefully he bred me up in decency and order, O,
 He bade me act a manly part, though I had no'er a
 farthing, O
 For without an honest manly heart, no man was worth
 regarding, O.

મંકરણ રરમું.

આંગ્રેજી પાંચે સદીના કવિઓ કરતાં આપણી હાલની પુરી
 થવા આવેલી. આંગ્રેજીસમી સદીની સુરઆતમાં ધણીક સરસ
 અને નામીયા કવિઓ થઈ ગયા છે. Sir Walter Scott, જે
 બારનેટનો એતાબ પામ્યો હતો તે મત્ર પોતાનાં લખાણની
 નીચ્ચાતીને માટેજ પામ્યો હતો એ નામીયા લખનારની કવિતા
 ને કે સરસ નથી તોપણ રસીલી અને મધ્યમ છે. આજના
 વખતમાં એની કવિતા નહીં પણ એના ગદ્ય કલ્પિત મનોરંજક
 પ્રસ્તો હોંસયી વચાવે છે. સ્કાટ કવિ એડીનબરો શહેરમાં ૧૭૭૧
 સં ૧૭૭૧ ના સાલમાં જન્મ્યો હતો. એનો બાપ વિદ્યાતના
 ધધામાં રાકાવલો હોવાથી સ્કાટને સારી તરતીજ તથા કેલવણી
 મલો હતી એના પગ નાનપણમાં જોડાવાથી નીચાસે ચુકવાને
 બદલે એના બાપે એને ગામડાની હવા ખાવા, ધણીક વરસસુધી
 રાખી ચુક્યો હતો. એ આંગ્રેજીસ વરસનો યેવો ત્યારે બારીસ્ટ-
 રની પદવીએ પુરો પણ એ ધધામાં રાકાવને બદલે સ્કાટ લ-
 ખવા પાછલ પોતાનું મન દોડાવ્યું, અને એક જ વરસેની અ-
 ઘ એણે કેટલાંક જરમને કાબોનો ધરિણમાં તરણમાં છપાવ્યો.

ત્યાર પછી Border Minstrelsy નામે સ્કાટલેન્ડના આગલા
 ગાહેરના સામઠાં ગીતનો સમાવ એણે ઠીક આકારમાં પ્રગટ
 પાડ્યો. ૭વીસ વરસની વયેતો એણે કારપેનતર નામે એક ગ્ર-
 હસયની છેકરી સાથ નેકા, કીધા અને એસ્ક નદીના મુખ આ-
 ગલ એક ઘર રાખી જીવ રહ્યો. ખારીસ્ટરના ધંધામાં કંઈ ન
 વલવાથી એના બાપની ટોલીના વગ બકલકના ઉમરાવની બના-
 મણથી એને સેલકરકે પ્રગણના નાજર અથવા સેરીફની જગા
 આપવામાં આવી. થોડાં વરસ રહીને ફોજદારી અદાલતના ન્યાય-
 ધીશ તરીકે તેર હજારના પગારે એ નવી જગા ચલાવવા લાગ્યો.
 નાજર અને ન્યાયધીશ બને જગાએ સાથે ચલાવવામાં
 એને ઘણી અડચણ પડતી હતી, તે પછી જ્યાં સુધી જીવ્યો ત્યાં
 સુધી એ બંને આધાર એ સુસ્તકીમ હતો. ફ્રાન્સમાં નેપોલ્ય-
 નનો તે વખતે દાર આબતો હતો અને કુરોપનો દરેક કાબેલ
 વીધવાન એ બારીક મામસો તપાસતો હતો તથા તેનીપર ટીકા
 કરતો હતો. French Revolution અથવા ફ્રાન્સનો રાજની
 ફરબદ્દીનો તે એ વખતે હતો. તે વખતે કુરોપમાં સઘસે ઠીકણે
 આ નામની નેપોલ્યનની રહેલત પેઠી હતી. જોકે વેનાતના
 ઘણાખરા વિધવાનો એ રાજ્ય ચરચામાં બાગ સતા હતા પણ
 સ્કોટલે મુદ્દલ એ વીથ એસારા પણ લખ્યો નહી. જાણે આસ-
 ખસા કંઈજ બનતું ન હોય તે માફક યાંત રહી એ મામ પો-
 તાનું કામ કરતો. એ વખતે બકલકની ઉમરાવબદીની માગણીથી
 એણે, સ્કાથ સેકોની મારામારીને લગતાં બે ત્રણ કાબો જોડી
 ૭૫૦૦૦. સ્કાટલેન્ડ દેશને વેલાત સાથ જોડી નાખ્યો તે અગાઉ
 જ્યાં માહોમાહે બેદ પાહાડી જતો એકેક સામે ધુધ ચલાવતી
 હતી અને રાજનીસતાનો પણ ઇનકાર કરતી હતી. અફગાનીસ્તાન-
 ના રાજ મામસા જોયો ત્યાનો મામસો હતો. એ વખતને અનુસ-
 રતી મારામારીઓનું વર્ણન તથા સ્કાથ તાવકાઓનું ખ્યાન આ
 કાબોમાં જોવામાં આવેછે. તે વખતે Edinburgh Review
 નો પ્ર ફલાવો હતો તથા એ ચોપાનું બાદશાહી ટોલીવાલાઓનું
 હાવાથી એનો અધીપતી સ્કાટપર સજર ઉતરી પડ્યો. સ્કાટને
 આ માતથી ધણે જોરમાં ચટકો લાગ્યો અને તેણે એ ચોપા-

પાંની સામે બહુનું વપસું Quarterly Review લખવાનું
 સર પ્રીયું. જે ત્રણ વરસમાંતો એની કલમથી અનેક કાવ્યો લ-
 ખાઈ બહાર પડ્યાં, અને એની ધણી તારીફ યથા લાગી. નોકે
 એનાં કાવ્યો કદ દીલસુશી અથવા જોરમંદ બેટમાં લખ્યાં નથી,
 તોપણ તેમનામાં સમાવેલી વારતા ધણી રસીલી. હોવાથી લોકો
 એના કાવ્ય તે વખતે ઉત્તરથી વાંચતાં હતાં. એનું છેલ્લું Rokeby
 નામનું કવિતા પુસ્તક બહાર પડ્યું. તે વખતે સ્કાટને કબુલ કરવું
 પડ્યું કે બાઈરનની Childs Harold ને તેજ સમે સાથેજ
 બહાર પડી હતી તે ધણી મરસ અને નાદર હતી. એથીજ
 બાઈરનને કવિતા લખવાનું સોંપી એણે પોતાની કલમ માટે
 એક નવોજ રસ્તો સોધી કાઢ્યો. તે નોવેલ અથવા દીલપસંદ
 કથા લખવાનો હતો. નોવેલ લખવામાં સ્કાટની કોઈ બરાબરી
 કરી શક્યું નહીં. વેવરલીના છુપા પરસ હેઠલ બરાસ એણે એક
 પછી એક નજદીક આઠારીસ વારતા રૂપી પુસ્તકો બહાર પાડ્યાં.
 છુપો રહીને એ ધણી રમુજ મેલવતો હતો. નોકે બાઈરન અને
 બીજા સર્વ નામીયા લખનારા પામી ગયા કે સ્કાટજ આ બધાં
 પુસ્તકોનો લખનાર છે તોપણ પરદેશીન રહેવાનો એને શું
 સખખ હશે તે બાલુવાને ધણા ખંડી હતા. કેટલાક લખનારા તો નાના
 રસાલા લખી પ્રજાને જાણાવતાકે એ કથાએનો લખનાર સ્કાટ
 સીવાય બીજો કોઈજ હોય નહી. પણ સ્કાટ તો જાણે જાણતોજ
 ન હોય તેમ હા કે નાનો એક હરફજ બહાર પાડતો નહી. એ
 પ્રમાણે ઇશ વરસ વહી ગયાં અને એક દહાડે જાહેર ખાણાપર
 એ વીંચે ટીકા યથાથી સ્કાટને એકરાર કરવો પડ્યો. પણ એ
 બરમ સીવાય સ્કાટનો એક બીજો બરમ પણ કોઈ જાણતું ન
 હતું. Constable and Ballantine નામના ચોપડી છાપના-
 રાઓનો પેહેડીમાં સ્કાટનો ભાગ હતો, પણ એ વીંચે એના જાણી
 મીત્રાકે સમાહવાયાં પણવીસ વરસ તુધીકે અણજાણાં રહ્યાં. આ
 દાલતની જે મોટી જગા એ ખરાવતો હતો તેથી એને સારી આ-
 વક હતી, અને વહી એને ચોપડીઓનું મલતું હતું તે તો
 જુદું; પણ એ સર્વ આયા પછી ઉપલી પેહેડીમાં ભાગયા દાખલ.
 એણે રાખી હતી અને જ્યારે એ પેહેડી બાગી ત્યારે સ્કાટની

સર્વ પ્રજા પ્રજા ધસડાઈ ગઈ, અને તમારેજ એના ભાગ પીચિ-
એના, એલખીવાઓએ તથા, સોડાએ જાણ્યું. એની દાલત ધ-
સડાઈ ગઈ એટલુંજ નહી પણ પેહેડીનું કરજ આપવાને પણ
એને માથે આવી પડ્યું. હવે એણે ધીરજ રાખી અને માઠાં મન-
થોડાપવા પાછલ બહુ મહેનત લીધી અને એક પછી એક લખાણની
આવકમાંથી માગનારાઓને પતાવતો ગયો. તો પણ જે ગોરા એને
લાગે તેની મીઠાથી તે અતીથય ઉદાસી દેખાતો હતો. એની તંદરા-
સ્તી લયરી. પડી. બધાં છોકરાંનો કબીલા વધવા લાગે, અને
માગનારાઓનું સંદેહું તો હજુર નીકળતું હતું. સરકાર તરફથી
એને આગમોઠ મળી તેમાં બેસીને એ તંદરાસ્તી સુધારવાને
ખાતર, ઇલાહીના કોસ્તા તરફ ફરી આવ્યો. પણ એક ભાગું
જાહાજી બહુ નીબી ચકે નહી, તેમ સ્કાટ તો આગમોઠમાં વધા-
રેને વધારે ખીમાર થતો ગયો, અને પારકાં દેશમાં મરવા કરતાં
પોતાના પાહાડી મુલકમાં દયાવાની તેની મરજી હવી તેથી એકે-
દમ પોતાના દેશ તરફ પાછું ફંકારીને પોતાની જન્મભુમી પર
આવીને પ્રાણ મુક્યો (ઈ. સ. ૧૮૩૨). સ્કાટ ઘણો મીલનસાર
અને ખુશમીજાજી હતો. બાઈરન, વરડસવરય, કોલરીડજ, ઇરવીંગ,
ગુરુ, વગેરે કાબેલ માણસો સાથે એને અતલગની દાસ્તી બાજી
હતી. પોતાના લાગવગથી અને અનુભવથી એ ઘણાક લખના-
રાને સલાહ તથા મદદ આપતો હતો.

The Lay of the Last Minstrel અથવા સ્કાટલેન્ડના
છેલ્લા શહિરનું ગીત ઘણું દખલખાથી ઉધડે છે. સ્કાટનાં સર્વ
કાબેલો એના દેશની અસલ ટોલીઓની ખાસખાસી તથા હુટકાત
તથા માણસાહેની લડાઈઓ પર રચેલાં છે. ઉપલાં કાબેલાં
Branksome Hall અથવા બકલકના ઉમરાવના મહેલ વીથ જે
સતરે લખી છે તે, ઘણા જોરથી દોડે છે. સ્કાટ કહે છે કે એ ઉ-
મરાવના મહેલમાં ઓગણત્રીસ પેહેલવાનો હમેશ પાલ તરવાર
ખાંધી ખીરાજેલા જોવામાં આવે છે, તથા એમના ઓગણત્રીસ
મદદનીશ સ્વારે, ઓગણત્રીસ તેજ પોડાની સફ મારી ખારણાં
આગલ ખરે ખોળે ઉભા રહે છે. તથા તેમના ઓગણત્રીસ નોકરે
રોખમાંજ ફાજરી પર જોલાવવાને વાર આવી ઉભા રહે છે.

Nine and twenty knights of fame
 Hung their shields in Branksome Hall,
 Nine and twenty squires of name
 Brought them their steeds to bowers from stall
 Nine and twenty yeomen tall
 Waited, dutious, on them all
 They were all knights of metal true
 Kinsmen to the old Buccleuch

એજ રસીના કાંચમા સ્કાટની પેતાના દેશને માટે સખેલી
 બહુલીથી યયર્થી બીટીઓ સમાયલીછે એના જેવી દેશહીતકારોડ
 મુવાલી કવિતા ફદાચર મલચે,

Breathes there a man, with soul so dead,
 Who ~~never~~ to himself hath said,
 This is my own, my native Land ?

Marmion, Lady of the Lake, Lord of the
 Isles, Harold the Dauntless વગેરે મુર્ધ કાંચે સ્કાટ-
 લાડના પાહાડી તાવકાઓના લડાયક દોગથી બરેલા એ રકા
 ટુની સંવધી સરસ કવિતા તો Lady of the Lake (સરોવરની
 બાનુ) ને નામુ ઓલખાયછે એ કવિતાની ખેટખાણ બહુ મધુગ્રે
 એ કાંચનો ટુક ધનતેખાખ અતરે ઉતારી લેએ છીએ

જ્યારે રકાટલાડનો જેમસ રાજા નાનો હતો, ત્યારે સર્વ
 રાજ્ય કાગમાર તેનો ખાલાદુર પ્રધાત દગલાસ ચલાવતો હતો
 એ પ્રધાને બહુક લગાહઓ મારી હતી એની એન (Ellen)
 નામે એકપુરી ખેટી હતી. જ્યારે રાજા પુખ્ત ઉમરનો થયો
 ત્યારે ખીજ દરખાશીઓએ તેના કાન બરી દગલાસને દેશ ની-
 કાળ કહાંચો ખણુ આ ઉમરાવને દેશ છોડવા ન ગમવાથી તેના
 એક રાડરીક નામે સમાના આસરા તથે તે ખેડુતના સખાસ
 મા પોતાની દીકરી સાથ જઈ રહ્યો આ રાડરીક એક પાહાડી
 ટોળીનો સગદર હતો એની ખાણડી તો ડોકરીને જન્મ આપ્યા
 પછી થોડા વરસે મરણ પામી હતી તેથી ડોકરીની કેલવણી
 તથા ઉધર ભાવનો આધાર સર્વ દગલાસપર હતો એ પ્રમાણે
 બહુક વરસો ગયા, અને એન તો દહાડે દહાડે, જીવ ની

અને જોખનમાં પૂર ખીલી નીકલી. તેણી પોતાના બાપની 'મરજી' પુછીને એક માલકમ નંમે રાજના દરબારી સાથે અદરજ હતી. આં માલકમ સીવય રાજની દરબારમાં અથવા આખાં પાયત ખતજીરમાં દગલાસની કારકીરદી વીચે ખીજી કોઇએ જાણુ ન હતું. એલન પણ પોતાના બાપની અસલ દાલત વીચે જીવન વાકેજ હતી માલકમ કોઇ કોઇ વખતે કોઇ ન જાણે તેમ તેણીને તથા તેણીના બાપને મલવા આવતો હતો આ વાત રાડરીકને પસંદ ન હતી તે એલનને પોતાની બાયડી કરવાં આહતો હતો, પણ એલન તો તેનો કરડો સ્વભાવ જોઇને તેની બહુ કુજવી હતી આવા સંજોગ વખતે રાજ જેમજ શકાર માટે નીકસેસો ગસ્તો બુધ્ધો, અને પોતાના રસાલાથી છુટો પડ્યો. એક ગોરખર પાછવ ઉલટથી લાગવાથી તે પોતાના માણસોથી છુટો પડી ગયો, અને એવી ધીમ જાડીમાં તથા ખીજોમાં આવી પડ્યો કે મુદ્દલ રસ્તો પણ મુજે નહીં. શકારથી આખરે તે નીરાશ થયો, અને આખા દહાડાનો પોડો ઠકિસો હતો તેથી તેપણુ પથરપર પડી એકાએક મગજુ પાડ્યો. માત્ર એ ત્રણ કુતરાજ તેની સાથે જીવવા પાડ્યા હતા. પોડો મરી જવાથી તો રાજ વધારે અશાન વધ પડ્યો, અને ગોરખરપર દુનરો દુનરો દયાનનના શુખનો નાખવા લાગે.

Woe worth the chase, woe worth the day,
That cost thy life, my gallant grey!

કોઇ પણ માણસ આસપાસ હોય તો તેને પોતાની દાલત જણાવવા માટે એણે રણસાંગડ કુકડું. પણ કંઈ જવાબ મળ્યો નહીં આથી નીરાશ થઇને જગલ જોહાનમાં એકસો બટકવા પાગ્યો મુજવ પણ અસ્ત પામવા આપ્યો હતો તેથી તે પાણી ખીજીમાં તો યોગજ અજવાણું પડ્યું હતું.

The western waves of ebbing day
Roll'd o'er the glen their level way;
Each purple peak, each flinty spire,
Was bathed in floods of living fire.

બટકતાં બટકતાં તે આગલ ચાલ્યો અને એક ઉચી ટેકડી કુદાવીને એક સરોવરની આસપાસ આવી પુગ્યો. કોઇ પોતાનો

રસાસેધર આહી હશે એવું વીચારીને વધી તેણે 'રણુસીંગડ' ક-
કડું. પણ તેનામાં સરોવરને વલ દધને એક જીવાન કન્યા મ-
છવો. હંકારતી આવી પુગી. આથી તે ધણે અજ્ઞાન થયો અને
વીચાર કરવા લાગે કે આવાં જંગલમાં તે કોણ વસતું હશે ?
અને વસી આવી શુંદર કન્યા ? અને વસી એકલી ? એવાએવા
અપાસી વીચાર રોડે છે તેટલામાં તો મછવો આગલ આવી
પુગવો. એ કોઠજ નહી પણ પેલા દગલાસની છોકરી ખુબસુરત
એલન હતી. તેણીનો ખાપ જ્યારે આવતો ત્યારે રણુસીંગડ
કુકતો હતો, અને તે દહાડે તેણીનાં ખાપનાં આવવાની વક્રી હતી,
તેથી પેલા રાજાનું 'પેટેણું' રણુસીંગડ સાંભળી તેણી મછવો હ-
કારતી ખાપને લેવા આવી હતી. હવે પેલા રાજાનો આ કન્યાનો
ખરાખર નીહાલીને જોવા સારૂ ઝાડીમાં બરાબો. પેલી એલનનો
કોઠને ન જોવાથી અચરતીમાં હબી રહી. હમણાંજ કોઠનું ર-
ણુસીંગડ વાગુ અને એટલા વારમાં કેમ ગેબ થઇ જાય ? પેલી
રાજાનો હજુર ખાદાર નીકલતો નથી, પણ ઝાડીમાં બરાબને
તેણીને ઢીકાઢીકા જોવા કરે છે. તેણીની ખુબસુરતી તથા તેણીને
સાદીન અને રેશમી પોશાક જોઇને તે તો છકજ થઇ ગયો.

And no'er did Grecian obisoi trace

A Nymph, a Naiad, or a graco,

Of finer form or lovelier face.

A chieftain's daughter seemed the maid ;

Her satin anood, her silken plaid,

Her golden brooch such birth betray'd.

જ્યારે કોઈ પણ માણસ ન જણાયું ત્યારે એલન " ખાવો,
ખાવો, " કરી ઝાટે હક મારવા લાગી. પણ જ્યારે જણાયું ન
મળ્યો, ત્યારે પોતાનો આશક (માલકમ) મશકરી ખાતર બગાડ
રહ્યો હશે એમ સમજી તેના નામથી તેણી હક મારવા લાગી
એજ વખતે પેલા રાજા ખાદાર નીકલ્યો આવ્યો. અને રસ્તો
જુલેસા એક પરદેશી છે એમ જણાવ્યું. એલન તો આ ખરકા
બરદ આગલ મરમાઈ મછ અને એકેદમ મછવાને એક આવી
એડે દુર ખસી જઈ પોતાનો પોલકો ખરાખર સમારી તથા છાતી
ઢાંકી-પાછી કીનારા તરફ આવી પેલા મરદને જોવા લાગી.

ન્યારે રાજ્યે તેણીની ખાતરી કાઢી કે તે કાંઈ લુચો દાંગો
 ચોર નથી, પણ સાર માણસ છે, ત્યારે એમણે તેણે મહત્ત્વામાં
 આવના ઘણા અને ધર તરફ મહત્ત્વો હંકાર્યો. પોતે એકસો
 બેસી રહે તે કરતાં હવેસુ તેણીની પાસ માગી મહત્ત્વો હંકારવાની
 રાજ્ય તજવીજ કરવા લાગ્યો, પણ કોઈ દહાડે એ કામ કીધું
 નહી, તેથી વારે ધડીએ જુલ કરતો અને તે જોઈ એલન તેની
 પર હસતી હતી. એ જોમસ રાજ્યના વખતમાં સ્ટરલીંગ ઘેર
 સ્કાટલાંડનું ખાવતખત કેહેવાનું, તથા તે વખતના સોડો ધણું વે-
 હેમી હતાં અને સ્ત્રી જતને બહુ માન આપતાં હતાં. ન્યારે
 ક્રીનારા પર ઉતારી એલન તેને ધરમાં લઈ ગઈ તેવામાંજ ઉપર
 પર રાજ્યનો પગ પેસતાંજ એક માટી તલવાર એકએક પોતાની
 મેસેજ જુદીપરથી દુદી પડી. આતો અપસગનનું મુખ દેખાયું
 તેથી રાજ્ય ધણે અથવાણે પડી ગયો, અને વેહેલા વેહેલાએ
 પેલી તલવાર ઉઘડીને પાછી સુકા. પણ તલવાર ધણી બારી
 હાવાથી તેનેથી ઉઘડકાં પણ નહી, અને રાજ્ય ભરમમાંજ પોણે
 કે તેના દેશમાં એકંજ શખસને તે જાણે છે કે ને આ તલવાર
 કરવી શકે. તેણે એ પ્રમાણે દગલાસને માટે હસાસ કીધા, પણ
 એવનતો પોએલજુદી હતી અને પોતાનાં બાપનો ભરમ કોપને
 પણ કેહેતી નહતી, તેથી તેણીએ તરત ઉતર વાલ્યો કે તેણીને
 બાપ તો આ તલવારથી રાખસોને આજેજ કરે છે. વલી તેણીએ
 વધારે જાણાવ્યું કે ધરનો ધણી બાહાર ગયો છે અને મેહેલમાંતો
 સ્ત્રીઓ અને માકર નકરે છે. ધરમાં સર્વ સ્ત્રીઓ વગેરેને મહી
 બેઠી, તથા પોતે એક ઉમરાવનો છોકરો છે એવું જોડું નામ
 આપી, તથા પોતે કેમ આ જગ્યાએ આવી પડ્યો તેનું વર્ણન
 કરી, તેણે તેમની નસલ પુછી, એમણે હાજર જવાબ વાલ્યો કે
 ધરમાં રહેનારાં સર્વ પરી જાત છે અને જાદુ કોતલથી પુર મા-
 હીતમાર છે, વાસ્તે તેણે વધારે પચાલી કરવી નહી પણ સુગો
 સુગો ખાંધીને પધારી પર પોહાડી જવું. આટલાં વર્ણનથી સ-
 રાવરથી જાનનાં દાસ્તાનનો વેહેલો ભાગ પૂરાં પામે છે.
 બીજા ભાગમાં જોવા રાજ્યને સંવારના પોહારમાં ખવાડી

પીલડીને એ ન રખસા આવેજે, તે વખતે દગબાસનો એક-
બુધ્ધો શહેર નીચણ ગાણુ ગાયછે

“જેમ હાસેસા પરથી પાણી સરી જાયછે તથા જે-
ટલી જડપથી દરીયાનો વમલ બદલાય જાયછે, તેટલીજ મડકથી,
તું, એ પરદેશી ! આ હમારી ખરેખરોત જુની જાણે, અને
આ હમારા ગરીબ યાપુને યાદ ખૂણ કરતોના ! જોદાની મેર
ખાનીયો બાદશાહી દરબારમા તારો દરજ્જો વધી, અને લડા
હમા તુ હમેશ ક્તેહ મેનવો ! શેકરગાદમા તને સારા શેકર
હાથ લાગે, અને ખુમસુરત જીઓ જ્યાં બેઠી હોય ત્યાં તને
ખાદુ માત મસો ! જોદા તારી તનવાર હમેશ તેજ રાખે, તારા
મીત્રો અને તારી બાવડી તને વફાદાર રહે, અને એમના રમા-
રમા મશયુન રહીને તુ આ હમાગ નાના તાપુને વીસારી મેલજે”

Not faster yonder rowers' might

Flings from their oars the spray,

Not faster yonder rippling bright,

That tracks the shallop's course in light,

Melts in the lake away,

Than man from memory erase

The benefits of former days,

Then, stranger go ! good speed the while,

Nor think again of the lonely isle

High place to thee in royal court,

High place in battle line,

Good hawk and hound for silvan sport,

Where beauty sees the brave resort,

The honour'd meed be thine !

True be thy sword, thy friend sincere,

Thy lady constant, kind, and dear,

And lost in love and friendship's smile

Be memory of the lonely isle

આવી રીતનું ગીત ગાવામા આ બુધ્ધો શહેરની કદ મ-
તલખ હતી. તે બુધ્ધો એ અને પીચારવત હોવાથી તથા જેમસ
શબને પીછાનવાથી તેણે બાણુ ક્રે, જો રાજા દગબાસને મટે
અહીં પુછપરછ કરશે, અથવા રાડરીકનો હુટકાલીયો વેલ્લા તેને

માલકમ પડ્યે તો તે સર્વને મરદન મરાવયો; તેથીજ તે તેને અર્ધ ટાપુ બુલી જવાજ કરેછે. રાજાતો મહાધામાં જતાં જતાં એલનને નમી નમી સલામ કરતો ગયો, અને એલનનું દીલ પણ તેની યાદમાં ધડકવા લાગ્યું. પેલા રાજાતો ખરેજ આરમાં ગીરફતાર થયો હતો. એલનને પોતાની સલામ ન દેખાવી હશે એકું ધારી હવે તો તે આજે દરોએ તેણી તરફ પોતનો રૂમાલ ફેંકાવા લાગે. એલનતો દરીયા કીનારા તરફ બેઠી બેઠી એ જોઈને હસતી હતી. વલી એજ વખતે પેલા બુધ્ધી શહેર એલન આમત રાડરીકને માટે વાત છેડી, પણ એવને તો સોગંદ લીધા કે તેણી જોગણનો અવતાર લેશે અથવા બીજા મામયે પણ રાડરીકને વરશે નહીં.

Rather will Ellen Douglas dwell
A votress in Maroonan's cell;
Rather through realms beyond the sea,
Seeking the world's old charity,
An outcast pilgrim will she rove,
Than wed the man she cannot love

હવે એજ વખતે રાડરીક પોતાની પીંડારી ટાલી સાથે રાજાની રૈયતપર હુલ મેલવીને આજો. દગલાસ અને માલકમ પણ સાથેજ એજ વખતે શેકારગાદથી આંસી લાગા, અને રાતના ખાલી વખતે રાડરીકે એલન માટે દગલાસ પાસ માગણી કરી. દગલાસે આ વાત ધણી નમનતાધથી ના પાડી અને જો તે તેનીપર ખસ યાય તો તે તેની છોડરીને સાથે લઈને જુદા રહેશે એમ જણાવ્યું. એલન પણ મેજપર સાથે મેઢલી હતી તેથી આ ગોફતેગો સમજી ગબરાવા લાગી, ક્યકે રાડરીકને આસરે તેમની પડતી હાલતમાં તેઓને નીબાવી સેતો હતો, વાસ્તે તેને છોડી જવાથી તેઓ બાપ દીકરાં નાહક હેસન થશે એમ જમાસણ કરવા લાગી. વલી તેણી રાડરીકની ખેરી થવાને તાન નોખુદ હતી તેથી જમના વીચારમાં પડી. જો રાડરીકને પરણી જાયછે તો તેણીનો બાપ સલામત રહેશે ; જો તેણી પરણવાને ના કરેછે તો જને બાપદીકરી ધાસ્તીમાં આવી પડેછે. વલી તેણી રાડરીકને મુદ્દલ આહવી નથી ત્યારે પરણેજ. કેમ ? અને

માલકમનું શું થાય ? એવા એવા વીચારના વમલમાં તેણી પડી. આવી તેણીની હાલત કવિએ એક ઉંઘમાં ચાલનાર (Somnabulist) સાથે સરખાવી છે. માલકમ એલનની સામે ખેડો હતો તે તરત, તેણીના વીચાર પામી ગયો, અને એલનને ધીરજ તથા દીવાસો આપવા ઉઠી આવ્યો. તેને જોઈ રાડરીક એકેદમ ચારની કૂનમાં તેની સાથે વલગી પડ્યો અને બંને જોડાઓ ત્યાંજ ભાગભારી કરવા લાગ્યા. આખરે ઘણી મહેનતથી દગલાસે તેમને છુટા પાડ્યા, અને એજ વખતથી માલકમની ટોલી સામે રાડરીક વેર લેવા ધારકું. ત્રીજા ભાગમાં રાડરીક માલકમની ટોલીનાઓ સામે લંડનની તયારી કરે છે તેનું ખ્યાન સમાવેલું છે. પણ રાજાને એ વાતની ખબર થવાથી પોતે એ સમજા પાછાડી તાયફાએને દખાવી નાખવા સારૂ લશ્કર લઈ આવે છે અને ચોયા અને પાંચમા ભાગમાં લંડનના દમામ તથા દાર રકાંટે ચીતારયો છે. એ વખતે દગલાસ જણાઈ આવવાથી રાજાના દરબારીઓના હાથમાં સપડાઈ જાય છે, તથા માલકમે જે લંડન ઉઠાવી તે માટે તે પણ ખાલી પડે છે. બીજી રાડરીક જખરી લંડન કરી આખરે રાજાના હાથ પર સીકસત આવે છે અને તેપણ કેદ પકડાય છે. આ સર્વ વીગતો સાંભળીને એલનું તો નેકામ બની ગયું અને રાજાની દરબારમાં જઈ પોતાના બાપને માટે માફી ચાહી તેને છોડવવા ખાતર પેલા બુધ્ધા શાહેર સાથે સ્તરલીંગ શેહેરમાં આવી પુગી. એલનને એક માડ આગલ નેસાડી પેલા બુધ્ધા શાહેર પેહલાં દરબારમાં ખબર અંતર કાઢવા ગયો તેટલામાં તો સ્કાટલેન્ડનો રાજા પોતે એલનનો નજરે પડ્યો. જે ઉમરાવની તેણીએ પરીચાગત કીધી હતી તેજ ઉમરાવથી વગ લગાડી રાજાની દરબારમાંથી પોતાના બાપને છોડવવા સારૂ તેણી તેની સામે જઈ આલખાણ કાઢી આજેજ કરવા લાગી. જેમ જેમ એલન તેની આગલ પોતાની બધી વાત કરતી તેમ તેમ જેમસે રાજા સર્વ સાંભલી લઈ મુજબાંને મુજબાં હસતો. તેનેથી બનતી મહેનત કરી તે રાજા પર વગ લગાડશે એમ કહી પોતાને આંગલેના વીવી કાઢી તે એલનને આવી ખીજે દહાડે-કેચેરીને વખતે તેને

ન તા દુઝાલી મન આવી ગયો. એલાન હવે પામુ મનુષી
 નહીં કે એકાદ ઉમરાવનદી નહીં પામુ રાજાઈનો તાન પોતે
 છે. તેણી તો એમજ સમજતી હતી કે કાંઈ મોટા દરવાજો હશે.
 ખીન્ને દલાડે જ્યારે તેણી દરવાજામાં ગાદી પર બેઠી નાખી ત્યારે
 ત્યારે ઘણાં યવાંને તાર પશુક અમરાદારે તેણીની મણકી
 રંગ લાગા. અને લગણમાં એણી પામુ પડાઈ દો એમ સમજી તે-
 ખીને કાંઈ લઈ જતા એકાદ નાથ માગમગી કંઈ
 મળી ગયા પામુ એતાને એક સારા ઉપાય લીધા. તેણીને તન
 બુઝો હવે ફરી પોતાની ખુશમુગ્તીના જોડાં તેમને ઇંડા ફાં
 ડાયા, અને એકેએક અમરાદાર તેણીનો નુખસો જોઈ ત્રા-
 થઈ ગયો

So from his morning cloud appears
 The sun of May, it rough summer tears.
 The bar goes solitary, amazed,
 As on descended angel gazed.
 Even hardly Brent, almost and friend
 blood half murmuring, half ashamed.

પણ પેલી રીતેજાડવાથી તો અમરાદારે હો તેણીને માન
 આપવા લાગ્યા, અને તેણીને એક દરવાજા ધરેલા દિવાનખાના-
 માં ગામડી મનને પેગામ પેસાડ્યો. તરતજ મન (જે આવા
 ફેરફારને વખતે જમુ સાથે તેજાજમાં એતાથુને ડાકાવા ખાતર
 ફરતો હતો, અને તેથીજ એતાણુ તેને દરવાજા ઉમરાવ સમજતી
 હતી) આવ્યો. અને એકદમ કોને એતાન તેને બગડમાં લઈ આવી
 પત કંઠી કરતી આવડાં આડાં લામી ધાનુડ આગરતે આગ-
 લાઓ પમાર કીધા પછી તેઓ દરવાજામાં આવી પુનાં, અને જેનાં દર-
 વાજામાં ઘણાં યવાં કે સર્વ અમીરો, ઉમરાવનદીઓએ હોને
 તેમને માન આપ્યું.

To him each lady's look was lent,
 On him each courtier's eye was bent,
 Midst furs, and silks, and jewels shewn,
 He stood in simple Lincoln green,
 The centre of the glittering ring.
 And Snowden's knight is Scotland's King !

હવે એવાણીની આંખ ઉઘડી. તેણી હવે સમજી કે ને શખસ સરે-
 વર આગલ પેહેલા તેણીને મળ્યો હતો તે તો તેણીનાં વાહલાં
 દેશનો ગભ હતો ! તરત બગલમાંથી હાથ એવી કાઢી બર કચે-
 રીમાં તેણી યુથલમરીએ પડી પોતાનાં બાપના છુટકારાને માટે
 અરજ કીધી. પણ રાજાએ તો ગાંધ સાંજનોજ પોતાના બાહા-
 દુર પ્રધાનને છોડ્યો હતો અને તેને તેજ વખતે પોતાનો ફરી-
 થી પ્રધાન બનાવ્યો હતો, તેથી તરત દગલાસ ગમ આંગલી
 કરી તેણીને દેખાડ્યો એમણે હવે અપ્રત્યુષ ઉધી બાપને ટોટે
 વલગી. રાજાએ હવે સર્વ દંખારમાં બોલાસો કીધો, અને એલ-
 ણને પોતાની રાણી કરવાને આસ્તે કાનમાં સમજાવ્યું. પણ પેલી વી-
 વીતો એમનના હાથમાંજ હતી. તે કંઈ તેણીએ પેહેડી ન હતી,
 અને જ્યાં સુધી વીતી હાથમાંજ નોય ત્યાંસુધી રાજા તો તે-
 ણીનું કેહેણ કરવાને બંધાયતો હતો, તેથી જાટે સાદે બોલી
 ઉઠ્યો કે હજુર તેણી શું માગેછે ?

Thou still dost hold

That little talisman of gold,

Pledge of my faith, Fitz-James' ring—

What seeks fair Ellen of the king ?

એ પ્રમાણે બોલીને રાજાએ એલણની આંગલીએ વીતી
 પેહેશવી અને, એલણની પોતાનાં ચલકતાં બવીશ વીશ ત્યારેજ
 પુર ખાતરી થઈ.

Full well the conscious maiden guess'd,

He probed the weakness of her breast.

“ હજુર પણ કંઈ માગણી, કરવી હોય તો કરી લેવી, ”
 ફરીથી રાજાએ જાટે સાદે પોકાર્યું.

Hast thou no other boon to crave ?

No other captive friend to save ?

આ સવાલ રાજાએ બાણી નોંધને કીધો, અને એમન
 તેની મતલબ સમજી ગઈ. પણ પોતાથી ચરમની મારી કંઈ બોલી શકા-
 યું નહી તેથી બાપના હાથમાં વીતી આડી પોતાના ખ્યારા માલકમ
 ને માટે અરજ યુગ્મરી કે તેનો પણ જીવ બચાવે. પણ રાજાએ
 તો કોઈ ખીજનો શુખન પાલવા સાજ ના કહ્યું ત્યારે એમન

પુરી ગભરાઈ એક વખત માલકમ સાથે તેણીને ગાદીમાં બાજી હતી તે હવે સર્વ ખુદ્દુ કેમ કરે ? રાજ્યએ વધી ચોખ્ખો રહે સુકો રમ કાઢે કે માલકમને સાકસે સોકડી બેડી ચોડી તરત હાજર કરે. હવે એલણે પુરી ધાસતી આધી પણ તેવામાં અમારતથી માલકમ પડ્યું. ચેરીમાથી ઉધી આંબો, અને તરતજ ધડીયાતની સાકલી તોડી માલકમના ગતિમાં નાખી તેના એક છેડા એલણના હાથમાં આપી રાજ્ય પોતેજ પોતાનો હોકમ બળ લાંબો એવણના હાથમાં માલકમ આવેલા જોઈ આખી કચેરીમાં પુર હસાહસ થઈ, અને તરતજ કાસો કઢાવી નાખી એલને સાકલી ઓડી દીધી. ઉદ્ધે તેણીએ રાડરીકની છાતીને માટે પણ અરજ ચુલારી, પણ રાજ્યએ તો તેને અગાઉથીજ ગરદન મરાંબો હતો કે પછી એલનનો બોન રદ ન બધ, તેથી એલનને મુખ બેસતું પડ્યું. એ રીતે આ સરોવરની બાનુની કાહાણીનો મુખ છેડા આવે છે સ્કાન્ડુ એ કાવ્ય ધણુ વખણાય છે એની નેટબાજી પરથી જણાવ્યું કે એ કાવ્ય આર દ્વયરી અથવા આઠ પદની લીટીઓમાં લખાયું છે અને વધી ધણા ખરા એના સ્કાન્ડ કવેતો એવાજ સે રહેલા અને રસીના છે સ્કાન્ડના ખીજા સર્વ કાવ્યો એ કવિતાથી ઉતરતા છે. એજ કાવ્યના એક ફકરામાં કવિ કહી બધ છે કે જરાપણુ અટકના વગર વખત પોતાનું કામ કર્યો બધ છે ને બુદ્ધાઓ પોતાના ખલાપર નેસાડીને આપણને રમાડતા હતા, તથા તેમની તરેહવાર જીવાનીની વાતો કહી સબલાવતા હતા તેમનો પણ વખતે નાશ કર્યો છે. અને આ કુન્યાની સપાટીપરથી હાકી કાઢ્યા કે ! વધી આજે કેટલા બુદ્ધાઓ મરી મરી રહેલા, બોય માતના પબમાં સપડાઈ બધ એવા થઈ રહેલા હશે ! જેમ એક બાગેલા વાહાણનું ખડેર કીનારાપર ઓટની વખતે દેખાય છે, પણ જ્યારે બરતી યાય છે ત્યારે જોના જોરથી તે ધસડાઈ બધ છે તેમજ આ માણસાઈ ખડેરે પણ તણાઈ જવાના !

Time rolls his ceaseless course The race of yore,
That danced our infancy upon their knee,
And told our marvelling boyhood legends store,
Of their strange ventures happ'd by land or sea,
How are they blotted from the things that be !
How few, all weak and wither'd of their force,

Wait on the verge of dark eternity,
 Like stranded wrecks, the tide returning hoarse
 To sweep them from our sight ! Time rolls his ceaseless
 course-

વલી આ હમેશ ઉગતો અને આથમતો સુગન્ધ રાજ્યના
 કેવા કેવા વીચીત્ર દેખાવો જાયછે તેનું અમાન તફસીલવાર આ-
 પેલું છે.

The sun, awakening, through the smoky air
 Of the dark city, casts a sudden glance,
 Rousing each cut-throat to his task of care,
 Of sinful man the sad inheritance,
 Summoning revellers from the lagging dance,
 Scaring the prowling robber to his den,
 -Gilding on battled tower the warder's lance,
 And warning student pale to leave his pen,
 And yield his drowsy eyes to the kind nurse of men.
 What various scenes, and, O ! what scenes of woe,
 Are witness'd by that red and struggling beam !
 The fever'd patient, from his pallet low,
 Through crowded hospital beholds its stream,
 The ruin'd maiden trembles at its gleam,
 The debtor wakes to thought of gyve and jail,
 The love-lorn wretch starts from tormenting dream,
 The wakeful mother, by the glimmering pale,
 Trims her sick infant's couch and soothes her feeble wail-

The Vision of Don Roderick—અથવા પોરટુગાલ
 અને સીનોરનો સ્વપ્નનો—નામ લખેલી કવિતા નામીયા વેલી
 ગતનની સ્પેન અને પોરટુગાલ દેશોમાં મેલવેલી ક્તેદોનું વર્ણન
 કરે છે. એ કવિતા ખુબ અને જોરાવર લીટીઓથી ભરપૂર છે.
 એમાં સ્પેનસરના લખાણની નકલ કરી છે. એ કાવ્યનો સમય
 નફો સ્કોટ પોરટુગાલ દેશનાં કંગાલ ગરીબોમાં વેહેચી આપવાને
 માટે મોકલ્યો હતો. ■ ગ્રેજ, સ્કાય, અને આછરીય લોકોના
 બચકરનું જે કવિ વર્ણન કરે છે તેમાંથી આ નીચલો ફકરો બહુદુર આ-
 ઘરીશને લગતો હવારી લીધો છે. નામીયા વેલી ગટન પણ આઘ-
 રીયલ હતો જેને વિશે કવિ છેલ્લી લીટીઓમાં તેના દેશીઓને
 મગાર રહેવાને ફરમાવે છે.

Hark ! from yon stately ranks what laughter rings
 Mingling wild mirth with war's stern minstrelsy ;
 His jest while each blithe comrade round him flings,
 And moves to death with military glee :
 Boast, Erin, boast them ! tameless, frank and free,
 In kindness warm, and fierce in danger known,
 Rough nature's children, humorous as s'io,
 And Ho, yon Chieftain — strike the proudest tone
 Of thy bold harp, green Isle—the Hero is thine own

પ્રકરણ ૨૩મું

શેલી કવિના ગીતોનો સરોદ આજ પણ જાહેર જલસાઓમાં સાબલવામાં આવે છે. Percy Bysshe Shelly ઇ. સ. ૧૭૯૨ ના સાલમાં જન્મ્યો હતો. જ્યારે ઉંમરે પુગતો થયે ત્યારે તે એણે જાદાને માનવાને સાફ ના પાડ્યું, તેથી એનાં બાપે એને ઘરમાંથી એકવાર કાઢી મુક્યો હતો. એણે Queen Mab નામની કવિતા લખી પોતાના નારતીક વીચારો વીસ વરસનો થયો તેટલે તે જાહેર કીધા. એમાં રાજનપર, લોકાપર તથા ધર્મધીપતીઓપર જબરા ટીકા કીરાછે. સર્વ લોકો નીચ ગોલામગીરી તથા રેવાજની બંદીમાં બીન ગુજારે છે તેને બદલે આ જમીનપર ગમેતેમ ફરી હરી, ગમેતેમ મોજમજાહ ફરી, અને તેમને જેમ સુખ સગવડ મલે તેમ દહાડા ગુજારવા, એજ એનો કાનુન છે. બાપદાદાનો આમ તમે તોડી નાખો, મંડલી અથવા માણસોનો આંગ્રેજ મુઠ્ઠા રાખો ના, એવું તે સમજતી ગયો છે આ દાબ્ય છપાવાથી એની પર મોટી ધાડ આવી પડી અને એક સ્ત્રી સાથે છુપાં લગન કરી એને બાહાર ગામ નાસી જવું પડ્યું. The Revolt of Islam અથવા “મહમદી મહલજનું જહનુન” એ નામની કવિતા પણ ઉપલાજ જેવા વીચારો આવે છે તુરકીઓના તાબા તલેથી છુટાં થવાની થીક લોદીની કાશિસને એણે ટેકો આપી Hollas નું કાબ લખ્યું હતું. એ કાબની ઉદતી સતરોમાં યુનાન દેશ પાછું સજીવન થશે અને આગલી જાહેરજલાલીપર આવશે એવું અનુમાન એણે રાખ્યું છે.

Another Athens shall arise,
 And, to remoter time,
 Bequeath, like sunset to the skies,
 The splendour of her prime,
 And leave, if nought so bright may live,
 All earth can take, or heaven can give

પણ શેલી કવિતા એની નાની અને ટુક કવિતાની મધુર
 એબારતને માટે વખાણાયેલો છે એ કાવ્યોમા એની કલ્પના પુર
 ખીલે છે, તથા જેમ કુદરતના દેખાવો બદલાય છે, તેમતેમ એની
 કવિતા પણ રંગબેરંગી અને મધુર સતરંગથી ગાજી નીકળે છે
 The Cloud અથવા વાદના પર લખેલી કવિતામાંથી આ એક
 શ્લોક આપ્યો છે, એમા એવડો અનુપાસ સમાવેલો છે

I bring fresh showers for the thirsting flowers,
 From the seas and the streams ;
 I bear light shade for the leaves when laid
 In their noonday dreams
 From my wings are shaken the dews that waken
 The sweet birds every one,
 When rocked to rest on their mother's breast,
 As she dances about the sun

આ નીચલી કવિતામા સતારનો પોરાર પ્રતિ છે તે દેખાવ
 ચીતારવો છે આ લીટીઓ અડધી વાચવી જોઈએ

Arethusa arose from her couch of snows
 In the Acrocera nian mountains,
 From cloud and from crag, with many a jag,
 Shepherding her bright fountains.
 She leapt down the rocks, with her rainbow locks,
 Streaming among the streams,
 Her steps paved with green the downward ravine,
 Which slopes to the western glens

શેલી કવિતા એ વગેરે ખીજા ધણાક ગીતો વાંચીને
 ઉતારેલા છે એ કવિ નોમા ફરતા મઝાના ઉધા વનવાથી
 કુખી મરણુ ખામ્યો હતો કેટલાક એવું અનુમાન લઈ શકાય છે
 કે આ શ્લોકથી એને કુખાડી દેવામા આગો હતો એની મરણ

પ્રમાણે એની લાગને બાલવામાં આવો હતો, તે વખતે ઘણાક નામીયા ચમ્પસો હાજર થયા હતાં. એની મઠી એક રૂપાંતી પો-ગાણીમાં બલબી ગએલી કેહેવામાં આવેછે.

ક્રેબ કવિ (Crabbe) ઘણીક સાધારણ બાબદો, જેવી કે ગ્રામમાં યુગરેલી છાંદગી, અખમાર સમાચાર, પુસ્તકખાણું વગેરે વીખોપર કવિતા લેડી ગયોછે. ઇંગ્લેન્ડ બધામાં એની કવિતા સર્વથી સેહથી અને માદી છે એ કવિ કદના પ્રમાણે નહી પણ સમ્બાધની રાંદા પ્રમાણે કવિતા લખી ગયોછે. એના કેટલાક ફકરાઓ જોઈથી લખેલાછે. આ નીચલા ફકરામાં કવિ માણસના સ્વભાવને એક નદીના ઉભરવા સાથે મરખાવેછે. જેમ નદી જોસમા એકાએક ઉભરી આવેછે તેમજ માણસનો સ્વભાવ પણ છે. અને વધી ફરીથી ન ઉભાય તે માટે જાદી જાદી રવાણો બાંધી પાણીને હદમાં રાખવામાં આવેછે, તેજ પ્રમાણે માણસનો વુડ મીજન નરમ રાખવાને માટે કાયદા ધડાવવાછે. અને જેમ જેમ માણસ કાયદાની ઉપરવારી યાચે તેમ તેમ સગકાર તરફથી વધારે જોગવર કાયદા ધડવામાં આવેછે ત્યારેજ તે દબેલો રહેછે. આ અનંકાર ખરો છે અને માણસ જાતને જાતે ત્યારે લાચ પાડ્યા માટે સાધારણ યજ્ઞ પડ્યો છે.

Like some vast flood, unbounded, fierce and strong,
His nature leads ungoverned man along ;
Like mighty bulwarks made to stem that tide,
The laws are form'd and plac'd on every side.
When'er he breaks the bounds by these decreed,
New statutes rise and stronger laws succeed !
More and more gentle grows the dying stream,
More and more strong the rising bulwarks seem.

કોલરીડ્જ (Coleridge) ના જોડે અસખ અને ઉંડા વીચાર વાલો કોઈ ફીલસુફ થયો નહ્યે એ માત્ર વર્તમાન પત્રોમાં લખીને પોતાનો યુગરો કરતો હતો. સાઉથી અને કોલરીડ્જ બંને સાડુ થતા હતા. એ બંનેએ એક નવી મંડલી સ્થાપવાનો વીચાર કરી અમેરીકા જઈ સુખચેતથી દહાડા યુગરવાની નેમ રાખી હતી એ મંડલીના ખલાનખરથીજ પેની પારસીઓની દા-

મમા ઉઘાડી પડેલી બાંધ બેનની (Pantocracy) મડામી
 હબી યાયલી લાગેછે સર્વ વિધ્વાન માણસોએ સાહધી અને કા-
 મરીડાને એવીશિ જખરા હસી કાઢ્યા, તેમા ખામરનતો એમની
 ખુબીકડી કરતો હતો આખરે સાહધીએ વીચાર ફેરવી પોતાનું ના
 મ કાઢી નખાવ્યું, તેથી મલરડીજને ધણો ગુસ્સો ચડ્યો ખસ બાંધ
 બેનની માફક એકેક સાથ વરતવું, પરણવું મોજમજાદાં ભા
 ગવવી, એ તેનો હેતુ હતો પોતાની જીમ્માસા ન પાર પડવાથી એ
 બહુ જેદ પામ્યો એની કવિતા કંઈ પંકાયલી નથી, એતો એના
 મધ્ય પુસ્તકો અને ફીલસૂફીની કેતાબો માટે પંકાયેલાં છે The
 Ancient Manner નામે એક ખલાસીની વેહેમ બરી વારતા
 બહુ રમુજ ઉપજાવે છે એમા ધર્મનો ઉપદેશ સમાવેલો છે
 Christabel ની કવિતા એના કાવ્ય લખાણમા સારા ટેક જા
 લવેછે એક કાવતરાખોર માણસના ફરેબથી બે જાણી મીત્રો
 એકેક સાથ દુશમની રાખી ફરેછે તેનું ચીન આ નીચમો
 સતરોમાં આમુજે એના લખવા પ્રમાણે એક દોસ્તદારપર
 અહાં યવું અને પેલાપણાને વચ યવું બરાબર છે આએ જ
 જાલી બરેલી દુન્યામા સર્વ કાંઈ હલીમલીને આતવું એજ કાવ્ય-
 મા મરક છે

Alas! they were but friends in youth
 But whispering tongues can poison truth,
 And constancy lives in the realms above,
 And life is thorny and youth is vain,
 And to be wroth with one we love
 Doth work like madness in the brain

કોનરીડાન આરીણી હતો તથા એ ખુરા બચસનના લખ્યા
 એ ધણોજ હેરાન થતો હતો ૪૦ સુ. ૧૮૩૪ મા એ મરણ
 પામ્યો હતો

Southey કવિના નામથી મોહજવાર એલાખાયછે જો
 જે એણે ધણાક કાવ્યો લખ્યાછે પણ તે સર્વ જીવ વગરનાં છે
 એનું એક કાવ્ય ચડતો દરજ્જો ધરાવતું નથી બાઈરનના વ
 જીવમા એ દરબારી કવિ હતો, અને સરકાર તરફથી એ સા-

ધ્યાતું આતો હતો. જ્યારે ત્રીજો જીયોગજ્ઞ રાજા મરણ પામ્યો, ત્યારે એણે દરબારી કવિ તરફે તેનીપર કહીત વીલાપ કીધો, તથા Vision of Judgment ના કાવ્યમાં એની રાજ્ય ની, વીની તપાસ કરીને જીયોગજ્ઞને બેઠેયત મર્યું છે એવો ગુમાન ભરેલો છેડો આપ્યો. પણ બાહરને ઇટાલી વેરથી એને છોડ્યો નહીં બાહરનને અને સાઉધીને મુદલ બનવું ન હતું અને બાહરન તો હમેશ સાઉધીને તેની આપડુસી માટે ખુબ અને વારંવાર ધીકારી કાઢતો. ઇટાલી વેરથી બાહરને એક સગસ અને રમુજ Vision of Judgment નામનું કાવ્ય લખી છપાવ્યું; તેમા બોદાઇ દરબારે જીયોગજ્ઞનો કેવો ઇતસાહ થયો તેનું હસવાના બાવ પાડવું ચીવ આપીને તે દરબારમાં પડ્યો છે એમ જણાવ્યું. આથી બાહરનને બહલે બચારા છાપાખાના વાલનિ બરે દડ કરવામા આવ્યો, અને તેને કેદખાનાની ધ મકી આપી આ કાવ્યની સંધલી નકલો સગસરે બારી નખાવી. એ વીરોબાવરનના પ્રકગણુમા વધારે બોલાસેવાર જોવામાં આવ્યો. સાઉધીના આ નીચતા કુકુમરં માણસપર આકૃત આરી પડે તે વખતે પુર ધીરજથી ખમવાને નથીયત દીડીછે. જેમ સુરજ અને ચાંદપર પણ કેટલીક વખત વાંદલાંઓનો દાર આરી પડેછે તેજ માફક સારાં અને નેક માણસોપર પણ કોઇવાર વીપતી આવી મડે તો તે તેમને હીમત રાખવાને નથીયત રહે.

Repine not, O my son !

In wisdom and in mercy, Heaven inflicts,

Like a wise leech, its painful remedies,

If ye would know

How visitations of calamity

Affect the pious soul ! 't is shown ye there !

Look yonder at that cloud, which, through the sky,

Sailing alone, doth cross in her career

The rolling moon !

આ જગોએ જાણીતી યયલીલી મનસ (Mrs. Hemans) નામની કવિ સ્ત્રીનેબુધી જની ન જોઇએ એકગરીખખાનદાનની છોકરી હોવા છતાં બોદાએ પણ તેણીને કવિ શક્તિ બખશી હતી. નાનપણથીજ

કવિતાનો તેણીને શ્રાવ્ય હતો એણીએ સ્પેનીશ, જરમન વગેરે કવિઓની કવિતાનો ઇંગ્રેજીમાં તરજુમો કર્યો છે કપતાન હીમનસ નામે એક લશ્કરી સરદાર સાથે નેકા કરી આવ્યા પછી તેણીને તણુ ચાર હોકરા થયા, અને ઘરમાં બંને વચ્ચે કંઈ આણુ મનાવ થયાથી તેઓ જુદા પડ્યા, અને કપતાન હીમનસ ઇંગલી જઈને રહ્યો. હોકરાઓની કેનવણીનું કામ પણ તેણીનેજ માથે આવી પડ્યું હતું તે પણ તેણીએ હીમનથી બચાવ્યું જોકે તેણીને ભરથા સાથે જરા લગાર પત્ર વેહવાર હતો પણ બંને જણા સતર વરસ સુધી પુર જોખનમાં જુદા રહ્યા હતા. હોકરાઓની પ્રીત પણ મા સાથે બાળેલી હતી તેની બાપ તેડાવતો ત્યારે જવાને હમથ તેઓ નાખ્યું હતા એણીના હોકરાઓ માની કવિતાની વખાણ થયી જોઈને ઘણા મગન થતા હતા મીસીસ હીમનસને કનિતા માટે કેટલાક ઇનામો પણ મળ્યા હતા સ્ક્રાલ્ડ આયરલૅન્ડ વગેરે મુન્ડામાં મુસાફરી કરીને તેણીએ વેનસ પ્રગાળાના એક નાના ગામડામાં વાસો કીધો ઘણાક ઉમંગવો અને ઉમરાવલ દીધો એણીને માન આપતા હતા વગડસવગથના ધરતી પણ એણી બેઠા લઈ આવી હતી, અને ત્યારથીજ એણીની સાથે વરડસવગથનો પત્ર વેહવાર ચાલુ રહ્યો હતો એણીની કનિતા જવાનમાં છપાઈ છે સર્વમાં ધર્મનો ઉપદેશ આપેલા છે તથા જોદાના રૂબાન પ્રમણે આનવાની શીખામણ દીની છે જોદાપર જોડલી વણીક સ્તુતી પાત્ર બનીઓ પણ એણીનીજ કલમથી કનિતામાં રચાઈ છે વેનસ ઇનામના ગીતોનો સમુદાય પણ એણીએ સારી એનારતમાં આપ્યો છે મીસીસ હીમનસની કનિતા ધર્મ સબધી જહનુન તથા મમગીન લીટીઓથી ભરપુર છે એણીના લખેલા ઘણાક ગીતો વાજી નમાં ઉતારેલા છે આ ની ચલી જોદાને આજ કરતી જોરાવર લીટીઓ જ્યારે એણી જોદ વગસની હતી ત્યારે લખી હતી.

O Thou ' whose fiat lulls the storm asleep
Thou at whose nod subsides the rolling deep
Whose awful word restrains the whirlwind's force,
And stays the thunder in its vengeful course,

Fountain of life ! Omnipotent Supreme !
 Cloth'd in perfection, rob'd in glory's beam !
 O ! send on earth thy consecrated dove,
 To bear the sacred olive from above ;—

The Better Land અને Treasures of the Deep

નામના ગીતો આજના વખતમા સર્વના મોહમાં રમી રહ્યાં છે મીસોસ દીમનસ પુરોપની પાંચ છ કલમોથી વડેદ દતી, તેથીજ રૂપેનીય અને જરમન કવિઓનાં ગીતોનાં આશુએ તરજુમા કીયોછે. Death અથવા મોંતપર લખેલી સતરો ધણી નાદો છે એમ એવો ધનતેખાખ આશ્યો છે કે કુતકલાદી, માડપાન, તારા વગેરે સર્વ ચીજો પોતાને પ્રસંગે અથવા ધત્તે વખતે નાથ પામેજે, પણ માણસને તો સર્વ વખત ઝરજોજીછે. નથી જોતો જીવાન, નથી જોતો ઘડો, કે નથી જોતો તે કુમલું બાલક, પણ એકે સપાતે અને સર્વ વખતે જ આજુ તેને મોંત ધસડી લપ્તાયછે. વધી આ દુનિયા જ્યાં જોયો ત્યાં મોંત તમને માલમ પડ્યે દરીયામાં, ઝેડેરમાં, ગામમાં, ગેહિયમાં કે સુદ્ડીમાં, લગાયક અથવા સુનેહના વખતમાં, પણ તે અમર ગજ જોગવેજે.

Leaves have their time to fall,

• And flowers to wither at the north wind's breath,

• And stars to set,—but all,

• Thou hast all seasons for thine own, O Death !

Day is for mortal care,

• Eve for glad meetings round the joyous hearth,

Night for the dreams of sleep, the voice of prayer—

But all for thee, thou mightiest of the Earth !

We know when moons shall wane,

When summer birds from far shall cross the sea,

When autumn's hue shall tinge the golden grain,

But who shall teach us when to look for thee ?

Thou art where billows foam,

Thou art where music melts upon the air,

Thou art around us in our peaceful home,

And the world calls us forth—and thou art there !

Thou art where friend meets friend,
Beneath the shadow of the elm to rest ;
Thou art where foe meets foe, and trumpets rend
The skies, and swords beat down the princely crest.

મુર કનિ (Thomas Moore) આયરલેન્ડ દેશનો રહે-
વાસી હતો. જો કે એ ગરીબ માળખેનો પુત્ર હતો તોપણ
એણે સારી કેવજગી લીધી હતી. લંડન થેટરમાં જ્યારે ખારી-
રતર થવા આવ્યો ત્યારે એના ગજવામા માત્ર થોડાજ પૈસા
હતા, પણ એક બનામણનું કાગજ લારડ મોઝરા પર બાંધ્યો
હતો તથા એનો મેટર પાર પડ્યો. એ ઉમગવે એને પો-
તાની ગીરાથી મદદ કીધી, તથા એની કામેલ્પતના શાહાજાદા
આગત વખાણ કરી એની તેની સાથે આવખાણ કરાવી, એને ઇ-
ટાલીના એનાકીયન કવિની ઇચકી કવિતાનો મુરે તરજુમા કીધો
હતો તે પણ એને છપાતી અપા થો. આ તરજુમા તથા પુસ્તક શાહ
હાજાદાને અર્પણ કર્યું હતું, તેથી જ્યારે લોકોમાં ફેલાયો
પામ્યું ત્યારે એની સાગી વખાણ થઈ ઉપનાજ ઉમરાવની ઠે-
સથી એને અમેરીકાના બરમુદાસ ટાપુએનો દરતરદર નેમવામાં
આવ્યો, જેથી એણે અમેરીકા તરફ મુસાફરી કીધી. આ નવી
નેમણુપર થોડો વખત ગુજરીને દેશની આવોહવા ન પસંદ
આવનાથી પોતાના મદદનીશને કામ સોંપી એ પાછો વેલાત
આવ્યો, તથા બે ત્રણ દીકાકાર કવિતા લખી બાહાર
પાડી. એ કાવ્યોમાં એણે ધર્મનોત્તીનો ઉપદેશ આપ્યોછે. એની
Lyrics અથવા વ્યાગર જેડેયાં મેટો પણ ગજલના આકારમાં
આશુકમાશુકના મિદ બગમાથી પુગ્ગે પણ સર્વથી સરસ ગુનું
કા વ તે Lalla Rookh નામનું છે. એ લાખા રૂપ કાવ્યમાં
દીલ્લી તથા કાશ્મીરના દેખાનો સમાવેનાછે, તથા પારસીઓના
કથાની ટોલાની તથા તેમના અસન ધર્મના જહનનને માટે ક-
નિએ તેમની ઘણી તાગીક કીધીછે એના જેવી રસીની આગ સ્વ-
ગની કવિત ઇચેજ બાપામાં કોઇએ તથા એમા આર વારતાઓ
આપીછે. ખેગસાનનો બુજરાગ બુજખાવો મહીક, આગશની
પરી, આતશુને પૂજનાગઓ—અથવા એક કથાની લડવાના મદ-

મદીયાનં, છોકરી પર હાડતા આરનો ક્રીસો—તથા જનાનાની ખુબસુરતી, ને નામ આર કાદાણીઓ સમાવીછે. નામીયા મોગલ શહેનશાહ આરંગજીબની બેટી લાલારખ ખુબેરીયાના શાહજાન-
દાને વરવાને તેના દેશતરફ કુચ કરી જાયછે તેનું બ્યાન આ મ્યુંછે. આ ખમર યવાથી ખુબેરીઆનો શાહજાનદો જે શહેરી માં ઉસતાદ કેહેવાતો હતો તે પોતાની પ્રીયાનું મન રીજવવા તથા તેણીને જોવા માફ, અરધે, અરધ રસ્તે તેણીના કાફાને આવી મલેછે. શાહજાનદોનો વેચ બદલી એક દેહકાનીનો તેણે લેખાશ પેહેર્યો અને પોતાને હાથેજ નાશું લખી પોતાની મા-હારદાગને આમ્યું. એ નામામાં એવી મતલબનું લખ્યું હતું કે ખુબેરીયાનાં શાહજાનદાએ તેણીના આવવાની ખમર સાંબલી પો-તાનો, આ ફરામરોજ નામ એક દરબારી શહેર તેણીની વેરાન રાહપર, તેણીને ગીતોથી તથા વાજાંથી ખુશ કરવા માકલ્યોછે તેને કબુલ રાખ્યો, અને તેને દરેક હોજમ ફરમાવ્યો. લાલારખ પોતાની મંજલથી બહુ કંતાલતી હતી તેથી તેણીએ આ શહે-રને દરબારમાં લખાવ કીધો, અને દરરોજ જમારે સંજના છાવણી નાખી તેણીનો કાફલો આશાએશ લેતો હતો ત્યારે પેલા શહેરપાસ ગાણું ગવાડતી એજ શહેરનાં ગીતો ઉપલી આરે વારતાના આકારમાં આમ્યાંછે. પેલો ફરામરોજતો એની દીલખુશ બેટખાજીમાં રાગ લલકારતો કે લાલારખતો છકજ યહ જૂતી, અને અંદરનું અંદર તેની તરફ તેણીનું દીલ દોડતું હતું. જ્યારે મંજલની હક આવી અને છેલ્લું ગીત પણ પૂર્યાહું ત્યારે તો લાલારખનાં બદનમાં આ ફરામરોજ શહેરને માટે આરનો. આતશ જંબરો સલગ્યો, અને તેણી પીઆ-રમાં પડી કે હવે શું કરવું ? પણ તરતજ પેનો શા-હેર પોતાના ખરા લેખાશમાં લખાવ ય્યો, અને લાલારખના વમાસણનો પણ છેડો આણ્યો. તેઓ બંને ખુશખુશાલીથી બેટી પડ્યાં, અને વાજતે ગાજતે નેકા કરો ખુબેરીયા પ્રાંતમાં સુખ સંપન્નથી ફાડા ગુજારવા લાગ્યાં.

આ લાલારખનું કાબજ થયું હોય પસંદછે તથા આપણાં હીંદુસ્તાનના દેખવો તથા રીતબીતોથી પુર થયુગાર પામેલુંછે.

એ પુસ્તક હાથમા લીધું તો પછી છોડવાંની મુદ્દલ હિલ્લ થતી નથી. સ્કાટના *Lady of the Lake* ના કાવ્યની ખેંટખાણ તથા રચના કરતા આ કાવ્ય મગ્ન છે. પારસીઓના ઇરાનની અસન હાલત, તથા તેની પડી બાગેલી દશા, અને હુગનીઓ પર પડતો ગુલમ કવિએ એજ કાવ્યમાં અસગદારક રીતે ચીતારવા છે. અસ્ત પામતા મુરજનો દખાવ કવિએ બહુ રહીમામણે ચીતાર્યોછે તે આ નીચની સતરોપરથી જણાશે વેખાતમાં—બલકે આખાં પુરોપમા—એવા સુર્વના ચમતકારીક દખાવો દોષજ વાર દખાવજે, પણ આપણને તો હીંદુસ્થાનમા એ સાધારણ બનાવ થઇ પડ્યોછે, તેથીજ દશીઓ કરતા ઇંગ્લેન્ડનુ મન એવા કુદગતી દખાવ પર વધારે આગુરતાથી દોડેછે

Now upon Syria's land of roses
Softly the light of eve reposes,
And liko a glory, the broad sun
Hangs over sainted Lebanon,
Whose head in wintry grandeur towers,
And whiten's with et'nal sleet,
While summer in a vale of flowers
Is sleeping rosy at his feet
To one who looked from upper air,
O'er all the enchanted regions there,
How beauteous must have been the glow,
The life, the sparkling from below !
Fair gardens, shining streams, with ranks
Of golden melons on their banks,
More golden where the sunlight falls,—
Gay lizards, glittering on the walls
Of ruined shrines, busy and bright,
As they were all alive with light,—
And yet more splendid, numerous flocks
Of pigeons settling on the rocks,
With their rich, restless wings, that gleam
Variously in the crimson beam
Of the warm west, as if inland
With brilliants from the mine, or made

If fearless rainbows, such as span
The unclouded skies of Peristan !

એજ કાંચમાં આકાશની પરીની વારતામાં એક જાણવાનોગ
દાખલો મલી આવેછે. એક પરી બેહિશતમાં દાખલ થવા સાર
જોઇપાસ માગણી કરેછે, પણ જોઇ દાખલ કરવાની. અગાઉ
તેણીની પાસ કંઈ લાયક અને ગમતી બખ્શ્યેશ માગેછે. જોઇને
શું ચીજ પસંદ પડેછે તે કાણુ જાણેછે. અને કાણુ કહી શ-
કશે ? પેલી પરી એક દેશહીતકારી પેહલવાન ને પોતાના દેશના બ-
ચાવ ખાતર મરણુ પામ્યો હતો તેના દીલના લોહીનું છેલ્લું ટીપુ
લાવીને રજુ કરેછે, પણ જોઇને તે પસંદ ન આવ્યું અને તેથી
પણ એક વધારે સદ્યુણી ચીજ માગી. વલી પેલી પરી આજો
દહાડે ધૂડી ધૂડીને એક આશકના ગમમાં મરણુ પામતી કન્યાના
છેલ્લા નીસાસો લાગી માનથી ધરેછે, કે જોઇને આવો સમય
આર નર પસંદ પડશે. પણ નહીં, એપણુ પસંદ ન પડ્યો;
ત્યારે વલી રખડી રખડીને એક પાંચી માણસના ખરા પસતા-
વાનું આંશું લાવી રજુ કીધું. આ ચીજ તે જોઇને ગમતી
મલી અને પેલી પરી સુખેથી બેહિશતમાં દાખલ થઇ. એ પરથી
એવા જોધ મલેછે કે પાપનો ખરા અને આંતઃકરણથી પસતાવો
કીધો હોયતો જોઇની મરખાની તણે તમે નર આવશે. એમાં
કશો શક નથી.

The Irish Melodies અથવા આયરલેન્ડનાં રહેવા-
સીઓનાં દેશી ગીતો મુરે શુદ્ધ કવિતામાં પ્રગટ કર્યાંછે. તે બહુ
મુંઝરેછે, અને રકાટલાંડના ખરનસ કવિનાં ગીતોને મલતાં આવેછે.

The harp that hung in Tara's hall

અને એવાજ ખીજાં ગીતોનો સરોદ આપણા કાનમાં ગાણુ રહેછે.
એ સર્વ ગીતો ધશકી છંદમાં રચેલાં છે. એક જુવાન કન્યાએ મુરને
તેણીની નોટખુકમાં કંઈ સારી કવિતા લખવા કહ્યું, પણ લખે તે
અગાઉ તો મુર તેણીની ખુબમુરતી પરજ આશક પડ્યો, અને
તેણીનીજ ચોપડીમાં તેણીને માટેજ આરના વીચારો લખી
આપી ગયો.

Take back the virgin page,
White and unwritten still;
Some hand more calm and sage
That leaf must fill;
Though his come as pure as light,
Pure as even you require,
But oh ! each word I write,
Love turns to fire.

ખાણાની મેજપર જેસી કેટલાક જાણખંધા યરાખ નોચ
કરેછે તે વખતનું-તેમનું ગીત પણ રચુછે. યરાખ પીધાથી
માણસ ખુશખખતીમાં આવી ચીતા ફરર સર્વ ભુલી જાયછે.

Fill the bumper fair!
Every drop we sprinkle
O'er the brow of care
Smoothes away a wrinkle.

આ નીચલું ગીત પણ ધણું ચોકાતુર છે. તે લખવાનું
કારણ આ છે. એક આયરલેન્ડનો નામીયો બારીસટર પોતાના
દેશની ઘણ હૈયે ધરી કહી ગજદરબારી બાબદમાં સરકારની સામે
થયો હશે તેથી તેને ફાંસી દેવામાં આવ્યો. એ નોજવાન એક
ગુલાન કન્યા સાથે યોડકનોજ પરણેલો હતો. પેલી કન્યા તેને
એટલી આહાતી હતી કે પોતાનાં માબાપની ઉપરવાળી થઈને તે-
ણીએ એની સાથે લગન કીધાં હતાં. પણ જ્યારે શુદ્ધીના લોક-
ડાંપર તેનો અંત આવ્યો ત્યારે તેણી બહુ દુઃખ પામી અને
વરના ગજામાં ફાંસી જોઈ તરત બેશુધ થઈ ગઈ અને તેણીને
અવાકફંદરે લઈ જવામાં આવી. લોકોએ, ઉમરાવોએ વગેરે તેણીને
મણિકંદીનાસો આપ્યો, પણ તેણીતો મુઝાતીજ આવી. પેલી તેણીને
કોઈનો આસરે ન હતો. માબાપ સાથે તો ઉપર કહ્યા પ્રમાણે
વેર પડ્યું હતું. કોઈ સાથે તેણી ન બોલતી કે ન વાત કરતી.
પોતાના ઘરમાં એકમારગી પડી રહી પણ જ્યારે ઘર અજા-
વવાની જોગવાઈ પણ ન રહી ત્યારે મનમાં વધારે ને વધારે બ-
લાયો કરવા લાગી. એ પ્રમાણે કેટલાંક વરસ ગયાપછી એક લ-
યકરી અમતદારે તેણી સાથે લગન કરવાની ખુશી જણાવી. પે-

લીએતા સાફ ના પાડયુ કે તેણીના મરણ પામેલા વડે સીનાય
 તેણી ઝાંઘ ખીજને મુદ્દવ આલતી નથી અને આહવાની પણ
 નથી પણ પેસ અમનદગની જોરાવર ડાકલુદી નેલીવે તથા પોતા
 ની સપજ પર નેગાહ પોઆડી તેણી તેની સાથે પરણી ગઈ તેણી
 દલગીરીની મારી ધણીજ લેવાઈ ગઈ હતી અને વડે પરલ્યા
 છતાં પોતાના આગના વરનો ગમ કદી પણ દીનમાથી ડાઘી ના
 ખતી ન હતી તેથી પેલા અમનદાર તેણીને બાહાર ગામ હવા
 ફેંખદલ કગવા સાફ સીસીલીના ટાપુમા લઈ ગયો, અહીંપણ
 વરનો, ગમ તેણીએ છોડ્યો નહીં આ તેનાજ માતની દલગી
 રીથી રીખી રીખીને થોડાક મહીનામા તેણી સીસીલીના ટાપુમા
 મળણ પામી, બપોરે મુરે તેણીને માટે આ વીનાય કારક ગીત
 જોડયુ સરકાના કરડાપણાને લીધે મુર કવિએ આ ગીતનુ મ
 થાડુ આપ્યુ પણ નથી અને તેથીજ ધણીએ આ કવિતાની
 મુર મતનખતી અભણાછે

She is far from the land where her young hero sleeps,
 And lovers around her are sighing
 But coldly she turns from their gaze and weeps,
 For her heart in his grave is lying
 She sings the wild songs of her dear native plains,
 Every note which he loved awaking —
 Ah little they think who delight in her strains,
 How the heart of the minstrel is breaking !
 He had liv'd for his love, for his country he died,
 'They were all that to life had entwined him ,
 Nor soon shall the tears of his country be dried,
 Nor long will his love stay behind him
 Oh ! make her a grave where the sunbeams rest,
 When they promise a glorious morrow ,
 They'll shine o'er her grave, like a smile from the west—
 From her own loved island of sorrow !

પ્રકરણ ૨૩ મું.

કેમપબેલ કવિ (Thomas Campbell) સ્કોટલાંડના હા
 ઇલેન્ડ અથવા પાછાડી મુનકનો રહેનારી હતો. Pleasures of

Hope અથવા "આશાજનક ખુશીલી", જે નામ સાધારણ
વીમારોથી બરપુર કાવ્ય એણે પેહલવેહલુ લખ્યું હતું. એમાં
પોપ કવિના નીતીમાન રસાલાઓની નકલ કરેલી છે. એજ કવિતાની
અંદર નીચલી સાધારણ ઇંગ્લેન્ડ કેહેવતા પણ સમાયલી છે.

'Tis distance lends enchantment to the view.

*What though my winged hours of bliss have been,
Like angel visits, few and far between.*

*'T is the sunset of life gives me mystical lore,
And coming events cast their shadows before.*

અસલ પોલાંડ દેશના પડી બાગવાપર લખેલી કવિતા તથા
તેના બાંહાદુર દેશી કોસીયસોંકોની હીમતની વખાણ પણ એનાજ
શબ્દમાં જોવામાં આવે છે. જ્યારે વાણુ રાજેશ્વરે સોંસે મલી એ
નાનાં સ્વતંત્ર રાજપર હોમલો કીધો ત્યારે પોતાનું દેશ બચાવવા
આતર આ દેશહીતકારી પુરવે જબરી કોથેસ કોધી હતી,
પણ તેમાં નીચલ થયો હતો અને મરણ પામ્યો હતો. પોતાનાં
દેશનાં છુટાપણા માટે તે હીમતથી લડ્યો તે વાત ધ્યાતમાં રાખો
કવિ એવાજ નોસ્સાવાલા નરેને છેલ્લી સતરમાં યાદ કરે છે.

*He said, and on the rampart-heights arrayed
His trusted warriors, few, but undismayed ;
Firm paced and slow, a horrid front they form'd,
Stiff as the breeze, but dreadful as the storm ;
Low, murmuring sounds along their banners fly,
Revenge, or death—the watchword and reply ;
Then pealed the notes, omnipotent to charm,
And the loud tocsin tolled their last alarm !*

*In vain, alas ! in vain, ye gallant few !
From rank to rank your volleyed thunder flew ;
Oh ! bloodiest picture in the book of Time,
Sarmatia fell, unwept, without a crime ;
Found not a generous friend, a pitying foe,
Strength in her arms, nor mercy in her woe !
Dropped from her nerveless grasp the shattered spear,
Closed her bright eye, and curbed her high career ;—*

Hope for a season, bade the world farewell,
And Freedom shrieked—as KOSCIUSKO fell !

Departed spirits of the mighty dead !
Ye that at Marathon and Lœucia bled !
Friends of the world ! restore your swords to man,
Fight in his sacred cause and lead the van !
Yet for Sarmatia's tears of blood alone
And make her arm puissant as your own !
Oh ! once again to Freedom's cause return
The patriot Tell—the Bruce of Bannockburn !

હુગ્રી દેશની જર્જુડનીવારના (Gertrude of Wyom-
ing) કેમપેલે સ્પેનસરના પદમા લખી છે તોપણ આવી સા-
ધારણ વાગાને માટે સ્પેનસરની બુલદ બેગબાજની કંઈ પણ
જરૂર ન હતી જોકે ઉપર આપેલા ફકરામાં તથા આ કાવ્યમાં
પણ કેમપેલની કવિતામાં ધણું શુર સમાવેલું છે તોપણ કેળીક
વખત એના બેટા સુસ્ત લાગે છે. મ્યારના મન્યુન થવું અને
મેક્સિકામાં જવું (કવિ કહે છે કે) એકજ છે

Love rules the court, the camp, the grove,—for love
Is heaven and heaven is love

કેમપેલના એક બે ગીતો પણ આજે હ ગ્રેન ખનાસીએ
રહેને આપતા આલવા ગાય છે

Ye mariners of England
That guard our native shore

એ ગીત ગાદમાથી બહુ જલધીપી દોડે છે Battle of
the Baltic અથવા દેનમારક આગલ નેતસને મલવેલી રહે
હવે ગીત પણ એજ કવિએ જોડ્યું છે તેનો ઉલ્લાશ થોડક
ખુશાલી અને દાગીરી ખળાવે છે.

Now joy, Old England ! raise
For the tidings of thy might,
By the festal cities blaze,
While the wine-cup shines in light
And yet, amidst that joy and uproar,
Let us think of them that sleep,
Full many a fathom deep,

By thy wild and stormy steep
Elsmore !

રોજર્સ કવિ (Rogers) થોડુંક લખાણ કરી ગયો છે પણ તેની મિતા લીસી અને મધુર છે ને વખતે હેનીઆલે રોમ શહેરપર આગના જમાનામાં ચડાવે કોધો હતો તે વખતની આ-
લપસ પર્વતની કદેરે હાવના બનાવેના ચડનાના શુદ્ધ મસ્તાઓ સાથે કવિએ સરખાવી છે.

Great was the tumult there
Deafening the din, when in barbaric pomp
The Carthaginian on his march to Rome
Entered their fastnesses Trampling the snows,
The war-horse reared, and the towered elephant
Upturned his trunk into the murky sky,
Then tumbled headlong, swallowed up and lost,
He and his rider — Now the scene is changed,
And o'er Mount Cenis, o'er the Simplon winds
A path of pleasure

એક માતાનો બાવાનો વખત, તથા બચ્ચુ જાણ્યા પડી
ને હરખ તેણીને ઉપજે છે તેનું બ્યાન આ નીચલી સતરેખા
કવિએ કર્યું છે,

The hour arrives, the moment wish'd and feared,
The child is born by many a pang endeared,
And now the mother's ear has caught his cry,
Oh ! grant the cherub to her asking eye !
He comes ! she clasps him, to her bosom prest,
He drinks the balm of life, and drops to rest.

બચ્ચાનો જનમ થયા પછી એક કુટુંબમાં ખિટલી ખુશાલી
પેદા થાયછે તથા તેઓ ગાતના દારૂ નોચ કરેછે તે પણ કવિ
સોનારે છે

The lark has sung his carol in the sky,
The bees have hummed their noontide lullaby ;
Still in the vale the village bells ring round,
Still in Llewellyn hall the jests resound,

For now the candle cup is circling there,
Now glad at heart, the gossips breathe their prayer,
And, crowding, stop the cradle to admire
The babe, the sleeping image of his sire.

એજ છેકરો જ્યારે પુરતી વયનો થયે ને નીકાલે બે-
સથે ત્યારે વહી એના માખાપ ફરી ધામધુમ કરશે તેનો ખ્યાલ
પણ કવિ કરેછે.

A few short years, and then these sounds shall hail
The day again, and gladness fill the vale,
So soon the child a youth, the youth a man,
Eager to run the race his fathers ran
Then the huge ox shall yield the broad sirlon,
The ale, now brewed, in floods of amber shine,
And, basking in the chimney's ample blaze,
'Mid many a tale told of his boyish days,
The nurse shall cry, of all her ills beguiled,
" 'T was on these knees he sat so oft and smiled."

વહી જ્યારે પુર જોખન ખીલશે અને મરદાની સંક્રમા
ગણાશે ત્યારે એક કુવરી એજ છેકરો પરણી લાવશે તેનો પણ
કવિ વીચાર કરેછે

And soon again shall music swell the breeze
Soon, issuing forth, shall glitter through the trees
Vestures of nuptial white, and hymns be sung,
And violets scattered round, and old and young
In every cottage porch with garlands green
Stand still to gaze, and gazing bless the scene,
While her dark eyes declining, by his side
Move in her virgin veil the gentle bride

અને વહી જ્યારે એની અગલ આવશે (તે વખત, કવિ
કરેછે કે કાંઈ લાભો નથી) ત્યારે એનાજ ધરમા આગત ને
ખુશાલીના ચીન્હો હતા તે નાચુદ થશે, અને સમલેડેકાણે કાના
ફર પાયરેલા જોવામા આવશે, અને વહી એજ પુરૂષ
પોતાના ડોકગાઓની ખાધપગ બેસી દમશગીનો મરતો જ પડકશે,
આની રીતે એક બચાના જનમવા પછીનું સપુર્ણ ચીન તથા

તેની છાંયીનો ટુક પણ ગંભીર અહેવાલ રાજ્યસંવિધાને
આપ્યો.

And once, alas ! nor in a distant hour,
Another voice shall come from yonder tower ,
When in dim chambers long black woods are seen,
And weepings heard where only joy has been ,
When by his children borne, and from his door,
Slowly departing to return no more,
He rests in holy earth with them that went before

પ્રકરણ ૨૪મું.

બાયરન કવિ (George Gordon Lord Byron) લ-
ડન શહેરમાં ૪૦ સં ૧૭૮૮ ના સાનમાં જન્મ્યો હતો એ
અસન અને ઉમરાવ ખાનદાનનો ન પિરો હતો નોરમનોએ
વેનાત રેય છત્રી બીથો ત્યારથી બાયરન ખાનદાન ઉતરતુ આ-
રેક છે એનો બાપ ફરીયાદ ખાતામાં વડા કપતાનની પદવીએ
પુગેનો હતો બાયરન કવિનો બાપ ધણેજ ઉદ્ધત અને લેહરી
હતો આવુ પિતુ, મોજમજાહ કંગ્રી એ તેનો ધર્મ હતો એનુ
અસન અને ઉમરાવ ખાનદાન તથા એના બાપદાદાની દોષત,
અને વતી, એનો માછલો જીવ તથા માઠી પદવીથી સ્ત્રીઓનો
એનીપર માહિત પડતી હતી કરમાધન જીવનાની ઉમરાવખદીને
કુસનારી બાયરનનો બાપ કાહાડી લઇ ગયો હતો, અને તેણીના
હકદાર નરને તનાક અપારી પોતે તેણીની સાથ પગલુપો હતો
એનો આ બાપડી થોડક વરસમાં મરણ પામી, અને કપતાન
ખાંધરને તો ફરીથી લગન કીધા એ વખતે પણ એણે એક
જખરા તવગર માણસનો એકપુરી છોકરી સાથ પુનરનીવાહ કંગ-
યા આ છોકરી એને માટે ધણો આહા ગખતી હતી અને એ-
ણીનો તેનીપર સંધો જીવ લાગી રહ્યો હતો પણ કપતાન બા-
યરન તો એણીના પૈસાપર લખ્યાં હતા રકોટનાડના એખ-
રદીન તાકુ ની ગાંધત નામે નગરીનો ગોડન નામે એક માત

બાળ જમીનદારની એક ટુકી છોકરી મીસ ગોરડન સાથે એવો
 પરીન ગાઠ બંધો હતો તેણીનો બાપ મરી ગયો. પોતાથી
 તેણી પુત્રન દેવતાની એકલી ધણીઆણી હતી એ છોકરીની .
 મા તો હતતનીના શાહજાનના એનાથી ઉતરેલી હતી તેથી
 બાળન ડ્રિવ પોતાના બહુ પાદશાહી લોહાને માટે બહુ મુશ્કે
 રહેતો બાળનના બાપે આ છોકરીની દેવતા પુત્રી કરી આવી
 અને પછી કાન્સમા નાસી ગયો બને માટી બેરને એક ખીન
 સાથે મુલ બનવું ન હતું અને બસ કરતાન બાળન તો જમ
 બને તેમ તેણીને નીચના મોઠો હતો આથી માન એકજ છો-
 કાનો જન્મ થયો અને ત્રણ વસમા તેઓ જુદા પડ્યા એ
 મને પેટે અતરેલો છોડે તે નામીયો ડ્રિવ બાળન છે જો
 કે એનો બાપ એની મા સાથે મીનાસો કરીને છોડે પડયો
 તોપણ પેહેનવેહના એકાએક શેડર છોડી ગયો નહીં જેગનીમા
 એની મા રહેલી હતી તેજ ગનીમા નાકા પડે એનો બાપ પણ
 રહેતો હતો તેથી વારે ધડીએ પોતાના ડોંગરને ગમાડનાની તેને
 તક મનવી હતી નાનો બાળન તો મગતાન અને મીનજી હતો
 તે ડપરાના કપરા ફાડી નાખતો અને જે સામે આન તેને હા
 થમા હોય તે છુટ્ટ મારતો હતો બાળનની મા પણ જખરી ફા
 તેન હતી તેણી તો એની જહનુની હતી કે કોઈ વખત આડમા
 આનતી તો બાલેબાન પીખતી હતી અને ખુરસી દીપાઈ વગેરે
 જે હાથમા આવે તે સડને માથામા મારતી હતી હીંગને પણ
 તેમજ કરતી હતી, ધડીમા તેને પગથી અફાડો નાખતી હતી,
 અને ધડીમા તેનીપર ઘેરો તો આર ડગતી કે તે કોઈ કાઈ
 વખત યુગનાઈ જતો હતો બાળનને એથુ વરસ બેઠું ત્યારે
 એનો બાપ પણ કાન્સમા મરણ પામ્યો જ્યારે પાંચ વસને
 થયો ત્યારે એને એજાઈન ગેલેની એક વાઠવાલામા મુકવામા
 આવ્યો એ વખતે એની માની સપાજ મુલ હતી નહીં, તેણી
 પોતાના જગ એવેરાતપર દીન યુગનતી હતી જ્યારે બાળન દશ
 વસનો થયો, ત્યારે એના માનો કાંઈ જે બાળનનો ઉમગવ
 કેડેવાતો હતો તે મરણ પામ્યો એનો કોઈ વાગસ ન હતો તેથી
 બાળનનો બાપ જીવતો હતો તો તેને પદસી મનવાની વડી હતી,

પણ તે તો મગણ પામેતો હોનાથી આપણા નાના કવિને ઉમરા
વની પદી મરી એની મા જે કાકમાડ કરનામા કદી પણ પા
છત ન પડતી હતી તેથી તગતજ તેણી હવે પોતાનું નાનું ધર
ખાનો કરી ખાવગના ઉમગવના મહેનતા જઈ ગઈ તેણીના
મોડગનું આડું સાંચી કીસમત જોઈને તેણી ઘણી મગન થતી
અને નાના મીઠા ખાવગને હવે તો સર્વ લગડ બાયરન કરી
ખોનાવતા પોતાને ઉમરાની પદી મલ્યા પછી ઘોડે દહાડે એ
કાએક માવને આવીને એ પુઝા લાગે કે તેના બનમા અ-
થના એમના તેણીને કંઈમો ફેરફાર જણાતો હોય તો દેખાડ
વો ૧૫૬ તેના પોતાનામા ઉમગન થવાપછી કંઈપણ ફેરફાર
જણતો નથી પોતાના નાના દીકરાના આવા સવાનથી મીસીસ
ખાવગન ખુબ હસતી હતી

બાયરનના જનમના પછી તેનામા એક શરીરની ખોડ મા
લમ પડી હતો, પણ તેની કંઈ તેના માખાપે ઝાઝી દગડાગ કીવી
નહો, પણ હવે જ્યારે તે ઉમગન થયો ત્યારે એની માવ જેમ
અને તેમ એવડી ઠઠારે કરાવી એને બાહાર કાઢતી જનમવા
પડી જે દહાડે કંઈ અમાનક પડવાથી એનો એક પગ સેલેજ
માગ્યો હતો, પણ તેની ખાવગને મુદન અડમણ પડતી નહી
આ ખોડ એની માએ સુનાગવા માગી અને ઘણાક નામીયા
તમીમોને ખોનાની એના કુમના પગપર બહુ જુલમ પાડ્યો, પણ
ખોડ કંઈ નહી આપો સાચું એને ન હોય હુબ થઈ
હુ લડન ચોટ્ટેમા પોતાના ખાપણના મેલનમા આવી વસના
પછી એ દેશનો નામીયી નીલાલમા કેલવણો લેના ગયો, જ્યા
અખ્યાસ પુરે કરીને એને કેમદોડાજની કાલેજ અથના નિચ-
લવમા પેસાડનામા આ પો પણ બાહરન નાનપણથીજ મસતાન,
આના અને ચીતરે હતો તેથી ડાહને અને ડાહને તરેજ
જુમ પડાવતો હતો એના બાપનો ઉલ્હ અને નખડુ ખનાસ,
તથા એમી માનો ધોન મી તજ એના ચોહીમા ભેગા હતા
એ વખતે એની સાથે સગ રોમગત પીન નામનો નામીયે
પ્રવાન, પણ નીખતો હતો અને તેની સાથે એને સાનો દોરતી
શરૂ હતી તો એ મમતાન હતો તોપણ એનું હૃદય ઘણું

ખાલેશ અને એના સ્વમાવ બોલો અને દીકરુરડો સખી હતો. વધી ખાપરન કવિ કોલીપો હતો અને કંઈ પણ વાતે મુજબ મેલવવા ખાતર લોકોની મથકેરી કરતો હતો. વિદ્યાલયમાં પોતાના ઓરડામાં એણે ધણાંક જનવરો જ્યાંકે રીંછ, પાંદરા, કુતરા, વગેરે પાલ્યાં હતાં તેથી એની નીચાલના સુતવલીઓ ખુબ ચીરડાતા હતા. તોપણ એ કંઈ તેમની દરકાર ન કરતો, પણ સામે તેમની મથકેરી કરવાને ખાતર કાલેજના માત્ર એટલા ગુરૂઓ તથા એલાઓના નામો એણે પોતાના કુતરાને તથા રીંછને આપ્યાં હતાં, અને જ્યારે તેઓ આગમ હોય ત્યારે “એટસન” “રોબરટ” કરી તેમના નામથી કુતરાઓને એ બોલાવતો હતો. આથી ઉસતાદોનું ખુબ પાકી જવું. જ્યારે અદાર વરસનો યવો ત્યારે Hours of Idleness અથવા “આલસાઈમાં ગુજરેલા દહાડા” એ નામ દુક દુક કાબોનું એક પુસ્તક એણે બાહાર પાડ્યું. જો કે આ પુસ્તકમાં એની શુવાન વય તરફ જોતાં કેટલાક કાબ્ય સરસ દેખાય છે, તોપણ “એડીનબરો રીવીયુ” નાં ચોપાન્યાંમાં એના એ કાવ્યની પણ ખુબ ટેકડી કરવામાં આવી, તથા જેમ સ્કાટપર ટીકા કીધા હતા તેમ એની કવિતાપર પણ સખત અને જંગલી ટીકા થયા, કારણકે ખાપરન પણ સામી અથવા બાદશાહી ટોલીવાલાઓનો સંજ્ઞો હતો. એ વખતે ટોલીનો મત એ પુર દારથી ચાલતો હતો, અને એડીનબરો રીવીયુ તો વીહીગ ટોલીવાલાઓનું હતું. આ સખત ટીકાથી ખાપરનને ધણું દુઃખ લાગ્યું, પણ કંઈ દરકાર ન કરતો હોય તેમ એણે પોતાના બાવમા એક કાગલ છપાવી બાહાર પાડ્યું. એ ટીકા નામીયા ક્ષોદામે કીધા હતા, પણ તે વખતે “એડીનબરો રીવીયુ”ના ચોપાન્યાનો અધીપતી મી૦ જેફરી હતો, તેથી એણે આ સખત હોમલો કીધો હશે એમ આપ્યાં વેજાતમાં હોદા થઈ રહી. તથા વગસ રહીને એણે English Bards and Scotch Reviewers નામે એક સખત ટીકાકાર કવિના લખી. એ કવિતામાં વેજાત, સ્કાટલાંડ અને આપરલાંડ દેશોના ધણાખરા સઘના કવિઓની તથા ચોપાન્યાં લખનારની એવી તો જખર ટેકડી કીધી છે, અને તેમાં તેમને એવાતો ઉધરા લીધા છે કે આ ક-

વિતા છામ્યા પછી થોડેક દહાડે બીજી આવૃત્તી - છાપવાની ફરજ
 પડી, એટલો તેનો બોહલો ફેલાવો થયો. એ કવિતા ડરાઈડની
 અને પોપનાં લખાણો જોવીજ ટીકાકાર અને રમુજ છે. એમ
 બાવરને ધણાએને અમસ્થા ખરડવા છે ; પણ એના કાવ્યને
 વગોવવાની તાકાત શું ? એવા વીચાર લઈ જઈ વરડસવરથ,
 સ્કાટ, મુર વગેરે નામીયા લખનારાઓને પણ સંડોવ્યાછે. પણ
 વાંચનારને જણાવવું જોઈએ કે આ કાવ્ય લખવા પછી જ્યારે
 એ અમથું અને મોટો થયો ત્યારે એના ટીકાથી બહુ પસંતાતો
 હતો, કારણકે એ કાવ્યમાં હસીકાઢેલા સર્વ માણસો સાથ પછવાડેથી
 એને અતક્ષગની મીનાચારી બાજુ હતી. એના ટીકાથી સ્કાટ પણ
 ગુસ્સે થયો, અને મુર કવિએ તો લડાઈની માલેજ મોકલી,
 એજ વખતે એ એકવીસ વરસનો થયો, અને ઉમરાવોની સભામાં
 બે ત્રણ વાર ખીરાજ્યો, તથા સુબાખીત બાધાણો આપ્યાં. એનાં
 કવિતાથી તથા એના શોહવામણા એહેરાથી એનું નામ આખા
 દેશમાં આશકારા થયું, અને હજારો મંડલીઓમાં, નામમાં તથા
 ખાણાપાણીમાં એને દમપર દમ તેડાં આવવાં લાગ્યાં. સ્ત્રીઓ
 એની સાથ પેહલી નામતી અને એ જ્યાં જાય ત્યાં એની
 સાથ પુઠેપુઠ ફરવી. જેમજેમ એ ઉમરે પુગો તેમતેમજુરી સોખતમા પડ-
 ડ્યો, અને બાપની માફક ઉડાઉ તથા રંડીબાજ નીકળ્યો.
 ઉમરાવજીઓ અને અમીરજીઓ એની ખુબસુરતીપર મોહીત
 પડતો, અને એને ઘર આવી એની સાથ નીકળી જવા ખુશી
 દેખાડતી. કોઈને વાહોને, કોઈને સમજવીને, કોઈને મ્યાર પુરે
 પાડીને એ સર્વને રૂપસદ આપતો. એ જતે દેખાવણી અને
 વક્તી પદ્ધતિએ ઉમરાવ તથા કાબેલ કવિ ગણાતો હતો, તેથી આખાં
 દેશમાં પમરી નીકળ્યો. એક અમીરની બાયડી જોઈ તો વખતે વેલા-
 તમાં ખુબસુરતીમાં એકી ગણાવી હતી તેણી એના
 ઘરમાં ખેડતનાં ઊંકરાના પોશાકમાં ઘખલ થઈ, પણ
 તેણીને પણ એણે સમજવીને કહી. વક્તી જતે ઉદ-
 ર દોડનો હતો તેથી લોકોમાં, અને મીત્રોની મદદ ખાતર
 છુટથી પૈસા વેરતો હતો. આવી હાલતથી એ તંગાસમાં આવી
 પડ્યો, અને વક્તી તંદરેસતી પણ લથરવા લાગ્યો તેથી ઘોડતનના

ઉમરાવજીદા માથે એ દરીયાની મુસાફરીએ નીકળ્યો. રૂબેન, માલતા વગેરે મુજકોમાં બે વરસ સુધી મુસાફરી કરીને એ પાછો વેલાતમાં આવ્યો. પણ લંડનથી પોતાના મિત્રોમાં આવી પુગે તે આગઉ તો એની મા મરણ પામી, અને એમની વચે ઉલ્લી ધડીએ મેળાપ થયો નહી. પોતાની માથે ગમે તેવી કૌતલ હતી પણ બાયરન તેણીની માથે હમેશ પ્રીતથી અને સંવ્યતાથી કામ લેતો હતો. મુસાફરીથી આવ્યા પછી Childe Harold ના નામ તલે એની મુસાફરીનું કવિતાશી બ્યાન એણે છપાવ્યું. આ કવિતા ઘણી મધુર છે, તથા તેમાં જે શીલસુરીના વીચારો સમાવેલા છે તે આનાક આંપનાગ છે. આ કવિતા પછી એની પુર વાખવાખી થઈ, અને જોકે એની વખતમાં આખાં દેશમાં ઘણાક કવિઓ ઉભાતા હતા પણ કોઈ એની બરાબરી કરી શકે તેવા ન હતો. રકોટે પણ ટકકર પાધી, અને આખાં દેશમાં એક શાહજાદાની મીસાલ એ પંકાવા લાગે. જે કાપના તથા તરાંહના દગલા એ પહેરતો હતો, તથા જેવા કાપના ગલેબંદ એ બાંધતો હતો તેની પણ લેકિએ નકલ કરવા માડી. અને એની પેહેગ્યાના કપરાંના બાવ ચાર ગણા વધી પડ્યા. એકપછી એક Giaour, Lara, Parisina, Bride of Abydos, વગેરે એની મધુર વારતાઓ પ્રગટ થવા લાગી, અને દરેક કાબ્યથી એની કીર્તીમાં ઉમેરો થયો. વલી એની સાથે પરણવાને માટે જે વગ લગાડવામાં આવતો હતો તેથી એને પણ મળતુ પડતી હતી. જોકે ધર્મપર એનો મુદ્દલ હાતબાર હતો નહી તોપણ એના જેની વાખવાખી અને માન યોગજ નરો મેલવી ગયા હશે.

હવે બાયરનની નખલી હાલતનો પણ થોડો ચીતાર આપવો જરૂરનો છે. કોઈના લગનથી તો સાચો તે ગવાય પણ બાયરનના લગનથી તેની કીર્તિનો નાશ થયો, અને તેનાં મનનો હાલત પણ હાલતવાલ બેનતી ગઈ. બાયરનના મિત્રોની પાસે એક મોટા બંગલામાં એક દારૂના વેપારીનું કુટુંબ રહેતું હતું. એઓ ઘણાં તવંગર હતાં, અને તેમને ત્યાં એકજ છોકરી હતી. મીસ ચેવરથની સાથે બાયરન નાનપણથીજ રમતો હતો, અને જ્યારે એ પંદર વરસનો થયો ત્યારે છોકરી અઢાર વર-

સેની ઉમરે પુખ્ત હતી. એક સમયે બાપરને તેણીની સાથ પરણવાની મળી જણાવી, પણ મીસ ચેરચે તો તેની નાની વયને માટે એને હમી કાઢ્યો. એ વખતે એ કંઈ કીર્તી ખાટ્યો ન હતો, પણ વિદ્યાશ્રમમાં ભણવા જતો હતો. બાપરને આ છોકરીને પ્રીતથી આહતો હતો તેથી જ્યારે તેણીએ એને હસી કાઢ્યો ત્યારે એને ધણું આશ્ચર્ય લાગ્યું; તેથી એકદમ તેણીના ઘરમાંથી જતો રહ્યો, અને ફરીથી તેણીનાં ઉંબરમાં પણ પગ મુક્યો નહીં. થોડા મહીના રહીને પેલી છોકરી તો એક વેપારીના દુકાનવારી છોકરા સાથે પરણી ગઈ, પણ તેની સાથે કંઈ પણ મુખ્ય પામી નહીં, અને થોડા વખતમાં બાપના ઘરમાં આવી પાછી રહી. ત્યારપછી બાપરને અનેક નારપર મન દોડાવ્યું, અને જ્યારે તેની કીર્તી પુર પ્રકાશમાં હતી ત્યારે એણે ડરદામ ચેહરના સર રાત્રી મીનમેનકની છોકરી સાથે ૧૦ મે ૧૮૧૫ ના સંજમાં નેકા કીધા. એક વખત ફરતાં ફરતાં તેણીની માથે એને ઝોલખાણ પડી હતી અને બંને વચ્ચે ખાર બાળ્યો હતો. મીસ મીનમેનક બાણેલી તથા નરમતાવાળી અને ધણી ખુબમુરત હતી, તેથીજ બાપરને તેણીની પર લલચાવ્યો. એક વખત તો કંઈ કારણે લીધે તેણીએ બાપરનું માથું ના પાડ્યું, અને ખાંજ વખતે બાપરને બોલિસ કગવાથી તેણીએ એને કબુલ રાખ્યો તથા પોતાના બાપનાજ ચેહરમાં પગણી ગઈ. એના સસરા પૈસાવાળો હતો, અને આ તેની એકજ દીકરી હતી, તેથી તેણીને લાડમાં ઉધારેલી હતી. આખાં દેશમાં જ્યારે મગનની વાત ફેલાઈ ત્યારે કેટલીક ઉમરાવજાઓએ એની સાંગે તીગસ્કાર બતાવ્યો. પણ બાપરનેતો ધર્મપર મુદ્દલ ઇતબાર ન હતો તથા ફાંતાનો ધણી હતો તેથી લડી બાપરને તે પસંદ પડ્યું નહીં, અને આવા હુશ્યાર, આવા બાણેલા, આવા કામેલ ધણીને તેણી થોડોક ઘેલો સમજી ! તથા પરણ્યાને વરસ ન થયું તેટલે તો બંને વચ્ચે ગુટફાત થઈ અને એક બે કારણ કુટણીઓનાં સમજવાથી પોતાના વરને ગલે વલગી બાપને ઘર થોડાક દહાડા રહેવાની અરજ મુજારી. બાપરને તેણીને જવા દીધી, અને થોડાક દિવસ પછી તેણીના બાપનો એક કાગજ તેની પર આવ્યો.

તેથી સધલો જોલાસો થયો, કે બાયરનની બાનડીએ પોતાનાં
 વરને ધર જવા સાફ ના પાડ્યું. આથી એ ધણો અજબ થયો
 અને તેનું કાગણુ માગ્યું, પણ તે પણ તેને સાફ ના પાડવામાં
 આવ્યું. એવું કેહેવામાં આવેછે કે હમેશ બે બરેલી બંદુક
 પલંગ આગલ ગખીને એ સુતા હતો તેથી લેડી બાયરનને
 અમથી એણે રમુજને ખાતર એકાવી અને તેથી તેણી ગુસ્સે
 થઈને મીનાકેસો કરી જતી રહી. પણ એને લગતી ખરી ખીના
 હજુર પણ જાણવામાં આવી નથી. વેલાતમાં તે વખતે એકાદની
 માટી ધારતી હતી તેથી બાયરન એકાદમાં બંદુક રાખતો પણ
 હોય, પણ તેથી એકદમ ગુસ્સે થઈને વર ત્યાગ કર્યો એ કંઈ
 લેડી બાયરને જાણપણુ બરેલું પગલું બગડું નહી એમ સર્વ
 લોકો છુટથી જાણતાં. બાયરન હમેશ અપમાન ખમી શકતો ન
 હતો, અને જો કોઈ એક જોલે તો તે હજાર જોલે બોલી ઉભો
 રહેતો હતો, તેથી પોતાનાં સસંગના કામજથી અને બાયડીની
 બેવફા ચાલથી એને ગુસ્સો છુટ્યો, અને અદાલતમાં અરજ
 ચુગરી. વલી તેણીને કંઈપણ વાતથી ગુસ્સો લાગે હોય તેની
 મારી માગી તેણીની સાથ તે સમગ્રુલી કરવા પણ તૈયાર હતો,
 પણ લેડી બાયરન તો સાફ ના પાડતી, અને આખરે બંને ત-
 રફના મીત્રોએ મહી તેમને એક ખીજાંની ફારગલી અપાવી છુટા
 છેડા કરારી આપ્યા. બાયરન જાતે શરમાઉ હતો તેથી તેને બા-
 યડીની આવી વર્તણુકથી બહુ દુઃખ ઉપજ્યું. ગામમાં, લોકોમાં,
 મંડલીઓમાં, મેહેલમાં, શહેરમાં, બસ બે વણ મહીના સુધી
 એનેજ વીથે જખરો ચરચા ઉઠી રહી અને બંને વચે કુસંપ
 કેમ થયો તે મોટે હજારો ગપાટા ઉડવા લાગ્યા. વલી આ તક
 જોઈ એના દુશમનો એનાજ વાંક કાઢવા લાગ્યા, અને એની
 ધણીક તરેહની નાલેસી કરવા લાગ્યા. અખબાર સમાચારમાં
 એને વીથે દરરોજ ખાસ ખખરો આવતી, અને બંને માટી
 બેરવમેના કુસંપનો ભેદ જાણવા લોકો ઘણાં ખંતી રહ્યાં. જે
 પત્રવાલો એને વીથે કંઈ નવી ખખર આપે તેની હજારો નકલો
 ખપતી હતી. એ વાતને આજે સાફ વરસ થયાછે પણ હજુર
 પણ ખરો બરમ બાહાર પડ્યો નથી. પોતાની બેરીનો નામાસીને

હીથે એની કીર્તીને ઝાંખાં લાગી અને આ ચક્રકોટી સેતારે એ-
કેદમ મંડલીનાં ખુલ્લાં આસમાન પરથી ખરી પડ્યો. ખાચરન
મેહેલનો બાહાર પણ નીકળતો ન હતો, અને પોતાના મીત્રોની
માલાકાત પણ સવા ના પાડતો હતો. એની ખાચડીને પેટે આ-
ટલી દુક મુદતમાં એકજ હોકરીનો જન્મ થયો હતો, અને તે-
હીનું નામ એણે (Ada) આડ કરી રાખ્યું હતું. ફારગતીમાં
ખચાંનો હવાલો પણ એની ખાચડીને સવાધીન કીધો હતો. ત્રણ
માર મહીના રહીને પોતાના મેહેલ અને અસંકેયામત વેચીને
એ પોતાનાં સ્વદેશથી છુટો પડ્યો, અને ખીજવાર સફર નીકળ્યો.
જે દહાડે એ આગબોતપર સ્વાર થયો તેજ દહાડે એક પત્રમાં
Farowell અથવા “તને છેલ્લી સલામ”, અને ખીજાં પત્રમાં
“Sketch” અથવા “કુટણીનો કોસ્સો” નામે એ નાનાં કાવ્ય
એણે પ્રગટ કર્યાં. આ કવિતાથી આખાં શહેરપર જબરો અ-
સર થઈ હતી.

એની ખીજ વારની સફરમાં એ કેવા ગમગીન તથા દુઃખ-
દાયક વીચારોથી નીકળ્યો હશે તે વીચારવું સંહિયું થઈ પડ્યું.
સ્વીતઝરલાંડ, ઇટાલી, ગ્રીસ, તરકી વગેરે મુલકોમાં ફરી વળી એ
ફોરનસ શહેરમાં જઈ પડ્યો, અને ત્યાંથી Childs Harold
ના પછવાડેના બે ભાગો એણે જોડી છપાવા માકલ્યા. આગળના
બે ભાગમાં અને પછવાડેના બે ભાગમાં ખુશાલી અને દલગી-
રીનો તફાવત તરત માલમ પડી આવેલો. ત્યારપછી Beppo,
Waltz, Vision of Judgment, Don Juan વગેરે કાવ્યો
પણ એકપછી એક લખવામાં આવ્યાં, અને વેલાતના લેકોપર
તથા પોતાની જીંદગીની હાલતપર ધણીક ટીકાકાર કવિતાઓ લખી
ઈટાલીમાં તેનો કાબેલ્યત તથા ખુબસુરત સ્વરૂપને લીધે એની
વખાણ થવા લાગી, અને મોટા મોટા ઉમરાવોની મંડલીમાં
એ ખીરાજમાન થતો. એનાં કુટુંબની સંધણી વાતોથી તથા એનાં
લખાણની મધુરતાથી યુરોપમા સર્વ નામીયાં ઝહસ્યો વોકેફ
હતા. એ વખતે ગામખાના ઈટાલ્યન ઉમરાવની એક હોકરી ગી-
દોલીના અમીર સાથ તરતનીજ પરણેલી હતી, અને યોગક મ-
હીના થયા બાદ તેણીની સાથ ખાચરનની ઓલખાણ થઈ. આ

ઇલાશ્વરની ખુશખબરીથી બાપગનના મનમાં એવી તો જાગી
 અસર થઈ કે એવું આખું દીન તેણીની તરફ જે આત્મ લાગુ.
 પણ તેજ પ્રમાણે ગીત્રીની ઉમંગવચનથી દીનમાં પણ પા-
 ગનો આત્મ સંગથો, અને જોડે તેણી પાણેલી હતી તેપણ
 તેણીએ વરને યુગને એની સાથે પ્રીતી બાંધી, અને પોતાની
 વરની સંપાદ લઈને એણીએ બાપગનને પોતાના મેહનમાં લાવી
 રાખ્યો. એમણે બંને જણાએ પાણેલા સ્ત્રી પુરુષ માફક વેળાગર ગ
 ખવા માંડ્યો, અને એકમંત્રીપર રીઝ રીઝ થઈ રહ્યા એવામાં ગી-
 દીનનો અમીર મળ્યું પાગ્યો અને ત્યારે તો એમને પુર કડ
 મરી બંને જણા એકમંત્રે એના આહવા હતા, તથા બાપગન
 પણ તેણીના આનંદનમાં એવો પરોડાઈ ગયો હતો કે સર્વ ટોચ
 એને માન આપવું હતું એ પ્રમાણે બાપગન આ કુલવત સ્ત્રી સાથે
 પચ વરસ મુરી રહ્યો, અને મુખ્ય અને આગમમાં પોતાની
 બાપડીની મેવફાઈ જુની ગયો. વેળાતમાં તો એની સર્વ દીન-
 આત્મની ખબર જાતી હતી, અને એને સારે નસીને આવી
 બાજુ બાપડી મળી તેથી લોભે બહુ ચકચાર કરતા અને લેડી
 બાપરત તો મુગે માહડે જાયો મેહનતી હતી, અને એક વખત
 બાપરને ઇલાનીથી તેણીની પાસ પોતાની છોકરી આગતા બાપ
 મગાજા હતા તે પણ તરતજ તેણીએ માફકયા હતા પોતાની
 છોકરીની જેર આશીર્વાદ દેઝ અકાલડીએ મીત્રો પામે એ મગા-
 વતો હતો, તથા તેણીને મરિ એ બહુ આહા ગમ્યો હતો
 વતો એજ વખતે એની અસર કીર્તીમાં નો જોડે થયો
 યુનાની લોકોએ તરકીના મુજતાનનો તોફ ગમ્યો કાઠો નાખી
 રવત ન થતાની તરવીજ કીડો અને બનવો ઉદ્યોગ, તેમાં બા-
 પગને જાને ગીરથી અને પોતાની તજવા અને ક્રમેલ્યતથી મ-
 દદ કીડી એટલુજ નહી, પણ પોતે તેમનો સંગઠ થયો, અને
 લડાઈમાં ભાગ લેવા લાગે. આથી નેનુ નામ એકવાર ફરીથી
 ચોગર બુદ્ધિ ખીનો નીકલ્યું, અને એજ કામમાં યાક જાગ-
 વાથી ઇં સં ૧૮૨૪ ના સાંવામાં છત્રીસ વરસની કામ ન વયે
 એ મળ્યું પાગ્યો. એના મરણની ખબર આખા પુરોષમાં ફેલા-
 ઇ, અને વેનાતમાં તો જાણે શોર મચી રહ્યો આખા દેશે એને.

માટે સોગ પાંલ્યો, અને હજારે વાતે એને માટે દલગીરી જા-
 હેર કીધી. એના મરણપર ધણાક રસાલાઓ લખાયા છે, પણ
 તેમાં એના મીત્ર મુરની કલમથી લખાયેલું એનું જન્મ ચરીત્ર
 લોકોએ હિંસથી વાંચવા માડ્યું. એની બાયડી તે વખતે જીવતા
 હતી તેથી તેણીને કંઈ અપમાન ન થાય તે વાત ધ્યાનમાં રાખી
 મુર કવિએ તેણીના લગનની બાબતપર ધણાજ યોગ દીકા કીધા
 છે, અને જોકે તેમનાં કુસંપના બેઠથી તે પુર વાંકેકે હતો તો-
 પણ તેના તદ્દન અખાડા કરી આ જન્મચરીત્ર છાપ્યું છે.
 તોપણ લેડી બાયરને એને છોડયો નહી, અને એનીપર એક
 લખાણ કાગળ લખી મુરે જે તેણીની માના કુટુંબપણ બાબત
 ઇસારા કીધા છે તેને માટે તેને ઘણો કપડો આપ્યો, અને વલી
 જણાવ્યું કે ખરી ખીનાથી તેણીનાં માબાપ પણ પુરતાં વાંકેકે
 નથી. મુરે આ કાગળ બીજી આજ્ઞામાં પ્રગટ કીધી છે. મુનું
 લખેલું જન્મ ચરીત્ર બાહાર પડ્યા પછી થોડેક વરસે બાયર-
 નની માથુક ગંડાલીની ઉમરાવજીએ બાયરનનાં બચાવમાં બે
 ઈદિયન નીખ્યો લખી બાહાર પાડ્યા. એમાં બાયરનના અનેક
 સદયુક્તોની જનજન તારીફ ગાઇ છે, અને તેણી બાયરન સાથે
 અતલગના સંબંધથી બંધાયેલી હતી તેથી બાયરનના સર્વ વીચા-
 રો તેણીએ પ્રગટ કીધા છે, અને મુર પર જબરો આરોપ મુ-
 ક્યો છે. આ દોષ ખરો હશે એમાં આજના વિદ્વાનોને જરા-
 એ શક નથી, કાંચકે તેણીનું લખાણ મુરના કરતાં પણ સતવાર
 ગણાય છે. તેણી લખે છે કે જ્યારે બાયરન ખરીથી છુટો પડ્યો
 ત્યારે તેણે એક તફસીલવાર ચોપાનું લખ્યું હતું, અને તેમાં
 સર્વ ખોલાસો જણાવ્યો હતો. આ ચોપાનું કંઈ તેણે છપાવ્યું
 નહી પણ મરણની થોડા દહાડા અગાઉ જ્યારે મુર પર એણે
 સમજાં કાગળ પતરો. ચોપાન્યાં, નોંધો વગેરે મોકલી આપી,
 ત્યારે આ ચોપાનું પણ ખાસ ચીકી સાથે મોકલી આપ્યું કે
 તેના મરણ બાદ તેનાં જન્મ ચરીત્રમાં તે દાખલ કરે. મુરે તેને
 વચન આપ્યો હતો અને એ દાખલ કરવાને પુર ખુશી જણાવી
 હતી. પણ જ્યારે એનું જન્મ ચરીત્ર છપાયું ત્યારે મુરે આ
 ચોપાનું કુટલાક ઉમરાવોની સલાહથી બાલી નખાવ્યું અને

પોતાના જાણી મીઠની એક ફગ્લ માથેથી કાઢી નાખી તથા તેના વીસાસનો એણે ધાત કીધો. સુર જાતે ગરીબ રોવાથી તે ઉમંગવોનો હમ્મશ આવીયાલો હતો અને તેથી તેણે આ નીચ વિદ્યા વાપડી હશે એમા કશોએ સંદેહ નથી, અને ગીંદાનીની ઉમરાવજાદી જેણી સધલી વાતમાં બાયરનને ખુદ મોહડેથી વા-કેફ થઈ હતી, અને જેણી બાયરનની એકેએક જ્ઞાત જાણતી હતી તેણીએ આ અન્યાય મુરખર મુકપોણે, અને આજના કાપિલાનું એવું મત કે કે એ અન્યાય ખરોજ છે, અને સુરે જે વીસવાસધાન કીધો હતો તેને માટે અનેક ઇસાનાઓ પ્રગટ થયા છે પોતાના નામીઆ આશકપર આ ઉમરાવજાદીને કેવો ખાર દોડે તેનું એણીના લખાણુરથી તોલ થઈ શકેછે, અને જ્યારે તે મગણ પામ્યો ત્યારે એણીને કેવી દયગીરી લાગી હશે તે વીચાગુ' સેહેલુ થઈ પડ્યું એણીએ પોતાના મહેલમાં બાયરનનું બાવલુ ઉઘું કીધું છે. બાયરન કવિ ઓગણીસમી સદીને સર્વથી સરસ અને પંડાયલો ગ્રહસ્થ ("The most celebrated Englishman of the nineteenth century") ખરોજ કેહેનાતો હતો. બાયરનની બાયડીની એક વાત પણ ધ્યાનમાં ગણવા જોગ છે તેણીએ "આડા" ને આડી કીધી, કેવલજી આડી, અદરાની, ખણ્ણી, પણ બાપના કમકાજથી તથા તેની કેફીયતથી તદન બીનવાડેફ રાખી હતી. તેણી બાપને માટે મા-યને ધણાક મવાલો કરતી હતી, પણ મા તેણીને ઉડાવતી હતી. એક દહાડે બાયરનના છાપાખાનાવાલા મરેને કાને એ વાત પડવાથી તેણે એણીને સધલાં લખાણો મફત પેાચિતા કીધાં, અને ત્યારે તેણીએ બાપની કેફીયત તથા માની વર્તણૂક જાણી હતી, અને વાચતા જુર ખેજગ રડી હતી.

આપણા માજી વડા પ્રધાન પીકનસ્ટ્રીલડના ઉમરાવે (Lord Beaconsfield) કેટલાક નોવેલો લખ્યાછે તેમાં એક Venetia નામનું છે તે કેટલાક વાંચનારા ગ્રહસ્થોને ખબર હશે એ નોવેલમાં બાયરનનું તથા તેની બાયડી અને છોકરીનું આ-ખેલુચ ચીત્ર કાઢાણીના આકારમાં આપ્યું છે તે વાચવાથી પણ ધણો ધડે મલેડે.

બાપરનનું પેહલું પુસ્તક Hours of Idleness અથવા આલસાઇના વખતમાં જોડેલી કવિતાનો સમુદાય છે. એ કાવ્ય પુસ્તક દુક દોહરાઓથી ભરપૂર છે. એમાં ઘણાક સારા કાવ્ય આવેલા છે તેમાંથી થોડાક ટાંકાઓ છીએ. બાપરનની દરેક કવિતા ધરતી છે, પણ તેથી કેટલાક લોકો કહે છે તેમ કંઈ નીતીનો ભંગ થતો નથી. સામી વાંચનારને આનાક મલે છે અને એણે તો ઇંગ્લેન્ડ લોકોની અનીતી ઉઘાડી પાડી છે. કેટલુકાસ કવિની નફલ ફરીને એણે આ નીચલા દોહરા જોડ્યો છે તેમાં એક કાવ્યોને પોતાનો ખ્યાર જણાવતાં એ કહે છે કે તેણીને હજારો સુખી લે તોપણ એના ખ્યારનો આતશ જુલમ નહીં.

Oh ! might I kiss those eyes of fire,
A million scarce would quench desire;
Still would I sleep my lips in bliss,
And dwell an age on every kiss.
To part would be a vain endeavour ;
Could I desist ?—Ah ! never—never !

અસહના સંયકારો એવું લખી ગયા છે. કે કામદેવ એક નાનો શાહમણો છોકરો છે જે પોતાના હાથમાં તીરકામધું લઈ હમણ ફરે છે, અને જે સ્ત્રી અથવા પુરુષ તેને પસંદ પડે તેની પર પોતાનો ખ્યારનો તીર ફેરવે છે. એ પ્રમાણેની એક કવિતાનો બાપરને કુતાની એનાકોપનના પુસ્તકમાંથી તરજુમો કરી લે છે તે બહુ રમુજ છે. બાપરનની કવિતામાં ખ્યારના ગીતો દોહરા જોવામાં આવશે. આ નીચલું ગીત પણ એનાકોપનપરથી લીધું છે. The First Kiss of Love ના કાવ્યમાં એકમેક પરદીન દોડે અને પેહલપેહલો ખ્યારનો જુસ્સો ઉભરે તે વખતે માથુકને ધોકા લેવાના જેવું ખીજું સુખ કંઈજ નથી, એમ કવિ લખી જાય છે.

Away with your fictions of flimsy romance ;
Those tissues of falsehoods which folly has woven !
Give me the mild beam of the soul breathing glance,
Or the rapture which dwells on the first kiss of love.

The Tear અથવા આંશુ પર લખેલી કવિતા પણ મહત્તર છે. જ્યારે દોષ મીઠ ઉપકાર કરે છે, અથવા જ્યારે કંઈ

પાલતી સીર એકએક આપણને મરેડે ત્યારે કાણની આપ-
મારી આજીવન સુધી નહીં સાગી મનો કરી મળી પામી શકીએ
તે આપણી પોરણ ને આજીવન સુધી તેથી નેનું આપણું ર
કરિના કે સ પ્રમાણે બહુ જુગલ થાકે આ કિનામા ને
કે અનુપાસ આપે

When friendship or Love our sympathy is more,
When Truth in a Lance should appear
Though many beguile with a diamond or smile,
But the test of affection 's a Tear
Too oft is a smile but the hypocrite's wife,
To mark detection or fear,
Give me the soft sigh, whilst the soul telling cry
Is demand for a time with a Tear
Ye friends of my heart, ere from you I depart
If in hope to my breast is most dear
If any more shall meet in this rural retreat,
May we meet, ere we part, with a Tear
When my soul wings her flight to the regions of rest,
And my corse shall recline on its last,
As ye pass by the tomb, where my tale is consigned,
Oh! moisten their dust with a Tear
May no marble legends to the splendour of wit,
Which the children of vanity rear,
No fiction of fame shall blazon my name,
All I ask—all I wish—is a Tear

જે બાવડીએ પોતાના ધન્યની વાતેદારી ન કરે તો તે
મને એકા દહાડા બીસરી જગ્યા તેઓ પોતાની ગેર પાછી
કાણે આવડે એમ કહી કરી જાય

Would you teach her to love! for a time she is to love
At first she may frown in a pet,
But leave her awhile, she will shortly smile
And then you may kiss your coquette
For such are the airs of the so far called fair,
They think all our homage a debt
Yet a partial neglect soon takes an effect
And humbles the proudest coquette

કેનાક દહાડા સુરી કવિ એકાત્તાસ પડી રહ્યો તેથી એના
એક મીલે એને ઠપકો લખી આકલ્યો તેનો આ નીચલી લી
ટીઓમા કવિ જનાબ વાલેડે, તે વ્યાન આપના ભાગ છે. તે
કહે છે કે આણાણીઆમા, તથા નામરગમા અને એવાજ બીજા
જાહેર મડનોમા ભાગ લીધાથી કંઈ કીર્તિ મેનવાતી નથી તે
કહે છે કે નામીઆ પીત અને ફોડસ જેવા પ્રવાનોની માફક ખગી
રજ એથી તે જગ પામના નૈવાર છે, બાકી ઠાલી ફીસીયા
રીમા દહાડા ગુમારી જવાના ત્યા પડી રેલુ તેનેગમતુ નથી
નસીમના કરનાથી ધન દોલત તો એક પના ઉડી જાય, તથા
મેતામ અને મરતો પશુ એક બાહાદુર સત્તાનાના હાથ તણે
આનાથો એક પના નાચ પામશે, પણ જો ખરી મેહનતથી
નામ મદદ હોય તો તે અમર રહી જશે

For the life of a fox, of a Chatham the death,
What censure what danger, what woe, would I
brave!

The r lives did not end when they yielded their breath
Their glory illumines the gloom of their grave

Yet why should I mingle in Fashion's foul herd ?

Why crouch to her leaders or cringe to her rules ?

Why bend to the proud or applaud the absurd ?

Why search for delight in the friendship of fools ?

To me what is wealth ?—it may pass in an hour

If tyrants prevail, or if Fortune should frown,

To me what is title ?—the phantom of power

To me what is fashion ? I seek but renown

Hebrew Melodies અથવા યા હીઓના ગીતો પણ
એણે ઝવિતામા જોડી પ્રગટ કર્યા છે એ ઘણા મધુર અને
મનોરંજક એવાથી વાંચકોમા પણ તરતી શકે છે Jephtha's
Daughter ને નાને લખેલું કાવ્ય કરણા રસથા ભરેલું છે
જ્યારે યા હીઓના સેવેમ દેશમાં મુસનમાનો હામનો લખ
ગયા ત વખતે ખોલએ યાહુ હીઓને છુટી મદદ કીધી હતી અને
તેથીજ તેમની જીવ યજ હી પશુ જોડ્યા નામના એક ભર

વાડની છોડીનેા જાણએ યાગ માગ્યો હતો તે આપતી વખતે
 પેલી છોડી ઘણીજ નગ્નાસધો પોતાના માપને મક્કમ દીન મળ્યા
 વગર આચક્રીએ તેણીને જમેહ કરતા રહેછે, તથા તેથી પેતે
 દેશીતકારી લેખાઈ કીર્તી પામ્યો એમ સમજી ને છેલ્લુ ગાનન
 ગાય છે, તે આપણા જીગરમા જળમી અમર રહે

Since our country, our God—oh, my sire !
 Demand that thy daughter expire,
 Since thy triumph was bought by thy vow—
 Strike the bosom that 's bared for thee now !

And the voice of my mourning no more,
 And the mountains behold me no more,
 If the hand that I love lay me low,
 There cannot be pain in the blow !

And of this oh my father ! be sure—
 That the blood of thy child is as pure
 As the blessing I beg ere it flow,
 And the last thought that soothes me below

Though the virgins of Salem lament
 Be the judge and the hero unbent !
 I have won the great battle for thee,
 And my father and country are free !

When this blood of thy giving hath gush'd,
 When the voice that thou lovest is hush'd
 Let my memory still be thy pride
 And forget not I smiled as I died !

English Bards and Scotch Reviewers નામના
 ગીત ૧૨ કવિતા લખવાનુ ૧૭જી આગત સમજાવેલું છે એ
 નિર્ભય બલકાથી રૂઝે થાયકે તેથી ઘણુ હમરુ આપેછે
 એમા કવિએ પોતાની કનમય લખેલા ફરાર રમુજ છે તે
 છે કે નો માણુમની ખીલમતમા એક પણ ખરો ગોતામહાય
 તો તે તેની કનમછે ને નુકતેચીનીઓ મગકરી રૂઝે અથના માથુડ
 નાફરમાની કહે તો કમલેના જીવને કનમ એ જોડો આ
 નના યર્ધ પાછે

Oh! nature's noblest gift—my gray goose-quill !
 Slave of my thoughts, obedient to my will,
 Torn from thy parent bird to form a pen,
 That mighty instrument of little men !
 Though nymphs forsake, and critics may deride,
 The lover's solace and the author's pride.

પોપ, ડરાઇડન, મીલ્ટન વગેરે આગળ યહ ગવલા કં-
 વીના નામીઆ વર્જને વખાણી, તથા તેમની પછી ની-
 કલતા કવીઓની ઉતરતી કાબેલ્યત માટે વીલાપ કરી!
 એ કાવ્યમાં પેહેલપેહલા સ્કાટને ઉધરે લીધાછે. ખાચરન
 કબુલ કરેછે કે એની ચાલાકી તથા હુશયારી વખાણવા લાયક
 છે, પણ તે ચાલાકીનો એ ગેરઉપયોગ કરેછે તે માટે કવિ એને
 કપકો આપેછે. સારી અને બુદ્ધિ કવિતા જોડવાને બદલે એ
 હુશયારી ટાલીઓની વારતા લખેછે તે એની કાબેલ્યતને મુદલ જા-
 નવું નથી. વલી સ્કાટ કંઈ કવિના માનને લાયક નથી કાંચકે
 એતો માત્ર પૈસાને ખાતર લખેછે, પણ દુન્યાના બધાંને ખાતર લખે
 ખતો નથી !

And thinks't thou, Scott! by vain conceit perchance,
 On public taste to foist thy stale romance?
 Though Murray with his Miller may combine
 To yield thy muse just half a crown per line?
 No! when the sons of song descend to trade,
 Their bays are sear, their former laurels fade.
 Let such forego the poet's sacred name,
 Who rack their brains for lucre, not for fame;
 Low may they sink to merited contempt
 And scorn remunerate the mean attempt!

ત્યારપછી સાઉધીને વખોડ્યો છે. જેમ મોહલામાં બીજા
 માગનારાં કંગાલો ગાયન ગ્રાહ તથા આપણુસી કરી પેટ ભરે
 છે, તેજ પ્રમાણે સાઉધી પણ કરેછે. ખાચરન સાઉધીને અ-
 રજ કરેછે કે જેમ તે હુશયાર અને કબેલ જાણુવવા માગેછે
 તેમજ ને લેકાપર દયા લાવીને હવે લખવાનું બંધ કરશે તે
 તેની મોટી મરખાની યશે ! આજ કાવ્યથી સાઉધી અને ખાચ-

રનને કચડાતું ચાલતું હતું, અને તેથીજ સાહિબી વારંવાર બા-
યગનની નાલેથી છપાવતો હતો, અને એટલેવેર બાયગન પર હો-
મલો કીધો કે જ્યારે બાયરન મરણ પામ્યો, અને એને જ
બાબ દેનાર કોઈ હતું નહી, ત્યારે પણ એણે એનીપર વેગમા-
નીક હોમલો કીધો હતો. સાહિબીને માટે બાયરનના બેહદ રમુછ
દીકા તેના આખા પુસ્તકમાં જોવામાં આવેછે.

With eagle pinion soaring to the skies,
Behold the ballad-monger Southey rise !
To him let Camocns, Milton, Tasso yield,
Whose annual strains, like armies, take the field
Oh ! Southey, Southey, cease thy varied song !
A bard may chant too often and too long ,
As thou art strong in verse, in mercy spare '
A fourth, alas ! were more than we could bear

નામીયા વરડસવરથને પણ બાયરને જતો મુકયો નથી
મીડમા આની જઈ એકેએક કવિની એણે ટેકડી કીધી છે વર-
ડસવરથે તે વખતે દુઃ દોહરાઓજ માત્ર છપાવ્યા હતા, પણ
તેમ તાલ શુર અથવા કવિતા રચનાનો બાયગન વાક કહાડી
એને ઠપકા આપેછે.

Next comes the dull disciple of thy school,
That mild apostate from poetic rule,
The simple Wordsworth, framer of a lay,
As soft as evening in his favourite May,
Who, both by precept and example, shows
That prose is verse, and verse is merely prose.

ઇશકી કવિ સુર છોકરીઓના માથા ફરતી નાખ્યે અને
અનીલીનો વધારો કર્યે એવો તેનીપર દોષ મુકી બાયરન એને
પણ નરમ ઠપકા આપેછે તે તેને શીખામણ દે છે કે કાવ્ય
દેવાના મંડીરમાંના આતશકંદેહમાં ચોખ્ખુ નીલીમાન લોખાન કુપાવતુ
જોઈએ ; અરાખ અને બેલસેન તથા કચરાવાલુ લોખાન ચાલે
નહી !

Who, in soft guise, surrounded by a choir,
Of virgins melting, not to Vesta's fire,
With sparkling eyes, and cheek by passion flush'd,

Strikes his wild lyre, whilst lusty ringdames are hush'd?
 'Tis little! young Catullus of his day,
 As sweet, but as immoral in his lay!
 Grieved to condemn, the muse must still be just,
 Nor spare melodious advocates of lust
 Pure in the flame which o'er her altar burns,
 From grosser incense with disgust she turns.

બાપરનની આગલી કવિતા પર જે વીકા એડીનબ્રો
 નીપીડુમા થયા હતા તે જેફ્રીએ લખ્યા હશે એમ સમજી
 આ કાવ્યમા તે તેનીજ ઉતરી પડ્યોછે. કવિ યાદ આપેછે કે જેમ
 વેનાનમા જેફ્રી નામે એક કડો ન્યાયધીશ થઈ ગયો હતો.
 અને તેનેજ લેઈ તેખાહ બોલતા હતા, તેમજ આ જેફ્રી
 સાથેના પણ કાવ્ય-ન્યાયીય થઈ પડ્યા છે!

Health to immortal Jeffrey! once, in name,
 In land could boast a judge almost the same,
 In soul so like, so merciful, yet just,
 Some think that Satan has resign'd his trust,
 And given the spirit to the world again,
 To sentence letters as he sentenced men

એ પ્રમાણે દરેક કવિની ખામી કાની તથા તેમના લખાણ
 પર ઠીકા કંઈ બાપરન નાટક તખ્તાપર ધ્યાન પુગાડેછે, અને
 નાટક તથા એનાના લખાણ પણ મુરજાન અને નખના ચીતારે
 છે તથા પોતાના બાપ હાથનો વખત યાદ કરી તેમની તારીફ
 ગાયછે

Such are we now Ah! wherefore should we turn
 To what our fathers were, unless to mourn?
 Degenerate Britons! are ye dead to shame,
 Or kind to dulness, do you fear to blame?

સર્વ નાટક લખનારાઓની રમુજી ઠેકડી કરી તે શ્રીધનને
 તથા બરનસ, રોજરસ, કેમપનેન, કાઉપર વગેરે કવિઓનીજ માન
 તારીફ ગાયછે એજ વખતે ડરકવાહીત નામનો એક જુવાન
 કવિ અગ્રયાસ પાઠના પુર મડેલો રેતનાથી મરણ પામ્યો હતો તેને
 યાદ કરી કવિ તેને માટે વીનાય કરેછે જે વિદ્યાએ

તેને આટલુ સુધી ઉછેરી મોટા કીધો, તેજ વિલાએ આપરે
તેનાં માતનું ખી રાખ્યું. એજ પ્રમાણે એક ગરડ પછી ગોની
કાઠપાની કાશિસ કરવાને બદલે, તે સામુ ને જગાએ ગોની
લાગી હોય તેજ પોતાની પાખ ઢાંકી ગરમી આપેછે, નથી તે
વધારેને વધારે હેગન યાવછે, પણ બાણનું એ નથીકે ને પા-
ખથી માલો સાફ કરી તે મુખમાં નીંદ કાઢતું હતુ તેજ પાખ
પેવી નહેસત ગોલીને સપોવેછે, ને તેનું જીગર ફાડી થોડા
વખતમા તેને મારી નાખ્યે.

Unhappy White ' while life was in its spring,
And thy young muse just waved her joyous wing,
The spoiler came, and all thy promise fair
Has sought the grave to sleep for ever there
Oh ' what a noble heart was here undone,
When Science self destroy'd her favourite son '
So the struck eagle, stretched upon the plain,
No more through rolling clouds to soar again,
View'd his own feather on the fatal dart,
And wing'd the shaft that quiver'd in his heart ,
Keen were his pangs, but keener far to feel,
He nurs'd the pinion which impell'd the steel ,
While the same plumage that had warm'd his nest,
Drank the last life blood of his bleeding breast.

Corsair, Lara, Giaour ના કાવ્યોમાં તુરકી લોકોની તથા યુનાની ગોલામોની વારતાઓ સમાવી છે. જ્યારે કવિ એ દેશોની મુસાફરીએ ગયો હતો, ત્યારે એના આકરે, બોમ્બેના વગેરે એને જે જે વાતોથી વાકેફ કરતા હતા તે ખુબ કીંદ ગમી એ ખીજે દિને કવિતાના આકરમાં જોડતો હતો. એ કવિતાઓની બેટખાજી ધણી મંજુ અને સેહેલી છે. એમાં ધ્યાનો વીચ પ્રમુખ છે. Giaour ની કવિતામાં યુનાન દેશનું ને કવિએ ચીત્ર આપ્યું છે તે કોણનું મન ન ઉ-સડેયે ? જેમ એક તરતના મરણ પામેલા માણસનો દે-ખાવ ગંભીર અને શાંત લાગેછે તેમજ આ યુનાન દેશનો દે-ખાવ એને લાગે.

He who hath bent him o'er the dead
 Ere the first day of life is fled,
 The first dark day of nothingness
 The last of danger and distress,
 (Before Decay's effacing fingers
 Have swept the lines where beauty lingers)
 And mark'd the mild angelic air,
 The rapture of repose that 's there,
 The fix'd yet tender traits that steal
 The languor of the placid cheek
 And—but for that sad, shrouded eye
 That fires not, wins not, weeps not now
 And but for that chill, changeless brow,
 Where cold Obstruction's apathy
 Appals the gazing mourner's heart,
 As if to him it could impart
 The doom he dreads yet dwells upon
 Yes but for these and these alone
 Some moments, ay, one treacherous hour,
 He still might doubt the tyrant's power
 So fair, so calm, so softly seal'd,
 The first, last look by death reveal'd !
 Such is the aspect of this shore,
 'T is Greece, but living Greece no more !
 So coldly sweet, so deadly fair,
 We start, for soul is wanting there !

આ ઉપના ફકરામાં એક તરતના મરણ પામેલા માણસની લાલપર જોતા જે વીચારો ઉત્પન્ન થાય છે તે કનિષ્ઠ કેરી ખાંડીકીચી ચીતારણ છે તે ખાથ નોધી લેના જોગ છે

The Bride of Abydos અથવા બાફુની છોડીની વારતા બહુ ગંભીર છે આ વારતામાં તુરકીઓનું જલ્દુન બરાબર દેખાડેલું છે આ સ્ત્રીમલી સલ્તેશમાં એશિયા ખંડના મુલકોનો રંગીન ચીતાર આપ્યો છે, તે બાણનાજોગ છે તુરકી તથા ધરાનની આસપાસનો મુનક કવિ જોધ વ પો હતો તેનું જ્ઞાન કીધું છે.

Know ye the land where the cypress and myrtle
 Are emblems of deeds that are done in their clime,
 Where the rage of the vulture, the love of the turtle,
 Now melt into sorrow, now madden to crime ?
 Know ye the land of the cedar and vine,
 Where the flowers ever blossom, the beams ever shine ;
 Where the light wings of Zephyr, oppress'd with per-
 fume,
 Wax faint o'er the gardens of Gul in their bloom !
 Where the citron and olive are fairest of fruit,
 And the voice of the nightingale never is mute ;
 Where the tints of the earth, and the hues of the sky,
 In colour though varied, in beauty may vie,
 And the purple of ocean is deepest in dye ;
 Where the virgins are soft as the roses they twine,
 And all save the spirit of man is divine ?

આવા ગોલામ અને સંતરા તથા નારંગી અને અન્ય
 અને બુનબુનના ખુબકમાં કોણને જવા ન ગમશે ? ખરેખર ઇ-
 ગત તથા તુરકી દેશો સફર કરવા બાપક છે. એક તુરકીના પા-
 સાની ખુલીકા નામે છોકરીની ખુબસુરતી સ્ત્રીતારતાં કવિ લખેછે
 કે તમે જો જોવી તો તમને અત્યારી આવી જાય ! બોલયો તો
 તેનું બોલન થઈ શકેજ નહી.

Who hath not proved how feebly words essay
 To fix one spark of Beauty's heavenly ray ?
 Who doth not feel, until his failing sight,
 Faints unto dimness with its own delight,
 His changing cheek, his sinking heart confess
 The might—the majesty of Loveliness ?
 Such was Zuleika—such around her shone
 The nameless charms unmark'd by her alone.

Parisina નામે કવિતામાં એક ઇટાલ્યન બ્રુધર ઉમરાવતી જુ-
 વાન બાપકી પોતાના સાવકા છોકરા સાથે મોહબત રાખવાથી
 ઉંઘમાં તેનું નામ દઈ દેક મારેછે, તેથી તેણીને વર જાગી
 ઉઠેછે અને બધો જરમ કુટી જાયછે. પેલા ઉમરાવ પોતાની બા-

યડી તથા છોકરાને સાથેજ ગરદન મરાવે છે. ઇટાલી દેશની
એક રાતનો દેખાવ આ ફકરામાં ચીતાર્યો છે.

It is the hour when from the boughs
The nightingale's high note is heard ;
It is the hour when lover's vows
Seem sweet in every whispered word ;
And gentle winds and waters near
Make music to the lovely ear,
Each flower the dews have lightly wet,
And in the sky the stars are met,
And on the wave is deeper blue,
And on the leaf a browner hue,
And in the heaven that clear obscure,
So softly dark, and darkly pure,
Which follows the decline of day,
As twilight melts beneath the moon away.

The Prisoner of Chillon અથવા ચીલોનના કેદ-
ખાનામાં પડેલા બંદીવાનનું ગીત ધણું મધુર છે. જુનોઆ શિરુ-
રના એક દેશહીતકારી ચમસનું એમા વર્ણન આપેલું છે. ત્યાં
બાંધેલા સાથે કેદ પડેલા હતા. તેમાંના બે તે બંદીખાનામાંજ
મરણ પામ્યા તેમનાં દુઃખનો વડો બાંધ વીંટાય કરેછે, તથા
પોતાના નાના બાંધને વીંચે તે આશ રૂદન કરેછે.

But he, the favourite and the flower,
Most cherish'd since his natal hour,
His mother's imago in fair face,
The infant love of all his race ;
His martyr'd father's dearest thought,
My latest care, for whom I sought
To hoard my life, that his might be
Less wretched now, and one day free ;
He, too, who yet had held untired
A spirit natural or inspired——
He, too, was struck, and day by day,
Was wither'd on the stalk away.

Childe Harold's Pilgrimage નામની રસીલી અને ક્ષીમસુરી કવિતાના જેવી બાવરને ખીજ એકે લખી નથી. એની સર્વ શક્તિ આ કવિતામાં વાપડવામાં આવી છે. એમાં જે જે મધુર અને ગમગીન વીચારો સમાવ્યા છે તેનું વર્ણન વાંચનારની મલી શકશે. યુરોપનાં દક્ષીણ પૂર્વ દેશોનું એમાં વર્ણન મનાવ્યું છે. આ કવિતા એક નોજવાન અબલાને અરપાણુ કરી છે. એ કાવ્ય ચાર ભાગમાં વહેંચાયેલું છે. પહેલા ભાગમાં સ્પેન તથા પોર્ટુગાલ દેશોનું વ્યાન આપ્યું છે. એ વખતે નામીયાં વેર્ગીગટન સરદારનું લશ્કર સ્પેનમાં કુચ કરતું હતું, અને એ વખતે નામાકોત નેપોલ્યનના દોરનો વખત હતો, તથા ખુબશ્ચર લડાઈ સ્પેન દેશ વેરાણુ અને ઉત્તર યુદ્ધ ગયો હતો. કવિ કહે છે કે સ્પેનીશ સ્ત્રીઓ જરા જુરા રંગની, તથા ખુબસુરત અને કાન્દા દાલાવાસી હોય છે. દરખ અને નારંગીના માડવા તે ત્યાં ઠેકાણે ઠેકાણે જોવામાં આવે છે. સ્પેનીયરડોની કેટલીક ખાસ જાણવા-જાગ વીગતો પણ કવિ આપે છે, તેમાં તેમની ઘોષા સાધની લડાઈ કવિએ જોઈ તે આ પ્રમાણે ચીતારે છે. સ્પેનીયરડો જ હતુની હોય છે તેનું કારણ પણ આ ઘોષાની તથા મેંદાની અને એવીજ ખીજ લડાઈઓમાં ઉતરવાની તેમની ખીલીક દુર થવાને લીધેજ સમજવામાં આવે છે. સ્પેનીયરડો લુચ્ચા પણ ઘણા હોય છે અને માત્ર સાધારણ જાણુસ ચોરવા ખાતર પણ માણુસનો જન બે છે, અથવા નજીવાં જેવાં અપમાનને માટે પણ ગણેજ વસગી પડે છે.

Thrice sounds the clarion ; lo ! the signal falls,
The den expands, and Expectation mute
Gapes round the silent circle's peopled walls.
Bounds with one lashing spring the mighty brute,
And wildly staring, spurns, with sounding foot,
The sand, nor blindly rushes on his foe ;
Here, there, he points his threatening front, he suit
His first attack, wide waving to and fro
His angry tail ; red rolls his eye's dilated glow.

Sadden he stops, his eye is fix'd, away,
 Away, thou heedless boy! prepare thy spear,
 Now is the time to perish or display
 The skill that yet may check his mad career,
 With well-timed croupe the nimble couriers veer,
 On foams the bull but not unscathed he goes,
 Streams from his flank the crimson torrent clear,
 He flies, he wheels, distracted with his throes
 Dart follows dart, lance, lance, loud bellowings speak
 his woes.

Foiled, bleeding, breathless, furious to the last,
 Full in the centre stands the bull at bay,
 'Mid wounds and clinging darts, and lances brast,
 And foes disabled in the brutal fray

ખીજ ભાગમા યુનાન દેશની રાજધાની એથનસ શહેરની
 પડી ભાગેરી હાજર કરે ત્યા કહે છે. આનંદ યુનાનો લોકો
 કેવા શુભ નરો હતો અને હાલમા તેઓ વૃક્ષી જેવા કાફરોના
 ગોરામ ધર્મ ફરે છે તે માટે તેમની પર શત્રુતા નાખ્યો છે એના
 વખતમા ક્રીસમા અહી ખાસ રાજ કરતો હતો, તેથી તેની બા
 ધરને ભેટ લીધી હતી જ્યારે ખાચરન એને મનના મયો ત્યાર
 મુક્તમાનોનો રમજન મહોનો હતો તેથી એના મહેલમા સર્વ
 કેસો આજુબીજુ આવતા હતા. તેમનું કુદ આનંદ અતરે આ-
 રીએ હીએ અરી પાસા બુધ્ધિ હતો તોપણ લોકોપર ધણો
 શુભમ પાડેો હતો

He pass'd the sacred Haram a silent tower,
 And underneath the wide over-arching gate
 Survey'd the dwelling of this chief of power,
 Where all around proclaim'd his high estate
 Amidst no common pomp the despot sat,
 While busy preparation shook the court,
 Slaves, eunuchs, soldiers, guests and santon's wait,
 Within a palace, and without a fort,
 Here men of every clime appear to make resort,

આજના વખતમા ક્રીસ દેશ નો સ્વતંત્રતા ભાગ્યે છે તે
 ખાચરની હસકેણી અને પેરેલી કોશિસથીજ છે. ખાચરને પો-

તાનાં લખણમાં એ દેવ વીરો ધણા એસારા લખ્યા છે અને આખા યુગોપનું ધ્યાને તેની તરફ એટલું છે. ઓક લેકિ બાહ-
રની ઈશ યોદ્ધા મદદ માંગતા હતા તેમને ધીકકારી કાઢી કવિએ
તેમને જતે મહેનત કરી ઉસકેરાવા અને બડ ઉડાવા શીખામણ
દીધી છે

Hereditary bondsmen ! know ye not
Who would be free themselves must strike the blow ?
By their right arms the conquest must be wrought ?
Will Gaul or Muscovy redress ye ? no !
True, they may lay your proud despoilers low,
But not for you will Freedom's altars flame
Shades of the Helots ! triumph o'er your foe !
Greece ! change thy lords, thy state is still the same,
Thy glorious day is o'er, but not thine years of shame

બાયરન કવિએ Childe Harold's Pilgrimage ના-
મનું કાવ્ય પેહેલા બે ભાગોમાં પ્રગટ કર્યું હતું અને ત્યારપછી
પરણ્યો હતો. અને એનાં લગનનું પરીણામ કેવું નીવડ્યું તે
આગળ જણાવ્યું છે જ્યારે લેડી બાયરનથી અને દેવથી એ
આખરે છુટો પડ્યો, ત્યારે પાંચે છંદોમાં તથા સ્ત્રીતત્ત્વલાડની
મુસાફરીએ નીકળ્યો હતો. પણ જે ખુલાસા દીધથી ઉપલા બે
ભાગો લખ્યા હતા તે બદલાય જઈ અતઃકરણુ ગમખાગ ધઈ
પડ્યું હતું, અને તેથીજ પાછલા બે ભાગમાં ગમગીન વીચારે
વધારે સમાવેલા છે. એનાં મનપર તેણીની બેવડાઈથી કેવી અ-
સર થઈ હતી તે એ બે ભાગોમાં મનમાનવી રીતે નોવામાં
આ વેછે. તીજો ભાગ રૂઝ થવાજ જાહે પોતે કેબીનમાં ઉઘઈ ગયો
હોય અને પોતાની નાની આડા તેના સ્વપનામાં આવી હોય,
તેમ તેણીના નામથી આ ગમગીન પક્ષી પોતાનો રાગ કાઢેછે.
‘અરે ! આડા, તારો ચેહેરો પણ તારો માનાજેવાજ છે કે ?
જ્યારે છેલ્લી મે તને રમાડી હતી ત્યારે તારી આખો કેવો
બલુ અને ચલકટી હતી વાર ?’ એમ બોલી ને જતી ઉઠેછે
અને કવિતાનું ઘરતાન શરૂ કરેછે જ્યારે આડની માએ આ
વાચ્ય હશે ત્યારે તેણીનીપર કેવી નાસીપાસી બરેલી અસર થઈ
હશે !

Is thy face like thy mother's, my fair child ?
 Ada ! sole daughter of my house and heart ?
 When last I saw thy young blue eyes, they smiled,
 And then we parted—not as now we part
 But with a hope —

મુસાફરી કરતાં બેનજીવન દેશમાં તે જઈ પુગો અને
 પોતરણના લગાઈના મેદન આગળ જ્યારે એ આવી પુગો,
 ત્યારે ક-પનાને ઝડપથી દોડાવી તે લગાઈના ચીતાર આપણી
 આગળ લાવી મુકયોછે હજારો અને લખો માણસોની ખુવારી
 યોડાજ મહીના અગઉ એજ મેદનમાં થઈ હતી તેમના કબી
 ગમગીન વીરાય કરેછે. ને દહાડે નેપોલ્યનનું લશ્કર આવી પુચ્છ
 તે દહાડે તે 'ક્સેનસ શેહેરમાં નાચ અને રાગ ચાલતા હતા,
 અને સર્વ ઉમંગો, ખાનુઓ વગેરે ત્યાં ઠાકમાઠથી ખીરાજ્યા
 હતા પણ ખીતેજ દહાડે શેહેરમાં ફેફફાં થઈ ગયો ને જીવા-
 ન્યાઓ માત્ર ગઈ કાલે માથુકો સાથ જમલગોરી કરી નાચતા હતા
 તેઓ એજ દહાડે પોતરણના મેદનમાં સખાખધ ખાક મીસાલ
 થઈ પડ્યા ! ને અખલાઓ ગોળાખી લાલમનાલ મુખડથી ગઈ
 રાતે નાચતી કુદતી હતી તેઓ ખીતેજ દહાડે શીકી ફક પડી ગઈ
 અને ધણી દીકરા વગરની થઈ ગઈ ! ને વાજીના સરોરે
 ગઈ રાતે મેદલમાં પુર થયો નીકળતા હતા તેજ વાજીના રાગો
 ખીતે દહાડે સુનાના શોકના ગીતો ગાવા મગચુલ થયા !

There was a sound of revelry by night,
 And Belgium's capital had gathered then
 Her Beauty and her Chivalry, and bright
 The lamps shone o'er fair women and brave men ;
 A thousand hearts beat happily, and when
 Music arose with its voluptuous swell,
 Soft eyes look'd love to eyes which spoke again,
 And all went merry as a marriage bell,
 But, hush ! hark ! a deep sound strikes like a rising
 Knell !

Did ye not hear it ?—No, 't was but the wind,
 Or the car rattling o'er the stony street,
 On with the dance ! let joy be unconfin'd,

No sleep till morn, when Youth and Pleasure meet
 To chase the glowing hours with flying feet—
 But hark!—that heavy sound breaks in once more,
 As if the clouds its echo would repeat,
 And nearer, clearer, deadlier, than before!
 Arm! arm! it is—it is—the cannon's opening roar!

Ah! then and there was hurrying to and fro,
 And gathering tears and tremblings of distress,
 And cheeks all pale, which but an hour ago
 Blush'd at the praise of their own loveliness,
 And there were sudden partings, such as press
 The life from out young hearts, and choking sighs
 Which ne'er might be repeated—who would guess
 If ever more should meet those mutual eyes,
 Since upon night so sweet such awful morn should
 rise!

Last noon behold them fall of lusty life,
 Last eve in Beauty's circle proudly gay,
 The midnight brought the signal sound of strife,
 The morn the marshalling in arms—the day
 Battle's magnificently stern array!
 The thunder clouds close o'er it, which when rent,
 The earth is cover'd thick with other clay,
 Which her own clay shall cover, heap'd and pent,
 Rider and horse,—friend, foe,—in one red burial blent!

ચોથા બ્રાગમા વેનીસ શહેર તથા ધટાલી દેશનું વર્ણન
 આપ્યું છે. એક આસપાસી રાતના વેનીસ શહેરનો દેખાવ આ
 નીચની સત્રંગમા જોવામાં આવશે આપણા મુખબદ્ધ કરતા ત્યા
 ના પાહાડની ધટાને લીધે તથા આસપાસ પવનની બરફની થી
 પડેલા દબાવા બરેલા દુરના દેશમાં માટે ધટાલીના શહેરના
 દેખાવો ઓરબ તરાહથી રોબ મારે છે

The moon is up, and yet it is not night—
 Sunset divides the sky with her—a sea
 Of glory streams along the alpine height
 Of blue Frauk's mountain, Heaven is free

From clouds, but of all colours seems to be,
Melted to one vast Iris of the West—
Where the Day joins the past Eternity ;
While on the other hand, meek Dian's crest
Floats through the azure air—an island of the blest !

એ ભાગમાં કવિએ ધરાલીના આગલા દોરનું તથા જાણ-
વાનોગ જગાઓનું વર્ણન કીધું છે. એ દેશમાં મોટા અને ધર્મા-
ધીપતીઓનાં રહેવાનાં ડોકાણાં જગેજગ ઉબાધ જાય છે. એક ડો-
કાણે લખતાં કવિ કહી જાય છે કે, આ દેશના કોઈ
એકાંત ખુલામાં કોઈ નાજુક નાર સાથ તેને દીન ગુજરવા સ-
રજ્યો હોત તો કેવું સારૂ ? ત્યારપછી વધી કવિ એકાંતવાસમાં
મલતી ખુલાલીનું ખ્યાન કરે છે, તથા કહી જાય છે કે જંગલમાં
પણ આપણું મન રીજવનારા ધણાંક ચીન્હો મલી આવે છે,
દરીવામાં પણ ફરતાં ફરતાં ખુલાલી ઉપજે છે અને કોઈ નદી-
ના કીનારાપર બેઠી આપણે ત્યાં પણ રમુજ મેલવવા માગીએ
તો મલી શકે છે. કવિની આ વાંછી એને કેવી સફળ થઈ તે
એનાં વૃતાંતપરથી જણાયે.

Oh ! that the desert were my dwelling place,
With one fair spirit for my minister,
That I might all forget the human race,
And, hating no one, love but only her !
Ye elements !—in whose ennobling stir
I feel myself exalted—Can ye not
Accord me such a being ? Do I err
In deeming such inhabit many a spot ?
Though with them to converse can rarely be our lot.

There is is a pleasure in the pathless woods
There is a rapture on the lonely shore,
There is society, where none intrudes
By the deep sea, and music in its roar :
I love not Man the less, but Nature more.

ખાવરનની આ કવિતા કેવી મંદુર છે તે એમાંથી આપેલા
ચોક્કસ ફકરાપરથી જણાયે. એમાં માણસોના વીકારોનું ને પૂ-
રકરણ આપ્યું છે તેથી ફીલસુફો પણ ખાવરનને યાખારી

આપેંડે. Beppo અથવા વેનીસના વેપારીની કવિતામાં લખેલી વારતા બહુ રમુજી તથા હસાવનારી છે. વેનીસ શહેરના એક વેપારીની જીવાન બાયડી હતી, જેણીને તે ધણું વરસ સુધી મુકી બાહાર ગામ વેપાર કરવા ગયો હતો, તે પાછો આવ્યો નહીં. પેલી અબલાએ તો જે ત્રણ વરસ વાર જોઈ એક મદદનીશ ભરથાર રાખ્યો. બાયરન મથકરી કરે છે કે તેણીને રાતનાં એકલી સુતા ખીલિક લાગી તેથી આ પગલું ભર્યું હતું. આ નવા ચાર સાથે તેણી પુર ધુટથી રહેતી અને વેનીસ શહેરની નીતી એટલી બગડેલી હતી કે કોઈ એ વાતની દરકાર પણ કરતું હતું નહીં. પેલા વેપારીને સન કોઈ મુવેલો સમજ્યાં. પણ એક દહાડે આથેક વરસને અંતરે જ્યારે પેલી જીવાન બાયડી નાચમાં પધારી હતી અને રાતની ત્યાંથી ઘર જતી હતી, ત્યારે એક તુરકી આગો 'તેણીને સામો મહ્યો, અને તેણીને ખુબ ટીકો ટીકીને જોવા લાગો. પેલા મદદનીશ ભરથારને આથી અપમાન થયું અને તેણે તરત પેલા તુરકીને તેની ખેસલુક આલનું કારણ પુછ્યું. પેલા તુરકીએ તો ધીમે પેંટે જવાબ દીધો. "સાહેબ, આતો મારી બેરી છે!" પેલી સ્ત્રી તો ગભરાઈ ગઈ અને ચારનોતો ત્યાં રકાશ બન્યો. આખરે ધણી તાનાજીણી થવાથી તેઓ ત્રણડે જણાં મહેલમાં ગયાં, અને ત્યાં પેલી સ્ત્રીએ પોતાના પરણેતર વરને ઝોલખી કાઢ્યો, અને તેની સાથ સમજુતી કરી તથા આટલાં વરસ ક્યાં બઠકવામાં કાઢ્યાં તેનો હિસાબ આગી પેલા મદદનીશ ભરથારનો ઉપકાર માની તેને રૂપસદ આપી. ખીજે દહાડે ગામમાં આ વાત જાહેર થઈ, અને સર્વ જણાં પેલા જોવાઈ ગયલા ભરથાર વીથે પુછપરછ કરવા લાગ્યાં. તેણે જવાબ વાલ્યો કે જે વાહાણમાં તે સફરે ગયો તે વાહાણ ચાંચીઆઓએ લુટી લીધું અને ધણાંક આદમી કાચ તેને પણ દેદ પકડ્યો, જેથી તેના પોશાકમાં વગેરે ફરફાર થયો, અને એક દહાડે સારી મક હાથ લાગવાથી તે કોઈ મઘવામાં નાંસી આવ્યો. પેલી બાયડી તેને કપડો આપવા લાગી કે તેણે તેની પ્રોવાનો કંઈજ વીચાર ક્રીધો નહી, અને આટલાં વરસ સુધી તેણે કોણ જાણે તેણીને યાદ પણ ન ક્રીધી હશે. આવી રીતની સામી સરજોરી કરી તેણી જાણેજ કંઈજ

ખનુ ન હોય તેમ પાછી તેની સાથ રહેવા લાગી, અને પેલા
વરે પણ તેણીની આગળી આલ માટે કંઈપણ દરકાર કીધી નહી
વેનીશીયન ઓરતોની ખુબસુરતી આખા યુરોપમાં વખણાયલી
છે તેથી તેમનો બાયગને આપેલા ચીતાર અહી ઉતારી લેવા
જોગ છે.

They've pretty faces yet, those same Venetians,
Black eyes, arch'd brows, and sweet expressions still,
Such as of old were copied from the Grecians,
In ancient arts by moderns mimick'd ill

વલી સ્ત્રીઓને હૃદની અદર અને મજાજસર રાખનાનું બાયરન
પસંદ કરે છે, કાલકે જો તેમને વધારે છુટ્ટ આપી હોય તો
કોઈ વેલા તેમનાથી આખ પણ મગઈ જાય છે, ને આખ
મારવા પછી સામા ધણીનો વીચાર મનમાં આરે છે, અને પ
છી કામ મેઢે ની જાય છે, કારણકે સામા ધણીનો સારો વીચાર
આવવાથી તેને મનવાની ઇચ્છા થાય છે, અને મરજી થઈ કે
કાગળ પતર લખાઈ જાય છે, અને છેલ્લે એવા કામનુ પરીણામ
એ આવે છે કે કેટલાક નાહરે મારીયા જાય છે, કેઈને ગોદગ બા-
ધવાં પડે છે અને કોઈના બેગા માથાંની હાણી થાય છે !

For glances beget ogles, ogles sighs,
Sighs wishes, wishes words, and words a lotter,
Which flies on wings of light-beel'd Mercurios,
Who do such things because they know no better ;
And then God knows what mischief may arise,
When love links two young people in one fetter,
Wild assassinations, and adulterous beds,
Elopements, broken vows, and hearts and heads

જેમ હાલના વખતમાં પારસીઓની ધણીએ એમ ઉધડે-
છે અને હજારો રીતે તે સાંતવાની કોશિશ થાય છે તેમ વેનીસના
બેરાઓ પણ કરે છે અને ગમે તેમ બુધાઓને પણ પરણી જા-
યછે. વની ખુબસુરતીને લલચાવનારા કાંઈ પણ ધણા હોય છે,
તથા નાચરંગમાં તેવા બેરાઓને સરના કરતાં વધારે તેમ આ-
વે છે.

A pretty woman is a welcome guest

એક મહત્તનીશ બગ્યાગના શુ શુ કામો હોત છે તે પણ
આયરને વીસતાગ્યા છે

But 'Cavalier Servente' is the phrase

Used in politest circles to express,

This supernumerary slave, who stays

Close to the lady as a part of dress,

Her word the only law which he obeys

His is no sinecure, as you may guess

Coach servants gondola he goes to call

And carries fan and tippet, gloves and shawl

આયરને સાહુધીની સામે યદ્યપિ અપેક્ષા ગતને દોષખમા
માડની આપપોછે, તે આગના પ્રકાશમા સમજાય છે આયરને
ધણા નાટ્યે તથા બીજી કાંઈક વાગતાઓ પણ લખી છે,
પણ તે સર્વનું લખાણ ખ્યાન કરવું મુશ્કેલ છે. ધણા ખગ નાટ્યે
કંઈ નાટકશાલામા કંઈક લાયક નથી. નામાડીત નેપોલયનના પડો
ભાગવા પર એણે એક ગાજલ જોડી છે તે ધણી જોરાવર છે તેમા
આ જગોને કવિ ધીકારી કાઢે છે તે કહે છે કે, અરે મુગમ !
આગલેદીને તો તુ ચેહનશાહ હતો, પણ આજે કેવી ગરીબ અને
ફકીરી હાલતે આવી પુગોછો તુએ જોણે સખાખધ પાવતખતો ઉધા
માર્યા હતા, અને લખો માણસોના જન ખરખાદ કીધા હતા,
તેની શુ આ દશા કે ? અરે અભાગ્યા, શુ કમખખતો લા-
ગી કે તારી પેતાનીજ જાત, જે તારા પગપર માથુ નાખતી હતી,
તેનેજ તુ કુરપણે માર્યા તલખો ? શુ તારે જોર જોઈ આધણો
ખતી ગયો ?

'Tis done—but yesterday a king'

And arm'd with kings to strive—

And now thou art a nameless thing,

So abject—yet alive'

Is this the man of thousand thrones,

Who strew'd our earth with hostile bones,

And can he thus survive ?

Ill-minded man ! why scourge thy kind,
 Who bow'd so low the knee ?
 By gazing on thyself grown blind,
 Thou taughtst at the rest to see
 With might un question'd—power to save—
 Thine only gift hath been the grave,
 To those that worshipp'd thee ,
 Nor till thy fall could mortals guess,
 Ambition's loss than littleness !

બાપરનની બીજી પરચુટણ કવિતાઓ અનેક અને તરેહનાર કુષ્ઠ
 નાતથી, પ્યાર તથા નશીવતથી ભરપૂર છે એની યાત્રા બેન
 નેણે એના પડતા વખતમા એને ઘણેક દીનાઓ અને આસરે
 આપ્યો હતો તેણીની પર લખેના કવિતાના કાગળો ધરેધર વચ્ચે
 ય છે એ કાગળો Stanzas to Augusta ના મયાના તે
 ૬૧ એના કાવ્ય મુદ્રણમા જોનામા આવશે પોતાની મેનનો ઉપકા
 ર વાતમા એણે તેણીની જનમજન તારીખ ગાંધ છે એક કાગળ
 મા તે ૧૫મી જાન્ય છે કે જ્યારે તેની આસપાસ આ તાર
 ફરી વડ, જ્યારે મગજ પહુ ફરવા લાગુ, જ્યારે સંધની આ
 શા ભગ થઈ, જ્યારે આસમાનના ચક્રો તરે તે આનો પડપો,
 જ્યારે ડૂંગી નાસી ગઈ અને લોકો એને ખુશ સંતાવવા તથા
 બદનામ કરવા લાગ્યા, ત્યારે તેણીએ એકલીએજ એક આ
 કાગો ધરેમતા માફક તેને શાત રાખ્યો હતો અને ધીરજ આપી
 હતી

When all around grew drear and dark
 And reason half withheld her ray,<—
 And hope but shed a dying spark
 Which more misled my lonely way ,
 When fortune changed—and love fled far,
 And hatred's shafts flew thick and fast,
 Thou wert the solitary star
 Which rose and set not to the last
 Though human, thou didst not deceive me,
 Though woman, thou didst not forsake,

Though loved thou forborest to grieve me,
 Though slandered, thou never couldst shake, —
 In the desert a fountain is springing,
 In the wide waste there still is a tree,
 And a bird in the solitude singing
 Which speaks to my spirit of thee.

પણ આ બેન પર લખેની ખ્યાર જરી કવિતાના કળા
 પોતાની ખાવડોને લખેની છે ની સવામ ધણીજ નાજીકાઇ અ
 ને બોના અતઃગણથી લખેલી છે આ સનામ જ્યારે એ વે
 લાતથી બીજી સફરે ઉપડ્યો તેજ દહાડેના અ અખાર સમાચાર
 મા ગપાઇ હતી એ વાચાથી આખા શહેરમા લોકો ધણા ગ
 મગીન થયા હતા, અને એ ઉપડી ગયો તે દહાડે આખા ગા
 મે એની પર મોહમન તથા પ્રીતી દેખાડી આ કવિતા એરી
 નમ અને અસમગ્રક છેક સાધાગણ વાચનાગની આખમાથી પ
 ણુ આમુ ટપકેડે જ્યારે નામીચી મદમ રતેન નામની કે અ
 નિદ્વાન સ્ત્રીએ એ સતરો વાચી ત્યારે તેણીએ આખમા આ
 મુ લારી એવા નિચાર જણાવ્યા કે લેડી ખાચરનની શુ કમખ
 ખતી લાગી કે આવા નાજીક શુખનો છતા તેણી ચીસઈ રહીછે
 વરી તેણીએ જામરકુ કે જો તેણીનો વર આવો નિદ્વાન અ
 ને લખનાર હોયતો તેની આગત દુન્યા સર્વ રહછે લેડી ખાચ
 નના પોતાના મનપર આ વાચવાથી કેરી કોમન અંસર થઈ હ
 શ તે એપરથી વીચારી શકાય જોડે તેમ્ની આજુમઝી ફરતી હતી,
 તથા મોઢ સાથ બસબર વાતચીત પણ ન કરતી હતી તેરી એકુ
 બાસેછે કે તેણીના મનપર જ્યારે અસર થરી જોઈએ પણ તેણી
 પછવાડેથી શુ કરે ? તેણીતો તનાકનામુ મેનરી ચુકી હતી
 ખાચરન ઇલાહીમા કેમ જીવન ગુજારતો હતો તથા શુ શુ કર
 તો હતો તે સધનાની તેણી ખબર રાખતી હતી કવિ તેણીને
 કહેછે કે ' છેડ ની સનામ ! જો તારી એમજ ખુશી હોય તે
 આ છે લી સનામ ! જો કે હું કોઈનુ અપમાન ખમતે ન
 હતો, પણ માત્ર તારેજ લીધે આ પેલ્લી વાર બાહારના લોકો
 ના હોમતાઓ ખમી બેસી રહેવુ પડેછે, કારણકે તાર નામ વ
 ચમા ધસડાને હું નાજીક છું જે મુખથી મારા બોલામા વુ

માયુ નાખી જાંઘઈ જવી હતી તેવી સંતોષી નીંદ હવે ફરીથી કદી-
પણ તું પામશે નહીં; જ્યારે જાંઘાવી હતી ત્યારે તારું માયું મારી
છાતી સાથે ધડકતું હતું, તેજ છાતીને જો તું શકી જોય તો માલમ
પડશે કે તારી તરફ મારૂ દીલ કેવું ખાસેય અને સાફ છે, અને
ત્યારેજ તું જાણુશે કે આવી રીતે પડતો નાખી ચાલી જવામાં
તુંએ ગાહાપણ વાપડતું નથી. જોકે લોકોતો તને વખાણુશે અને
મારાં દુઃખ પર હસશે તો પણ તેથીજ તારે વીચારવું જોઈતું
હતું કે ખીજને દુઃખ ઇષ વખાણુ પામરી કંઈ દરજ્જા લાગે
નહીં. જો કે (કવિ કહેછે) મારામાં ઘણીક ખામીઓ છે તોપણ
જે છાતીપર તું માયું નાખી સુતી હતી તેજ છાતીને જખમ ક-
રતાં તને શું આંચકી લાગી નહીં ? પણ યાદ રાખ કે ફારગવી
લખી લીધાંથી તને કંઈ ખુશી યવાતું ઝરણુ નથી, ક્રય કે આ-
રનો જોય કંઈ એકદમ દુખાઈ જતો નથી. ખંને જાણું છીએ
છીએ અને તેથી માટો વીચાર તો એ જોઈએ કે છતે બરધારે
તું રંડાપો ભાગવેછે, અને છતી બાવડીએ હું અશતાપો છું.
પણ વલી વીચાર કર, કે જ્યારે આપણી છોકરી માટી થશે,
અને "બાવા" કરી હક મારશે ત્યારે શું તેને તું અટકાવશે,
અને તેને શું જવાબ દેશે ? શું તે વખતે તારા મનમાં મારે
વીશે કંઈ વીચાર ન આવશે ? જ્યારે મારી છોકરીને તું પાંશા-
માં આંધી મીઠી મોઝી લેશે, ત્યારે તેના બાપને પણ તું જરૂર
યાદ કરશે ! જ્યારે તેણી માટી થશે અને બાપના ચહેરા મી-
શાલ તેણીના ચહેરા ખીજશે ત્યારે પણ તેણીને જોઈને તારૂ
દીલ મારી તરફ કેવું ખેંચાશે ! આખી દુન્યાથી વૂટે નહીં તેરી
મારી મગરૂરી તુંએ તોડીછે અને હવે મારે જીવ પણ તોડ-
છોડમાં પડ્યો છે."

Fare thee well ! and if for ever,
Still for ever, fare thee well ;
For though unforgetting never
'Gainst thee shall my heart rebel,

Which thou ne'er canst know again :

Would that breast, by thee glanced over,
 Every inmost thought could show '
 Then thou wouldst at last discover
 'T was not well to spurn it so

Though the world for this commend thee,—
 Though it smile upon the blow,
 Even its praises must offend thee,
 Founded on another's woe

Though my many faults defaced me,
 Could no other arm be found,
 Than the one w' ich once embraced me
 So inflict a careless wound ?

Yet, oh yet, thyself deceive not ,
 Love may sink by slow decay,
 But by sudden wrench, believe not,
 Hearts can thus be torn away.

These are words of deeper sorrow
 Than the wail above the dead ,
 Both shall live, but every morrow
 Wake us from a widow'd bed.

And when thou wouldst solace gather,
 When our child's first accents flow,
 Will thou touch her to say " Father " '
 Though his care she may forego ?

When her little hands shall press thee,
 When her lip to thine is press'd,
 Think of him whose prayer shall bless thee,
 Think of him thy love had blessed '

Should her lineaments resemble
 Those thou never more mayst see,
 Then thy heart will softly tremble
 With a pulse yet true to me

Every feeling hath been shaken ,
 Pride which not a world could bow,

Bows to thee—by thee forsaken,
Even my soul forsakes me now.

Fare thee well!—thus disunited,
Torn from every nearer tie,
Scar'd in heart, and love, and blighted,
More than this I scarce can die.

પ્રકરણ ૨૫મું.

બાવરનનાં સર્વ કાવ્યોનું ટૂંક વર્ણન આપ્યા પછી એનું હજુર એક મોટું કાવ્ય તપાસવાનું રહ્યું છે. તે “ડોન ગ્યુવાનની કાદાણી” છે. એ કાવ્ય તેની હાલની અસંપૂર્ણ હાલતમાં મીપ-તનના *Paradise Lost* કાવ્ય તથા વરજીવનાં *Eden* પુસ્તક જેટલું મોટું છે. એ કાવ્ય ઇરાલી દેશમાં ઇસલ્મન કવીઓની એ પ્રમાણે ઇંગ્રેજીમાં લખ્યું છે. આપણે પુરોપત્તી રાજદવારી તથા સસાગ્રી બાબતે પર આ ટીકાકાર કાવ્ય રચ્યું છે. દેશદેશની અનીતી તથા બદમાશોએમાં ઉંધાડી પાડી છે. *Don Juan* કાવ્ય કાદાણીના આકારમાં લખ્યું છે, તેથી એવકું મનોરંજક થઇ પડે છે, અને તેથીજ તે ધરેધર વંચાય છે. એમાં હસવાના બહુ ઢોંગ સમાવેલા છે તથા સજર ટીકા પણ કીધા છે. જ્યારે યુલીસીસના બાહાદુરી બરેલાં કામોથી થયેલ ગરામણ *Illiad* હોમર ને જોય આપેએ, તથા ઇનીયાસની કારકીરોથી વખણાયેલ *Eden* કાવ્ય વરજીવની કિર્તીમાં ઉમેરો કરે છે, તથા અચલના પેહેલવાનો ની બાહાદુરીનું તથા તેમની દેહસ્તનાંક લગામઓનું ચીત્ર આપવામાટે તેસો, એરીઓરતો, શીરોશી અને સ્પેનગર પંકાઇ ગયાછે, તથા બેહેસ્ત દોજખની હેરત બરી જુઝંદકવિતાથી મીલતનનું નામ અમર રહેશે અને રહ્યું છે, ત્યારે બાવરન પણ *Don Juan* અને *Childe Harold* ના કાવ્યો લખવાથી તેમની સંસ્કૃતિ ઉમેરાયો છે. જ્યારે એ સર્વ લખનારાઓ આમલી તવારીખને લગલી વીગતોનું ખ્યાન કરી ગયાછે, ત્યારે બાવરણે તો આ ઓગણીસમી સદીનો ખરો હાલનો ચીતાર આપણી આંખ આગલ મુક્યો છે. આ જુઝંદ કાવ્યનો જે ટૂંક સાર આપવાની હમે અહીં તજનીજ.

ક્રીધી છે તે સંપૂર્ણ સમજવો નહી. આ કવિતા વાંચવાથી જે ખુશાલી અને ધડો મચે છે તે બંને બાલુવા જોગ છે. આ કાવ્ય મુમજવાને ધણું અલગ છે કાંચકે એમાં સર્વને શીવાનમાં લપેટીને ઉધગ લીધા છે તથા એમાં ઘણીક વાતો બેનસેલ આપી છે. વલી એમાં જે જે બદ અનીલીઓ ઉંઘાડી પાડી છે તે એક ખરા અબગક વાંચનારનેજ સમજાય. એમાં જે જે બાલો અને વાકયો વાપડ્યાં છે તેજ ચાનાક આપનારાં છે. એ કાવ્ય સોલ ભાગમાં પ્રગત થયું છે, અને તોપણ બાયરણના અચાનક મરણને લીધે તે અધૂર રહી ગયું છે. એકક ભાગમાં ક્રઉપરના Task જેટલું લખાણ આપેલું છે. આ સોલ ભાગો એણે પાંચ વરસે પુરા કીધા, અને ઘણોખરો ભાગ પેલી હટાલ્યન ઉમરાવ-ભદીનાં આરામગાહામાં લખ્યો હતો, અને ત્યાંથીજ વેલાત મોકલાવામાં આવતો હતો. બાયરણનાં ઘણાં ખરાં કાવ્યોમાં એની પોતાની સંસારી હાલત વાંચનાર આગલ રજુ કીધેલી જોવામાં આવશે. Prisoner of Chillon સીવાય કોઈ પણ કાવ્ય એવું નથી કે જેમાં એનું પોતાનું સ્વરૂપ ન દર્શાવે હોય. Beppo, Childe Harold, Don Juan, વગેરે કાવ્યો સાંખેલીમાં આણી શકાયે. વલી એનાં Giaour, Lara, Manfred વગેરે કાવ્યોમાં પણ એની જીવાનીના ખારની વીગતો સમાવેલી છે.

ડોન જીવાનની મા તથા બાપ સ્પેન રશનાં કેદીઠ શહેરમાં રહેતાં હતાં; તેમને પેતે ડોન જીવાનજ માત્ર અવતરયો હતો, એનો બાપ ઉદાઉ હતો અને ઘણાજ ખુરા લખમાં ખડતો હતો. લોકો તો એમ પણ બોલતાં કે એની એક બે છુપી માથુકો પણ હતી. ડોન જીવાનની મા ઘણી ફાંવા વાલી હોવાથી તે કંઈ પોતાના-વરતી આવી ચાલ સાંખી શકી નહી, તેથી બંને વચ્ચે કુટુમ્બત યદ અને બાયડી તો તપાક સેવા નીકલી. પેહેલાંતો તેણીએ તખીમોને બોલાવી વર પેલા ન થયો હોય તે માટે તપાસ કરાવી. (અહી બાયરન પોતાની મેરીની ચાલ માટે ટીકા કરે છે). પણ અદાલતે સરઘસ ચડ્યું તેટલામાં તો ડોન જીવાનનો બાપ મરણ પામ્યો તેથી તેની આબરૂ રહી અને એજ દંકાઈ ગઈ. ડોન જીવાનની મા કેવી દુશીઆર છે, તે કવી મુન્દખમાંજ જણાવે છે.

Her favorite science was the mathematical,
 Her noblest virtue was her magnanimity,
 Her wit (she sometimes tried it wit) was Attic all,
 Her serious sayings darkened to sublimity,
 In short, in all things she was fairly what I call
 A prodigy—her morning dress was dimity,
 Her evening, silk, or, in the summer, muslin,
 And other stuffs with which I won't stand puzzling

જયાડે રોન જુનાનનો બાપ મરણ પામ્યો ત્યારે તેન
 એ, મથકને એ- પાહુદીએ અને ખીજીને એક પાદરીએ ગખી
 રૂપેનીય પાદરીઓ ડાયોલીઃ પયના હોનાથી તેઓથી પગલાય
 નહી વાસ્તે તેમની આ પગ કીએ દીપ કીધા છે એજ દીકા
 કા બખાણુને લીધે એની સાથે જમગ હોમનાઓ ધવા હતા,
 અને દનરામા એને માટે ખાશ બાલાણો અપાતા. પણ જયા
 સુની માણસોની એમ ન ઉડે ત્યા સુરી તેઓ ડેકાણે આરે
 નહી તેથીજ કીએ જોખમ માથે '૧૮ આ કાવ્ય બાહાર પાઠ્યુ
 ૯૭

But ah ! he died, and buried with him lay
 The public feeling and the lawyer's fees,
 His house was sold, his servants sent away,
 A Jew took one of his two mistresses,
 A priest the other—at least so they say

હરે એન જુનાન બાપની મીનકાનો વાગસ ધયો, તેથી એની
 કેનવણી પાગલ હરે એની માનુ ધ્યાન રાખ્યું. એના બાપના
 જોગ લુચ્છો એ ન નીકલે તે વાસ્તે તેણીએ જુમ સખાત લઈ
 ઘરે નીકળી બોનારી ઘણીજ નેક અને ઉમત એપડીઓથી
 એને અવયાસ કરાવ્યો ઉસ્તાદો શુશુ શીખરેછે તથા કેઇ એ-
 પડીમાથી ઈર્ષાવેડે તે સવતુ વતે તપાસી, અને એક એપડીમા
 જો કઇ ખસાળ રીત્યા ઉતપત કરે એવો શબ્દ જાણાય તો
 તે પુગતક ગદ કરતી, અને જોમ અને તેમનીનીનો ધર્મ પુગતક
 માંથી ઉપદેશ આપતી

Sagest of women, even of widows, she

Resolved that Juan should be quite a paragon,
And worthy of the noblest pedigree

વધી છોડશે કેડે પણ ખરાબ નજર દોડાવે નહીં તેની
પણ સમાપ્ત લેતી, તથા તેને પોતાની આગતથી ખમેડતી નહીં.
વરી ધરમાથી જુવાન આકર્ષીએને કાઢી મુખી ધૂડી દમીએ
ગમતી, એ પ્રમાણે નાનપણમાં તેની જનન લેતી હતી

She scarcely trusted him from out her sight,

Her maids were old, and if she took a new one,

You might be sure she was a perfect fright

She did this during even her husband's life—

I recommend as much to every wife

જ્યારે ડોન જુવાન સોન વગસનો થયો ત્યારે તે ઘણો ખુશ-
ગત પણ શરમાળી દેખાતો જુવાનની મા પોતાના ધરમાકોષ જુ-
વાન છોડીએને પણ આવવા જના ન રેતી એણીની માન
એકજ સહેણ હતી, અને તેણી ઘણી સાક દમાન તથા વરી જુ-
વાન કગા શાત આઠ વગસ વડી હતી તેથી માત્ર વગમા મન
વા આનવાની તેણીનેજ છુટ હતી વધી આ ખુશગત અબના
એક પચાસ વગસના બુદ્ધા સાથ પગેણી હતી તેથીદોન જુવા-
નની માયને કસી અડચણ રહી નહીં બાવન કવિ મથકરી ક-
રેકે કે જુવાન છોડીએ પચાસ અને શાક શાક વરચના બ્ર-
દા ભરથારો કરી જાયછે, તેમના કગા પચીસ પચીસ વરચના જે
ભથાગ કરે તો તેમને કેવું ચાર થાય ! આજના પાગસી તથા
હીંદુ બેગને, એ વાત ધડો લેવા જોગ છે !

Wedded she was some years, and to a man

Of fifty, and such husbands are in plenty,

And yet I think instead of such a ONE,

'T were better to have TWO of five and twenty,

Especially in countries near the sun

પણ જેમ બુદ્ધાઓ જુવાન બેઠીને માટે મનમાં ઘણી ધા-
રતી ગમેછે અને લોકોની અદેખાઈ કરે છે તેમ આ ધરડો પ-

છુ જુલિયા (ડોન જુવાનની માંની પેલી સદેણ)ને માટે મનમાં બહુ ખીહીતો હતો. આગલ જુલિયા ડોન જુવાનને રમાડતી હતી, પણ હવે તે સોલ વસતો યેમાં ત્યારે તો તેણી તેનેથી ચરમાવા લાગી. જોકે તેણી દરરોજ જુવાનના ઘરમાં આવતી જતી હતી, પણ હવે તો પાત કરતી પણ નહીં. જુવાન પણ એણીથી ચરમાવા લાગ્યો, અને એણી આવે ત્યારે અદબ અદાથી ફરવા લાગ્યો. વધી જુવાન તેણીના ઘરમાં પણ મહત્ત્વા જતો હતો, તેથી બંને જણાનું મન કુદરતી રીતેજ એકમેક તરફ પીગલ્યું. જુલિયાએ શેમંદ લીધા કે હવેથી જુવાનના ઘરમાં જવું નહી તથા જુવાનને પણ પોતાના ઘરમાં દાખલ કરવો નહી. વધી રાતના છસસની કુવારી માને ધણીક આજેજ કીધી કે તેણીના મનના વીચારે ફરવે, અને તેણીનું દિલ શાંત અને સ્વચ્છ રાખે ! પણ ખીજેજ દહાડે કંઈ બંદગી ભુલી ગઈ કે શું કે તેણી વધી તેને ઘર ગઈ, અને મનમાંજ ગોઠતેજો કીધી કે આવા નાદાન હોકરાથી ખીહીને દુર રહેવામાં નાહક વધારે ખરાબ લાગે, તે કરતા તેણી હીમતથી શંખે યદને ગમે તે યાવો પણ આખરે લુટાવા દેશે નહીં ! પણ એવામાં દીવાનખાનાનું ખારણું ઉઘડ્યું કે જુવાન સામે યવો અને વધી તેણીની છાતી ખુબ જોરથી ધડકવા લાગી. પણ તેણી હીમત સખી અંદર દાખલ થઈ અને યોડી ધણી શાધારણ ગોઠતેજો કરી બેઠી ગઈ. જુવાન પણ દહાડે દહાડે બેખબરો બની ગયો અને હમિય તેણીનો જ વીચાર કરવા લાગો. યોડાક મહીનાને અંતરે એવો એતેકાક બન્યો કે આગમાં જુવાન અને જુલિયા સાથે એકજાંજ એકડાં યદ ગયાં, અને તેઓ એકમેક સાથે હસી ખોલી છુમાં યયાં, તથા તે દહાડેથીજ તેઓ બંને વધે છુપી પ્રીતી ખાજી.

And Julia sat with Juan, half embraced

And half retiring from the glowing arm,

Which trembled like the bosom where 't was placed:

Yet still she must have thought there was no harm,
Or else 't were easy to withdraw her heart;

આવી રીતની છુપી મધ્યવતની જુલિયાનાં કરને ખખર ન

હી અને એક દહાડે રાતનાં એકાએક વક્રીલ સીપાઈ વગેરે ખી-
ન્તં ધણાંક માણસોને લઈને આ ઘરડો અવ્યખ્યયો પોતાનાં ઘર-
માં દાખલ થયો. જોકે જુલિયાએ શાવયેલી રાખી એક માણસ
ને એકી રાખવા બાહર બેસાડ્યો હતો, પણ તે કંઈ ઘરના ધ-
ણીને અટકાવી શક્યો નહી તેથી સધલા લેણે હાથમાં બલતી મ-
સાલ લઈ રાતના દસેક વાગાના સુમારે દોડી આવ્યાં. જુલિયાના
વરે જોરથી તેણીના સુતાના ઓરડાનું બારણું યોક્યું તેથી દા-
રીએ આની પેહેલી પેહેલીએ ઊઘાડ્યું, અને જુલિયા તથા દા-
સી બંને જાણું ગબગબ ગયલાં હોય એમ દેખાવા લાગ્યાં. એક
પછી એક ધણાંક પુરવો દાખલ થયા જેથી જુલિયા અને દાસી
બંને શીકાં પડી ગયાં, અને ખુબ ધરમાવા લાગ્યાં. પુરોપીઅન
સ્ત્રીઓ ધણાજ અસાધારણ પોશાકમાં ખીલાને બંધ છે
ને ધણા ખગ વાંચનારા જાણતા હશે, તેથી તેમનું
દીલ તદન નગન હોય તેવું દેખાય છે, અને તેથીજ આ
બંને ઓરડાનું કેવું માન ગયું હશે તે વીચારવું શકેલ છે
દાસી પકી હોવાથી બારણું ઉઘાડ્યું તે અગાજી સર્વ પોશ્યાની
આદર તકીયા વગેરે રમ્યકર કરી તાપ્પ્યા હતા, કે એવું જણા-
ય કે બંને જાણું બરે જીંધમાંથી ચોંકીને ઉડ્યાંછે. જુલિયાનો
વરતો મોટી, કમ્પત, પેતી, પેતાગ વગેરે સર્વ એક પછી એક
તપાસી તપાસીને જોવા લાગો પણ એક કલાક સુધી ઓલ કરતા
કોઈએ ધરદ હાથ આપ્યો નહી. આથી તે અને તેની સાથનાં
સર્વ માણસો તીરાથ થઈ ઉભાં. અને હવે જુલિયા એકદમ
નીર્દોષ હોય તેમ આંખમાં આંસુ લાવી પોતાના વરને ખુબ દમ
ભરાવા લાગી. રાતની વખતે છાકતો મધ્ય ધરમાં આની પાંચ
પંદર માણસો સાથે નકામું દેખાડું કરેછે તે માટે તેને બધાઓ-
ના દેખતાં ખુબ વખોડ્યો. તેણે એક વાક દામાન તારતી આ-
બરૂ પર વગર જાણુવે હોમલો કીધો તે માટે તેની યાત્રે
તેણી વેર લેશે, તથા મોટા સરદારો, વક્રીલો અને
ઉમરાવો (જેઓ તેણીની સાથ પેહેલાં પરણીને ધણાજ આગુર હતા)
તેમને સર્વને વાખુશ કરી એણી એની સાથે પરણી આવી
આવું અપમાન પામી, તે માટે તેની હર જરબજર ધુરા ધુપનો

બાલવા લાગી પેલાં બુધ્ધો વકીવનં સાથે લઈ આંખો હતો
તેને પણ જખરો ઉધરો લીધો, અને આખરે વધારે ન ખો-
લાયું ત્યારે ગડવા લાગી. પેલા ધરડો તો પોતાની કમઅકલ
માટે ખુબ પસંદો કરવા લાગ્યો, અને દાસીએ પણ તેને
ઠકાનો ઓરડામાંથી આખા રસાલા સાથે બાહાર કાઢ્યો; કપરાં
પેહેરવાને મહે દાસીએ જ્યારે સર્વને બાહાર કાઢ્યા અને બારણે
અડગરો પુરયો કે એકદમ ડોન જીવાન ખીજનામાંથી કુદી પડ્યો,
અને અતીચન ગમગતો અડગતો હોય તેમ ધુજવા લાગ્યો.
જો કે આખો ઓરડો તારાજ થયો, તથા ખીજાનું પણ તપાસો
ને જોયું હતું ત્યારે તો દોષએ મધ્યું નહી, પણ જ્યારે સર્વ
જણા બાહાર ગયાં કે એકાએક એ ક્યાંથી કુદી આંખો પોતાના
નગન દીલને લીધે જીલ્લાએ મટી બંદુસ ઓધયો હતો તેમાં
જી ૧૦ પાતળો હોવાથી વીતનાઇને જીલ્લાના ઓલા આગળજ
અંદર સંતાઇ બેઠો હતો!

No sooner was it bolted, than—Oh shame !

Oh sin ! Oh sorrow ! and Oh womankind !

How can you do such things and keep your fame,

Unless this world, and t' other too, be blind ?

Nothing so dear as an unflinch'd good name ;

But to proceed—for there is more behind :

With much heartfelt reluctance he it said,

Young Juan slipp'd, half—smother'd from the bed.

વખત ધણે દુઃ હતો, તથા વંધો જીલ્લાના વર પોતાના
સાંધાને રવ ના કરી તરત પાછો આવશે એવી સમજાંની ખાતરી
હતી, તેથી કાવતરાએ ર દાસીને કંઈપણ ઉપાય શોધી કાઢવાને
જીલ્લાએ ફરમાવ્યું. જીવાન તો જીલ્લાવાને ટોટે વસગી રહ્યો
તેથી તેને એકદમ ધમકાવાને દાસીએ પાસેની નાહવાની ઓરડીમાં
જાલ તરતે તે બંધ કરી, અને તેવામાં પેલા બુધ્ધના આગી
લાગવાથી દાસી અને માટી બેરને ઓરડામાં એકલાં મુકી પો
તાના ઓરડા બહાર ચાલી ગઈ. જીલ્લાના વરે ખાંચડીને જેમ
તેમ મુમળની ઠંડી પાડી, અને પોતાની ચાંચને માટે દલગીરી
જણાવી. પણ સાચી જીલ્લા તો સતી થવા નીકળી અને તેની

અગળ ચાલને માટે ધણાક ઠીકા કીધા. બેરાંઆથી મચાઈની આશા રાખી તદન ફોકત છે એમ બાવરન કહી જાયછે.

The charming creatures lie with such a grace,
There's nothing so becoming to the face.

પણ એક નજીવી ચીજથી સર્વધાન બગડ્યો. બંને જાણ વાત કરતાં હતાં તેવામાં પેલા બુધ્ધાનો પગ એક જોડા સાથ અડક્યો. અને તે પરથી તપાથી જોતાં તે તો એક મરદનું જુદું માલમ પડ્યું. આથી તે ધણા ગ્રીસે બરાબો, અને એકદમ દીવાનખાનામાં તલવાર લેવા દોડી ગયો. જુલ્યાએ તરત ઉઠીને જુવાનને ટાંચડીમાંથી બીહાર કાઢ્યો, અને બાગનાં બારણાની કુચી આવી તેને નાસો જવા કહ્યું. પણ જુવાન તો તદન વચ્ચ વગરનો હતો, તેથી કપરાંની વાત કહી, પણ જુલ્યાએ ખોંસ કરી અંધારામાં ધર બણી એકદમ નીકલી જવા કહ્યું. આણીગમથી જુલ્યા તલવાર ફરવતો આવી બાગે અને પેલી મરથી જુવાન નાસવા જતો હતો તે તેની સામો થયો, અને અંધારામાંજ બંને વચે જખરી મારામારી થઇ. જુવાન ચપલ હોવાથી પેલાની તલવારછીનથી લઇ તેનેજ બે ત્રણ જરખ લગાવી વચ્ચ વગરજ ધર જતો રહ્યો. બીજો દહાડે આ બનાવની હકીકતથી આજુ શેહેર ગાજી રહ્યું. અને પેલા બુધ્ધાએ વરઘોડા દરબારે ચડાવી તલાકનામું મેલવ્યું. જુવાનની માએ પોતાની સંધલી તજવીજ છતાં ઘીકરાને જખરા ખાડામાં આવી પડેલા જોઈને તેને ગામની બાહાર મોકલવાનો ફરાવ કીધો. જુલ્યા તો મકમાં જખને રહી હતી, તેથી તેણીએ જ્યારે સાંભલ્યું કે જુવાન પરદેશ જાયછે ત્યારે તેની પર એક છેલ્લા પપાર પત્ર લખી મોકલ્યો. એમાં તેણી તેને જણાવેછે કે તેણીના જીગરમાં તેમની મોહબત તો તાજીજ છે, અને જોકે માન પાન સર્વ તેણી ખોલી ખેડી છે તોપણ તેણીના આતશ હજુર બુલ્લયો નથી. પ્રથમ તો દેશ પરદેશ ફરશે અને મોજમજલહ કરશે. પણ સ્ત્રીનું જો એક વખત માન મધું તો પછી તેણીની જીંદગી રદ થઇ પડેછે. તેણી તો દરરોજ માત માગેછે, અને જ્યાંસુધી

હવે ત્યાં સુધી તેના બંધાં માટે હમેશ દુવા માગશે. આ પંચ
એવી મધુર અને મીઠનસાર એવારતમાં લખ્યું છે કે વાચના
આંખમાંથી આંધુ ટપકે. એક બે ફરસ અહીં તેમાંથી આપાતે.

I loved, I love you, for this love have lost
State, station, heaven, mankind's, my own esteem,
And yet cannot regret what it hath cost,
So dear is still the memory of that dream !
Yet if I name my guilt, 't is not to boast,—
None can deem harshlier of me than I deem :
I trace this scrawl, because I cannot rest—
I've nothing to reproach or to request.
Man's love is of man's life a thing apart ;
'T is woman's whole existence. Man may range
The court, camp, church, the vessel and the mart,
Sword, gown, gain, glory, offer in exchange
Pride, fame, ambition, to fill up his heart,
And few there are whom these cannot estrange :
Men have all these resources, but we none,—
To love again, and be again undone.

ખીન ભાગમાં કવિએ જીવાનની વાહાણની મુસાફરીનું
બાન કીધું છે. એની માએ એની સાથે બે આકર તથા એક
ધર્મયુર અને ઘણાંક ખજાનો તથા અસંખ્ય આપી એને ર-
વાનાં કીધા હો. પણ કમ ભાગે થોડાંક દહાડના રસ્તા પર ગયા
પછી વાહાણ ખરાબા સાથ અથડીને ભાગી મધું, તેથી એના
સર્વ માલમતાનો નાશ થયો અને ઘણાંક માણસોના જીવ સાથે
એના બે ફરમાબરદરો પણ કુંબી મુવા.

Then rose from sea to sky a wild farewell,—
Then shrieked the timid, and stood still the brave,—
Then some leaped overboard with dreadful yell,
As eager to anticipate their grave ;
And the sea yawn'd around her like a hell,
And down she suck'd with her the whirling wave,
Like one who grapples with his enemy,
And tries to strangle him before he die.

આવા દેહગતના વખતમાં, જુવાન પોતાના કુતરા સાથે
એક ભગ્યકર મજામાં કુદી પડ્યો, અને પોતાના ગુરૂને પણ
મદદ કરી અંદર લીધો. આ સર્વ મજી ત્રીસેક માણસો હતા.
એમને થોડું ઘણું ખાવાનું લીધાથી તથા એક ઘરનું પીપ
હાય લાંગવાથી બે ત્રણ દહાડામાં મસતી તોફાન કરી સધલાં
ગોરાક પુરો કીધો, અને પછી જુએ મરવા લાગ્યા. મજામાં
કમ્પાઇને ખેસવાથી ગતનાં ઉંઘ પણ દ્રાઇ નંણુનું ન હતું
દીસે તાપ અને રાતનાં ઠડીથી તેઓ ઘણાં હેરાન થયા લાગ્યા.
જાગ્યોએ નખાઓને જીવતાને જીવતા તાપી દીધા, અને
બે ત્રણ દહાડા તો વાહાણના દોડાં તથા જોડાના ચામડાંપર
એમીએ સંતોષ પડ્યો. આંક દહાડાની અંદર તો ત્રીસ મા
ણસમાથી પંદર માણસો મજામાં રહ્યા; બાકીનાં સર્વ મરણ
પામ્યા હતા. આ લોકોએ ઘણો જુખમરો પડવાથી એક દહાડે
જુવાનના કુતરાને કાપી આપ્યો અને બીજો દહાડે ઘણી જુખ
લાગવાથી માણસોને ભક્ષ કરવાનો ઠગવ કરવામાં આવ્યો. જુ-
વાન આ વાતંગી સામે થયો, પણ બીજા બંધાઓએ તેને ખે-
સાડી મુક્યો, અને જુવાનનાં જ ગજવામાંથી પેલું જુવાનું
છેલું કાગળ કાઢી સોરતોના વાંતો કીધા. સોરતો કાઢતાં તો
જુવાનના ગુરૂનું નામ આવ્યું, અને આ પાદરી સાહેબ જરા
ફરે હતા તેથી બધા જણા વધારે ખુશ થયા. પાદરી સાહેબ
તો નામ સાબલીને જ લેલિગુગુરુ થઇ ગયા અને અરધા મુ-
વેના હોમ તેવા દેખાવા લાગ્યા, તેથી ધારતીનો મારયો જલ-
દીથી પ્રાણ છોડ્યો એવું વીચારી તેને તરત જ જપેહ કરવામાં
આવ્યો, અને જે કસઇ બચાએ છડી ફેરવી હતી તેણે પોતા
નાં દામ તંત્રીકે લોહીની ધાર આગલ પોતાનું મોહકું પેટેમાં
જીવ્યું. જુવાન તો ઘણે જ કમકમવા લાગ્યો, અને આ માણસ
ભક્ષ કરનાગ્યોને હમરો હમર આપ દેવા લાગ્યો. જોડા જાણે
આ ગુરૂનું માંજ આડું તેટલા સર્વ ઘેલા બની ગયા, અને તરસ ન
છીમતી રહેવાથી દમ પર દમ દરીવાનું ખાણું પીવા લાગ્યા.
આથી દસેક માણસો ચીંપીચીંપીને મરણ પામ્યાં, અને એમને
દરીયામાં નાખી દેવા નેટું જોર પણ બાકીનાઓમાં હતું નહીં,

તેથી હનસેલી હનસેલી દરીયામાં ફેંકી દેવામાં આવી. બાકી
 રહેલા ચાર માણસો પણ ભુખમરો ન બઘરત થયાથી મરણ
 પામ્યા, અને જુવાને ખસુ ખોતાની છાંછીની આશા છોડી.
 પણ મછવામાં મરણ પામવાના કરતાં બિલે આખરે એક જગ
 આગલ મછવો વધી ત્યાં નખાવી દીધું અને થોડોક વખત
 તરીને બેભાન હાલતમાં એક શામા ટાપુના કીનારાપર ધસડધ ગયો.
 પણ એતેજક એવો બન્યો કે તેજ કીનારાપર એક સાંચીયા-
 બોના સરદારનું ઘર હતું અને તેની છોકરી અને ઘસી હમિય
 સાંજનાં આ કાંઠા તરફ આવતાં હતાં તેથી તેમનો નજર આ મુ-
 દકાં પર પડી, જુવાનના દીક્ષપરનાં કપડાં સર્વ ધાવાધ હાતી ગયાં
 હતાં તેથી તે માદરજન કીનારાપર ધસડધ આવ્યો હતો. પેલી બંને
 સ્ત્રીઓએ તેને ઉંચકી ફરવો જરા હુશ્યાર દીધો, અને જુવા-
 નની સાંખ સીધુંજ સાફજ ઉંધકી.

{ And slowly by his swimming eyes were seen
 A lovely female face of seventeen

પેલી સરદારની છોકરી તથા ઘસી મક્કી જુવાનને એક
 પાસેના ગોફામાં લઈ ગયાં, અને ધણીક દહાડા સુધી એની મા-
 વજત કરી એને સારો કીધો. પોતાના બાપની બહુ ધાક હો-
 વાથી હાએદી (પેલા સાંચીયા સગદારની છોકરીને એ નામે ચા-
 લાવામાં આવતી હતી) એને પોતાના ઘરમાં લઈ ગઈ ન હતી,
 પણ પાસેના એક આણુજાણુ ગોફામાં તેને મરિ મરિ સામાન
 વગેરે પુરે પાડી નાખ્યો હતો. એ ત્રણ મહીને જુવાન બીઝના,
 પગથી ઉડ્યો, અને ફરવા હરવા લાગ્યો. હાએદી બોલતી તે તે
 સુદન સમજ્યો તૂલી, અને જુવાન બોલતો તે તેણી સમ-
 જતી નહી, તેથી તેઓ અસહ્યરથી વાવ ફર્યાં હતાં. હાએદીએ
 આસરે આસરે તેને પોતાની કાપડા મળુ કીખરી, તથા તેને
 સાથે ફરવા લાઈ જવા લાગી. આ યપુમ્મ તેણીની કાપ સરદાર
 હતો, પણ જમારે તે બાહર સફર પર જતો હોય ત્યારે એણી
 સગદારપણું ભોગવતી હતી. વધી વુરકી લેશિના રેવાજ પ્રમાણે
 તેણીએ ધણાખરા દહાડા જવાનામાં કાઢ્યા હતા તેથી જુવાન

જેવા યુવમુગ્ધ જવાનને જોઈને તેણી બહુ મનકાતી
હતા વધી તેણી એવો નીર્દોષ હતી કે જ્યારે જુવાન દગીઆમાં
નાહવા ઉતરતો હતો ત્યારે તેણી સામા પથગપર બેસી મનહ
મંચવતી.

Both were so young, and one so innocent,
That bathing passed for nothing.

વધી આદણી રાતનાં તેઓ બંને એકબાં સેવગાહે નીકળતાં
અને એક બીજા સાથે છુટથી ગેવ કરતાં. જુવાન ઊંડેલ હતો
અને તેને ધ્યાગ્યાજી તો હમેશ બાવતી હતી તેથી પેતી ની-
ર્દોષ ઊંડગીને તે ગમે તેમ સમજાવતો હતો.

Alas ! they were so young, so beautiful,
So lovely, loving, helpless, and the hour
Was that in which the heart was always full,
And having o'er itself no further power,
Prompts deeds eternity cannot annul

પણ અત્યાર સુધી હાએદીનો બાપ શું કરતો હતો ? તેણીની
માતા એણીના બચપણમાં જ મરણ પામી હતી, અને બાપનો
ધધો તો હુટકાતનો હતો. વાહાણો પકડવાં, ગોવામાં વેચવા,
લેડિના વગર કાગળે જન લેવા, એ તેનો ધધો હતો. એથીજ
એણે બાદશાહી રોજત ગેવવી હતી, અને જ્યારે જુવાન પે-
હેના કીનાગપર આવી પડ્યો ત્યારે તો ધણાક મહીના અગા-
ઉનો એ પોતાના કાફલા સાથે માણસોને તથા એકાંત આગનો-
તોને દુઃ પડવા ગયો હતો. ધણાક મહીના વહી ગયા પણ તે
ન શરયો તેથી કોઈએ એવી જુમ ઉરાડી કે તે તો દગીઆમાં
મરણ પામી આ વાત જ્યારે આ ટાપુમાં ફેલાઈ ત્યારે આખા
ગામે શોગ પાનયો, અને પોતાના બાપના મરણ પછી થોડે
મહીને હાએદીએ લગનની ધામધુમ કીધી. એ વખતે તેણીના
બ ગલામાં ધુમ ચકર મીજલસ મહી હતી, અને આણાપીણાં
ચાનતા હતા ગાયણ, વાજા, ગીત, રામસગરના રાગો, તથા
લેડિની રોડરોડીથી આખો મિલેલ ગાજી રહ્યો હતો. એક ગમ
શુદ્ધ પુનાનો કન્યાઓ નાચતી નાચતી ગીત ગાતી હતી, બીજી

ગમ ખાણની મેજ પર કોઈ ચાપવા બેઠા હતા, કોઈ દારૂ પીતા હતા અને જીવાન તથા તેની માથુકનીત દરેમતીની સજામતી ચાહતા હતા, કેટલાક છોકરાઓ વાડીમાં બેઠા બડગ સાથે ચેડા કાઢતા હતા, અને તેમને કુલોના હાથથી ચણાગારતા હતા, તથા કેટલાક જુજગો તો મગન પાણી વાત સાબનવા બોલવા દેખાતા હતા

And further on, a troop of Grecian girls,

The first and tallest her white kerchief waving,
Were strung together like a row of pearls,

Link'd hand in hand and dancing, each too having,
Down her white neck long floating ruburn curls—

(The least of which would set ten poets raving),
Their leader sang, and bounded to her song,
With choral step and voice the virgin throng.

એક ચાંદણી રાતનાં પારસીઓના ઘરમાં ગવાતા ગઝાલી યાદ આ શ્રીક વાંચતાને વાર કોણુને ન આવશે ? પણ વાતતો અધુરી રહી ગઇ છે—જ્યારે આ પ્રમાણે ટાપુમા ધામક્રમ થતી હતી ત્યારે હાથેતીના બાપના વાદાણે બાનમા લગત નાખ્યું અને પેલો આચીયો સરદાર તગતજ કીનારા પર સાજને વખતે આગ્યો પણ ધામક્રમ જોઈને તે તો છક્ક થઇ ગયો, અને બહુ અચરતીમા પડ્યો કોઈ તેને સલામ પણ ન કર્યું, તથા કોઈએ તેને આવકાર પણ દીધો નહોતો આવગ ન કવિ ઘરના વડાઓની મથકની કરે છે અને તેમને શીખામણુ દે છે કે કોઈપણ દહાડે લાખી મુસાફરીએ જવું પડે તો ઘરનાં બેરાની પેહેની સજાલ લેવી, કાયકે ઘરના ધણીની ગેહાજગીમાં બાયડી છૂંલમની જાયછે, અને છોકરી તો કોઈ વખત બજગચી સાયેનીકની જવા પણ અચકાતી નહીં

Wives in their husbands' absences grow subtler,
And daughters sometimes run off with the butler

ત્યારે હાથેતીના બાપ મહેલમા દાખલ થયો ત્યારે પણ ગડબડમા તેને કોઈએ પીગળ્યો નહીં, અને પોતાની છોકરી તેની ગેહાજગીમાં બહુ લખડુટ ખરચ કરેછે તે માટે અદ્યો રગ

લાગે. એનામા એક જણ તેને હનસેનોને ચાલી ગયો, અને બીજો જણ સામેથી આવોને દારૂની બાટની તરફ અસાગત કાગ શગવ નોથ કરવા તેડવા લાગે. પણ બુધિ તો મળે. ચાત હોમા રહેયો. જો કે એ લુગરો હતો, અને વડી ટાકનો સગદાર હતો, તોપણ આ વખતે કાંઈને પણ દબાવનાના તેણે અપ્પાડા કીધા, અને મનમાજ કીનો મખી એ સધનો વાતનો ઘાટ ગોખના લાગે. જોકે એ ઠડો પણ કનેજાદરોશ હતો, અને એક સ્ત્રીના કગવા પણ એનામા વચરે ફરેલ હતા, તોપણ બા-હારથી ધગીજ નમ આપવનાણુ વાપડતો હતો.

He was the mildest manner'd man
That ever scuttled ship or cut a throat,
With such true breeding of a gentleman,
You never could divine his real thought,
No courtier could, and scarcely woman can
Gird more deceit within a petticoat

એક આણ્ણાની મેજ આગળ જઈ હાથની બાપે એક જવાનને આ સર્વ રચના તથા ખુશમખનીનું કારણ પુછ્યું પણ આ જવાન તો દારૂની લેદરમા મગચુન હતો તેથી “સાહેબ ખાના રીવાનો વખત છે, આ કંઈ પુછનાનો વખત નથી,” એમ દુકમાજ જવાબ દઈ એક બાટલીને ગનાસ આગળ ધકેલ્યો. એક પડોશી બોલી ઉઠ્યો કે “સાહેબ, આપણા શેઠની મુબારક બાદીને માટે આ સર્વ મજનસ બોલાવી છે.” પણ તરતજ એક નીજેશ શખસ ખુમ પાડી ઉઠ્યો “મુયો તે શેઠ—તે નહી, તે નહી—આતો આપણા નના નોજવાન શેઠની ખુગાલી માટે છે” આ હુઆઓ જાણતા હતા નહી કે તેઓ ધરના માલિકને તેના મોહકાપરજ ચોપડે છે. જ્યારે આવી વાત સાંભરી ત્યારે પોતાના મહેલના ચઢવાડેના બાગેથી એક આર-સ્તરે રસ્તે હાથની બાપ ચડી ગયો, અને ઓગડાનું બાગણું મોહથી બંધ કરી ગુપ્તગુપ્ત ચોકડું ધડના ખેડો હાથની અને જુવાનને આ વાતની કંઈ ખબર હતી નહી. તેઓ તો સોલે શણગાર સજીને લાન મુખડે મજનસમાં ખીગના.

Around, ~~as~~ princess of her father's land,
 • A like gold bar above her instep roll'd,
 Announced her rank ; twelve rings were on her band ;
 Her hair was starr'd with gems ; her veil's fine fold
 Below her breast was fasten'd with a band
 Of lavish pearls whose worth could scarce be told ;
 Her orange silk full Turkish trousers farl'd
 Above the prettiest ankle in the world.

જીવાન જીલીયાને • તો આ નરી માથુક આગલ ત-
 દન બુલી ગયો હતો. જ્યારે લગનની કીર્તી પુરી થઇ અને
 રાતનાં મીઠાસના સંધ્યાં લોકો ધરેપારે પધારયાં ત્યારે
 એક ખાથ આગરતે કીર્તિના આરમ્ભમાં જીવાન પણ હા-
 થડી સાથ પધાર્યો.

• • • The feast was over, the slaves gone,
 The dwarfs and dancing girls had all stir'd ;
 The Arab lore and poet's song were done,
 And every sound of revelry expired ;
 The lady and her lover, left alone,
 The rosy flood of twilight's sky admir'd—
 Ave Maria ! o'er the earth and sea,
 That heavenliest hour of heaven is worthiest thee !

આ વખતે જીવાન અને હાથલોને માથે એક મોઢું વાદન
 માનવું હતું તેની તેમને ખબર પડી નહી. કવિ કહેછે કે ખાંતે
 જણાં જો પ્યારમાંને પ્યારમાં આ રાતે એકમેક સાથ વીતલા-
 યના મરી ગયાં હો તે તેમનું જોડું જુવું ખુશાલ યાત્ર !

Mixed in each other's arms, and heart in heart,
 Why did they not then die ?

જ્યારે હાથેલી અને જીવાન ખાંતે મધુર નીંદમાં પડ્યાં
 હતાં, ત્યારે એક તાસદાયક સ્વપનાએ તેમનાં મનજમાં જખરી
 અસર કીધી પણ સ્વપનો ખલાસ થયો કે હાથેલી જાગૃત થઈ
 અને જો જો કરડા ડોલાયી એક શખસ તેમના બીજાના આ-
 ગલ ઉભો ઉભો તેમને નીહાલીને જોતો હતો, તે જો કરડા ડો-
 લાપર જ્યારે તેણીની નજર પડી, ત્યારે તેણીની ચીચીયારીનું
 કોણું ખપ્પાન કરશે ?

O powers of heaven what dark eyes meets she there?
'Tis—'tis her father's—fixed upon the pair!

જેની ચીચીયારી પાડી તેણી ઉઘી કે જુવાન પણ જાગી ઉઠ્યો, અને ઘ્રાઈ ચોર આવેલો સમજી દેવાલપરથી તલવાર લઈ સસરાની સામે ધપ્યો, પણ સસરાએ તેની બાહુદુરી પર આક્રમીત કરી તલવાર ઉઘી નાખવાને શરમાવ્યું. વલી હાથેદીએ તેની આગલ આ માણસ વીચે ખરેા જોવાસો કીધાથી જુવાને હાથ ખાંચ્યો અને હાથદી પોતાના બાપના પગ પર માથું નાખી રડી પડી એવી અરજ કરવા લાગી કે ગમે તેમ તેણીને મારી નાખવી, પણ આ જુવાન છોકરાને હાથ લગાડ્યો નહી.

Deal with me as thou wilt, but spare this boy.

હાથદીના બાપે કંઈ પણ જવાબ આપ્યો નહી, પણ ફરીથી જુવાનને તલવાર નાખી દેવા શરમાવ્યું. ધારતીના માર્યાએ એણે તો સાફ ના પાડ્યું. આવો મામલો જોઈ હાથદીના બાપે જુવાન સામે પોતાની પીચતોલ ઠાંકી, પણ એક મસતાન વાગણુની માફક છેડાઈને હાથદી જુવાનને પોતાના પાસામાં દબાવી ઉઠી, અને પછી બાપને બંદુક ફેડવા શરમાવ્યું. તેણીની ઝાંઝ અને ચીડ આ સતરોપરથી જણાઈ.

For she, too, was as one who could avenge,

If cause should be,—a lioness though tame;

Her father's blood, before her father's face,

Boil'd up, and prov'd her truly of his race.

છોકરી વચમાં આડી આવવાથી પેલા સરદારે બંદુક ફેકાણે મુકી, અને એક બે તાલી પાડી એટલામાં તો પંદરએક હથીદારબંધ માણસો ઓરડામાં દાખલ થયાં. તેણે હાથદીને પોતાની તરફ જોરથી ખેંચી લીધી અને જુવાનને પકડવાનો, તથા તાબે ન યાય તો મારી નાખવાનો, હુકમ આપ્યો. પણ જુવાન ચમરાક હેવાથી પેહેલેજ જરબે એક ચાંચીવાને તેણે જબેહ કીધી, તથા બીજા બે ત્રણ જણને સખત જખમો કીધા, પણ એના પગ પર ખંજર પડવાથી એ આખરે બેભાન થઈ પડ્યો, તથા એના ઘાહમાંથી પ્રજ્વલ લાલી વેહેવા લાગ્યું. એની

આવી હાલત જોઈ હાથદીએ એક સખત હાથ મારી, એક માડ પડે તેમ બેસુદ્ધ ધણ બાપના હાથમાંથી તુટી પડી. જીવાનને સુસંકેતાત કરી માંચીવાઓ વાહાણુપર લઈ ગયા, અને હાથદીને બાપે ઉચકી દાસીઓને તથા વેદને સંવાધીન કીધી. છોકરીને માટે બાપે ધણા પણ ઉપાધ લગાવ્યા, પણ તેનું કંઈજ વચ્ચું નહી. તેણી મુદ્દલ દરમ પીતી નહી, તથા બચડીને ખારાક ખવાડે તેપણ કાઢી નાખતી; એ પ્રમાણે બાર દહાડા સુધી ગમ-ગીત એકરે બોજાનું સેહેરી મરણ પામી. બાપને જોતી ત્યાંથી માહ ફરવતી એવી તેણીએ તેનીપર ઓંઝ રાખી હતી.

Her handmaids tended, but she hooded not;

Her father watch'd, she turned her eyes away;

She recognis'd no being and no spot,

However dear or cherish'd in their day;

They chang'd from room to room, but all forgot,

Gentle, but without memory she lay.

પેના માંચીવાઓએ જીવાનને વાહાણુના તખીબ પાસે, સારે કરાવ્યો, કારણકે આ ગેરા છોકરાને માટે વધારે પૈસા મલવાની તેમને વડી હતી. જ્યારે બે એક મહીને એના ધાદુ રૂજ આળ્યા, અને જ્યારે તુટક પર આવ્યો ત્યારે ધણાંક માણસોને કેદ પકડાયલાં એણે જોયાં. કેટલાક ઇરાદાન બેઠાડીઓ તથા તેમની સ્ત્રીઓ, હબસીઓ, ધુનાનોઓ, ઇંગ્રેજો, વગેરે. ધણાંક માણસોને આ વાહાણુપર તેણે જોયાં. ઇસ્તમખુલની ગોલામ બજાર આવડત તેમને સંધ્યાને જીતારવામાં આવ્યાં, અને ધારા પ્રમાણે બજાબંધ પોચાક પેહેરાની આ માણસોને ઢોરનો માફક વેચવામાં આવ્યાં. જેમ ધોડાને ડોકી તથા તેના દાંત તપાસી જોઈ ખરીદ કરવામાં આવેછે, તેમજ એકેએક તુરકી આ સોડાની તપાસ કરવા લાગ્યો. ધણાંકો સસ્તે બાવે, ધણાંકો બાપે બાવે વેચાયા. એક શીરકાશીયન જીવાન કન્યાને માટે સુલતાને તજદીક ચાર હજાર રૂપયા આપ્યા.

Some went off dearly; fifteen hundred dollars,

For one Circassian, a sweet girl, were given,

Warranted virgin; beauty's brightest colours
Had deck'd her out in all the hues of heaven.

ગોલામગીરીના ધંધા કરનારાઓને એવા ધારા છે કે હ-
મણ બધેની જોડી કરી ગોલામો વેચવા, તેથી આપણા નામ-
ચીત જીવાન સાથ એક જોનસન નામે ધંધેજને જોડવામાં
આવ્યો. સુતતાનના મહેલથી પોંડેક દુર આ ગોલામ બજાર આ-
વેલુ છે અને તે દહાડે સુતતાનાબારીએ બેઠી હતી તેથી તેણીની
નજરે જીવાનનો ખુબસુરત ચેહરો પડવાથી તેણીએ પોતાનાં એક
માનીતા બાબા નામે ગોલામને એને ખરીદ કરવાનો હેતુ આ-
શ્યો. આ બાબાએ તો જીવાન અને જોનસનને ખરીદ્યા, અને
તેમને લઈ મહેલ બહાર ગયો, બાબા જોજો હાવાથી મહેલમાં
જવાની તેને પુર છુટ હતી, તેથી મહેલમાંના માણસોએ આ
નવા આવનારાઓની કંઈ પણ દરકાર કીધી નહી. એવા
એવા ગોલામો તો રાજના સુતતાનના મહેલમાં ખરી-
દાય છે. મહેલનો ઠાઠમાથજોધને આ બંને પુરોષોનો તો બહુ અ-
જબ થયા. હજારો આરડાઓ તથા દીવાનખાનાં બાતબાતના
ગાલીઆથી ત્યાં ખીછાવેલા હતા, તથા તરેહવાર જલેહવાર સામથ
આંખને મગન કરે તેમ ત્યાં ગોઠવેલા તજરે આવતો હતો,
ઉડતા કામના ખીલારો પુવારાઓ તો આરડે આરડે જોવામાં
આવતા, બાબા તેમને પોશાકખાનામાં લઈ ગયો, અને પેલા
જોનસન નામના ધંધેજને એક તુરકી ગોલામનો છાપ શાયનો
પોશાક પેહરાવીને કંઈ બજારબીખાનના નીચ કામ પર માકલાવ-
ીધો. સુતતાનાનો નેમથી કંઈ એઓ વાકેફ ન હતા, તેથી જો-
નસનને રવાના કરી બાબાએ એક ચેનશહબદોનો પોશાક જી-
વાનના હાથમાં સુક્યો, અને તરત દીલમાંથી કપરાં કાઢી નાખી
આ અલકટો સાતીન અને રેશમનો લેખાશ પેહરવાને તેને ફર-
માવ્યું. જીવાને તો લાટ મારી પોશાક ફેંકી દીધા ને બબકામાંજ
બેઠ્યો કે તે કંઈ સ્ત્રી નથી કે બાયડીનો પોશાક પેહેડે.

Old gentleman, I am not a lady.

પણ બાબાએ તેને ટુકમાજ ગાહમ્યો. જે તેને ફરમાવવામાં આવે
તે કરવાની ગોલામ તરફે તેની ફરજ તેણે તાનમાંજ સમજાવો.

એ લખાચ પેહેગવાનું શું કારણ છે તે કેહેવાને તેણે સાચ ના-
પાડ્યું. જુવાને ધણી પણ ધડપચ્ચ કીંતી પણ તેનું કંઈ ચાલ્યું
નહો. કોઈ દહાડે તેની માતાએ આવા ગાજ તથા રેશમનાં શુભા
ભીત કપડાં પેહેર્યાં ન હશે એવા ઊંમદા કપડાંથી તે ખુબ ચી-
રડાવા લાગ્યો.

“What the devil shall I do with all this gauze.” ?

Thus he profanely termed the finest lace

Which e'er set off a marriage morning face.

વધી સ્ત્રીનો પોશાક કોઈ દહાડે પેહેડેલા નહી તેથી તેનેતા
કમચમ ધંધલ લાગી, પણ બાબા મદદ કરતાં સમજાવતો ગયો,
અને મોગમમાંજ કહેતો કે “છોકરા, એજ લખાચમાં તારૂં નસી-
બ જોર કરશે.” વધી બાબાએ ખોટા બાલ પેહેરાવી તેણે સાચ
કરો એના ચોટલો ગુરખો, તથા પોશાક પેહેડી રહ્યા પછી જુવા-
નને પોતાની શાયે વડી સુલતાનાના દીવાનખાનાં બહારી તેડી ગયો.
અહીં ચપલ અને તેજ આંખવાલાં બે મુઠાં વેહેલીયાં બેસાડેલાં
હતા તેમણે ખાગણું ઊઘાડ્યું. આપણે અંતરે જણાવવું જોઈએ કે
જ્યારે રાણીએ બાબાને હાકમ કીધો હતો ત્યારે કોઈ એ વાત
જાણતું ન હતું. બાબા રાણીનો માનીતો હતો, અને ધણેજ
કાવતરાખોર તથા ખબરદાર હતો. રાણીનો માત્ર ખરીદવાનો હે-
તુ આપી બેસી રહી હતી, પણ તે માટે કેટલો જોખમ બા-
બાને એમનો પડે તેનો કંઈ તેણીને ધોચાર ન હતો. જનાના-
માં કોઈપણ મરદ બચાને દાખલ કર્યો તે પંદર જાણના જીવને
જોખમમાં નાખવા ખરાબર હતું, તેથીજ રાણીના કહ્યા વગર
તેણે પોતાની અસહ્ય સમજણ પ્રમાણે જુવાનને બાયડીનો વેશ
આપ્યો હતો. આથી માત્ર ગેહલમાં એટલુંજ માલમ પડ્યું કે
રાણીએ એક નવી દાસી તે દહાડે ખરીદ કીધી છે. જ્યારે બાબા
અને જુવાન સુલતાનાનાં દીવાનખાનામાં દાખલ થયા ત્યારે રા-
ણી એક જીવદ તખતપર બેસી સાહેલીઓ સાથે જુજવીજ ગો-
ફતેગો કરતી હતી. પેસતાંને વારબાબા રાણીને પગે પડ્યો તથા તેણીના
પગ તલેની જમોનને તેણે ત્રિસો દીધો, અને જુવાનને પણ એજ પ્રમા-
ણે નમસ્કાર કરવાને ફરમાવ્યું. બાબાના આવવાથી રાણીએ એકએક

સાહેલીને રૂબરૂ આપી જુવાને તો માત્ર સાધાગણ ગીતે રા-
ણીને સવામ કીધી, પણ બાબાનો ધણીક જાતની ધમડી છતાં
તેણે તેણીના પગ આગળ જઈ યુમી લીધી નહીં એતો એક
નીચ માણસનું કામ અને જુવાનતો મગરબ હતો.

He stood like Atlas, with a world of words
About his years, and naught would not bend,
The blood of all his line's Castilian lords
Boil'd in his veins, and rather than descend
To stain his pedigree, a thousand swords
A thousand times of him had made an end,
At last perceiving the "foot" could not stand,
Baba proposed that he should kiss the hand.

ધણીપણ તાણાજની છતાં પણ યુમવાને જુવાને ના પાડ્યું ત્યારે
બાબાએ હાથ યુમીને સુવતાનાને માન આપવાની અરજ કીધી,
જે અરજ તેણે તરત ખુશીથી બાહ્ય રાખી. સુવતાનાતો જુવાન
છત્રીસ વરસની ખુબસુરત શીરકાશીયન જાતની હતી આખા મે-
ટેલમાં તેણીની ખુબસુરતીની વાખવાખી થતી હતી. તેણીનું ના-
મ યુક્તિઆજ કરી હતું, અને તેણી જે હોકમ ફરમાવે તે બજા લા-
વવાની દરેક માણસની ફગલ હતી. ઘણાંજો અને વજીરોપર
પણ તેણીનો અમલ ચાલતો હતો સુવતાનની એણી ખાસી બાય-
ડી હતી પણ એરીતો સુવતાનની ખીજી આર પરણી બાયડીઓ
હતી, રાડશોએક બાંડીઓ હતી, અને હજાર બપર સાહેલીઓ
હતી. એકેએક બાંડી તથા સાહેલી ખુબસુરત હતી અને દોષપણ રા-
જની રાણી થવા લાયક હતી. એટલા મોટાકબીનાવએ માત્ર સુવતાન
એકલોજ મરદ હતો. આ ઇસ્તમખોલના જનાનામાં હજારો સ્ત્રીઓ
જી હીના સુખથી બેનસોખ રહેવાથી દલગીરોની મારી મરી
જાય છે. ધણીકો ફુજ લખાણમાં પડતી હતી; ધણીકો ચાકરો
સાથ કાવતરા કરી મરદના લેખાશમાં નાસી જતી, અને એમ
કરતાં જો કોઈ પકડાઈ જાય તો તેવીને કોયલામાં મુગડાવી
કાલા સમુદ્રમાં ફેંકી દેવામાં આવતી હતી. એ જનાનાની ખુબ-
સુરત પરીઓ તરસા માણસ માફક મરદને માટે તવલે છે. હાલ-
માં પણ સુવતાનના મેહલમાં એરીજ વર્તણુક ચાલે છે. હજારો

નાશુક જીવડાએ એકાત જુવસુરતી એજ કાણને લીધે
કરમાવેછે યુવેયાને જુવાનને ખગેયો હતો તેમા
પણ તેણીની મતનબ હતી. એરી રીતની ધણીક ખ-
ગીદીએ બીજી સુનતાનાએ। પણ કરવી હતી આ સધલી અબ
લાઓની ખીજમતમા હજારે ગોલામા રાખેના હતા તેઓ
તેમને નવરાયે, પોશાક પેહેડાયે, ખાલ હારે—એજ તેમનુ કામ
હતું આખા મહેલમા ગણીનો દો વધારે માનતો હતો તે-
ણીની સામે દોઢ દુકારે। પણ કાઠનું નહી રાજપર વતી, તે
ણીના હોકમ માનતો હતો તેણી આરે તો હજારેના ડોકા ધ-
ડીપનમા પોતાના પગ તલે મનાવતી હતી આ સર્વ જનાનાપર
એક કીસલાર ખાશા નામે જબરો, પણ ખોળો, આગો મવકત
હતો, સર્વ હોકમ એની મારફતે ચલા હતા, તોપણ એ રા-
ણીના ગોલામ દાખન હતો અગજ કરવી—એ મુદન ગણી સ-
મજતી ન હતી, હોકમ કરવો—એજ તેણીને જાણે નાનપણથી
ધર્મ બોધ મળ્યો હતો.

Her very smile was haughty, though so sweet,

Her very nod was not an inclination,

There was a self will even in her small feet,

As though they were quite conscious of her station,

They trod as upon necks, and to complete

Her state (it is the custom of her nation),

A poniard deck'd her girdle, as the sign,

She was a Sultan's bride, (thank God, not mine) !

ખાખાના કરમાબા પ્રમાણે જ્યારે જુવાને માન આતર
સુનતાનાનો હાથ ઝુમ્યો ત્યારે અસારત ચવાયી ખાખા દીવાન
ખાનામાથી ચાલી ગયો. હવે રાણી ઉઠીને જુવાન જ્યા ઉમિલો
હતો ત્યા આવી એના ખજાપર પોતાના બને હાથ મુકી, જાણે
હોકમ કરવી હો। તેમ “અયે, છોકરા, તુ ખ્યાર કરતા જાણે
છે ?” એવો સવાલ પુછ્યો. આ સવાલ કાનપર પડતાજવાર જુ-
વાનને જુલીયા તથા હાથેદીની હાલત વાદ આની અને પોતની
મુશીબતપર વીચાર કરતા, જવાબ આપ્યા વગર, તે દસકે દસકે
રડવા લાગો એતો અદાર વરસની ઉમર યહ તેજામા તો આ

રનો નીચાંજે જે વખત અભયાસ કરી મુકો હતો, અને તેથીજ રાણાએ જ્યારે તેને એવો સવાલ કીધો ત્યારે તેનાથી પોતાના ઉભરા સહણુ યથ શક્યા નહી, ત્યારે તે રડવા લાગો. જીવાનની આંખમાં આંસુ આવેલાં જોઈ ગણી ગબરાઈ ગઈ. તેણીએ કોઈ દહાડે પણ કોઈની આંખમાંથી આંસુ ટપકતાં જોયતાં નહી તેથી જીવાનની આંખમાં આંસુ જોઈ તેણીની આંખમાં પણ પાણી આવી ગયું. તરત આંખો લુછી નાખી યુવમેયાજ એકદમ જીવાનને ગલે વસગી પડી. જીવાને પણ હૃદય મંકમ રાખ્યું, અને તેણીના ગોલામ તરીકે રહી તેણીની સાથ મોહનવત બાધવા સાફ તેણે ના પાડ્યું. કોઈપણ વાતમાં યુવમેયાજે કોઈ દહાડે નાફરમાની સાંભલેલી નહી, તેથી એક-એક આ જીવાનનાં મોહડેથી “ના” સાંભલી તેણી તેની આગળથી ઉછળી પડી, અને એક ખુની માણસની માફક જલનુન મા આવી ગઈ. પણ એક પલવારમાંજ તેણીનું જલનુન ગેબ યથ ગયું, અને એક કોચ પર અઢેલીને તેણી નવધાર આસુએ રડવા લાગો. એ વખતે જીવાનને જાતે કાંઈ નાએ, અથવા એને જલાદને સવાધીન કરે—એવા એવા વીચારો તેણીના મનમાં આવવા લાગ્યા. પણ જીવાન તેણીને રડતી જોઈને પાંગલ્યો, અને તેણીની આગલ જઈ પતાવી વાહીને તેણીને થાંત કીધી. તેવામાં પેલા બાબા ગોલામ રાજનો પેગામ લઈ આવ્યો, કાગણ કે રાતના રાણીની મોલાકાતે આવવાની અગાઉ સુજતાનહ મેચ કેહેણ મોકલતો હતો. યુવમેયાજે તરત પોચાક સમારો પોતાની મહેલીએને મોલાવી, અને જીવાનને પણ તેમની સાથ બેસાઈ જવા ફરમાવ્યું. એવામાં રાજ પણ જોજાઓના તથા મસાલ-મીઓના રસાલા સાથ રાણીના દીવાનખાનામાં બીરાજ્યો. પોડીક વાતચીત કીધા પછી રાજ સણી પોતાના ઓરડામાં ગયાં, અને બીજે રસ્તે સાહેલીઓ પણ પોતાના સુચના ઓરડામાં ગઈ. એક બુધ્ધી સાહેલી આ સર્વ જીવાન કંવાઓપર હાકમ કરતી હતી. જેની સાહેલીઓ ઓરડામાં ગઈ કે આંખો ઓરડા તેમની કાચ કીચથી ગાજી રહેવો, અને ચલ્યાંના મોલામાં જેમ બચ્ચાં ગં. ધાય તેમ તે જ આ પાદશાહી મહેલમાં બંધ પડ્યાં,

But when they reached their own apartments, there,
 Like birds, or boys, or bedlamites, let loose,
 Waves at spring tide, or women anywhere,
 When freed from bonds (which are of no great use)
 After all), or like Irish at a fair,

Their guards being gone and as it were a truce
 Established between them and bondage, they
 Began to sing, dance, chatter, smile and play.

આ રાતે તો સર્વ સાહેલીઓ જુવાનની આસપાસ ફરી
 વલી, અને તેણીના કાનમાં બાલી ન હેવાથી તેઓએની ખામી
 કાઢવા લાગ્યાં. કોઈ તેને ચેહેરા, કોઈ તેને પોશાક તપાસતું,
 કોઈ તો તે મરદના જેવા ઉંચા છે એમ ટીકા કરતું, અને
 વળી તે મરદ હોય તો બધું સારું એમ કેટલીક તો આંતઃકરણથી
 દુવા માગતી હતી. એક જણીએ આવી જુવાનની ખુબસુરતીની
 તારીફ કીધી તથા એનું નામ પુછ્યું. જુવાન પોતેજ હતો, તે-
 થી જુવાના કરી કોઠો બેસાડ્યું. પણ હવે એને સાથે સુવાડ-
 વાની તજવીજ થઈ. જુવાનને છેક સાંજે ખરીદ્યો હતો, તેથી
 તરત તેને માટે ખીજાનાનો સવારનાં હાકમ જાય તે અગાઉ
 આજ રાતના ક્યાં શુવાદયો તે માટે પેલી બુદ્ધીને ફકર પડી.
 આખરે ધણીક કન્ધાઓની મારામારી વચ્ચે દુડું નામની એક
 દુરકી સાહેલી સાથે જુવાન સુતી. બાબાએ જોયું તેમ કરી તેણીને
 પોશાક તો પેહેરાવ્યો હતો, પણ હવે માઢામાં બહુ અડમણ પડી.
 આખરે દુડુએ તેને મરદ કીધી અને બંને જણાં બંતી છુત્તી
 ઉંઘાઈ ગયાં. આ ઓરડામાં સુતેલી સર્વ સ્ત્રીઓ જુદે જુદે દેશ-
 ની હતી, તેથી તેમને કવિ આગમનનાં કુલ ફાલોથી અરપૂર
 એક બાગ સાથે સરખાવે છે.

Many and beautiful lay these around,
 Like flowers of different hue and olime and root,
 In some exotic garden sometimes found,
 With cost and care and warmth induc'd to shoot.

જ્યારે મુશ્કરાત પડી ત્યારે એક વાતથી આજુ જ-
 નાનખાનું ચોંકી ઉઠ્યું. જે બેનખણી સાથે જુવાન સુતી હતી

તેણી એકાએક ચીસ પાડી જાગી ઉઠી, અને આખો મેહુલ
નક્કરી મુક્યો એમ સારૂ થયું કે આ વખતે જીવાના તો
બરે બધા પડેલી હતી તેથી તેણીને જ્યારે આસપાસનાઓએ
હાડી ત્યારે તેણી પણ ઉઠી બગાસા ખાવા લાગી, અને આ
ચારનું કારણ પુઝવા લાગી જનાનામાંથી તો એકે એક મોહિલી,
બાડી અને ગોરાઓ નાગે બદનેજ દુકાન ખીજાના આગત
જમાવ થયા

But wide awake she was and round her bod,
With floating draperies and with flying hair,
With eager eyes, and light, but hurried tread,
And bosoms, arms, and ankles glancing bare,
And bright as any meteor over brod

By the North Pole—they sought her cause of care,
For she seem'd agitated, flush'd and frighten'd,
Her eye dilated and her colour heighten'd.

યાત તો નજીવી હતી પણ ચારતા જખરો મર્યો હતો
દુઝી રવપનામાં એક ઝાડપર સુનેરી ફન લટકતું જોડું
તે તેણી તોડવા ગઇ પણ તેવામાંજ એક મધમાખીએ તેણીને
ચટકો માર્યો, અને જાણે કે ખપ્પરેજ લાગે હોય તેમ તેણી
ઉધમા ધ્રુમ પાડી બધી સરવે જણાએ એણીને ખુબ ડપકો
આપ્યો, અને પાછા જગેવગે યઇ ગયા. ખીજે દહાડે સુનતાનાને
આ વાતની ખબર થયાર્થા તેણીએ જીવાનાને તથા દુકાને કોયનામાં
ધાલી કાના સમુદ્રમાં નખાવી દેવાનો વીચાર કીધો બાબા અને
સુનતાના બહુ ખીજીતા હતા કે રખેને જીવાન કંઈ રીતે લનચાઈ
અગ વેશમાં જણાઈ જાય, તેથી રાણીએ ઉઠતાને વાર સુનતા-
નાને રૂપસદ આપી બનેને પોતાની હજીરમાં આવવાનો હોકમ
કીધો, પણ જ્યારે જીવાના તથા દુકાની ખરી હકીકતથી તેણી
વાકેફ થઇ ત્યારે તેજ દહાડે ખુબ માલ તથા ખબરો લાધી
બાબાની મસનતથી રાણી જીવાન સાથે રાતોરાત નીકલી ગઇ
એ વખતે જીવાને પોતાના મીત્ર જોનસનને પણ વાદ કીધો
અને તેને પણ પોતાની મસનતમાં ઘખલ કરી તેનેખી પોતાના
કાફલામાં જોડ્યો બાબા પણ એમની સાથે નીકલી આવ્યો.

અને યોગક દહાડા કુચ કરીને તેઓ રશ્મીનાની છાવણીમાં આવી લાગ્યાં. એ વખતે રશ્મીયાની ગાદીપર કેથેરાઈન રાણી રાજ કરતી હતી, અને તેણી તથા તરકીના મુલતાન વચ્ચે કંઈ ગેરસમજીતી થવાથી તેણીએ તુરકી સામે લડાઈનો ધંધેરો કાઢ્યો હતો. જ્યારે જીવાન તથા તેનો કાશ્ચો રશ્મીયાંનોની છાવણીમાં આવી લાગ્યા ત્યારે તો રશ્મીયાંનોએ તુરકી લોકોના ઇસમેલ નામના કીલ્લા પર ધેરો નાખ્યો હતો. જ્યારે જીવાન તથા જોનસન પણ સરદાર આગલ જઈ જોભા અને પોતાના કુટુંબપર તેનો આસરો માગ્યો, ત્યારે સરદારે તેમને કેટલોક ઠપકો આપ્યો, અને આવે વખતે ખામડીઓને ખાદાર લાવવા સામે કેટલીક નશીયત દીધી. તોપણ બેરાંઓને પછવાડે નાખી જીવાન અને જોનસનને તેણે પોતાની એક લશ્કરી ટુકડીમાં સામેલ કરી ઇસમેલના કીલ્લાપર તેજ દહાડે ચડાવો કરવાનો હુકમ આપ્યો. હજારો અને લખો લોકોની ખુવારી વચ્ચે આ કીલ્લો હાથ આવ્યો, અને આખાં શહેરમાં જાણે લોહીની નદી વહેતી હોય તેમ દેખાવા લાગું. રશ્મીયન કોસેકોએ આખું શહેર લુટી લીધું તથા સ્ત્રીઓ અને છોકરાં પર ગમિતેમ જનસ્તી ગુજારવા માંડી. આ લડાઈમાં જીવાને ઘણો ખાલાફરી બતાવી તથા કીલ્લાની દેવાલપર હજારો પીસતોલના બાર વચ્ચે તેણે પેહલો વાવેલો ઊરાડ્યો, તેથી વડા સેનાધીપતીએ એને એક નવો લશ્કરી ખેતાબ આપ્યો તથા રશ્મીયાની શહેનશાહખાનુ કેથેરાઈનપર પણ એજ લડવઈઆની તારીફમાં કાગજ લખી આ જીતની વધાઈનો પેગામ પુગાડવા એનેજ નામદાર એલચી તરીકે મોકલવામાં આવ્યો. જે દહાડે ઇસમેલ શહેર હાથ કીધું તેજ દહાડે કેટલાક કોસેકો એક દથ વરસની જીવાન મુસલમાન છોકરી પછવાડે લાગ્યા હતા તેમને કનલ કરી, બારે મંકડ્યો આ નારને જીવાને ખચાવી હતી અને તેણીને પણ સેંઠ પીતર-સખરગની દરબારમાં પોતાની સાથે લઈ ગયો. જીવાનનો દીલગુરુડો અસલચીજ નરમ અને દયાલુ હતો, તેથીજ તેની માયા ઉસકેરાવાથી આ માખાપ વગરની છોકરીને એણે પાલવાનો ઠગવ કીધો. રશ્મીયાની કેથેરાઈન રાણી ઘણી લંપટી હતી, અને કુમારીક તરીકે ડોલ ધાલી તેણી ઘણાક છુપા બરથારો સખતી હતી.

જે સરદારખર તેણી હસતી હતી તેના બેહુરે પાર ઉતરતો-
જ્યારે જુવાન દરબારમાં ખીંગજો અને રાણીના હાથમાં મે
નાધીપતીનો કમળ આવી રાણીના પગે ખોસો દેતા વાકો વ-યો
ત્યારે રાણી તેના નોજવાન બેહુરે નોંધ ખુથ ખુથ થઈ ગઈ

ધણક મહીના શુધી ગણોની મેહગ્યાની તલે ગહ્યા પછી
ખાહો ધણી ગયે રૂનામાથી કેથેરાઈત રાણીએ જુવાનને વેનાત
દેશમાં કંઈ રાજદુવારી બાબદ મુખધી ખાશ એતચી
તગકિ ભાઈ થો જુવાનની સાથે પેલી મુસલમાન છોકરી
પણ ગઈ જુવાનને વેનાત દેશ જોવાની ધણી હોસ
હતી તેથી રાણીની આ ખાશ મેહગ્યાનીથી બહુ મન
કાતો હતો પોતાદ જરમની વગેરે દેશમાં મુસાફરી કરીએક
બે મહીનામાં તે વેલાત આવી પુગો એના આવનાતી સર્વને
વડી હતી તેથી સંધલી મડીઓમાં આ રૂનીયાન એતચી નીચી
અગમ્યા આતી હતી, આગમોમાંથી દોનર શહેરમાં એ ઉતરયો
અને ત્યાંથી ગાડી કરી લડન તરફ કુચ કરવા માડી આજે
દહાડો ગાડીમાં કહાલો ખાવાથી સાજના એ લડનથી પોડેક દુર
ઉતરી પડયો, અને આસ્ને આસ્તે પગે આતના નાગો વેના
તમાં કેવો આવકાર નનથે તથા ત્યાના લોખે નેક ખસનતનૂ
હયે, સ્ત્રીઓ ખુબમુગત અને નેક હયે, કાયદા સારા
હયે, અને દેશના લોખે લુચ્ચાઈ દગો વગેરે હીના પ્રમા જાણ
તા પણ નહયે,—એવા એવા વીચા-માજ એ ચાલતો હતો
તેવામાં એકાએક માડની છાયા તલે ભગવના એક ધ્રેજેજ ચોરે
એકદમ એનીરે ધસારે કીધા અને ગલા આગત ભરેલી પી
સતોલ ધરી તરત સંધક નાણું આપવા પ્રમાન્યુ

Here are chaste wives, pure lives, here people pay
But what they please, and, if that things be dear,
'Tis only that they love to throw away
Their cash, to show how much they have a year
Here laws are inviolate, none lay
Traps for the travellers, every highway's clear
Here—he was interrupted by a knife—
With— Damn your eyes! your money or your life !

જુવાન પેટેલાતો સમજ્યો કે એવચીઓને સનામ કરવાની આ દેશમાં એવીજ માન હશે તેથી થોડોવાર દબાવને બેઠો રહ્યો, પણ પેના ચોગના બોલનાથી આ મુધરેલા દેશની ચીતી ખમી ગયો, અને તરત પોતાના ગજવામાંથી પીસતોલ કાઢી પેનાનો તેજ ધડી છૂન લીધો એવામાં પીસતોલના સાદાથી એની ગાડી જે આગળ આવી ગઈ હતી તે પાછી ફરી અને તે દેશમાં આવવાને વારજ એણે ખુન કીધું તે માટે ગાડીનાનજ દમ મારવા લાગ્યો જુવાને તો કંઈ દરકાર કીધી નહી, અને ગાડીવાનાને મુખમુખ હાકવાને ફરમાવ્યું. હોત ન આગળ જઈ પુગાત્યારે રાત પડતા આવી હતી તેથી પેથીઆઓનો તા સારો જમવા એકઠો થયો હતો ગાડીમાંથી ઉતરવાને તો જુવાનને તેઓ બનઆવા લાગી.

They reached the hotel forthstreamed from the front door

A tide of well clad waiters, and around
The mob stood and, as usual, several score
Of those pedestrian Paphians who abound
In decent London when the daylight is o'er

ખીતે વ્હાડે એ મા આનસાની ખગર પડવાથી નામીઆ પ્રાપ્તો એની બેઠા લેતા આવ્યા અને દરબારમાં પોતાનું મુખ ત્યજી નમુ રજુ કરી એ ખોરાજના તામે એની પદની ભાગી હતી અને વધી એ કુસાઈ હતો તેથી એની પર રાજના સેકડો નોગ આવતા હતા નાચમાં, જડેરખાનામાં, પરદરશનમાં એ છુટી ભાગ લેતો હતો

Fair virgins blush'd upon him wedded James
Bloom'd also in less transitory hues
For both commodities dwell by the Thames,
The painting and the painted youth, ceruse
Against his heart prefer'd their usual claims,
Such as no gentleman can quite refuse
Daughters admir'd his dress and pious mothers
Inquir'd his income, and if he had brothers

વેલાત દેશમાં ઉમરાવો અને ઉમરાવજીઓનું મનસે રાત દીસ લાગેછે, અને દીવસને વખતે રાત પડી હોય તેમ તેઓ બંધ કાઢેછે. કામ તેમને કંઈજ નહી; શરવું, શણગાર કરવો, જુગોગ, રમવો, નાચવું, કુદવું, અને સજાગનાજ વાગે સુવું એજ તેમનું કામછે. આઓ દહાડો કાકથી તેઓ નીંદ્રાવશ પડેછે, અને રાત પડી કે વલી કોઈ નાચ પારડીમાં જવાની તૈયારી આવેછે. વેલાતમાં આવીને જીવાન પણ આની જાજ મજાદને આધીન થઈ પડ્યો તેથી કવિ તેને ચેતવણી આપેડે.

O my gentle Joan !

Thou art in London—in that pleasant place
Where every kind of mischief 's daily brewing,
Which can await warm youth in its wild race.
'Tis true that thy career is not a new one,
Thou art no novice in the headlong chase
Of early life, but this is a new land,
Which foreigners can never understand.

જીવાન જે દુરકા છોકરીને પાલતો હતો તેણીનું નામ લીલા સ્ત્રી હતું. ખ્રિસ્તી ધર્મમાં વટવવાને તેણીને ઘણું પણ સમજાવ્યું પણ આ નાની છોકરીએ પોતાના પાપદાના ધર્મથી રૂઝવાને માફ ના પાડી. આ છોકરીને હંમેશા બાપાની લાયક કેનવડી આપવાના વીચારથી જીવાને પોતાનો સ્ત્રી સનેહીઓમાં પૂછારછ કરવા માંડી. હોન જીવાન માનમરતપાવાસો હતો તેથી તેની આગન કેવા કેવા ઓધેદાગે મધમાખ માફક બનબનવા લાગા, તેનો ખ્યાલ આ લીટીઓ પરથી આવશે.

How all the needy honourable masters,
Lack out-at-elbow peer, or desperate dandy,
The watchful mothers and the careful sisters,
(Who by the bye, when clever, are more handy
At making matches, where " 'tis gold that glisters "
'Than their *he* relatives), like flies o'er candy
Buzz round "the Fortuna" with their busy battery,
'To turn her head with wallzing and with flattery !

એક જીવાન મોખાવાલા છોકરાપર વેલાતનાં બેગઓ ખુ-

બ ટપા રહે છે, અને તેમનામાં હરીફાઈ ચાલે છે. દરેક છોકરી પરણવાને ખુશી દેખાય છે. એ દેશની અંદર કોઈએક કન્યા સાથે વાત કરતાં ખુબ સંભાલ રાખી, કાંઈકે પાત્ર છ વખત વાત કીધી, નાર્યાં અથવા ખાનાપર સાથે ખેડાં, તો તેમને વીથે જરૂર બાહાર વાત ફેલાય છે. વધી એ પ્રમાણે માફકસર પેહેવાર રાખ્યો ને પરણવાની માગણી ન કીધીતો તરતજ છોકરીની માનું તમારીપર કાગળ આવશે કે તમે તેણીની છોકરીના જુ-સ્સાઓ સાથે એડાં કાઢી નકામાં ઊસકેરે છે, વારતે પરણવાની મરજી હોયતો જણાવી દેજો ! જો એમ ન વલ્યું તો તેણીનો અંથકી ભાઈ તમારી ખબર લેવા આવશે તે પછુ ગાદ રાખવું.

A young unmarried man, with a good name,
And fortune, has an awkward part to play ;
For good society is but game,
"The royal game of gooso" as I may say.

• • • • •

Perhaps you 'll have a letter from the mother,
To say her daughter's feelings are trepann'd ;
Perhaps you'll have a visit from the brother,
All strut, and stays and whiskers, to demand
What "your intentions are."—One way or other,
It seems the virgin's heart expects your hand ;
And between pity for her case and yours,
You 'll add to matrimony's list of cures.

આ પ્રમાણે નાચારીએ લોકોમાં ફેસી થાય તેથી ખીલીને ફેટલાક જુવાન્યાઓ તાલ તકાવતખોર માખાપોના ફાંદામાં ફેસી પડે છે. પણ કવિ કહે છે કે જે વાતો જાંઘાડી પડે છે તે જુજવીજ સમજવી, કાંઈકે હજારો ઊમરાવ ખાનદાનમાં અનીતીનો મડો બોહલા પંચસપો છે અને થોડીક સંભાલ લઈને કામ કીધાથી તેમનો વરપોડો અદાલતે ચડતો નથી, અને તેથીજ જાણે કંઈક હોય નહી તેમ તેમની આખર જલવાઈ રહે છે.

But they who blander thus are raw beginners :
A little genial sprinkling of hypocrisy

Has sav'd the fame of thousand splendid sinners ,
 The loveliest oligarchs of our gynocracy.
 You may see such at all the balls and dinners,
 Among the proudest of our aristocracy,
 So gentle, charming, charitable, chaste—
 And all by having *tact* as well as taste.

એ પ્રમાણે વેજાતનાં લોકોની સાધારણ સંસારી હાલતમાં પોકલપણું માલમ પડવાથી ડોન જુવાનને બારી પડ્યું નહીં. તે પણ એક પ્રધાનના ઘરમાં લાગું પડ્યો. પોતે એવચી હોવાથી એને એ પ્રધાન સાથે ઘણું કામ પડ્યું હતું. તેથી વારંવાર એના ઘરમાં આવવાની ડોન જુવાનને છુટ હતી લારડ હેનરીની બાયડીનું નામ એડેલાઇન કરી હતું. આખાં શહેરમાં તેણી સર્વથી ખુબસુરત લેખાતી હતી. તેણીના ઘરમાં રાજની મંડલી-એ મલતી અને બડેખાંઓની આવણુ જાવણુ હતી. વેજાતનાં તથાગર ઊમરાવો તથા લોકો માટખર જમીનદાર કેહેવાયછે અને તેઓ પોતાના શોખને મટિ હંગેશ બે તથા મહેના જુદે જુદે કેકાણે રાખેછે. એજ પ્રમાણે જ્યારે રાજ્યસભા ખરખારત યજ્ઞ વ્યારે લારડ હેનરી પણ પોતાના રસાના સાથ કેટલાક મીરોને આમંત્રણ કરી પોતાને ગામડેના મહેલમાં પધારવો. Morning Post નામના નામીયાં અખબાર સમાચારમાં “Fashionable Intelligence”ના મથાલાં હેઠલ તે અરસામાં આ અખર પણ છપાઇ હતી, તેપરથી માલમ પડશે કે ડોન જુવાનને પણ ધજન હતું.

Departure for his country seat today,
 Lord H. Amundevilla and Lady A.

* * * * *

We understand the splendid host intends
 To entertain, this autumn, a select
 And numerous party of his noble friends.

'Midst whom, we have heard from sources quite
 correct,
 The Duke of D—the shooting season spends,
 With many more by rank and fashion deck'd ;

Also = foreigner of high condition;

The envoy of the secret Russian Mission.

ડોન જ્યુવાન પણ મરતે વખતે આ પ્રધાનની
ખીરાજમાન થયો. ત્યાં ઘણાંક ખાનદાની પુરવો હાજર હતા,
તેમનામાંથી થોડીએક ઉમરાંવજદીઓની નોંધ કવિએ આપી છે.

The noble guests assembled at the Abbey

Consisted of—we give the sex the *pas*—

The Duchess of Fitz Fulke; the countess Crabby;

The Ladies Scilly, Busoy;—Miss Eclat,

Miss Bombazen, Miss Maestray, Miss O'Tabby,

And Mrs. Rabbi, the rich banker's squaw;

Also the honourable Mrs. Sloop,

Who look'd a white lamb, yet was a black sheep;

With other Countesses of Blank—but rank,

At once the “lie” and the “elite” of crowds:

Who pass like water filter'd in a tank,

All purg'd and pious from their native clouds!

હારડ હેનરી તથા લેડી એડ્વર્થની મહેલમાં દરરોજ
જે તરફવાર રમતો ચાલતી હતી તેમનું ખ્યાલ કવિએ ખુબ
વીસતારીને કર્યું છે. કોઈ શેકર ગાહે જતું, કોઈ મીચો
તથા સપીઓ તપાસતું, કોઈ લેહેરમાંજ વાડીમાં ફરતું, કોઈ
ગીત ગાતું, કોઈ પોડાપર તો કોઈ ગાડીપર સવાર થાઇને મ-
જાદ મેજવતું હતું,—માજ શાખનો કંઈ પાર હતો નહી. દરરોજ
નાચ ખાનાખીના વગેરે આજતાં હતાં મહેલ ઘણો મોટો હતો,
અને એક ખીજની કનવાર કરવાને સર્વમાં કંઈ શકતી હતી
નહી. રીતજ કુશકની પાદશાહજીની એક દહાડે ડોન જ્યુવાન
સાથ અતીથ્ય આવબાવથી નાચી અને તેની સાથ
ટોંગ કરવા લાગી, તેથી તે દહાડે આખા મહેલ-
માં છુપાછુપી ચરચા ચાલી રહી. આ અમીરજીને
વાસ્તે લેડી ઘણી નાલેસી કરતાં હતાં અને એણીની ઘણી એજ
હવાડતાં હતાં, પણ એક અમીરની ખાવડી હોવાથી તથા વહી
પરણેલી હોવાથી સર્વ એજ ઢંકાઈ જતી હતી. વહી એણી જે
કામ હાથમાં લેતી હતી તે કંઈ કાચે પાએ કરતી નહતી. આજે

પનાતમાં એણીના જેવાં ઘણાંક ઊભગવ ખાનદાનનાં બૈરાઓની
 પણ એમ એજ રીતે દંડાપત્રી જેવામાં આવેછે. હાત જુવાન
 તો બાયડોઓપર માહીતજ પડતો હતો તેથી બપલી અમીરજીની
 સાથ તેણીના વરના દેખતાં પણ મેલમાં ઊતરવાને અચકાતો
 નહી. એક વરના દેખતાં તેની જુવાન બાયડી સાથ હસવું, બો-
 લવું, તથા તેનેથી જુદી પાડી તેણી સાથ ફરવું—એતો ઇચ્છે-
 નોનો મુધાગે કેહેવાયછે, અને એજ સુધારાના કાનુની તેમની
 અંસારી હાવત બયબીત હાલતમાં આવી પડીછે. જ્યારે આ-
 ખા મેહેલમાં ચરચા ચાલી ગઈ ત્યારે એડલાઈને જુવાનને
 પોતાની પાસે બોલાવી પરણવાનો વીચાર કરવા નશીવત દીધી,
 અને ધણીક કુમારીકાઓના નામો કહી સંબંધારી એણીએ
 તાલતમાવત જોડી. ખીજી ઊભગવજીતીઓ અને હરી લે તેથી
 ગભગાઈને એડલાઈને માત્ર જુવાનને ભરમમાંજ માવી જોયો.
 પરણવા કેહેવાની વાતતો માત્ર તેણીનું એક બાહાનું હતું. એડ-
 લાઈને ધણીજ ધીરી અને બાહારથી પાક દેખાતી હતી, પણ
 અદરખાનેથી કલેજાંદરોશ હતી અને જો તક મળે તો આ
 રૂંચીયાંન એલચી સાથ નીકલી જવા પણ તૈયાર હતી. પણ પો-
 તાનો ખ્યાર એકદમ કંઈ જુવાનને તેણીએ કહ્યો નહી. જુવા-
 નતો વાત કરી રૂપસદ પામ્યો અને રાતનાં પોતાના ઓરડામાં
 જઈ સુઈ ગયો. પણ તેને કંઈ જાંઘ આવી નહી. તેનું મન તરે-
 હવાર બાબદોપર બમવા લાગું. અરધી અરધ રાત ગુજરી ગઈ
 પણ તેતો જાગૃત હતો. આંધળું પૂર જોરમાં ઝડતું હતું તેથી બારી
 બારણાં ઊઘાડી અગાસીપર જઈ આંધળું ધોરવા બેઠો. અગાસી
 પર તરેહવાર રંગીન ચીનો ગોઠવેલાં હતાં તેથી તેણે તેમની
 તપાસ લીધી, અને એકે એક સની ગોખી ગોખીને તપાસી,
 પણ તેવામાં પછવાડેથી કંઈ ખખરચું તેથી તે એકદમ ચોકી
 ઊઠ્યો. જોઈ હશે એમ સમજી પાછો અગાસીપરની ખુરસીપર
 જઈ બેઠો, પણ તેવામાં એક ઇંચેજીવેરાગીનો ભુત તેની નજરે
 પડ્યો. તેની સોડેથી તે ચાલી ગયો પણ કંઈ અવાજ થતો ન
 હતો. આ ભુત હતો કે શું ? જુવાનતો ખુબ ગભરાયો, અને
 ડુજવા લાગ્યો. તેનું મકમ હૈયું આ વીચીર દેખાવ જોઈ ધડ-

કંવા લાગ્યું. પેલા બુત બે ત્રણ વાર અગાસીપર ફિરા ખાવા લા-
ગા, અને પછી છેક છેડેનાં ઝોરડાભણી ચુમ થઈ ગયો. જીવાને
ખોલવાની, તથા પુછવાની, ઘણીપણ કોથેસ કીધી, પણ તેની જ્યાં
ઊપડી નહીં. તેનો દમજ આ તવા સોંગથી બંધાઈ ગયો, અ-
ને પચગની માંકક હાંપ્યા ચાલ્યા વગર કેટલોક વખત સુધી
જ્યાંનો ત્યાં બેમી રહ્યો. પછી ઉઘીને ઝોરડામાં ગયો, અને
ખીજાનાપર સુતાં સુતાં તેનાં મનમાં બહુ વેઠુંમ આવ્યો. કાણ
કહન પેઠુડીને આ બુત તે કયાથી આવ્યો હશે ? એ પ્રમાણે થી-
ચારમાં આખી રાત ચુભરી અને સવાર પડી ત્યારે પણ જી-
વ્યો નહી. જ્યારે ચાકરે બાગણું ઠોકડું ત્યારે એ ખીજાંનાપરથી
ગબરાતો ગબરાતો ઉઠ્યો, અને જોમ તેમ કપરાં પેઠુડી દીવાન
ખાનામાં ચાલ્યો, અને ચાકરે ચાલેનું કપ લાડી મેજપર મુક્યું
તેપણ ઠંડુ પડી ગયું. દ્રાઈસાથ ન ખોલતો કે વાત કરતો પણ
વીચારમાને નીચારમાંજ ચુપચુપ બેસી રહ્યો. લારડ હેનરીએ
એનો શંકા એહેરે જોઈ ખીમાર હશે એમ ધાગ્યું, અને એડે-
લાઈને ઝેર આશોવત પુછી પણ તેણીનેખી કંઈ બરાબર જવાબ
મળ્યો નહી. દ્રાઈ તેને વેઠેમી મુરખમાં ખપાવશે એવા વીચા-
રથી તે એસકાયા કીધો અને દીલની વાત ખોલી નહી. પણ
આખરે પ્રધાને ગહવેર કોડ્યું અને વાતનો ખોલાસો થયો.
લારડ હેનરી સારી પખે જાણતો હતો કે તેના ખાપદાના મે-
હેલમાં એક સાંકુ બુતના આકારમાં જ્યારે ત્યારે રાતનાં દેખાવ
દેહે, તે કંઈ જીવાનના જોવામા આવ્યો હશે. એમ સમજી તેણે
આ સાંકુખાવાના બુત વીથે વાત છેડી હવે જીવાને કહ્યું કીધું
અને આખી મીજલસ હસી પડી. ફીતઝ ફુલકની અમીરજી
તો એની ખુબ ઠોકડી કરવા લાગી, અને એનું મન શાંત થાય
તે માટે એડેલાઈને આ સાંકુ બુતની વાત ગીતના આકારમાં
ગાઈ સમજાવી.

Graceful as Dian, when she draws her bow,
She seiz'd her harp, whose strings were kindled soon
As touch'd, and plaintively began to play
The air of " 'T was a Friar of Orders Gray."

ગાળીશુ ગવાઇ રહ્યું, પણ જીવાનનું મન તો ચકડોલજ હતું. તેના મનમાં તો જંગરી ધાસ્તો પેડી હતી. ખાનાપર ખેડો તેરાશુ બે-ભાખરા જેવા લાગતો હતો. કોઇ માછલી માગતું તો આખી ગ-કાપીજ તેની તરફ ખસેડતો હતો. કોઇ બટકની પાખ કાપી માગતું તો એ જાંગ આપતો. એવી રીતે બેધ્યાન બની ગયો. થોડુ ધણુ ખાધા પછી એ પોતાના ઓરડા બાણી ગયો, અને વધી નવેસરથી આ બુત વીથે વીચાર કરવા બેઠો. પોતાનો ઓરડો બદલી બીજો ડેકાણે સુતાની જો તે માગણી કરતે તો કંઈ તેને ના પાડવામાં આવતે નહી, પણ જીવાન બીહીતો હતો કે એથી તે નાહોમત હીચકારે શખ્સ છે, એમ લોકો બોલશે આવી ક્રીતનાં વમા-સણમાં તે બાંછાનાપડ લેટયો, પણ બુતના મેલાપની તેને બહુ ધાસ્તી હતી તેથી એ દહાડે પણ ઉધ આવી નહી, અને જો બુત મને તો તેની સાથે માગમારી કરી તેને પકડયો—એવો અદેશ કરી અગાસીપર જઈ યુપચુપ બેઠો. ડોન જીવાન આ-શમાં નીપફલ થયો નહી બારેક વાગાને સુમારે પેલો બુત અગા-સીપર જણાયો, પણ તે આ વખતે તો તાલાં કુચી સાથે આ-વ્યો હતો. આસ્તે આસ્તે આની એનું પાંખુ બાગણું તણે ઉઘાડ્યુ અને જીવાન તેની પછવાડે હથવે હથવે લાગો. જેમ જેમ જીવાન પકડવા જાય તેમ તેમ બુત સરપ સરપ દુર નામે! એક વખત જ્યારે તે પકડઈ જતો હતો ત્યારે એકાએક સગે-મરમરના પથરાની એક તખ્તીની હેઠલ બરાઈ ગયો, અને જી-વાન પકડવા જાય કે તેનાં હાથમાં સાંભો પથેર વાગતો ! કંઈ બુત હોય તે હાથમાં આવે ?

Juan put forth one arm—Eternal Powers !

It touch'd no soul nor body, but the wall

હવે જીવાન ખુબ અદેશમાં પડયો, અને તેનાં ઓરડા-માંથી બુતને બાહાર કાઢવાની તાલતલાવત શોધવા લાગ્યો. પેલી તખ્તીના ગાલામાંથી બુતની બે ચકચકીત ફરતરે આંખો સાફ જણાતી હતી ; વધી તેનો દમ ચાલતો હતો તેણે સંભવાતુ હતું. તેના બાલ સુવાલા અને રેશમ જેવા લાગતા હતા, અને તેનું મોહક હસતુ હોય તેમ દેખાતું હતું. જીવાનથી કંઈ વ-

લય નહી ત્યારે આખરે ભુત પોતાની ચેલજ આપરતે આપરતે
 બાહર પડવા લાગે, અને ભુતની જગ્યાએ તો એક સુંદર જવા-
 ન નાર બાહર નીકળી ! તેણીએ જ વેરાગીનો મન પેહરીઓ
 હતો તે કાઠી નાંખ્યો, અને તેણીનું ફેરી બદન સારૂ માંદણી
 રાત મીસાલ પ્રકાશી નીકળ્યું. આ જીવન ભુતની શીકલ
 ફીતમ કુલકની અમીરજાદીને મલતી આવતી હતી, અને તે
 કઈ ભુત નહી પણ એક જીવન મદમ હતી અને ફીતમ કુલક
 જેવા અંનદાની ઉમરાવની બામડી યાત્રી હતી ! આવે તવરે
 વખતે તક સાધી પોતાના ધણીની ગિરહજરીમાં રાતના બાર-
 વગતાને વખતે આ ખુશમુગ્ધ મદમ (શરમીંદગીથી કેહેવું
 પડેછે કે) પોતાનો શામ પુરો પાડવા ખાતર જીવાનના આર-
 ડામાં આવી હતી ! ગઈ રાતે પણ તેણીજ જોગીનો વેશ ધાર-
 લું કરી આવી હતી, પણ તે વખતે જીવાન અગાસી પર અ-
 જબબીમાં ઉભો હતો, તેથી તેણીની નેમ'યાર પડી નહી. વહી એજ
 અગાસીને હેટે તેણીનો આરડો પણ હતો તેથી તેણી રાતનાં
 આવી શકતી હતી. પેલાતની મદમાના સુધરેલા ઢોંગો ઢાણું
 જણાવે ! મરદાના ચોશાક પેહડી તેઓ રાતનાં ફરેછે તોપણ
 ચોડાજ લોટો આલખી શકેછે.

The ghost, if ghost it were, seem'd a sweet soul
 As ever lurk'd beneath a holy hood :
 A dimpled chin, a neck of ivory, stole
 Forth into something much like flesh and blood :
 Back fell the sable frock and dreary cowl,
 And they reveal'd—(alas ! that e'er they should)
 In full, voluptuous, but not o'er grown bulk
 The phantom of her frolic Grace—Fitz-Fulke !

ડોન જીવાનનાં કાબજો સોલખો જામ અવરે પુરે થાય-
 છે. આટલું લખ્યા પછી બાવરન મરણ પામ્યો તેથી ડોન જી-
 વાનનું દારતાન અંધાર રહી ગયું છે. બાવરનની મરણ આ
 કાબજ ઉડતાલીસ બાગમાં કાઠવાની હતી તેમાં તેણે બીગ નવા
 કેવા આભુત દેખાવો સમાખ્યા હતા !

પ્રકરણ ૨૬મું

વરડસવરથ કવિ (William Wordsworth) કમળર લાંડના પાહાડી તાલુકામાં ઇ. સ. ૧૭૭૦ ના સાલમાં જન્મ્યો હતો. એની પર નાનપણથી જ કુદરતે કવિનો છાપ મારેલો હતો. નાનપણથી જ એનાં મન પર કુદરતી ચીજોની અજબ અસર ફેલાતી હતી. કેલંપાણી લીધા પછી એ ફ્રાન્સ તથા સ્વીત્ઝરલંડમાં મુસાફરી કરી આંખો હતો. તે વખતના ફ્રાન્સના રાજ્ય ફેરશારથી એને નામ કાઢવાની મોટી આશા હતી. પણ તેમાં ઇંગ્લેન્ડ સાથે નેપોલ્યનને જગડો ઉઠવાથી એનેથી ફ્રાન્સમાં રહેવાનું શક્ય નહીં અને પોતાની આશા ભંગ થયલી જોઈને એ નીગમ થયો. એના માબાપ મરણ પામવાથી એની સાથે એની એકપુત્રી જેન રહેતી હતી. તેઓ બંને ધણી ગરીબ અવસથામાં રહાડો પેતાં હતાં. તેમના માબાપનો વારસો કંઈક પંચાતીને લીધે સરકારે જપ્ત કર્યો હતો. તેથી તેઓ બંને બાઈ જેન કંઈપણ કમાણી વગર મુશ્કેલીથી પુર કરી ચકતાં હતાં. આવી ગરીબાઈના વખતમાં કાલવરત નામનો વરડસવરથનો એક મીઠા મરણ પામ્યો જેણે પોતાના વચીવતનામાં નવ હજાર રૂપિયાનો ફાંધો વરડસવરથને મોઢે અનામત કાઢ્યો હતો. આ આઈતી ધુણ મળવાથી બંને બાઈએ સાતેક વરસ સુધી પોતાનાં બાપી-કાં ગામમાં ટુકે ખરચમાં રહ્યાં. એ અરસામાં એમના પ્રગણનો તાલુકેદાર ઉમરાવ મરણ પામ્યો, અને તેની જગાએ તેના છોકરો બારડ લોનસડેલ ઉમરાવની પદવીએ પુગો. એણે પોતાની બક્ષામણ અલાવીને વરડસવરથ તથા તેની જેનને તેમનો બાપીકો વારસો અપાવ્યો તથા પોતાનાં પ્રગણમાં વરડસવરથને સ્તાંપ આંદ્રીસમાં ચાકરીએ રખાવ્યો. આ જગા મળવા અગાઉ વરડસવરથે એક કાંજ પુસ્તક બાહાર પાડ્યું હતું. ત્યારપછી *Lyrical Ballads* અથવા રાગ રાગણીનાં ગીતો છપાવી એણે નામ કાઢ્યું. ઇ. સ. ૧૮૧૪ માં *Excursion* અથવા “મારી સેહેલ” એ નામનું પુસ્તક પ્રગટ પડ્યું. એનું મોટામાં મોટું પુસ્તક *Prelude* નામે છપાયું છે. એ ક-

વિતા મોટા પાયાપર રચવાનો વીચાર વરડસવરથે કીધો હતો, અને તેનો પેહેલો બાગ છેક ઇ. સ. ૧૮૫૦ ના સાલમાં ખાહાર પાડ્યો. ઇ. સ. ૧૮૦૨ માં તે લગન કરી એ ગરા-સમીરના સરેવર આમન જ્યુદ્ધ માડી રહેવા લાગ્યો, અને અહીંજ એણે ઉપડું કાવ્ય લખના માડ્યું હતું. વરડસવરથની કવિતા ઘણી ગંભીર છે, અને તે વાચવાની, આપણને આઝી ઉનટ થતી નથી એની કવિતામાં રસ સમાવેલો છે તોપણ વારવાર ટટાલો ઉપજે છે જોકે એની કવિતામાં શૌનસુદી તથા ધર્મનીતી સમજાવી છે પણ તે સાધારણ વાચનારને કંઠથી લાગેત્રે વર-ડસવરથની લખાણ કવિતા કરતાં એના ટુક 'દોશઓ તથા ખ્યાલો વધારે રમુજી છે ચીલસ્તનની હરણીની વારતા વાચક લાયક છે એજ કાવ્યની એવારત સરસ છે Prejudiceના કા-વ્યનો સાર આ છે ફરતા ફરતા કવિ એક ફોગવા વેપાગીને મહેલે, અને તેની સાથે દુન્યા સસારી વાતો ચલાવે છે. આ વેપાગીએ સારો નફો મેળવ્યાથી મુસાફરી કરવાનો હરાદો મ પ્યો હતો, તેથી ધધામાથી તે છુટો પડ્યો તેની મુસાફરીમાં શુ શુ જોઈ આવ્યો તેનું તે કવિ આગલ ખવાન કરે છે પછો દુર વસતા એક મીનના ઘરમાં તે કવિને લઈ જાય છે આ મીન પોતાની બાયડી તથા બે ડોકરા સાથે આમમાં મુખી જીલ્લી મુજારતો હતો પણ થોડાક વરસ પછી તેની બાયડી તથા તેના બે ને ડોકરા એકપણી એક ગરણ પામ્યા, તેને માટે તે કવિ આગળ વીનાય કરવા બેઠો તે આ વાતમાં જોઈને શુ ભરમ કે તે મુદન સમજતો નહતો, અને પૂછવા લાગો કે આની ગીત એક માણસનું સુખ છીનવી લઈ, જોઈ તેને નાહક દુખી શા માટે કરે છે? લોકો કહે છે કે જોઈ પુન્યવાન તથા દયાલુ છે, ત્યાં સામું દુખ તાલી માણસોને તેણે સુખી ગણના જોઈએ ? વધીતે મોનવા લાગો કે વર્ન તથા ફીનસુદીની કીતામો એ બાબદનો મ્હ પણ ચોક્કસ અને ખરો જોવાસો કરવી નથી તે માટે ફરીયાદ કરી, હરે તો કયો દહાડા તેને પણ આ દુન્યામાંથી ધસડી જાય તેની ગહા જોતો તે બેઠો છે, અને માન જોત સીવાય બીજું તે કંઈએ સાહતો નથી

Such a stream

Is human life, and so the spirit fares
In the best quiet to her course allowed,
And such is mine,—save only for a hope
That my particular current soon will reach
The unfathomable gulf where all is still

પેલો ફરીયો વેપારી પોતાના મીનને ચત કરવા ખાતર
ખોદાની મોહલી શક્તિનો સીમાર બધના તેને કહેછે, તથા ખોદ
અધના એનીજ ખીજ કહ કુદગતી ઓજ પર વીસવાસ ગખો
સતોય પકડવા, કુમાવેછે, કાયકે આવા વીસવાસથી તેનો દન
ગીરી મઠી જશે અને તે આગમ પામશે પોતાના ધર્મપર ઇ
તમાગ ગખનાથીજ તે સુખ પામશે, બાકી શ્વ અને વેહમના
દીવામા અકુઠાવા કશે નો હમશ ચીંતાતુ અને દવગીરી
ભરેપા કહેય જે આશાજનક વીચારો આપણો ર્મ પેન
કહેછે તેના કરતા સરસ નળીયત અને વીચારો ફીનસુદો પણ
આતી શ્વે નહી અ ઠકાણે કનિ પોતાના ધર્મ પુસ્તકથી (New
Testament) વેગરો જઠને એવો એકગર કરેકે કે ન
સુખ અને સતોય મેનવવા માટે ખાણુસજત ધર્મપર તથા એ-
ન પર આશા ગખેછે તે માન યોગજ મોહલી અજમાસનાના
અને બુદ્ધીનાન ગખસોજ પીછાની અને મેનવી જાણે છે પા
ખ્રીસ્તી વર્નના સમજવવા માફક, અને ખ્રીસ્તી દાદગીઓ નેઓ
સુખજમા રતે રતે સમજાવતા કહેછે નેમ સર્ને એકદ મુખ
મનુ તથી આજ પ્રધના ખીજ બાગોમા એક પાત્રી નેહો
પોતાના નામના દેવના સાક વગમે સુધી ઉપદેશ આપ્યો છે
તે કવિને મલેછે અને મનુખને તમતા તરેહના વીચારો તે
પણ સમનતે છે

૧૨૩સાગ્યના લમેના કેવલાઃ ફકગઓ ધ્યાન આપના
નેા છે The child is father to the man—એ કહેવત
વરે ધડીએ વપડાય છે, પણ એમા બારીક ચીખામણ મમા
વી છે તે યોગજ સમજતા હશે પેહેના તો એક નાના બચા
નેવા તમે અવતરોછો અને પત્રી ખાણુસાધએ પુગોછો તેરીજ
તમારો બચપણનો વખત મોખપણના વચન સાથ તાલુકો ગમે

છે, અને તેથીજ તમારાં સર્વ કામકાજો બંને વખતને અનુસરતાં હોવાં જોઈએ. જેમ એક માટી ચીજમાંથી નાની ચીજ પેદા થઈ શકે છે, અથવા જેમ બાપથી બેટા નીકલે છે તેજ માફક બચપણથી આસ્તે આસ્તે વધીને માણસરૂપ ધાગણ થાય છે, તેથી બચ્ચું—પેહેલું મુજ—માણસનો અથવા માણસાઈપણનો બાપ કેહેવાય તો ચાલે.

My heart leaps up, when I behold

A rainbow in the sky :

So was it when my life began ;

So is it now I am a man ,

So be it when I shall grow old

Or let me die !

The child is father of the man ;

And I could wish my days to be

Bound each to each by natural piety.

ગામડયા ગમાર—ન જાણે વાર કે તેહવાર—તે માફક એક અમણ માણસ માધરો જોઇને ચાલી જાય છે, અને તેને મનસે તો છેજ—જાપો કે માધરો માડપર ઉગી ત્રીકલેપો છે,—ખીજી કંઈ તે વીચે તે કનવાર કરતો નથી ; પણ શીજસુક અને અકબમંદ માણસે તો તેના દરેક બાગની ખારીક પરીક્ષા કરી અનુભવ મેલવેછે.

A primrose by a river's brim

A yellow primrose was to him,

And it was nothing more.

જે માણસો દુન્યાની જાંજલીથી કંટાળીને કુદરતના દેખાવાથી ખુશાલી મેલવવા માગેછે તેમની આશા બંગ થતી નથી. એનીજ ખોદલી પેદાશો આપણા મનપર સરસ અસર કરેછે, અને ખરી તથા ટકાઉ ખુબસુગતી દેખાડેછે. લોકો ગમે તે બોલે, ખુડું બોલે, ગાલ દે, મથકરી કરે, પણ આપણે કુદરતના આશીરવાદ બુલી જવા ન જોઈએ.

Nature never did betray

The heart that loved her ; 't is her privilege,

Through all the years of this our life, **■** lead
 I rom joy to joy, for she can so inform
 The mind that is within us—so impress
 With quietness and beauty, and so feed
 With lofty thoughts—that neither evil tongues,
 Rash judgments, nor the sneers of selfish men,
 Nor greetings where no kindness is, nor all
 The dreary intercourse of daily life,
 Shall e'er prevail against us or disturb
 Our cheerful faith, that all which we behold
 Is full of blessings

પોતાના ન કન યેડેરો દેખાન વરડસવરથે નીચલી સતરોમા
 ચીતાયો છે, તે આપણા મુખજ શેરુને લાય પાડી ચકાવ જે
 સનાના પેટારમા તતનો સુખ નીચલે હાય તે વખતે
 ઉગત અથના એરીજ ખીજ ટેકડી પા આવેરી જગા યી જો
 દેખાન જોયો હાય તો શેરુને દેખાવ બડુ ચાત નાગેછે

Earth has not anything to show more fair
 Dull would he be of soul who could pass by
 A sight so touching in its majesty
 This City now doth like a garment wear
 The beauty of the morning, silent, bare,
 Ships, towers, domes, theatres, and temples lie
 Open unto the field and to the sky,
 All bright and glittering in the smokeless air
 Never did sun more beautifully steep
 In his first splendour valley, rock or hill,
 The river glideth at his own sweet will,
 Ah me ! the very houses seem asleep,
 And all that mighty heart is lying still !

આ નહે જન્મ જાગીએ છીએ ત્યારે આપણને મુમજ-
 વાની અથવા વીચાગવાની ચકિત હોવી નથી, તોપણ કવિ કહી
 શકે છે કે તે કુદરતનો કીરતાર આપણને તત્ત્વ નગન મોકલતો
 નથી, પણ જય તથા ખુશ ખુશાલીનો અણુદિક સાદ્યો પેડ
 ગવીને મોકલે છે વધી તે વખતે આપણો જીવ પણ દાઢ
 જુદી તરાહત જાગેથી નીકલી આપણા બદનમા ભરાય છે

Our birth is but a sleep and a forgetting;
 The soul that rises with us, our life's star
 Hath had elsewhere its setting,
 And cometh from afar:
 Not in entire forgetfulness,
 And not in utter nakedness,
 But trailing clouds of glory do we come
 From God who is our home:
 Heaven lies about us in our infancy.

વરડસવરયની કવિતામાં કુદરતનું જોખન સમાયલું છે. જુવે એક જાની દીપદાર, અથવા એક વહાલાં બચ્ચાનો સુખડો,—કેવી તે જુવાનીના ઇંગારથી બરપુર; કેવી તેની અલક્ષી આંખોની રમુજ; કેવી શોભાયમાન તેનો દેખાવ; કેવી ન્યારી તેની જીંદગીની કુદરત; કેવી અસરકારક આગથી તેનો એકેએક બેલ તથા તેના ચાલા આપણા રૂપ પર અસર કરેછે! એજ આક્રમક અને એવીજ કલ્પાત મન શક્તીનાં લખાણથી વરડસવરયે કુદરતની બહીહારી ચીતારીછે.

મકરણ ૨૭ મું.

સર બુલવર લીટન (Sir Bulwer Lytton) કવિ આપણા માણ વાઈસરાયનો બાપ થતો હતો. તે નોરફોલ્ક પ્રગણામાં ૪૦ સે. ૧૮૦૫ માં જન્મ્યો હતો. કેમ્બ્રીડજની પાઠશાલામાં કેબલજી લીધા પછી એકવીસ વરસની ઉંમરે એણે Weeds and Wild Flowers નામે કેટલીક ટુકડાં કવિતા છપાવી હતી. ત્યાર પછી કવિતાને બદલે મનોરંજક વારતા રાખી કથાઓ (novels) લખવા પાછલ એણે મન લગાડ્યું, અને એક પછી એક ઘણીએક ગદ્ય કથાઓ બાહાર પાડી. વારંવાર એ કવિતા પણ જોડતો હતો, પણ તે કંઈ સાંધારણ મધ્યમપણાથી ચડતી ન હતી. કેટલાંક વરસ સુધી એ આમની સખામાં ખીરાજ્યો હતો અને બહાર તકરારોમાં ઘણો ભાગ લેતો

હતો. પેહેલાં એ ચુરીતન અથવા Whig ટોલી વાલાઓનો મલતીયો હતો, પણ પછવાડેથી વીમાર ફરવાને એ બાદશાહી અથવા Tory ઉમરાવોની સંપ્રમાં વાદ વોવાદ ચલાવવા લાગો. જ્યારે લારડ ડરબી વડા પ્રધાનની જગ્યાએ આવ્યો, ત્યારે એક મદદનીસ સંસ્થાન ખાતાંનાં પ્રધાન તરીકે સર જુઝવર લીટન પણ એની પ્રધાન મંડળીમાં (Cabinet) બીરાજતો હતો. એ ઉમરાવે ધણીક દુક અને મધુર કવિતાઓ લખી છે તેથીજ એનું નામ કવિતા મંડપમાં નોધાયલું છે. પણ એની કવિતાના કરતાં એની રસીલી વારતાઓ ધણી રમુજ છે, તેથીજ આપણને તે વાંચવાની વધારે હલદ છુટે છે. એનું સર્વથી અડીયાળું કાવ્ય Milton કરી ઓળખાય છે. એ કાવ્યમાં આ માહાભારત કવિની કાબેલીયત તથા સદન શક્તિનું કવિએ અસરકારક ચીત્ર આપ્યું છે. મીલતન કવિને વારતે એવું કેહેવામાં આવે છે કે એક દહાડે જ્યારે એ પાઠશાલાનાં બગીચામાં નીરાંતથી એકલો જાંઘ કાઢતો હતો ત્યારે કેટલીક ઇટાલિયન બાનુઓએ એને જાણ્યો, અને એની ખુબસુરતીની વખાણમાં તેઓએ કેટલીક સતરો જોડી એની આગલ મુકી ચાલી ગયાં. આ વાત ધ્યાનમાં રાખી કવિએ પેહેલા બાગમાં મીલતનની જીવાનીનું વર્ણન કર્યું છે અને તેની જાંઘમાં એક પરી જેવી નાર આવી એની બેઠલ છે તેનો નાજુક ચીતાર પાડ્યો છે.

It was the minstrel's merry month of June ;
 Silent and sultry glow'd the breezeless moon ;
 Along the flowers the bee went murmuring ;
 Life in its myriad forms was on the wing ;
 When, where yon beech-tree veild'd the soft'ning ray,
 On violet banks young Milton dreaming lay.

આ કાવ્યમાં કવિની કલમથી એવા નાજુક વીચારો પ્રગટ પડ્યા છે કે તેનો ખરો અને લાગુ પડતો તરજુમા કરવો 'મદ્દ મુશ્કેલ કામ થઈ પડે છે. માણસની જીવનની જીવાનીમાં ઉપજતા વીચારોનું એમાં પ્રયત્નકરણ કીકું છે. જ્યારે મીલતન કરારસે જાંઘ કાઢતો હતો ત્યારે એક નોજવાન બાપડી જે

બાગ જોવા આવી હતી તેણી એકાએક આ જુવાન ' મુખસને
જોઇને અત્યવગી સાથ હભી ગહી. કવિ વાંચનારને સવાલ
કરેછે કે રાતનાં અથવા દિસનાં આપણાં મનમાં જે વીચીત્ર
અને ખુબસુરત પરીયાં અથવા ફરેસ્તા જેવાં માણસોના
ખ્યાલો દોડે છે, અને જેમને આપણે સ્વપનામાંજ જોઈ શ-
કીએ છીએ તેવાં માણસો આ દુ-પાની સપાટી પર શું મલી
શકશે ?

Has the dull Earth a being to compare
With those that haunt that spirit world—the brain?
Can shapes material vie with forms of air,
Nature with Phantasy ?—O question vain !
Lo ! by the Dreamer, fresh from heavenly hands,
Youth's dream inspirer—Virgin Woman stands !
She came, a stranger from the Southern skies,
And careless o'er the cloister'd garden stray'd,
Till, pausing, violets on the bank to cull,
Over the Dreamer bent the Beautiful.

પેલી કન્યા નીહાલીને જોવી હતી તેજમાં તેણીનાં લટકતાં
બાલનાં જુલહાં લાગ્યાં કે શું—તે મીલતન એકાએક બડકીને
હકપો, અને પેલી કન્યાની અને તેની આંખ એકકરી વખતે
સાથે મલી. જેવી પેલાની નજર તેણીની પર પડી કે પેલી
નારતો ચરમાઇને ત્યાંથી ચાલી ગઇ, અને મીલતનતો તેણીનો
ચેહેરા જોઇને તેણીનીપર શીઘ્ર ધવા લાગો, અને ઘણીએ શાધ
કીધી પણ પેલી કન્યા કોઇ દહાડે તેની નજરે પડી નહી.

Felt he the touch of her dark locks descending,
Or with his breath her breathing fused and blending,
That like a bird scared from the tremulous spray,
Passed the light sleep with sudden wings away ?

આ બનાવ બન્યાને ઘણાંએક વરસો વહી ગયાં, પણ
મીલતનનાં મનમાંથી પેલી નારતું સ્વરૂપ ખીસ્કું નહીં. આખરે
તે મુસાશરીએ નીકળ્યો અને પોતાના બાપની રજા લઇ ઘરાલી
રેશમાં ફરવા ગયો. અહીં એ ઘણું માન પ્રાપ્ત્યો. અને મોટાં
મોટાં માણસોની મંડલીમાં એ ફરવા લાગો. એક દહાડે એક

ઈંટા વન ઉમંગના મેડેનમા જનમો હતો તા એને નોનું અ-
 ડ અને સાજના પામ કનાકને સુમારે એ તા બીગલપો
 જવારે જનસો પુરો થયો, અને વાજનના સરેરા જનર
 પડતા બધ પડ્યા અને જવારે સર્વ મીનતસીઓ એક પડી
 એક રૂપસર પામ્યા, ત્યારે મેડેલની બાહ્ય નીકળી બાગની
 રમતા જોવા એક માડના છાયા તમે મીનતન આવી બેઠો અ-
 હી એને પેની કુમારીકા આવી મની એણી ઈંટાની દેશની રહે
 તાસી હતી પણ જે વખતે મીનતને તેણીને પોતાની નિવા-
 નયના બાગમા જોઈ હતી, ત્યારે તો તેણી માન પેનાત દેખમા
 મુસાફરી જાતર આવી હતી. મીનતનની ખુબમુગ્તી જોઈને તેણી
 નનઆઈ ગઈ હતી, અને હવે તે દહાડે જનસામા તેણીએ એને
 જોયો ત્યારે મનમા બહુ મલકાવા લાગી અને સંવના લેકોના
 પનાગ પડી એણી આવીને એને મની

The festive rites were o'er—the group was gone,
 Yet still our wanderer linger'd there alone —
 For round his eye and in his heart, there lay
 The tender spells which cleave to solitude
 With folded arms and upward brow, he bent
 Against the pillar of a sleeping tree,
 When hark ! the still boughs rustled, and there went
 A murmur and a sigh along the air,
 And a light footstep like a melody,
 Passed by the flowers He turn'd,—What Nymph is
 there ?

He gazed—sweet Heaven ! 't is she whose loveliness
 Had in his England's gardens first (and far
 From these delicious groves) upon him beam'd,
 And look'd to life the wonders he had dream'd

આ નારને જોઈને મીનતન હસકેગઈ ગયો અને એક
 દમ બેઠી પડ્યો અને જણા દર રોજ આ વાડીમા ડોલ ન જાવો
 તેમ મનતા હતા અને આશક માથુકની પેડે જોઈતેગો કળા
 હતા પેની કન્યાને નામ પુછવાથી તેણી નામ પણ કહેતી નહી
 અને તેથી મીનતન તેણીને નવે નામે હાક મારતો હતો.

એ પ્રમાણે ઘણાક દિવસ વહી ગયા અને વેઝાતમાં ખંડ ઉઠવાથી મીલતને દેશ જવાની તૈયારી કીવી. પેલી છોકરી આથી ઘણી ચીંતાવુર દેખાતી, અને મીલતનને એજ સુલકમાં રહેવાને ધ-
ણુએ સમજાવવી પણ પોતાના દેશનાં છુટાપણા ખાતર મીલ-
તનને જીવ ભરાઈ રહ્યો હતો, તેથી ઇટાલીમાં વધારે વખત
રહેવાને તણે ના પાડ્યું, અને આ કન્યાને પણ સાથે દેશ લઈ
જઈ તેણી સાથે પરણવાની આદેશ જણાવી. પણ આ છોક-
રીના માબાપ ઘણાં મગરૂર હતાં, અને વધી તેમનો પંથ પણ
જુદો હતો, તેથી છોકરી પોતાના માબાપથી ખીલીતી હતી અને
પોતાના આશકનો ભરમ તેમની આગસ રહેવાને અચકાતી
હતી, તેથી દસકે દસકે રડી પડી મીલતનને ઇટાલીમાંજ રહે-
વાની અરજ કરવા લાગી.

Wildly she falter'd, starting from his breast,
“What dost thou ask—must it all end in this?
Art thou not happy, Ingrate? Rest, O, rest,
England has toil—Italia happiness!”

મીલતન તેણીને જવાબ આપે છે કે દેશનાં છુટાપણાની
તરફથીમાં રંજ એવવા, અને જે લોકો એક જુલમગાર રાજ-
ના તકલીદી કાયદાઓથી બંધાઈ ગયા છે તેમનો છુટકારો કર-
વા ખાતર તેને જરૂર જવું જોઈએ, કાંઈકે એજ કામને માટે
જાણ્યે તેને કૌવત આપેલું છે, અને એજ છુટાપણાની ફા-
લાથી લોકોને ઉસકેરવા જાણ્યે તેને કવિ શક્તિ બખરી છે.
આ બંને આશકમાથુકોની ગોક્તેગો વાંચવા લાયક છે તેથીજ
અહીં આવી છે.

Yea, ere I loved thee, ere a sigh had ask'd,
Ev'n if the love of woman were for me,
A Shape of queenlier grief than ever task'd
The votive heart of antique Chivalry,
Born to command the sword, inspire the song,
Unveil'd her beauty, and reveal'd her wrong.
The cause she pleads for with the world began;
The realm torn from her is the Soul of Man—

And her great name despoil'd is—LIBERTY !
 And now she calls me with imperial voice
 Homeward o'er land and ocean to her cause ;
 Sworn to her service at mine own free choice ,
 Shall I be recreant when the sword she draws ?

એ પ્રમાણે ઉમદ વીચારો આવી તે માથુકને ધીગજ
 આપેછે અને તેણીની સાથ પરણવાને અગ્ન કરેછે. તે કહેછે કે
 જ્યાં હું લઈ જાવું ત્યાં તું આવ—મેહેનતમાં કે પછી જુકડી-
 માં—મારી પર નિસવાસ ગળી નારો હાથ મારે હવાલે કર,
 અને યાદ રાખ કે કોઈ દહાડે તને પસંતાવાનું કારણ મનથી
 નહી

Come, though from marble domes and myrtle bowers,
 Come, though to lowly roofs and northern skies ,
 In its own fancies Love has regal towers,
 And orient sunbeams in beloved eyes
 Trust me, whatever fate my soul may gall,
 Thou at thy woman choice shall ne'er repine,
 Trust me, whatever storm on me may fall,
 This man's true breast shall ward the bolt from thine
 O dweller in my heart, the music thine,
 And the deep shelter—wilt thou scorn it ?—mine !

આવા ધીરજવાત શુખનોથો પેલી નાર શાંત થઈ અને
 એની સાથે નીકળી જવાનો વીચાર કરવા લાગી. પણ
 તેવામાં તેણીનો બાપ આવી લાગો અને ખુબ કપકો આવી તે-
 ણીને ધરે લઈ ગયો, અને તે દહાડેથી બને છુટાં પડ્યા તે
 પાછાં મક્કી ચક્રમાં નહીં .

આવા દાસતાનથી મીઠતન પર લખેલાં કાવ્યનાં બે બાગો
 પુગ થાયકે અને બાકીના બે બાગોમાં મીઠતનનું દેશહીનકારી-
 પણું તથા એનો અધાપો ચીતારવા છે. આ સર્વ બાબદોથી
 આપણે વાચનારને મીઠતનના પ્રકરણમાં વાંકે કીધા છે પણ
 પેલી ઇચ્છાવન છોડીની વારતા ખાસ આ પ્રકરણ પર ચુનતરી
 રાખી હતી, અને સર લીટનનાં નોંધોમાં આપવા ધારી હતી.
 લીટન કવિએ બીજી એક બે વાતો લખી છે અને ઘણાંક દુક

કાન્ય જોડ્યાં છે તેમાંથી Love and Death, અથવા ખ્યારને
 માતની સરખામણી પર બજેલી મતરો અહીં ઉતારી લેવા
 જોગ છે.

O strong as the eagle,
 O mild as the dove,
 How like and how unlike,
 O Death and O Love !

Knitting earth to the heaven,
 The near to the far,
 With the step in the dust
 And the eye on the star.

Ever changing your symbols
 Of light or of gloom ;
 Now the rose on the altar,
 The rose on the tomb.

એજ માફક નીચણ ગીત પણ મધુર છે; તેમાં એક ઇ-
 તેજર હોકરીને કવિ ધીરજ આપેછે.

There 's a time for all good lasses.
 Sigh not, Jennie—wherefore sigh?
 Ever as the May moon passes,
 Lovers drop down from the sky ;

Cuckat, mavis, lark and linnet,
 Each is singling out its pair ;
 Marriages with every minute ;
 Hark ! their joy-peals in the air !

Ope thy heart unto the summer ;
 Love comes suddenly as Fate :
 Who is yonder fair new-comer
 Gliding to thy garden gate ?

Bird-like seeks he one to sing to,
 Coyly hid in leaves—like thee ?
 Couldst thou single him to cling to ?—
 Coyly peep through leaves and see.

All the while, the buds are springing ,
 May is round thee and above ,
 As the bird sings he is singing—
 As the bird loves, canst thou love ?

સર જુનવાર લીટને કેટલાક કરણાસ નાટકો પણ જોડ-
 માટે Richieu અને The Lady of Lyons નામના બે
 નાટકો મુખ્યત્વે વખણાય કે એ બંને એવાના પાત્રો ફ્રાન્સ
 દેશમાં રચેલા છે. શેક્સ્પીયરના નાટકોના જોનાર સ્વસ્થ આ બે
 લોકો સમાવેલા છે જે વાચનારાઓએ ગમે સાત મીઠું ફ્રેન્ચ-
 લાંબે કંઈ દેખાડેના એ નાટકો જોયા હશે, તેમની યાદ હજી
 પણ તાજી હશે ગીચડુના એવમાં એક ફ્રેન્ચ પ્રધાનનો પોતાના
 દેશ માટે ઉપજતો ખાર, તથા તેના મકમ ઠરાવથી અને ન
 હકી શકે એવી હીમતથી બાગીક વખતમાં ચલાવેલા દેશ કાર-
 ભાગ, અને દરેક ખાણસને પીછાનનાની તેની શક્તિ બહુ અમ-
 ગકારક મેર ચીતારના છે આ નીચણો ફ્રેન્ચ કવિએ આ પ્ર-
 ધાનના માહત્તા મુક્યો છે, તે તેનો ફ્રાન્સ દેશ માટે દીક્ષણ
 દેખાડી આપે છે.

Franco I love thee,

All earth shall never pluck thee from my heart,
 My mistress France—my wedded wife—sweet France,
 Who shall proclaim divorce for thee and me ?

ગીચડુને તેનો જિંદગી પદની પગથી હાકી કાઢનાને ખણાક
 કાવતગણો ઉમરાવો રાજને ફ્રેન્ચ આપતા હતા તે વાત એને
 માનમ પડવાથી પોતાના દેશના બચાવ ખાતર—તેના કાવતગણો
 એ કેવો આદર રાખતો હતો તે ઉપના ફ્રેન્ચ પરથી જણાશે એજ
 પ્રશ્નની એક ખાલક ટુવરીને ગળ લુધ લખવાવા આવ્યો, પણ તે-
 છીએ હીમતથી તેને જ જોરી કાઢ્યો, તે વીચેની યાત જ્યારે
 તેણી પોતાના દગીતા આગત કરવા આવી ત્યારે નાસી-
 ખાસ યજને ગીચડુ કેહેના લાગે કે “ત્યારે શું તેને તું
 આરીન યજ અથવા તેની મોહનતા ફરી પડી ?” આ સવાલ-
 મા સમારેના આગેખો ધનકાર કંઈ તેણી મગરબીથી કેહેવા

લાગી કે તેણીએ તેને સુદૃઢ મચક આપ્યો નહીં, અને ઓરડા-
માંથી ચોર નાસી જાય તેમ શરમાઇને તેને જવું પડ્યું. એક
પ્રમાણિક ઓરડાનું બદન હુધ જેવા હબ્બરો શાદનધાહોના તાલ
તથા યુસ્સાની દરકાર કરતું નથી.

Cardinal—

Dare you say "yielded" ? Humbled and abash'd,
He from the chamber crept, this mighty Louis,
Crept like a baffled felon ! yielded ' Ah !
More royalty in woman's honest heart
Than dwells within the crowned majesty
And scepter'd anger of a hundred kings !

વોલપોલ (Walpole) ના ખેડમાં આ નામનો પેલાતનો
પ્રધાન ધટતી વખતે કેવા ઉપાય લગાવતો હતો તથા સામી તરફ
વાલાઓને કેવી ઉપદ્રવ આપતો હતો તેનો હસમુખો ફારસ આ-
પ્યો છે.

Lady of Lyons ના ખેડમાં એક મરીબ માલીના
પુત્રસુગત છોકરો લાયનસ શેહેરના એક અમીરી ખાનદાનની
છોકરી સાથે મોહ્યત બાંધે છે તેમાં તેમને નડતી અડચણો
ચીતારી છે.

સર બુતવર લીટને લાટીન કવિ હિરેસની મજલોનો તથા
જરમન કવિ શીલરની મધુર કવિતાનો તરજુમો પણ કર્યો છે.
આ ઉમરાવ ગ્રહસ્થ ઇ. સ. ૧૮૭૩ ના સાલમાં મરણ પામ્યો.

પ્રકરણ ૨૮મું.

આલફ્રેડ તેનીસન (Alfred Tennyson) કવિ ઇ. સ. ૧૮૦૯ ના સાલમાં લીનકન તાલુકાના એક નમરીમાં જન્મ
પામ્યો હતો. એનો બાપ ધર્મગુરુ કામ કરતો હતો, તથા કેટ-
લાંક શેહેરોનાં દેવલની તખ્તઘડી રાખતો હતો. આપણો હાલનો
પ્રખ્યાત કવિ ચીનીલી કલેજમાં શીખ્યો હતો, અને ત્યાંથી
Timbuctoo નામનાં આફ્રીકન દેશ પર એક કાવ્ય જોડી

All the while, the buds are springing ,
 May is round thee and above ,
 As the bird sings he is singing—
 As the bird loves, canst thou love ?

સર જુનવાળ લીટને કેટલાક કરણાગસ નાટકો પણ જોડ-
 યા કે Richieu અને The Lady of Lyons નામના બે
 નાટકો મુખ્યદેશી વખણાય કે એ બે બે બેલોનો પાયો ફ્રાન્સ
 દેશમાં રચેલા છે. શેક્સ્પીયરના નાટકોના જોવાજગત આ બે
 લાભા સમાવેલા છે જે વાચનારાઓએ ગમે સાત મીઠા ફ્રાન્સ-
 લાએ ફગે દેખાડેના એ નાટકો જોયા હશે, તેમની યાદ હજી
 પણ તાજી હશે રીચુના બેનમાં એક ફ્રેન્ચ પ્રધાનનો પોતાના
 દેશ માટે ઉપજતો ધાગ, તથા તેના મક્કમ ઠરાવથી અને ન
 હડી શકે એની હીમતથી બાગીક વખતમાં ચલાવેલા દેશ કાર-
 બાર, અને દરેક માણસને ઘીછાનવાની તેની ચકિત બહુ અમ-
 ગકારક રીતે ચીતારવા છે આ નીચલો ફ્રાન્સ કવિએ આ પ્ર-
 ધાનના માહમા મુક્યો છે, તે તેનો ફ્રાન્સ દેશ માટે દીનસોજી
 દેખાડી આપે છે

France I love thee,
 All earth shall never pluck thee from my heart,
 My mistress France—my wedded wife—sweet France,
 Who shall proclaim divorce for thee and me ?

નીચડુને તેનો જિંદગી પદવી પરથી હાડી કાઢનાને બહુક
 કાવતગાઓ ઉમરાવો રાજાને ફ્રેન્ચ આપના હતા તે વાત એને
 માનમ પડનાથી પોતાના દેશના બચાવ ખાતર—તેના ફામદાકાર
 એ કેવો આદર રાખતો હતો તે ઉપના ફ્રાન્સ પદવી જણાશે એજ
 પ્રાનની એક પાલક દુવર્ગને ગળા લુછ લલચાવા આબો, પણ તે-
 હીએ હીમતથી તેને જ જોગી કાઢ્યો, તે વીચેની વાત જ્યારે
 તેણી પોતાના દરબારના આગળ કગા આવી ત્યારે નાસી
 પાસ થઇને ગીચડુ કેહેવા લાગે કે “ત્યારે શું તેને તું
 આધીન થઇ અથવા તેની મોહબતમાં ફસી પડી ?” આ સવાન-
 મા સમાનેના આરોપનો ધનકાર કરી તેણી મગરબીથી કેહેવા

લાગી કે તેણીએ તેને મુદ્દલ મચક આપ્યો નહીં, અને ઓરડા-
માંથી ચોર નાસી જાય તેમ શરમાઇને તેને જવું પડ્યું. એક
પ્રમાણીક ઓરડાનું અદન છુછ જેવા હજારો શબ્દનશાહોના તાજ
તથા ચુરસાની દરકાર કરવું નથી.

Cardinal—

Dare you say "yielded" ? Humbled and abash'd,
Ho from the chamber crept, this mighty Louis ;
Crept like a baffled felon ! yielded ! Ah !
More royalty in woman's honest heart
Than dwells within the crowned majesty
And scoutered anger of a hundred kings !

વાલપોલ (Walpole) ના યેઝમાં આ નામનો વેલાતનો
પ્રધાન ધટતી વખતે કેવા ઉપાય લગાવતો હતો તથા સામી તરફ
વાલાઓને કેવી ઉશ્કેણ આપતો હતો તેનો હસમુખો ફારસ આ-
પ્યો છે.

Lady of Lyons ના યેઝમાં એક ગરીબ માલીનો
જુમમુરત છોકરો લાવનસ શેહેરના એક અમીરી ખાનદાનની
છોકરી સાથે મોહન બાંધે છે તેમાં તેમને નડતી અડચણો
ચીતારી છે.

સર જુનવર લીટને લાટીન કવિ હેરેસની ગાજલોનો તથા
જરમન કવિ શીલરની મધુર કવિતાનો તરજુમો પણ કર્યો છે.
આ ઉમરાવે ગ્રહસ્થ ઇ. સ. ૧૮૭૩ ના સાલમાં મરણ પામ્યો.

પ્રકરણ ૨૮મું.

આલફ્રેડ તેનીસન (Alfred Tennyson) કવિ ઇ. સ. ૧૮૦૯ ના સાલમાં લીનકન તાલુકાના એક નગરીમાં જન્મ
પામ્યો હતો. એનો બાપ ધર્મચુરનું કામ કરતો હતો, તથા કેટ-
લાંક શેહેરાનાં દેવલની તપાસદારી રાખતો હતો. આપણો હાલનો
પ્રખ્યાત કવિ ચીનીલી કાલેજમાં શીખ્યો હતો, અને ત્યાંથીજ
Timbuctoo નામનાં આફ્રીકન દેશ પર એક કાવ્ય જોડી

ચેનસેતરનો આનંદનામ તરીકે મેલવ્યો હતો. અમ્યાસ પુરે કરી
 એણે એક બે કવિતા પુસ્તકો બાહાર પાડ્યાં, જેમની પેહેલવેહલાં
 ધણી નામીઓ દેખાડવામાં આવી, અને ખીજા આગલા
 સંધના કવીઓના પેહેલા જાહેર દેખાવ વખતે જેમ જખરા
 હામનાઓ થતા હતા, અને તેમને વગોવવામાં આવતા હતા
 તેમજ તેનીસનનાં પેહેલાં કવીતાનાં પુસ્તક પર જોરાવર
 ટીકા થયા. આથી તેનીસનને જખરા ચટકો લાગે
 હતો, પણ તે મુગે માહડે એને સહન કરવું પડ્યું.
 પાંચેક વરસ વચમાં ખડો નાખી એણે એક નવું કાવ્ય પુસ્તક
 છપાવ્યું, જેમાં તરેહવાર નાદની કવિતા જોડી હતી તેથી એની
 તારીફ થવા લાગી. વલી ૪૦ સં ૧૮૫૦ ના સાલમાં વરડસવરથ
 મરણ પામ્યો, અને તેથી તેની જગાપર લાગવગથી તેનીસનને દર-
 બારી કવિ દેડવવામાં આવ્યો, અને રાજ તરફથી સાલ્યાણું મ-
 લવા લાગ્યું તે અત્યાર સુધી એ કવિને મલે છે. બે વરસ પછી
 જ્યારે નામીઓ વેલીંગટન મરણ પામ્યો ત્યારે દરબારી
 કવિ તરીકે એણે તેના જાંતના વીલાપ કીધો. ૪૦ સં ૧૮૫૪
 માં *Idylls of the King* અથવા વેલાતના અસલ રાજ આર-
 થરની લડાયક દરબારની નાંધો એણે લખી, જેથી એનું નામ પુર
 આશકારા થયું. એ પછી એ ધણીક કવિતા જોડતોજ આલ્યો,
 અને સરકારી દરબારો તથા પ્રજા ઉપયોગી તકરારો અથવા
 બાબદોમાં જરાએ બાગ લેવાને બદલે એ એકાંતવાસ પસંદ કરી
 વાઇતના ટાપુમાં જઈ રહ્યો, અને ત્યાંથીજ એણે એના જણી
 મીત્ર, તે નામીઆ તવારીખ લખનાર હેલામના છોકરાના મરણ
 પં *In Memoriam* નામે ગમગીન કવિતા જોડી બાહાર પાડી.
 એ કવિ હાલ જીવતો છે અને સોતેર વરસનો ભરતીએ યુગ-
 વાથી જઈ યહ ગયો છે. એ એકાંતવાસ પસંદ કરે છે તેથીજ
 એનું નામ વારંવાર ઝાંબલવામાં આવતું નથી. પોતાનાં બચાં
 છોકરાં સાથે કવિ સુખ એનથી દહાડા મુજારે છે, અને કોઈ વખત
 રાણી સાહેબના મહેલમાં અથવા તેમનાં કુટુંબમાં કંઈ જાણવા
 જાગ બનાવો બને છે તેપર સતરે જોડી પ્રજાનું દીલ ખુશી કર-
 રે છે. એજ માફ જ્યારે નામદાર શાહજાદા આલખરત પરણેલ

ત્યારે એણે ડેનમારકની શાહબાદીના આવકાર તરીકે એક ગીત
જોડ્યું હતું; અને એજ પ્રમાણે જ્યારે એનો બાઈ આલફ્રેડ
રૂશિયાના શેનશાહની ખેટી સાથે ૧૮૭૪માં પરણ્યો ત્યાર-
ે તે શેહેનશાહબાનુના આવકાર કીજે પણ એણે કવિતા છપાવી
હતી. દરબારી કવિનું કામજ એવું છે અને તે તેનીસન કવિ
નીમકહલાલીથી બચ્યો જાય છે. જોકે હાલમાં વેલાતમા બીજા
ધણાક કવિ ગ્રહર્યો તથા બાનુઓ જ્યાંકે સ્ત્રીનખરન,
રોસેલી, મીસીસ બરાબીનીંગ, જીયોરજ ઇલીટ અથવા મીસીસ
લુઇસ, મેટ્યુ આરનહૅડ વગેરે વખણાય છે, પણ તેઓના લખાણની
વીગતો આપવાનું કામ આવતી સદીના તવારીખ લખનારનું
ધર્મ પડશે.

આગલ કહ્યું તેમ તેનીસનની કવિતા તરેહવાર નાદોમાં
રાડે છે, અને જાતજાતની ખેટખાટમાં લખાયેલી છે એમાં એનું
લખાણ આપણી વીચાર શક્તિને પુરતી રીતે રોકાયેલી રાખે છે.

The poet in a golden clime was born,

With golden stars above.

Dowered with the hate of hate, the scorn of scorn,

The love of love !

He saw thro' life and death, thro' good and ill,

He saw thro' his own soul.

આ બીજું ગીત એવું. એની રચના વધી તદ્દનજ નવી
માલમ પડશે

Who would be

A mermaid fair,

Singing alone,

Combing her hair,

Under the sea,

In a golden curl

With a comb of pearl,

On a throne?

વધી આ બીજું ગીત જુઓ. એમાં કવિ એક ઉમંગલ
અને મગજન છોકરીને ધીકારી કાઢી એક ગરીબ ગામડયન

સાથ પરણવાને વધારે પસંદ કરેછે. તે ગરીબ ધણને એક ગિ-
મગવ ઊંડીની તાણાજણી કેમ ખમી શકે ?

Lady Clara Vere de Vere,

Of me you shall not win renown :
You thought to break a country heart
For pastime, ere you went to town.

At me you smiled, but unbeguiled
I saw the snare, and I retired :
The daughter of a hundred earls,
You are not one to be desired.

Lady Clara Vere de Vere,

I know you proud to bear your name,
Your pride is yet no mate for mine,
Too proud to care from whence I came.

Nor would I break for your sweet sake
A heart that doats on truer charms.
A simple maiden in her flower
Is worth a hundred coats of arms.

આ ચોથું ગીત પણ ખડું મધુરછે. વેલાતમાં જ્યારે ને
મહીનામાં ભરવાડે મેંઠાનું ઉધું કાતરેછે તે વખતે ગામડાંનાં
'લોકોને છુપાશવ આપેછે, અને તે વચ્ચે કાંઈ ખુબસુરત કન્યાને
એતરની રાણી નેમેછે. આ નીચલું ગીત એક કુવાન ગામડયન
પોતાની માને ગાંધ શંભલાવેછે અને આવવી સવારે તેણી રાણી ને-
માથે તે માટે તેણીને સજારેથી હાકાવાની આજ્ઞા કરેછે. આ ગીત
વાંચતાં પેલું "ગામડેની ગોરીનું" ગીત તરત યાદ આવેછે.

You must wake and call me early, call me early, mother
dear ;

Tomorrow 'll be the happiest time of all the glad
New-year ;

Of all the glad New-year, mother, the maddest merriest
day,

For I'm to be Queen o' the May, mother, I'm to be
Queen o' the May.

There 's many a black black eye, they say, but none
 so bright as mine,
 There 's Margaret and Mary, there 's Kate and Caroline,
 But none so fair as little Alice in all the land they say,
 So I'm to be Queen o' the May, mother, I'm to be
 Queen o' the May.

આ ગીત જરા લાંબુ છે તેથી માન એના બે ફકરા આ-
 પાડે. એ જરા ઝડપથી વાંચાથી ગાહડમાં સાફ ઊતરે છે.
 Locksley Hall નામનું એનું કાવ્ય એક ચીંગડા જી શખસના જી-
 ભરાથી ભરપૂર છે. એમા દુન્યાદારી ચીજો પર કવિએ ટીકા કીધા
 છે. જે છોકરીને કવિ આદાતો હતો તેણીના માબાપે તેની સાથ
 પગણતા અટકાવીને એક ઊભંગવળદ સાથ પગણાવી તેથી કવિ
 બચતગ કાઢે છે કે—

Falsar than all fancy fathoms, falsar than all songs
 have sung,
 Puppet to a father's throat and servile to a shrewish
 tongue !

As the husband is, the wife is, thou art mated with a
 clown,

And the grossness of his nature will have weight to
 drag thee down.

He will hold thee, when his passion shall have spent
 its novel force,

Something better than his dog, a little dearer than
 his horse.

Cursed be the social wants that sin against the strength
 of youth ;

Cursed be the social lies that warp us from the living
 truth !

આ પ્રમાણે જોડે કવિ પેટનો બધો ગામ બાલે છે તો પણ
 એના બોલવામાં તથા એના ટીકામાં ઘણીક સચાઈ છે. આજના
 વખતની પૈસાની લાલચ તથા આનંદની અમીમાન જરૂર લોકો-
 માંથી નીકળી જવું જોઈએ. આ વખતમાં પૈસા બાવે તે કરી
 શકે છે અને એક લાલક માણસ પર પૈસાના બાવથી એક મુરખ
 ઓરતવાર થઈ શકે છે.

What is that which I should turn to, lighting upon
days like these ?

Every door is barr'd with gold, and opens but to
golden keys.

Maud નામનું તેનીસનનું કાવ્ય પણ ધણુ સગસછે. એમાં
એણે એક શુભાશ્યાના પ્યારના શુરસાઓ નરમ કવિતામાં ચી-
તારવાછે. એક આશુક પોતાની માથુકની વાડીના દુર્વાળ આ-
ગલ ઉમા રહી તેણીને આ નીચલી લીટીમાં હાક મારેછે. તે
ધણી મનુર લાગેછે.

Come into the garden, Maud,
For the black-bat night has flown,
Come into the garden, Maud,
I am here at the gate alone ;
And the woodbine spices are wafted abroad,
And the musk of the rose is blown.

એજ કાવ્યમાં કવિ પુછેછે-કે જ્યારે તે પચીસ વરસનો
યયો ત્યારે દુન્યામાં વીચીત્ર અને ઘણાક ભયંકાર દેખાવો તેણે
જોયા અને ઘણાક દુઃખ ખમ્યું નથી તેને આ દુન્યા કડવી
લાગેછે, ત્યારે તે પચાસ વરસનો યયો ત્યારેતો કેટલેએક લાગશે ?

Ah ! what shall I be at fifty
Should nature keep me alive,
If I find the world so bitter
When I am but twenty five !

પણ વલી કવિ જ્યાંય પણ આપેછે કે જે ખાયડીનું મુખ
હોય અને બ.પડી સારી અને સદ્યુણી સ્ત્રી હોયતો આ દુન્યા-
ની વીપતીઓ ખમી મેહેલી યહ પડેછે.

But if she does n't practise deceit,
If Maud were all that she seem'd,
And her smiles were all that I dream'd,
Then the world would n't be so bitter,
But a smile could make it sweet.

In Memoriam નામનાં કાવ્યમાં એના મીન મીન આરથર
હેલામનાં મોતનો વીલાપ કીધોછે. આ કાવ્યની કવિતા બહુ શા-

કાગુ અને હમણ વીચારેથી બગડે છે. આ નીચલી સનરે
ખરેખર એક માહાભારત મન દેખાડે છે.

Ring out wild bells to the wild sky,
The flying cloud, the frosty light,
The year is dying in the night,
Ring out wild bells, and let him die
Ring out the old, ring in the new,
Ring happy bells, across the snow -
The year is going, let him go,
Ring out the false, ring in the true
Ring out the grief that saps the mind,
For those that here we see no more,
Ring out the feud of rich and poor,
Ring in redress to all mankind
Ring out old shapes of foul disease,
Ring out the narrowing lust of gold,
Ring out the thousand wars of old,
Ring in the thousand years of peace
Ring in the valiant man and free,
The larger heart, the Lindler hand,
Ring out the darkness of the land,
Ring in the CHRIST that is to be

‘ગાળાચ’ રી કિબરતો અવાજ આ વાચ્યા પછી
કોણ અટકાવશે ? આ જમાનાની સર્વથી મુશ્કેલી અને
ખરી શીનસુશીઓનો આ વીસ વીટીઓમા જાણે મમા-
ગમ કીધો હોય તેમ લાગે છે English Idylls અને Idylls
of the King નામની એની કવિતા રી વાગતાઓ વડી
નનો જાણે છે અને તે વાચનાની દોડને જનામાણ કાવામા આ-
વે છે જે વખતે વેનાત દેય જગલી અને ઉજાજા હતે તે
વખતની માગમારી તથા પેટેવવાનગીરીનુ એ મર વાગતાઓમા
ચીન આપે છે. જોતો હર વાગતા ઉપજાવે છે તેટલોજ હાજર
કવિની ગસીલી બચા મળી જાણાન પણ પેલ કરે છે. એ વગેરે
તેની કવમથી લખાવવા ખીજા ધણાક દુઃ સંબો અગત

અને મુજીએ, તેમની જગા કરવાને અહીં અને નહીં :
 સને વતી Queen Mary નામનો ઇતિહાસકૃત નાટક
 લખ્યોએ, અને હાલમા Harold નામના વેલાનના છેલ્લા
 સન ગવનની કાગ્ગીરદીપર તે ખીજો નાટક લખવા મડે.
 પેહેલો નાટક જે નણુ વચ્ચે થયા બાહાર પડ્યોએ તેથી સર્વ
 વાચનારાઓની મેજપર તેનું દેખાવડું પુસ્તક પડ્યું હશે
 આશાએ. એ નાટકમા એક દુધવાલી કન્યાનું ગીત બહુ મુ
 છે. ત્યારે ગાયનું દુધ કાઢતી હતી ત્યારે તેણીનો આશય
 તેણીને એકાએક યુમી લઇ જાયછે, તેને પેલી ગામડયન
 આવી આ પ્રમાણે ગીત ગાયછે રાહી એલીઆમેકને પોતા
 બંદીબદનાના આગમાથી આ દેખાવ જોતી કવિએ ચીનારી

Shame upon you, Robin,
 Shame upon you now !
 Kiss me would you ? with my hands
 Milking the cow ?
 Robin came behind me,
 Kissed me well, I vow ;
 Cuff him would I ? with my hands
 Milking the cow !
 Come, Robin, Robin,
 Come and kiss me now ,
 Help it can I ? with my hands
 Milking the cow ?
 Ringdoves coo again
 All things woo again,
 Come behind and kiss me milking the cow.